

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՆԱԽԱԼՍԱՐԱՆ

Թերեզա Սմիլյան, Վարդան Ոսկանյան

ԵՐԴԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐԷ

ՆԱՍԻՐ II

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Թերեզա Ամրյան
Վարդան Ոսկանյան

ՔՐԴԵՐԵՆԻ
ԴԱՍԱԳԻՐՔ
(Կուրսման ջի)

հատոր II

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2025

ՀՏԴ 811.222.5(075.8)

ԳՄԴ 81.521.313g73

Ա 536

*Հրատարակության է երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը:*

Խմբագիրներ՝ քանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Սալբե Ակին
քանասիրական գիտությունների թեկնածու
Նազիկ Հովհաննիսյան

Գրախոս՝ քանասիրական գիտությունների թեկնածու
Հակոբ Ավյան

Ամրյան Թ., Ոսկանյան Վ.

Ա 536 Քրդերենի դասագիրք / Թ. Ամրյան, Վ. Ոսկանյան: -Եր., ԵՊՀ
հրատ., հատոր II, 2025, 322 էջ:

«Քրդերեն» (կուրմանջի) դասագրքի երկրորդ հատորը բաղկացած է հիսունչորս դասից, որոնցում ներառվել են լեզվի քերականական մի շարք կարգեր, որոնք տեղ չեն գտել դասագրքի առաջին հատորում: Ամեն մի դասին կից ներկայացվում են քերականական ձևերը յուրացնելու համար անհրաժեշտ տեքստեր ու վարժություններ:

Դասագիրքը նախատեսվում է ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետում, ինչպես նաև ուսումնական այլ հաստատություններում և գիտական կենտրոններում քրդերեն ուսումնասիրող արևելագետների, լեզվաբանների, իրանական լեզուներով հետաքրքրվող մասնագետների համար:

ՀՏԴ 811.222.5(075.8)

ԳՄԴ 81.521.313g73

ISBN 978-5-8084-2703-7

<https://doi.org/10.46991/YSUPH/9785808427037>

© ԵՊՀ հրատ., 2025

© Ամրյան Թ., Ոսկանյան Վ., 2025

ZANÎNGEHA YEREVANÊ YA DEWLETÊ

Têrêza Amryan
Vardan Voskanyan

PIRTÛKA DERSA
KURDÎ
(Kurmancî)

CILDA DUYEM

YÊRÊVAN
Weşanxana Zanîngeha Yêrêvanê ya Dewletê
2025

Editors: Doctor in Philology, Professor *Salih Akin*
Candidate of Philological Sciences *Nazik Hovhannisyan*

Reviewer: Candidate of Philological Sciences *Hakob Avchyan*

Amryan T., Voskanyan V.

Kurdish Textbook / T. Amryan, V. Voskanyan. -Yerevan: YSU Press, Cilda
Duyem, 2025, 322 pp.

The second volume of the Kurdish (Kurmanji) textbook expands on the first, offering 54 lessons that cover additional grammar points not found in the first volume. Each lesson includes texts and exercises designed to help learners master the grammatical concepts.

This textbook is intended for a variety of users, including those studying Kurdish at Yerevan State University, other educational institutions, and research centers, particularly those focused on Oriental Studies and linguistics.

© YSU Press, 2025

© Amryan T., Voskanyan V., 2025

Բովանդակություն

Նախաբան	10
Դաս 1	
Հոգնակի թվի արտահայտումը կուրմանջիում	12
Դաս 2	
Անկատար անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)	19
Դաս 3	
Անկատար անցյալ (<i>karin, zanîn, danîn</i> բայեր)	27
Դաս 4	
Անկատար անցյալ (պատճառական բայեր).....	31
Դաս 5	
Անկատար անցյալ (բաղադրյալ բայեր)	37
Դաս 6	
Բայի ներկայի հիմքը	46
Դաս 7	
Անկատար ներկա (պարզ բայեր)	52
Դաս 8	
Անկատար ներկա (<i>karin, zanîn, hatin, anîn, danîn, êxistin</i> բայեր).....	62
Դաս 9	
Անկատար ներկա (պատճառական բայեր).....	71
Դաս 10	
Իզաֆեթային շղթա	76
Դաս 11	
Անկատար ներկա (բաղադրյալ բայեր)	82
Դաս 12	
Հրամայական եղանակ (պարզ բայեր)	91
Դաս 13	
Հրամայական եղանակ (<i>çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn, xistin, êxistin</i> բայեր)	98
Դաս 14	
Հրամայական եղանակ (պատճառական բայեր).....	104
Դաս 15	
Համադասական շաղկապներ.....	107
Դաս 16	
Կոչական	111

Դաս 17	
Հրամայական եղանակ (նախածանցավոր բայեր).....	115
Դաս 18	
Հրամայական եղանակ (նախդրավոր բայեր)	118
Դաս 19	
Հրամայական եղանակ (բարդ բայեր).....	123
Դաս 20	
Ըղձական ապառնի (պարզ բայեր).....	128
Դաս 21	
Ըղձական ապառնի (<i>չճն, hatin, gotin, karin, zanĭn, anĭn, danĭn, bĭn, heyĭn, xistin, ěxistin</i> բայեր).....	136
Դաս 22	
Ըղձական ապառնի (պատճառական բայեր)	147
Դաս 23	
Ըղձական ապառնի (նախածանցավոր բայեր)	153
Դաս 24	
Ստորադասական շաղկապներ	159
Դաս 25	
Ըղձական ապառնի (նախդրավոր բայեր)	164
Դաս 26	
Եղանակավորող բառեր և արտահայտություններ.....	169
Դաս 27	
Ըղձական ապառնի (բարդ բայեր).....	173
Դաս 28	
Ապակատար ներկա (պարզ բայեր).....	178
Դաս 29	
Ապակատար ներկա (<i>չճն, hatin, gotin, karin, zanĭn, anĭn, danĭn, bĭn, heyĭn, xistin, ěxistin</i> բայեր)	185
Դաս 30	
Ապակատար ներկա (պատճառական բայեր)	195
Դաս 31	
Ապակատար ներկա (նախածանցավոր բայեր)	199
Դաս 32	
Ապակատար ներկա (նախդրավոր և բարդ բայեր).....	203
Դաս 33	
Բայի անդեմ ձևեր (դերբայներ).....	208

Դաս 34	
Վաղակատար ներկա (անանցողական և անցողական բայեր)	211
Դաս 35	
Վաղակատար ներկա (<i>karin, zanîn, bûn, heyîn</i> բայեր)	218
Դաս 36	
Վաղակատար ներկա (պատճառական բայեր)	222
Դաս 37	
Վաղակատար ներկա (բաղադրյալ բայեր)	227
Դաս 38	
Վերաբերական	231
Դաս 39	
Վաղակատար անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)	235
Դաս 40	
Վաղակատար անցյալ (պատճառական բայեր)	241
Դաս 41	
Վաղակատար անցյալ (բաղադրյալ բայեր)	245
Դաս 42	
Բայասեռի կարգը քրդերենում	250
Դաս 43	
Չայնարկություններ	255
Դաս 44	
Ըղձական անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)	260
Դաս 45	
Ըղձական անցյալ (<i>karin, zanîn, bûn, heyîn</i> բայեր)	267
Դաս 46	
Ըղձական անցյալ (պատճառական բայեր)	274
Դաս 47	
Ըղձական անցյալ (նախածանցավոր բայեր)	278
Դաս 48	
Ըղձական անցյալ (նախդրավոր և բարդ բայեր)	283
Դաս 49	
Ապակատար անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)	288
Դաս 50	
Ապակատար անցյալ (<i>karin, zanîn, bûn, heyîn</i> բայեր)	293
Դաս 51	
Ապակատար անցյալ (պատճառական բայեր)	299

Դաս 52	
Ապակատար անցյալ (նախածանցավոր բայեր)	303
Դաս 53	
Ապակատար անցյալ (նախդրավոր և բարդ բայեր).....	308
Դաս 54	
Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևեր	312
Օգտագործված գրականություն.....	320

Համառոտագրություններ

բոց. - բառացի

նշ. - նշանակություն

հմմտ. - համեմատություն

կուրմ. - կուրմանջի

քրդ. - քրդերեն

հ. - հատոր

Նախաբան

«Քրդերեն» (կուրմանջի) դասագրքի երկրորդ հատորում ներկայացվում են քերականական այն կարգերը, որոնք արտացոլված չեն առաջին հատորում: Այսպիսով՝ «Քրդերեն» (կուրմանջի) դասագրքի երկրորդ հատորը դասագրքային ձևաչափով ամբողջացնում է այս լեզվի քերականությունը: Քրդերենի բարբառային համակարգը, լեզվի ուսումնասիրման պատմությունը, ինչպես նաև դասագրքի երկու հատորներում քերականությունը ներկայացնելու սկզբունքը համապարփակ գետեղված է դասագրքի առաջին հատորի նախաբանում (Ամրյան Թ., Ոսկանյան Վ., Քրդերենի (կուրմանջի) դասագիրք, հ. 1, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2023):

Դասագրքի երկրորդ հատորը լրացնում է առաջին հատորի քերականական ու բառապաշարային նյութը և միտված է ուսանողի լեզվական գիտելիքներն առավել ամբողջական դարձնելուն: Քերականական թեմաներին կից տեքստերի և վարժությունների մի մասը կազմել են հեղինակները, մյուսը վերցվել է գրականության ցանկում նշված տարբեր աղբյուրներից:

Դասագրքի երկրորդ հատորում քրդերենի լատինատառ այբուբենի մի շարք տառերի շնչեղությունը արտացոլող ապաթարցը չի օգտագործվել (p', t', k', r', x', ç', h', e'), քանի որ քրդերենի արդի գրական լեզուն ներկայացնող մամուլում, գեղարվեստական ստեղծագործություններում և այլ ոլորտներում այն չի կիրառվում: Բացի դրանից՝ նկատի է առնվում, որ առաջին հատորն ուսումնասիրելուց հետո սովորողն արդեն պետք է ձեռք բերած լինի համապատասխան հմտություններ և բառապաշարային ծավալ՝ տարանջատելու ձայնեղ, պարզ խուլ, շնչեղ խուլ, հազագային հնչյունները:

Տեքստերում և վարժություններում նաև կիրառվել են կուրմանջիի տարբեր խոսվածքներում, գրականության մեջ և մամուլի լեզվում միևնույն բառի տարբերակները կամ միևնույն արտահայտության տարբերակները: Օրինակներ՝

alîkarî	arîkarî	օգնություն
bahar	bihar	գարուն
malbat	malbet	ընտանիք
name	neme	նամակ
sehet	saet	ժամ
çev	çav	աչք

rûvî	rovî	աղվես
qayl	qayîl	համաձայն
cî	cîh	տեղ
edet	adet	սովորույթ
suhbet	sohbet	զրույց
mejû	mejî	ուղեղ
xwendekar	xwendikar	ուսանող
xwestin	xwastin	ցանկանալ, խնդրել
guhastin	guhartin	փոխել
usa	wisa	այսպես
edebyat	edebiyet	գրականություն
berbi	ber bi	դեպի
berev kirin	berhev kirin	հավաքել
derbaz bûn	derbas bûn	անցնել
fehm kirin	fam kirin	հասկանալ
nişkêva	jî nişkê ve	հանկարծ
Ew diaxivin.	Ew diaxêvin	Նրանք խոսում են:

Տարբեր խոսվածքներում առկա նմանատիպ ձևերի յուրացումն ու կիրառումը ուսանողին հնարավորություն կընձեռեն ավելի հեշտ ընկալելու ոչ միայն մամուլի լեզուն, այլև առավել արագ հասկանալու քրդերենի կուրմանջի բարբառի տարբեր խոսվածքներ կրողներին:

Դաս 1

Հոգնակի թվի արտահայտումը կուրմանջիում

Գոյականին հատուկ է թվի քերականական կարգը:

1. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում գոյականի եզակի կամ անորոշ լինելը արտահայտվում է **-ek** վերջավորությամբ:

malek	մի տուն
jinek	մի կին

Օրինակներ՝

Min carek ew keç dît.	Ես մի անգամ այդ աղջկան տեսա:
Birayê min rojek di mala min de ma.	Եղբայրս մի օր իմ տանը մնաց:

2. Ուղիղ հոլովաձևով հոգնակի գոյականները չեն ստանում հոգնակերտ: Դրանց հոգնակի լինելն արտահայտվում է բայ-հանգույցով կամ դիմային վերջավորությամբ: Օրինակներ՝

Pirtûk li vir in .	Գրքերն այստեղ են:
Zarok ji deştê hat in .	Երեխաները դաշտից եկան:
Min ser darê du çivîk dît in .	Ես ծառի վրա երկու թռչուն տեսա:
Min cil kir in .	Ես հագուստներ գնեցի:
Ew keç hat in .	Այդ աղջիկները եկան:

3. Թեք հոլովաձևով հոգնակի գոյականները ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերտ¹:

Min sê cara (caran) ew keç dît.	Ես երեք անգամ այդ աղջկան տեսա:
Ew pênc saeta (saetan) derva ma.	Նա հինգ ժամ դրսում մնաց:
Ez meriva (merivan) dibînim.	Ես մարդկանց եմ տեսնում:
Ew mirîşka (mirîşkan) difiroşe.	Նա հավեր է վաճառում:
Zînet (kulîlka) kulîlkan berhev dike.	Զինատը ծաղիկներ է հավաքում:
Dema ez zarok bûm, ez hildikişiyam ser (daran) daran.	Երբ ես երեխա էի, ես ծառ էի բարձրանում (բոց.՝ բարձրանում էի ծառերի վրա):
Ez (cila) cilan dikirim.	Ես հագուստներ եմ գնում:
Ez hacetan hazir dikim.	Ես պատրաստում եմ գործիքները:

¹ Որոշ խոսվածքներում **-a** կամ **-an** հոգնակերտն առկա է **-ana** ձևով:

ա) Եթե գոյականը վերջանում է ձայնավորով, ապա հոգնակերտի և գոյականի միջև դրվում է **y** կիսաձայնը:

Ew piştî du heftê ya (heftê yan) hat.	Նա երկու շաբաթ անց եկավ:
Çi mezin û çi biçûk, her kes li ser (pî ya) pî yan bû.	Մեծ ու փոքր բոլորը ոտքի էին կանգնել (բոց.՝ ոտքի վրա էին):

բ) Իզաֆեթային կառույցում հոգնակի հատկացուցիչն ու որոշիչը նույնպես ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

zimanê kurda (zimanê kurda n)	քրդերի լեզուն
welatê ermenî ya (welatê ermenî yan)	հայերի երկիրը
otaxa zaroka (otaxa zaroka n)	երեխաների սենյակը

գ) Համեմատություն կատարելիս հոգնակի թվով է կիրառվում այն անձը կամ առարկան, որի հատկանիշը համեմատվում է:

Ew kalemêr mina zaroka n digirya.	Այդ ծերունին երեխայի պես արտասվում էր (բոց.՝ երեխաների պես լաց էր լինում):
Ew sêv wek tirî yan şîrin e.	Այդ խնձորը խաղողի պես քաղցր է (բոց.՝ խաղողների պես քաղցր է):

դ) Մի քանի ժամանակաձևերում անցողական բայի հետ որպես ենթակա կիրառվող գոյականը կարող է ստանալ **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

Անցյալ կատարյալ	Hostayan xanî ava kir.	Վարպետները տունը կառուցեցին:
Անկատար անցյալ	Hostayan xanî ava dik ir.	Վարպետները կառուցում էին տունը:
Վաղակատար ներկա	Hostayan xanî ava kir ye .	Վարպետները տուն են կառուցել:
Վաղակատար անցյալ	Hostayan xanî ava kiribû.	Վարպետները տուն էին կառուցել:
Ըղձական անցյալ	Xwezil hostey an xanî ava bikira.	Երանի վարպետները տունը կառուցեին:
Ապակատար անցյալ	Hostey an wê xanî ava bikira.	Վարպետները տունը կառուցելու էին:

ե) **-a** կամ **-an** հոգնակերտ կարող է ստանալ որպես ուղիղ, անջատման, հանգման անուղղակի խնդիր հանդես եկող հոգնակի գոյականը:

Ez pirtûka n dixûnim.	Ես գրքեր եմ կարդում:
Ez niha pirtûkê didim şagirt an .	Ես հիմա գիրքը տալիս եմ աշակերտներին:

Ezê pirtûkan bixûnim.	Ես գրքեր եմ կարդալու (Ես գրքեր կկարդամ):
Ezê pirtûkê bidim şagirtan.	Ես գիրքը տալու եմ աշակերտներին (Ես գիրքը կտամ աշակերտներին):
Ez pirtûkan bixwînim (bixûnim).	Ես գրքերը կարդամ:
Dube ku ez pirtûkê bidim şagirtan.	Երևի ես գիրքը տամ ուսանողներին:
Min ji xwendekaran pirtûk hilda.	Ես ուսանողներից գիրք վերցրի:
Pirtûkan (bixwîne) bixûne!	Գրքերը կարդա՛:
Pirtûkê bide şagirtan!	Գիրքը տո՛ւր աշակերտներին:

զ) *Ev/ew, evan/ewan* ցուցական դերանունների հետ կիրառվող հոգնակի գոյականը ստանում է **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

evan jinan	այս կանայք
evan kuran	այս տղաները
van jinan	այս կանանց
van kuran	այս տղաներին

3. Իզաֆեթային կառույցում հոգնակի հատկացյալն ու որոշյալը ստանում են **-ên** կամ **-êd** վերջավորությունները:

xûşkên min (xûşkêd min) ²	իմ քույրերը
pirtûkên te (pirtûkêd te)	քո գրքերը

Օրինակ՝

Gundî zevîyên xwe av nedan.	Գյուղացիները չջրեցին իրենց արտերը:
-----------------------------	------------------------------------

4. *Yên* կամ *yêd* (որոշ խոսվածքներում՝ **ên** կամ **êd**) հարաբերական դերանունը գործածելի է հոգնակի գոյականի հետ կիրառվող որոշիչի կամ հատկացուցիչի հետ:

birayên min yê mezî	իմ մեծ եղբայրները
hevalên min yêd baş	իմ լավ ընկերը

Օրինակ՝

Cînarêd min ên nû hatin mala min.	Իմ նոր հարևանները եկան իմ տուն:
-----------------------------------	---------------------------------

² **-êd** վերջավորությամբ ձևերը առավելապես տարածված են Բադինի քրդերի լեզվում, բայց և լայնորեն գործածված էր ԽՍՀՄ քրդերի գրական լեզվում (Курдоев К., Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957, стр. 54-55):

Yên կամ *yêd* հարաբերական դերանունը հաճախ կիրառվում է հոգնակի գոյականի փոխարեն (փոխանվանաբար):

– Ewan hevalên min in.	– Նրանք իմ ընկերներն են:
– Ewan hevalên kê ne? Yên min in.	– Նրանք իմ ընկերներն են: Իմն են:
– Ev malêd kê ne?	– Մրանք ո՞ւմ տներն են:
– Ev mal yêd te ne. Yêd te ne.	– Այս տները քոնն են: Քոնն են:

5. Անորոշ առումով հոգնակի գոյականը ստանում է **-ne** վերջավորություն:

kur ne aqil	խելացի տղաներ
qîz ne bedew	գեղեցիկ աղջիկներ

Օրինակ՝

Li gundê me mal ne rind hene.	Մեր գյուղում լավ տներ կան:
Cînarên me meriv ne baş in.	Մեր հակառակները լավ մարդիկ են:

6. Որպես կոչական կիրառվող հոգնակի գոյականը ստանում է **-no** վերջավորություն:

Xûşk no , werin!	Քույրե՛ր, եկե՛ք:
Keç ino , kurno, hûn ku derê ne?	Աղջիկնե՛ր, տղանե՛ր, ո՞ւր եք դուր:

7. Հոգնակի թվով չեն կիրառվում մի շարք անհաշվելի և վերացական գոյականներ.

rûn	յուղ
şîr	կաթ
av	ջուր
hewa	եղանակ
berf	ձյուն
hingiv	մեղր
şayî	ուրախություն
hevaltî	ընկերություն

Կան որոշ բացառություններ: Օրինակներ՝

av ên şîrin	քաղցրահամ ջրեր (նշ.՝ քաղցրահամ աղբյուրներ, քաղցրահամ լճեր)
li ezmana	երկնքում (բոց.՝ երկինքներում)

Suhbeta Gazîn û Babîr

Gazîn: Rojbaş Babîr.
 Babîr: Rojbaş. Çawa yî, baş î?
 Gazîn: Spas dikim.
 Babîr: Gazîn, duh birayê te li zanîngehê nîbû.
 Gazîn: Erê, ew vê derê nîbû.
 Babîr: Te pirsî çika ew li ku bû?
 Gazîn: Erê, min pirsî.
 Babîr: Birayê te çi got?
 Gazîn: Wî got ku duh ew çû daristanê.
 Babîr: Ew çû daristanê çi bike?
 Gazîn: Ew çû nêçîrê.
 Babîr: Wî nêçîr kir?
 Gazîn: Na.
 Babîr: Çira?
 Gazîn: Duh bager bû.
 Babîr: Baran jî barî?
 Gazîn: Erê, birayê min bin baranê ma, şil bû.
 Babîr: Ne baş e!
 Gazîn: Erê, welleh!
 Babîr: Dibêjin ku duh na pêr jî wê derê erdhej bû.
 Gazîn: Erdhej? Te ji xîyala xwe anî?
 Babîr: Na, ew rast e: ji erdhejê çend zinar xirab bûn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

çika, çikanê	հապա, հապա մի
erdhej, belelerz	երկրաշարժ
Te ji xîyala xwe anî.	Դու հորինեցիր:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այս կանայք հաց թխեցին: 2. Այս գեղեցիկ կանայք նստեցին: 3. Դու քո մեքենան տվեցիր այդ տղամարդկանց: 4. Իմ եղբայրները այգում էին: 5. Ես կանանցից գիրք վերցրի: 6. Ես սովորեցի քրդերի լեզուն: 7. Իմ եղբայրները Ռուսաստանից եկան: 8. Սրանք ո՞ւմ գրքերն են: Իմ գրքերն են: Իմն են: 9. Ո՞ւմ եղբայրներն են: Իմ եղբայրներն են: Իմն են:

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Li bajaran sînema hene. 2. Li gundan sînema nînin. 3. Li bajaran bazarên mezin hene. 4. Li gundan bazarên mezin tunene. 5. Li gundan zevî û rez

hene. 6. Tu mîna kurda kurmancî diaxêvî. 7. Wê derê gundne mezin hene. 8. Lawê te li bazarê sêvan difroşe. 9. Keçikê gul berev kirin. 10. Keçekê ew meriv dîtîn. 11. Jîyana merivan kin e. 12. Wan kecan ez dîtîm. 13. Ez bi hevalan ra diçim dibistanê. 14. Keç wek kulîlkan bedew bûn. 15. Şehîd mîna şêran şer kir. 16. Ew cînar merivne baş bûn.

Parêzgeha Kotaykê

Parêzgeha Kotaykê di beşa navendî ya Komara Ermenistanê de ye. Kotayk ji alîyê bakûr ve bi Gûtanasarê, ji bakur-rojhilat ve bi çiyayên Hatîsê ve dorpêç dibe. Ev parêzgeh li başûr-rojava hêdî-hêdî nizm dibe û bi deşta Araratê re dibe yek.

Navenda Kotaykê bajarê Hirazdan e: navenda parêzgehê 45 kîlomêtran ji serokbajarê Ermenistanê dûr e. Mezinayîya vê parêzgehê 2089 kîlometre çargoşe ye. Ev parêzgeh di nav parêzgehên Ermenistanê de cîhê heştemîn digire.

Li vê parêzgehê Abovyan, Hirazdan, Çarêntsavan, Byûrêxavan bajarên herî mezin in.

Çemên Gêtar û Azat jî di Kotaykê re derbas dibin. Ev her du çem jî bo avdanê girîng in. Gola Aknayê jî di pergala avdanê de gelekî girîng e.

Rêyên hesinî yên Yêrêvan-Şorja û Hirazdan-Îcêvan nav parêzgeha Kotaykê re derbas dibin.

Parêzgeha Kotaykê di Komara Ermenistanê de yek ji mezintirîn navendên aborî ye. Li Hirazdanê santrala hêza germê û santrala hîdroêlêktrîkê heye.

Ev parêzgeh ji alîyê cîhên dîrokî û çandî ve jî dewlemend e. Yek ji wan peristgeha Garnîyê ye. Keleha Bjniyê, komplêksa keşîşxaneyê Keçarîs û Gêxardavank ji serdema navîn in: ew pir balkêş û binavûdeng in.

Ji sedî nodê nifûsa parêzgehê ermenî ne. Lê vê derê usa jî êzdî, suryanî, rûs û kurd dijîn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

parêzgeh	մարզ
beş	հատված, բաժին
navend	կենտրոն
navendî	կենտրոնական
Ew dorpêç dibe.	Դա շրջապատված է:
kîlometre çargoşe	քառակուսի կիլոմետր
Ew cîyê heştemîn digire.	Դա զբաղեցնում է յոթերորդ տեղը:
avdan	ոռոգում

pergal	համակարգ
aborî	տնտեսություն
hêz	ուժ
santrala hêza germê	ջերմաէլեկտրակայան
santrala hîdrolektrîkê	ջրաէլեկտրակայան
çand	մշակույթ
keşîşxane	վանք
komplêksa keşîşxaneyê	վանական համալիր
serdema navîn	միջնադար

Ժողովրդական ասացվածքներ

Diza ji diza dizî, erd û ezman tev lerizî.

Dûrî çeva – dûrî dila.

Emrê xayîna kurt e.

Rewşa çîya – bilindayî ye.

Rewşa daran – êmîş e.

Roje dûman e, kêfa guran e.

Zarê xweş – bahara dilan e.

Nava şerada zêra bela nakin.

Çara bêçara – Xwedê ye.

Kirinek ji deh gotinan çêtir e.

Դաս 2

Անկատար անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)

Սահմանական եղանակի անկատար անցյալ ժամանակաձևը ցույց է տալիս խոսելու պահից առաջ սկսված և չավարտված գործողություն, անցյալ ժամանակահատվածում որոշակի պահի կատարվող, ինչպես նաև անցյալում պարբերաբար կատարվող գործողություն: Հաճախ այս ժամանակաձևն անվանում են *անցյալ շարունակական*³:

Անանցողական բայերի անկատար անցյալը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին հավելելով *di-* նախամասնիկ⁴ և երկրորդ խմբի դիմային վերջավորություններ. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Երկրորդ խմբի դիմային վերջավորություններն են.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î(y)	-in
III դեմք	-	-in

Hatin (անցյալի հիմքը՝ **hat-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez dihatim.	Ես գալիս էի:
II դեմք	Tu dihatî.	Դու գալիս էիր:
III դեմք	Ew dihat.	Նա գալիս էր:

I դեմք	Em dihatin.	Մենք գալիս էինք:
II դեմք	Hûn dihatin.	Դուք գալիս էիք:
III դեմք	Ew dihatin.	Նրանք գալիս էին:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային ավելացնելով **ne-** նախամասնիկը.

I դեմք	Ez nedihatim.	Ես չէի գալիս:
II դեմք	Tu nedihatî.	Դու չէիր գալիս:
III դեմք	Ew nedihat.	Նա չէր գալիս:

³ Տե՛ս Կурдоев К., *Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани*, Москва, 1978, стр. 175; Կурдоев К., *Грамматика курдского языка (курманджи)*, Москва-Ленинград, 1957, стр. 183-185, 211; Бакаев Ч., *Язык курдов СССР*, Москва, 1973, стр. 183-184.

⁴ **Di-** նախամասնիկը արտահայտում է գործողության տևականություն, բազմակիություն, պարբերականություն, շարունակականություն:

I դեմք	Em ned i hatin.	Մենք չէինք գալիս:
II դեմք	Hûn ned i hatin.	Դուք չէիք գալիս:
III դեմք	Ew ned i hatin.	Նրանք չէին գալիս:

Եթե անանցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է **a**-ով, **ê**-ով, **o**-ով կամ **û**-ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը բայի հիմքից հետո ստանում է **y** կիսաձայն, մյուս դիմային վերջավորությունների **i**-ն սղվում է:

Gerîn (անցյալի հիմքը՝ **gerya-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez digeryam.	Ես զբոսնում էի:
II դեմք	Tu digeryay.	Դու զբոսնում էիր:
III դեմք	Ew digerya.	Նա զբոսնում էր:

I դեմք	Em digeryan.	Մենք զբոսնում էինք:
II դեմք	Hûn digeryan.	Դուք զբոսնում էիք:
III դեմք	Ew digeryan.	Նրանք զբոսնում էին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nedigeryam.	Ես չէի զբոսնում:
II դեմք	Tu nedigeryay.	Դու չէիր զբոսնում:
III դեմք	Ew nedigerya.	Նա չէր զբոսնում:

I դեմք	Em nedigeryan.	Մենք չէինք զբոսնում:
II դեմք	Hûn nedigeryan.	Դուք չէիք զբոսնում:
III դեմք	Ew nedigeryan.	Նրանք չէին զբոսնում:

Անանցողական բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով գործածվելիս ենթական չի ստանում հոգնակերտ: Ենթականի հոգնակի լինելն արտահայտվում է բային կցվող դիմային վերջավորությամբ.

Mêr dihatin .	Տղամարդիկ գալիս էին:
Zarok ned i hatin.	Երեխաները չէին գալիս:

Անանցողական բայերի խոնարհման ժամանակ տեղի պարագան կիրառում են թեք հոլովաձևով.

Ez diçûm dibistanê.	Ես գնացի դպրոց:
Ez diçûm Yêrêvanê.	Ես գնացի Երևան:
Hûn ji dibistanê derketin.	Դուք դպրոցից դուրս եկաք:
Ew ji Yêrêvanê diçûn Gyûmrîyê.	Նրանք Երևանից գնացին Գյումրի:

Եթե գործողությունը նշում է մի տեղից մեկ այլ վայր շարժում, ապա խոնարհված բային կարող է ավելանալ **-e** վերջավորություն: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցական լեզվում.

Ez her heftê diçûm gund.	Ez her heftê diçûme gund.	Ես ամեն շաբաթ գյուղ էի գնում:
Ez her roj dihatim xebatê.	Ez her roj dihatime xebatê.	Ես ամեն օր աշխատանքի էի գալիս:

Անցողական բայերի խոնարհման ժամանակ **di-** նախամասնիկը կցվում է բայի անցյալի հիմքին. դիմային վերջավորություններ չեն կիրառվում, ենթական թեք հոլովաձևով է:

Dîtin (անցյալի հիմքը **dît-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min didît.	Ես տեսնում էի:
II դեմք	Te didît.	Դու տեսնում էիր:
III դեմք	Wî/wê didît.	Նա տեսնում էր:

I դեմք	Me didît.	Մենք տեսնում էինք:
II դեմք	We didît.	Դուք տեսնում էիք:
III դեմք	Wan didît.	Նրանք տեսնում էին:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային հավելելով **ne-** նախամասնիկ:

I դեմք	Min nedidît.	Ես չէի տեսնում:
II դեմք	Te nedidît.	Դու չէիր տեսնում:
III դեմք	Wî/wê nedidît.	Նա չէր տեսնում:

I դեմք	Me nedidît.	Մենք չէինք տեսնում:
II դեմք	We nedidît.	Դուք չէիք տեսնում:
III դեմք	Wan nedidît.	Նրանք չէին տեսնում:

Եթե խոնարհվող բայը սկսվում է ձայնավորով, ապա **di-** նախամասնիկի **i-**ն սղվում է: Օրինակ՝ **avîtin** (անցյալի հիմքը **avît-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min davît.	Ես նետում էի:
II դեմք	Te davît.	Դու նետում էիր:
III դեմք	Wî/wê davît.	Նա նետում էր:

I դերք	Me davît.	Մենք նետում էինք:
II դերք	We davît.	Դուք նետում էիք:
III դերք	Wan davît.	Նրանք նետում էին:

Առկա է նաև **diavît** ձևը:
Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min nedavît.	Ես չեի նետում:
II դերք	Te nedavît.	Դու չեիր նետում:
III դերք	Wî/wê nedavît.	Նա չէր նետում:

I դերք	Me nedavît.	Մենք չէինք նետում:
II դերք	We nedavît.	Դուք չէիք նետում:
III դերք	Wan nedavît.	Նրանք չէին նետում:

ա) Անցողական բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս իգական սեռի ենթական թեք հոլովաձևով է կիրառվում և ստանում է *-ê* ցուցիչ (արական սեռի ենթական նույնպես թեք հոլովաձևով է, բայց որևէ փոփոխություն չի կրում):

Hasmikê av dida min.	Հասմիկը ջուր էր տալիս ինձ:
Aram av dida min.	Արամը ջուր էր տալիս ինձ:
Aram neme dinivîsî.	Արամը նամակ էր գրում:
Keçikê av dibir.	Աղջիկը ջուր էր տանում:

բ) Անցողական բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հոգնակի ենթական ստանում է *-a* կամ *-an* հոգնակերտ:

Jinan av dibir.	Կանայք ջուր էին տանում:
Zaroka ders dixwend.	Երեխաները կարդում էին դասը:

գ) Անցողական բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս ուղիղ խնդիրը ուղիղ հոլովաձևով է:

Min nan dixwar.	Ես հաց էի ուտում:
Min Astxîk didît.	Ես Աստղիկին էի տեսնում:
Cano ders dixwend.	Ջանոն դաս էր սովորում:

դ) Հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները, ինչպես նաև տեղի պարագան կիրառվում են թեք հոլովաձևով:

Min pirtûk dida Anahîtê.	Ես գիրքը տալիս էի Անահիտին:
Min ji Aanahîtê av dixwest.	Ես Անահիտից ջուր էի ուզում:

Min ji Anahîtê pirtûk hidilda .	Ես Անահիտից գիրք վերցրի:
Aram ji bazarê tişt dikirî.	Արամը շուկայից բան էր գնում:
Zarok li hewşê dilîst.	Երեխան խաղում էր բակում:

ե) Անցողական բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս եթե հանգման ու անջատման անուղղակի խնդիրները հոգնակի են, ապա ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերս:

Mamoste kitêb dida xwendekaran.	Ուսուցիչը գիրքը տալիս էր ուսանողներին:
Mamoste ji xwendekaran an kitêb hildida .	Ուսուցիչը ուսանողներից գիրք էր վերցնում:

զ) Արդեն նշվել է, որ անցողական բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս դիմային վերջավորություններ չեն կիրառում: Պետք է նշել սակայն, որ քրդերենի կուրմանջի բարբառում առկա է **էրգա-տիվ կառույց**, որը նշանակում է, որ քրդերենում անցողական բայը կարող է ստանալ ուղիղ խնդիր լրացման վերջավորություն:

Min tu didîfî .	Ես քեզ տեսնում էի:
Min hûn didîtin .	Ես ձեզ տեսնում էի:
Te ez digirtim .	Դու ինձ բռնում էիր:
Min hûn digirtin .	Ես ձեզ բռնում էի:
Min sêv dixwarin .	Ես խնձորներ էի ուտում:
Min zarokên cînarên didîtin .	Ես հարևանների երեխաներին էի տեսնում:

է) Եթե գործողությունը հանգում է որևէ առարկայի կամ անձի (միայն եզակի III դեմքով արտահայտված), որը զեղչվում է, ապա խոնարհված բայը կիրառվում է նախադասության վերջում և ստանում է **-ê** էնկլիտիկ դերանուն: Էնկլիտիկ դերանունը կիրառվում է եզակի երրորդ դեմքի զեղչված անձնական դերանվան փոխարեն:

Min av dida wî/wê.	Ես ջուր էի տալիս նրան:
Min av didayê.	Ես ջուր էի տալիս [նրան]:
Min tişt digot Armên.	Ես բան էի ասում Արմենին:
Min tişt digotê.	Ես բան էի ասում [նրան]:
Dayîkê her roj nan dida wî/wê.	Մայրիկն ամեն օր հաց էր տալիս նրան:
Dayîkê her roj nan didayê.	Մայրիկն ամեն օր հաց էր տալիս [նրան]:

Երբեմն **gotin** բայը կարող է ստանալ **-e** վերջավորություն: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցան լեզվում:

Min digot te.	Min digote te.	Ես սսում էի քեզ:
---------------	----------------	------------------

Têhran

Par havînê ez li Têhranê bûm. Têhran şeherekî bedew e. Min wê derê dixwand û her roj diçûm zanîngehê. Di Têhranê de kolaneke mezin û dirêj hebû. Navê wê kolanê Ênxêlab bû. Di Ênxêlabê **de** dikanên pirtûkan hebûn. Li wir kitêbên rind difrotin. Zanîngeha Têhranê jî li Ênxêlabê bû.

Ez di mala hevalê xwe de dimam. Hevalê min faris nîbû, ew ermenî bû. Li Têhranê gelek millet û netew hebûn. Li wir faris jî, turk jî, kurd jî, yehûdî jî, ermenî jî hebûn.

Ermenî li sedsala 17-an çûn Îranê. Ew bi xwestina xwe neçûn: **wê** demê padîshahekî Îranê hebû. Navê wî Ebas bû. Wî bi destê zorê ermenî çemê Eresê derbas kirin û birin Îranê.

Ermenî pêşekar û bazirganên baş bûn. Ew çûne Îranê, li bajarê Îsfahanê mal çêkirin, li wir xebitîn û man, lê zimanê xwe jî bîr nekirin û adetên xwe wenda nekirin. Naha li Îranê dibistan û dêrên ermenîyan hene.

Ez usa jî çûme bazara Têhranê. Bazara Têhranê pir mezin bû. Bazirganên Îranê pir jêhatî bûn. Li wê bazarê zêr, cil, parçe, xalîçe û tiştên cûre-cûre difrotin: hemû tişt arzan bû. Hinek xalîçe û parçe gelek beha (qîmetlû) bûn, çimkî pêşekar bi destan ew çêdikirin. Xalîçeyên Îranê mîna xalîçeyên ermenîyan bûn.

Ez çend rojan di bazara Têhranê de digeryam. Min her roj tiştên rind bona neferên malbeta xwe dikirîn. Min li Îranê gelek tiştên nû diditîn.

Նոր բառեր և կապակցություններ

destê zorê	բռնությամբ, բռնի ուժով
bazirgan	առևտրական
pêşekar	արհեստավոր

Վարժություն 1. Անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհել հետևյալ բայերն ու կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
վարել, քշել	ajotin	ajot-
բերել	anîn	anî-
տանել	birin	bir-

գնալ	çûn	çû-
բռնել	girtin	girt-
ասել	gotin	got-
փոխել	guhastin	guhast-
թողնել	hiştin (hîştin)	hişt- (hîşt-)
եփվել	kelîn	kelya-
ընկնել, մտնել	ketin	ket-
անել	kirin	kir-
գնել	kirîn	kirî-
նայել	nihêrîn	nihêrî-
գրել	nivîsîn	nivîsî-
հարցնել	pirsîn	pirsî-
թափել	rêtin	rêt-
ուղարկել	şandin	şand-
լվանալ	şûştin	şûşt-
վախենալ	tîrsîn	tîrsya-
աշխատել	xebitîn	xebitî-
կարդալ	xwendin (xwandin)	xwend- (xwand-)
ցանկանալ, ուզել	xwestin (xwastin)	xwest- (xwast-)
ամուսնանալ	zewicîn	zewicî-
շրջվել, պտտվել	zivirîn	zivirî-

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Xortan di dera werzişê de bi topê dilîst. 2. Zarok ser bûzê (ser cemedê) dişimitî. 3. Ez bê xizak dişimitîm. 4. Hûn duh dikenyan. 5. Silo li mêrgê dixebitî. 6. Duh êvarê, çaxê em dihatin, daristan dişewitî. 7. Min nan dixwar. 8. Wan şîrinayî nedida zarokê, çimkî diranê zarokê dêşya. 9. We zebeş dixwar. 10. Wan hingiv dixwar. 11. Mamoste tumê dipirsî “Tu rind dixûnî?” 12. Ez her roj diçûme mala xalê xwe. 13. Hevalê min her roj tevî min dihat dibistanê. 14. Duh êvarê jina nan dipet. 15. Min alîkarî ji te dixwest. 16. Wî rast digot. 17. Wê keçê gulên sor av dida. 18. Wî berê her roj bilûrê dixist. 19. Tajdîn carna diçû Yêrêvanê, carna jî diçû Tbilîsîyê. 20. Min carna erebe dajot.

Parêzgeha Şîrakê

Parêzgeha Şîrakê li bakûr-rojavayê Komara Ermenistanê ye. Navenda parêzgehê bajarê Gyûmrî ye. Gyûmrî li Ermenîstanê duyemîn bajarê mezin e. Gyûmrî 126 kîlometran dûrî Yêrêvanê ye.

Deşta Şîrakê di beşa navendî û başûrê parêzgeha Şîrakê de ye, zozanên Aşotskê li bakurê parêzgehê ne. Beşek ji rêzeçîyayên Pambakê û Bazûmê di parêzgeha Şîrakê de ne.

Di parêzgeha Şîrakê de Gyûmrî, Artîk, Maralîk bajarên mezin in. Bajarê Artîkê li quntara bakur-rojavayê çîyayê Aragatsê ye. Artîk 20 kîlômêtran ji Gyûmrîyê dûr e. Artîk ji aliyê mîneralan (wek tûf û bazalt) ve gelek dewlemend e, li wir kargeha “Artîktûf” dixebite ku di sala 1927an de hat çêkirin. Maralîk 27 kîlômêtran dûrî Gyûmrîyê ye.

Çemê herî dirêj ku di parêzgehê re diherike Axûryan e. Çemên Tsoxamarg, Îllî, Karkaçûn jî di nav xaka parêzgehê re derbas dibin. Arpî yekane gola parêzgehê ye.

Նոր բառեր

rêzeçîya	լեռնաշղթա
xak	հող
mehîr	սպաս, թանապուր

Վարժություն 3. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել անկատար անցյալ ժամանակաձևով և նախադասությունները թարգմանել:

1. Min her roj serê xwe (şûştin). 2. Dema ez zarok bûm, min şîr (xwarin). 3. Par her roj ez li sûkê (rastî wî hatin). 4. Me her sibeh bi hev re taştê (xwarin). 5. Keç di dera mûzîkê de stran (gotin).

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Անցյալ տարի ամեն օր առավոտյան ես գնում էի դպրոց: 2. Դու միշտ ինձ վրա ծիծաղում էիր: 3. Ամեն օր՝ կեսօրին, ես ճաշում էի: 4. Մեր շունն առավոտից երեկո հաչում էր: 5. Երբ ես տուն եկա, մայրիկը նամակ էր գրում: 6. Ես անցյալ տարի սովորում էի դպրոցում: 7. Երեկ երեկոյան ես կարդում էի: 8. Անցյալ տարի ես ամեն օր գալիս էի ձեր տուն: 9. Փոքր ժամանակ ես պանիր չէի ուտում: 10. Մայրիկս ամեն շաբաթ ինձ տանում էր եկեղեցի: 11. Մենք ապրում էինք գյուղում: 12. Նա միշտ գինի էր խմում: 13. Նա ամեն օր շուտ էր գնում և ուշ էր գալիս: 14. Անահիտը երեխաներին տանում էր դաշտ: 15. Երեկ գիշերը անձրև էր տեղում:

Դաս 3

Անկատար անցյալ (*karin, zanîn, danîn* բայեր)

Karin, zanîn, danîn բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Karin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dikaribû.	Ես կարող էի:
II դեմք	Te dikaribû.	Դու կարող էիր:
III դեմք	Wî/wê dikaribû.	Նա կարող էր:

I դեմք	Me dikaribû.	Մենք կարող էինք:
II դեմք	We dikaribû.	Դուք կարող էիք:
III դեմք	Wan dikaribû.	Նրանք կարող էին:

Ժխտականը կազմվում է *ni-* նախամասնիկով:

I դեմք	Min nikaribû.	Ես չէի կարող:
II դեմք	Te nikaribû.	Դու չէիր կարող:
III դեմք	Wî/wê nikaribû.	Նա չէր կարող:

I դեմք	Me nikaribû.	Մենք չէինք կարող:
II դեմք	We nikaribû.	Դուք չէիք կարող:
III դեմք	Wan nikaribû.	Նրանք չէին կարող:

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dizanibû.	Ես գիտեի:
II դեմք	Te dizanibû.	Դու գիտեիր:
III դեմք	Wî/wê dizanibû.	Նա գիտեր:

I դեմք	Me dizanibû.	Մենք գիտեինք:
II դեմք	We dizanibû.	Դուք գիտեիք:
III դեմք	Wan dizanibû.	Նրանք գիտեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nizanibû.	Ես չգիտեի:
II դեմք	Te nizanibû.	Դու չգիտեիր:
III դեմք	Wî/wê nizanibû.	Նա չգիտեր:

I դեմք	Me nizanibû.	Մենք չգիտեինք:
II դեմք	We nizanibû.	Դուք չգիտեիք:
III դեմք	Wan nizanibû.	Նրանք չգիտեին:

Danîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ⁵.

I դեմք	Min datanî.	Ես դնում էի:
II դեմք	Te datanî.	Դու դնում էիր:
III դեմք	Wî/wê datanî.	Նա դնում էր:

I դեմք	Me datanî.	Մենք դնում էինք:
II դեմք	We datanî.	Դուք դնում էիք:
III դեմք	Wan datanî.	Նրանք դնում էին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min danedanî.	Ես չէի դնում:
II դեմք	Te danedanî.	Դու չէիր դնում:
III դեմք	Wî/wê danedanî.	Նա չէր դնում:

I դեմք	Me danedanî.	Մենք չէինք դնում:
II դեմք	We danedanî.	Դուք չէիք դնում:
III դեմք	Wan danedanî.	Նրանք չէին դնում:

Օրինակներ՝

Armên dikaribû zû bê.	Արմենը կարող էր շուտ գալ:
Armên nikaribû (bixwîne) bixûne.	Արմենը չէր կարող կարդալ:
Hasmîkê dikaribû bixûne.	Հասմիկը կարող էր կարդալ:
Min her roj kumê xwe dadani û ji malê derdiketim.	Ես ամեն օր գլխարկս դնում ու տնից դուրս էի գալիս:
Anahîtê dizanibû ku birê wê rast got.	Անահիտը գիտեր, որ իր եղբայրը ճիշտ ասաց:

Derîyên Sûra Amedê

Amed berê di nav sûran de bû. Sûrên Amedê bi dirêjayî û mezinayîya xwe li çar alîyên cîhanê bi nav û deng in. Armanca avakirina sûra Amedê parastina bajêr bû.

⁵ *Danîn*-ը նախաձանցավոր բայ է, բայց քանի որ հաճախ է կիրառվում, նպատակահարմար ենք գտել ներկայացնել բացառություն կազմող բայերի հետ:

Di sêrî de çar derîyên sûra Amedê hebûn. Sê derî jî paşê vebûn, û hejmara derîyan bû heft. Li bakûrê bajêr “Derîyê Çîyê”, li rojava “Derîyê Rihayê”, li başûr “Derîyê Mêrdînê”, li rojhilat “Derîyê Nû” hene.

Ji bilî van derîyan derîyek jî nêzîkî Derîyê Çîyê heye. Vî derîyî ra dibêjin “Derîyê Sarayê”. Du derîyên din jî di demên dawîyê de vebûn.

Çemê Dicleyê ber sûrê ra derbas dibe. Ji ser surê ve Pira Dehderî xuya dike. Li ber çem baxçe hene. Ev baxçe ji ser surê **re** gelekî xweşik xuya dikin.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Dora bajarê Amedê çi heye? 2. Armanca avakirina sûra Amede çi bû? 3. Çend derîyên sûra Amedê hene? 4. Çeme Dicle kîderê ra derbaz dibe?

Նոր բառեր և կապակցություններ

sûr	ցանկապատ, պարիսպ
di sêrî de (di destpêkê de)	սկզբում, ի սկզբանե
ji bilî, bilî	բացի

Parêzgeha Araratê

Parêzgeha Araratê ji sedî heftê axa komara Ermenîstanê digire. Navenda parêzgehê bajarê Artasat e.

Xaka parêzgeha Araratê du beş e: beşek deşt e û beşek çîya ne. Li Araratê avûhewa germ e. Bi taybetî payîzê gelek tav e, roj dirêj û pir xweş in. Wê demê fêkî dighîjin.

Vê derê bajarê herî mezin bajarê Artasat e. Ew bajar li ser cadeya Yêrêvan-Gorîs e. Di salên dawî de li Artasatê kargehên şerabê, febrîqên hişk kirin û konsêrvekirina fêkiyan hatine avakirin.

Bajarê Artasatê navê xwe ji Artasata dîrokî girtiye ku serokbajarekî Ermenîstanê bû.

Bajarê Ararat, bajarê Masîs û bajarê Vedî jî li vir in. Aboriya parêzgeha Araratê pêşketî ye, bi taybetî çandinî girîng e. Li vir gelek baxçeyên tirîyan, zerdeliyan, hirmîyan û sêvan hene. Ararat wek navenda pîşesazîya giran navdar e: li vir kargeha çimentoyê û kargeha kana zêr heye.

Çemên sereke yên herêmê Araks, Hirazdan, Azat û Vedî ne.

Li Araratê kêmeteweyên neteweyî wek asûrî, rûs, êzdî, yûnanî û kurd dijîn.

Նոր բառեր և կապակցություններ

avûhewa	կլիմա
Fêkî dighîjin.	Մրգերը հասունանում են:
cade	մայրուղի
hişk kirin	չորացնել
pîşesazî	արդյունաբերություն
pîşesazîya giran	ծանր արդյունաբերություն
kargeh	գործարան
çîmento	ցեմենտ
kana zêr	ոսկու հանք
çandînî	երկրագործություն, այգեգործություն
pêşketî	զարգացած
kêmnetewe	փոքրամասնություն
kêmneteweyên neteweyî	ազգային փոքրամասնություն
suryanî, asûrî	ասորի

Դաս 4

Անկատար անցյալ (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերն անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս կիրառվում է պատճառական բայերի անցյալի հիմքը: Պատճառական բայերը խոնարհվում են անցողական բայերի նման, այսինքն՝ ենթական թեք հոլովաձևով է, և բայի անցյալի հիմքին դիմային վերջավորություններ չեն միանում:

Xapandin (անցյալի հիմքը՝ **xapand-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dixapand.	Ես խաբում էի:
II դեմք	Te dixapand.	Դու խաբում էիր:
III դեմք	Wî/wê dixapand.	Նա խաբում էր:

I դեմք	Me dixapand.	Մենք խաբում էինք:
II դեմք	We dixapand.	Դուք խաբում էիք:
III դեմք	Wan dixapand.	Նրանք խաբում էին:

Ժխտականը կազմվում է **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Min nedixapand.	Ես չէի խաբում:
II դեմք	Te nedixapand.	Դու չէիր խաբում:
III դեմք	Wî/wê nedixapand.	Նա չէր խաբում:

I դեմք	Me nedixapand.	Մենք չէինք խաբում:
II դեմք	We nedixapand.	Դուք չէիք խաբում:
III դեմք	Wan nedixapand.	Նրանք չէին խաբում:

Տkênandin (անցյալի հիմքը՝ **տkênand**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min diտkênand.	Ես կոտրում էի:
II դեմք	Te diտkênand.	Դու կոտրում էիր:
III դեմք	Wî/wê diտkênand.	Նա կոտրում էր:

I դեմք	Me diտkênand.	Մենք կոտրում էինք:
II դեմք	We diտkênand.	Դուք կոտրում էիք:
III դեմք	Wan diտkênand.	Նրանք կոտրում էին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nediškê and.	Ես չեի կոտորում:
II դեմք	Te nediškê and.	Դու չեիր կոտորում:
III դեմք	Wî/wê ne škêand.	Նա չէր կոտորում:

I դեմք	Me nediškê and.	Մենք չեինք կոտորում:
II դեմք	We nediškê and.	Դուք չեիք կոտորում:
III դեմք	Wan nediškê and.	Նրանք չեին կոտորում:

Էրգասիվ կառույցը հատուկ է նաև պատճառական բայերին: Օրինակ՝

Min tu dixapandî.	Ես քեզ խաբում էի:
-------------------	-------------------

Dan բայով պատճառական բայերի դեպքում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dida çêkirin(ê).	Ես սարքել էի տալիս:
II դեմք	Te dida çêkirin(ê).	Դու սարքել էիր տալիս:
III դեմք	Wî/wê dida çêkirin(ê).	Նա սարքել էր տալիս:

I դեմք	Me dida çêkirin(ê).	Մենք սարքել էինք տալիս:
II դեմք	We dida çêkirin(ê).	Դուք սարքել էիք տալիս:
III դեմք	Wan dida çêkirin(ê).	Նրանք սարքել էին տալիս:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nedida çêkirin(ê).	Ես սարքել չեի տալիս:
II դեմք	Te nedida çêkirin(ê).	Դու սարքել չեիր տալիս:
III դեմք	Wî/wê nedida çêkirin(ê).	Նա սարքել չէր տալիս:

I դեմք	Me nedida çêkirin(ê).	Մենք սարքել չեինք տալիս:
II դեմք	We nedida çêkirin(ê).	Դուք սարքել չեիք տալիս:
III դեմք	Wan nedida çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չեին տալիս:

Mehabad

Mehabad bajarekî bi nav û deng e. Mehabad li başûrê Gola Urmîyê ye. Roja îro ew li bakûrê rojavayê Komara Îslamî ya Îranê ye.

Di sala 1945an de bi serokatîya Qazî Mihemed Komara Mehabadê ava bû. Qazî Mihemed ji eşîreke mezin bû. Malbata wî ji terîqa Neqşebendî bû û bi mêrxasîyê navdar bû.

Qazî Mihemed Partîya Demokrat a Kurdistanê ava kir. Di komcivîna neteweyî ya partîyê de Qazî Mihemed got ku divê gelê kurd bibe xwedîyê rêveberîya xwecihî, divê zimanê kurdî bibe zimanê fermî, û gelê kurd gerek di perwerdehîyê de jî zimanê dayîkê bikarbîne. Qazî Mihemed wisa jî got ku pêwîst e ku Qanûna Bingehîn ya taybet bona Kurdistanê Îranê bê qebûlîkirin. Di 22ê Çîleya sala 1946an de li Qada Çarçirayê Komara Kurd a Mehabadê hat îlankirin. Hikumeta nû dest bi xebatên xwe kir û zimanê kurdî wek zimanê fermî îlan kir.

Komara Mehabadê pir dom nekir. Artêşa Îranê berê xwe da Komara Mehabadê. Qazî Mihemed teslîm bû, û di 17ê Kanûna 1946an de artêşa Îranê ket Mehabadê. Bi vî awayî Komara Mehabadê hat xirab kirin. Serokê Komarê Qazî Mihemed û hevalên wî li meydana Çarçirayê hatin dardakirin.

Mehabad di dilê hemû welatparêzên kurdan de dijî.

Նոր բառեր և կապակցություններ

mêrxasî	քաջություն
rêveberîya xwecihî	տեղական ինքնավարություն
perwerdehî	դաստիարակություն, կրթություն
bikaranîn	կիրառել, օգտագործել
qanûna bingehîn	սահմանադրություն
îlan kirin	հայտարարել
teslîm bûn	հանձնվել
welatparêz	հայրենասեր

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Gundîyan her sal genim diçand. 2. Kevanîyê mast diçeliqand. 3. Simo gelek direvya, diket û lingê xwe diherişand. 4. Xûşka min her sibeh hêk dikeland. 5. Her bahar tavê berf diheland. 6. Keçan xwe dixemiland. 7. Cînara me sibehê heta êvarê goşt diqeland. 8. Min ew xeber digîhand hevalan. 9. Te her dem ez dixapandim. 10. Her sal berî Cejna sala nû zarokan dar dixemiland. 11. We ew dar dixist tendûrê û temam dişewitand. 12. Min her dem av dikeland û çay hazir dikir. 13. Te destên dijmin girê dida û dişidand.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մայրիկն ամեն օր երեխայի հետ զբոսնում էր (բոց,՝ երեխային ման էր տալիս): 2. Դու խաբում էիր բոլորին: 3. Նա գլուխը քորում էր: 4. Քամին ցրում էր (բոց,՝ ցրիվ էր տալիս) ցորենը: 5. Նա հալեցնում էր սաքերի ձյունը և այդ ջուրը խմում: 6. Նա խաբում էր բոլորին: 7. Ամեն առավոտ նա

ձգում էր իր գոտին ու գնում էր որսի: 8. Արմենը դպրոցում իր ընկերուհու մազերը քաշում էր: 9. Ամեն տարի՝ զարնանը, դու հյուրերի հետ զբոսնում էիր սարերում (բոց.՝ հյուրերին ման էիր տալիս սարերում): 10. Թշնամին ռումբեր էր պայթեցնում էր նրանց գլուղերում:

Xurekên Ermenistanê

Aram û Anî ermenî ne. Her du jî xwendekar in û ser xurekên Ermenistanê diaxêvin.

Aram dipirse: “Anî, gelo tu dizanî zebeşên kîjan gundan xweş in?”

Anî bersîv dide: “Welle, zebeşên gundên Armavîrê xweş in. Lê tu zanî gizêrên kîjan gundî xweş in?”

Aram dibêje: “Çawa nizanim. Li Aramûsê gizêrên gelek rind hene. Aramûs gundek e, ew li parêzgeha Kotaykê ye. Lê tu dikarî bêjî mişmiş û xoxên (şifteliyên) kîjan bajarî biçêj in?”

Anî dibêje: “Mişmiş û şifteliyên bajarê Artasatê şîrin û biçêj in. Artasat di parêzgeha Araratê de ye. Derdora Artasatê baxçeyên fêkîyan hene. Tu dikarî bêjî penîrê ku derê rind e?”

Aram dibêje: “Şîr û penîrê Aparanê gelek xweş e. Aparan li parêzgeha Aragatsotnê ye. Gelo tu dizanî tolmeyên kîjan bajarî navdar in?”

Anî bersîv dide: “Tolme û xaş xwarinên gelek bi tam in. Tolme pê goşt, kelem yan belgên tirîyan çêdikin: dibêjin ku tolmeyên Aştarakê xweş in. Xaşa Gyûmrîyê jî gelek navdar e. Tolme û xaş di herêma me de xwarinên hezkirî ne. Lê tu zanî li Gavarê çi xurek navdar e?”

Aram dibêje: “Li Gavarê pexlewe navdar e. Gavar di parêzgeha Gêxarkûnîkê de ye. Dikarî bêjî tirîyên ku derê şîrin in?”

Anî dibêje: “Tirîyên Yêxêgnadzorê gelek xweş in. Li vir şeraba rind jî heye. Yêxêgnadzor di parêzgeha Vayots Dzorê de ye. Ka bêje tirşoyê kîjan gundî navdar e?”

Aram dibêje: “Tirşoyê çîyan navdar e. Ji ber ku li Ermenistanê çîya pir in, tu dikarî hemû cîyan tirşo bibînî. Lê hingivê kîjan bajarî navdar e?”

Anî dibêje: “Li Ermenistanê hemû cîyan jî hingiv heye. Bi taybetî hingivê Lorîyê rind e.”

Aram jî dibêje: “Belê, hingivê Ermenistanê gelek xweş e. Hingiv ji bo tendurustîyê gelek baş e.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

biçêj	հավեղ
Tu dizanî.	Դու գիտես:
tam	համ

Ka bêje!	Հապա աաա՛ :
tiršo	ավելուկ
Tu dikarî.	Դու կարող ես:
bi taybetî	հատկապես

Վարժություն 3. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել անկատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

	Պատճառական բայ	Բայի անցյալի հիմք
փորձել	cêribandin	cêriband-
ստեղծել	efirandin	efirand-
ցավեցնել	êşandin	êşand-
ման տալ	gerandin	gerand-
շարժել	hejandin	hejand-
հալեցնել	helandin	heland-
եփել, խաշել	kelandin	keland-
քաշել	kişandin	kişand-
պոկել	qetandin	qetand-
շաղ տալ	reşandin	reşand-
վազեցնել, փախցնել	revandin	revand-
պայթեցնել	teqandin	teqand-
խաբել	xapandin	xapand-
քորել	xurandin	xurand-
ամուսնացնել	zewicandin	zewicand-
արածեցնել	çêrandin	çêrand-

Parêzgeha Vayots Dzorê

Parêzgeha Vayots Dzorê yek ji parêzgehên Ermenistanê ye. Ev parêzgeh ne pir mezin e. Ji alîyê nifûsê ve ev parêzgeha herî biçûk e.

Di demên kevnare de jî mirov li Vayots Dzorê diman. Di lêkolînan de li Vayots Dzorê tiştên pêşdîrokî hatine dîtin, wek xencerên serdema tûnc, sîlih, gustîlk û tiştên din.

Li parêzgehê gelîyên fireh û kûr, çîyayên bilind hene. Rêyên ku Vayots Dzorê bi parêzgehên cîran ra girê didin, nav çîyayên bilind re derbas dibin.

Navenda îdarî ya Vayots Dzorê Yêxêgnadzor e, ku mezintirîn bajarê parêzgehê ye. Vayk û Cêrmûk jî bajarên din ên Vayots Dzorê ne. Li

Cêrmûkê gelek merkez û navendên tenduristîyê û geştûgerê hene. Li gorî amarên sala 2023an, piranîya nifûsa parêzgehê ermenî ne.

Şaxê sereke yê aborîyê li Vayots Dzorê çandinî û bi taybetî rezvanî ye. Vayots Dzor yek ji çar herêmên şerabê yên Ermenîstanê ye, ku bi kevneşopîyên xwe yên kevnar bona çêkirina şerabê navdar e. Şeraba “Arênî” li vir ji cureyekî tirîyan bi navê “Arênî” çêdikin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

kevnare	հնագույն
pêşdîrokî	նախապատմական
Ew hatine dîtin.	Դրանք գտնվել են:
serdema tûnc	բրոնզե դար
xencer	դաշույն
sîleh	զենք
gustîlk	մատանի
îdarî	վարչական
Ew girê didin.	Դրանք կապում են:
navenda îdarî	վարչական կենտրոն
tenduristî	առողջություն
geştûger	գրասաշրջություն
li gorî	ըստ
amar	վիճակագրություն
aborî	տնտեսություն
rezvanî	խաղողագործություն
kevneşopî	ավանդական
Ew çêdikin.	Նրանք պատրաստում են:

Դաս 5

Անկատար անցյալ (բաղադրյալ բայեր)

Բաղադրյալ բայերը անկատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել դրանց անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Rûniştin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rû dini ştim.	Ես նստում էի:
II դեմք	Tu rû dini ştî.	Դու նստում էիր:
III դեմք	Ew rû dini şt.	Նա նստում էր:

I դեմք	Em rû dini ştin.	Մենք նստում էինք:
II դեմք	Hûn rû dini ştin.	Դուք նստում էիք:
III դեմք	Ew rû dini ştin.	Նրանք նստում էին:

Բաղադրյալ բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը կիրառվում է բայի երկրորդ բաղադրիչից առաջ, **di-** նախամասնիկը պահպանվում է:

I դեմք	Ez rû nedini ştim.	Ես չէի նստում:
II դեմք	Tu rû nedini ştî.	Դու չէիր նստում:
III դեմք	Ew rû nedini şt.	Նա չէր նստում:

I դեմք	Em rû nedini ştin.	Մենք չէինք նստում:
II դեմք	Hûn rû nedini ştin.	Դուք չէիք նստում:
III դեմք	Ew rû nedini ştin.	Նրանք չէին նստում:

Bilind bûn (անցյալի հիմքը՝ **bilind bû-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bilind dib ûm.	Ես բարձրանում էի:
II դեմք	Tu bilind dib ûy(i).	Դու բարձրանում էիր:
III դեմք	Ew bilind dib û.	Նա բարձրանում էր:

I դեմք	Em bilind dib ûn.	Մենք բարձրանում էինք:
II դեմք	Hûn bilind dib ûn.	Դուք բարձրանում էիք:
III դեմք	Ew bilind dib ûn.	Նրանք բարձրանում էին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez bilind nedibûm.	Ես չեի բարձրանում:
II դեմք	Tu bilind nedibûy(i).	Դու չէիր բարձրանում:
III դեմք	Ew bilind nedibû.	Նա չէր բարձրանում:

I դեմք	Em bilind nedibûn.	Մենք չէինք բարձրանում:
II դեմք	Hûn bilind nedibûn.	Դուք չէիք բարձրանում:
III դեմք	Ew bilind nedibûn.	Նրանք չէին բարձրանում:

Vekirin (անցյալի հիմքը՝ **vekir-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min vedikir.	Ես բացում էի:
II դեմք	Te vedikir.	Դու բացում էիր:
III դեմք	Wî/wê vedikir.	Նա բացում էր:

I դեմք	Me vedikir.	Մենք բացում էինք:
II դեմք	We vedikir.	Դուք բացում էիք:
III դեմք	Wan vedikir.	Նրանք բացում էին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min venedikir.	Ես չեի բացում:
II դեմք	Te venedikir.	Դու չէիր բացում:
III դեմք	Wî/wê venedikir.	Նա չէր բացում:

I դեմք	Me venedikir.	Մենք չէինք բացում:
II դեմք	We venedikir.	Դուք չէիք բացում:
III դեմք	Wan venedikir.	Նրանք չէին բացում:

Hîn kirin (անցյալի հիմքը՝ **hîn kir-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min hîn dikir.	Ես սովորեցնում էի:
II դեմք	Te hîn dikir.	Դու սովորեցնում էիր:
III դեմք	Wî/wê hîn dikir.	Նա սովորեցնում էր:

I դեմք	Me hîn dikir.	Մենք սովորեցնում էինք:
II դեմք	We hîn dikir.	Դուք սովորեցնում էիք:
III դեմք	Wan hîn dikir.	Նրանք սովորեցնում էին:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min hîn nedikir.	Ես չեի սովորեցնում:
II դերք	Te hîn nedikir.	Դու չեիր սովորեցնում:
III դերք	Wî/wê hîn nedikir.	Նա չէր սովորեցնում:

I դերք	Me hîn nedikir.	Մենք չէինք սովորեցնում:
II դերք	We hîn nedikir.	Դուք չէիք սովորեցնում:
III դերք	Wan hîn nedikir.	Նրանք չէին սովորեցնում:

Paşda kişandin (անցյալի հիմքը՝ **pêşda kişand-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Min paşda dikişand.	Ես հետ էի քաշում:
II դերք	Te paşda dikişand.	Դու հետ էիր քաշում:
III դերք	Wî/wê paşda dikişand.	Նա հետ էր քաշում:

I դերք	Me paşda dikişand.	Մենք հետ էինք քաշում:
II դերք	We paşda dikişand.	Դուք հետ էիք քաշում:
III դերք	Wan paşda dikişand.	Նրանք հետ էին քաշում:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min paşda nedikişand.	Ես հետ չեի քաշում:
II դերք	Te paşda nedikişand.	Դու հետ չեիր քաշում:
III դերք	Wî/wê paşda nedikişand.	Նա հետ չէր քաշում:

I դերք	Me paşda nedikişand.	Մենք հետ չէինք քաշում:
II դերք	We paşda nedikişand.	Դուք հետ չէիք քաշում:
III դերք	Wan paşda nedikişand.	Նրանք հետ չէին քաշում:

Du heval

Carekê du heval rûniştin ku nê n bixwin. Hevalek zehf zikû (pirxwar) bû. Wî dixwast hevalê xwe bide xebardanê û temam nan-xwarinê bixwe. Ser nê n ji hevalê xwe pirs kir, go: “Filankes, bavê te çawa mir? Kengê mir? Ku mir? Ji çi mir?”

Hevalê wî destpê kir bi xavê û bi temamî, hûrgilî şirove kir. Heta wî şirovedikir, yê din nan-xwarin temam xwar, hevalê wî birçî ma.

Êvarê, wexta ku rûniştin ser nê n, îja yê ku nîvro birçî mabû, xwast usa serê hevalê xwe bike. Wî ji hevalê xwe pirs kir, go: “Filankes, lê bavê te çawa mir? Ji çi mir? Kengê mir? Ku mir?”

Hevalê wî gotê: “Qet, bavê min kal bû, wextê wî hat, nexweş ket, mir. Me bir, veşart, pişta xwe dayê, hatin.”

Usa kurt giliyê xwe birî, destpêkir nên bixwe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew rûniştin ku nên bixwin.	Նրանք նստեցին, որպեսզի հաց ուտեն:
pirxwar	շատակեր
Ew dixwaze bixwe.	Նա ուզում է ուտել:
hûrgilî	մանրամասն
şirove kirin	բացատրել, մեկնաբանել

Վարժություն 1. Հետևյալ բայերը խոնարհել անկատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
հավատալ	bawer kirin	bawer kir-
բաժանել	belav kirin	belav kir-
փակել, ծածկել	dadan	dada-
լցնել	dagirtin	dagirt-
կազմակերպել	damezirandin	damezirand-
անցնել	derbaz bûn	derbaz bû-
դուրս գալ	derketin	derket-
հանել	derxistin	derxist-
սկսել	dest pê kirin (destpê kirin)	dest pê kir- (destpê kir-)
ձեռք բերել, ճարել	dest xistin	dest xist-
հարձակվել	êrîş kirin	êrîş kir-
վերցնել	hildan	hilda-
ցույց տալ	nîşan dan	nîşan da-
պատմել	qise kirin	qise kir-
վեր կենալ	rabûn	rabû-
քնել	raketin	raket-
կանգնել, կանգ առնել	rawestin (rawestîn)	rawestya-
փռել	raxistin	raxist-
քնել	razan	raza-
տապալվել, ձախողվել	têkçûn	têkçû-

փորել	vedan	veda-
հյուսել	vegirtin	vegirt-
բացել	vekirin	vekir-
անջատել	vêsandin	vêsand-
թաքցնել	veşartin	veşart-
անջատվել	vêsin	vêsy-
վառել, միացնել	vêxistin	vêxist-
խմել	vexwarin	vexwar-
շրջել, շուռ տալ, թարգմանել	wergerandin (welgerandin)	wergerand- (welgerand-)
շրջվել, շուռ գալ	wergerîn (welgerîn)	wergerya-(welgerya-)
ստիպել, ճնշել (որևէ մեկին)	zor pê kirin	zor pê kir-

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hûn her sibeh, saeta çendan radibûn? 2. We her sibeh kîjan pencere vedikir? 3. Gelo cînar dereng radizan? 4. Em rûdiniştin ser keviran. 5. Miraz her roj çi saetê vedigerya? 6. Min wî çaxî li qehwexanê çay û qehwe vedixwar. 7. Piştî xebatê min tîlêvîzyon vêdixist û lê dinihêrî. 8. Tu carna ji dersê dereng vedigeryay. 9. Kalo rûdinişt ser kursîyê û şerab vedixwar. 10. Te her roj zaroka xwe hildigirt û digerland. 11. Te her roj saeta pêncâ zarokên xwe radizand.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դու իջեցնում էիր հեռուստացույցի ձայնն ու նստում էիր կողքիս: 2. Երբ փոքր էի, մայրիկս հյուսում էր իմ մազերը: 3. Ուսանողներն ամեն օր ուշ էին վերադառնում: 4. Նա ամեն առավոտ սուրճ էր խմում: 5. Մայրիկը թափ էր տալիս երեխայի շորերն ու դնում աթոռին: 6. Նա մի կերպ կուլ էր տալիս հացի պատառը և ժպտում էր: 7. Նա կարդում էր իմ գրքերը, հետո վերադարձնում էր: 8. Ամեն տարի՝ զարնանը, ես տատիկիս հետ սար էի գնում: 9. Ամեն առավոտ ես դուրս էի գալիս տնից և մի ժամ վազում: 10. Երբ անձրև էր գալիս, դու մեքենայի ապակին իջեցնում էիր և դուրս նայում:

Tebîyet

Li dora me çîyayên bilind bûn. Berf dûr va ber tavê diçirûsî. Xulîna avê bû. Av jor da dihat xwarê, berbi deştan dikişîya. Li erdê hêşînayîyê serê xwe derdixist. Çiqilên daran hêşîn dibûn, gupik didan. Zarokên cînaran kincên

reng-rengî li xwe **dikirin** û der**diket**in derva. Ew devken û beşerxweş bûn. Cotkaran cot dikir. Ber malan mirîşk û qaz dikirin qibeqib. Jorê, li ezmana teyr û çivîk baskên xwe vedikirin û difirîn. Te tirê wan elam dikir wekî bihar hat ser rûyê dinyayê.

Նոր բառեր

çirûsîn	փայլել, կայծկլտալ
xulîn	խշոց
cew, erq	առու
hatin xwarê	ցած իջնել
devken	ժպտադեմ
qaz	սագ
bask	բազուկ, թև

Երկխոսություն

- Selam, taxtor.
- Aleykûm selam! Navê te bi xêr?
- Navê min Şêxmûs Pehlewan e.
- Kîdera te dêşe? Çi derdê te heye?
- Bi Xwedê, hemû derên min dêşin.
- Ma tu dixebitî?
- Erê, karê min giran e. Ez barên giran cî diguhêzim.
- Serê te dêşe?
- Erê, serê min gelek dêşe, lê êşa pişta min ji êşa serê min xirabtir e. Carna stûyê min jî dêşe. Ez nikarim serê xwe bizivînim.
- Milên te jî pêra dêşin?
- Milên min kê mî dêşin, û carna zikê min dêşe. Gava ku zikê min dêşe, ez nikarim xwarinê bixwim.
- Êşa zikê te kengê destpê dike? Sibehê, êvarê, berî yan piştî xwarinê?
- Weleh, ez her sibeh taştê dixwim û diçim ser karê xwe. Li cîyê karê min dûyekî pîs bi bîna xirab heye. Ez saetekî nav wî dûyî da dimînim, serê min gêj dibe, û zikê min dêşe.
- Ew ne baş e. Emê xûna te hildin û bibînin çî derdê te heye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Serê wî dêşe.	Նրա գլուխը ցավում է:
Tu dixebitî.	Դու աշխատում ես:
Ez diguhêzim.	Ես փոխում եմ:
Ez cî diguhêzim.	Ես տեղափոխում եմ:

Ez nikarim.	Ես չեմ կարող:
zivirandin	պտտվել
Ez bizivirînim	Ես պտտեմ:
Ez dixwim.	Ես ուտում եմ:
Ez diçim.	Ես գնում եմ:
dû	ծովի
pîs	վատ, տհաճ
Ez dimînim.	Ես մնում եմ:
Serê min gêj dibe.	Գլուխս պտտվում է:
Emê hildin.	Մենք կվերցնենք:
Emê bibînin.	Մենք կտեսնենք:

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Cem min çay kêr bû, dayîkê serda zêde dikir. 2. Gundê me da serbaz tunebûn. Dijmin tim serda digirt û gundî qir dikirin. 3. Dema ku hevalê me nexweş bû, em heftêyê du caran serda diçûn. 4. Wî nan dixwar û her dem av serda dikir. 5. Ew avahî gelek bilind bû, em her sibeh berra diçûn dibistanê. 6. Hevalê min tutişt fam nedikir. 7. Pêşberî me çîyayê bilind bû, çivîk her payîz serra difirîn, diçûn. 8. Porê Besê zû dirêj dibû. 9. Sûrê bostanê me hebû, pişik bin ra derbas dibû. 10. Zevîya qîçik ber mala me bû, em her roj navra diçûn xebatê. 11. Wir pira hebû, av bin va dikişya. 12. Cînar pêşda diçûn, hûn paşda diketin. 13. Mamoste lez diket û şuxulê min pêşda dixist. 14. Dar dişkest çimkî bayê payîzê tumê lêdixist. 15. Zarok digirya, dayka zarokê av lêdikir.

Li çîyê

Îsal havînê ez bi hevalan re çûm çîyê. Me wir ji xwe re çadir vegirt û du heftêyan li wir man. Nêzîkî me kanî û ceweke biçûk hebû. Em her roj diçûn ber avê û avjenî dikir. Carekê em çûn û li çîyan geryan. Rîya me nav mêrgê ra diçû. Nêzîkî çadiran me keçeke rind dît. Me gazî wê kir û jê pirsî: “Xûşkê, tu zimanê ermenî zanî?” Wê bersîv da, got: “Ez ermenî rind dizanim. Wextê ez biçûk bûm, min di dibistanê de bi kurdî û ermenî dixwend.” Paşê wê pirsî: “Xûşkno, bêjin, di bajarê we de xwendingeha bijîşkîyê heye? Meremê min heye ku ez bibim bijîşk.” Xûşka min got: “Erê, şêherê me gelekî xweş e, têda xwendingeh hene. Gelek qîzên mîna te di xwendingeha bijîşkîyê de hîn dibin.” Nişkêva jinek ji çadirê derket û got: “Keçikno, hûn bi xêr hatin. Kerem bikin, rûnên, paşê rîya we oxirbe...” Bi wî awayî, em bûn mêvanên wê jinê.

Նոր բառեր

çadir	վրան
têda	մեջը
avjenî	լող

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Te erebeya xwe nîşanî hevalan dida. 2. Te bawer nedikir, ku ez vegeryam. 3. Dayîkê sêv hûr dikirin û dikir nav avê. 4. Gulnazê her sal porê xwe kin dikir û çûr dikir. 5. Her sibeh wî çaydank tijî av dikir û datanî ser êgir. 6. Te her dem tiştên lazim dest dixistin. 7. Mamoste şagirt berev dikirin û tevî wan xeber dida. 8. Min carna şerm dikir. 9. Xwendekar gelek dereng paşda dihat û dersa xwe hîn nedibû. 10. Min çend gul bi hev va girêdida û dikir baq. 11. Du heval bi hev serbilind dibûn. 12. Me her roj hev didît. 13. Wan hevdu hiz dikir. 14. Dayîkê gazî zarokan dikir.

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դու հեքիաթ էիր պատմում, և երեխաները լսում էին: 2. Երկինքն ամեն երեկո սևանում էր, և անձրևում էր: 3. Ես զարմանում էի, թե դու ինչպես էիր գործերը հասցնում: 4. Ամեն տարի՝ զարնանը, նա գունավորում էր հավկիթները և դնում սեղանին: 5. Ամեն տարի մենք ծովափին էինք հանգստանում: 6. Երկու ընկեր անընդհատ վիճում էին և իրարից նեղանում: 7. Դու միշտ նոր շոր էիր հագցնում երեխային: 8. Երբ դու հիվանդ էիր, ընկերդ ամեն օր այցելում էր քեզ: 9. Այդ գյուղում զինվոր չկար. թշնամին միշտ հարձակվում էր գյուղի վրա: 10. Մեր քաղաքում կամուրջ կառուցեցին. դուք ամեն օր անցնում էիք կամրջով (բոց,՝ կամրջի վրայով):

Parêzgeha Aragatsotnê

Aragatsotn yek ji parêzgehên Ermenîstanê ye. Navenda parêzgeha Aragatsotnê bajarê Aştarak e. Li parêzgehê Aparan û Talîn bajarên girîng in.

Parêzgeha Aragatsotnê li rojavayê Ermenîstanê ye. Parêzgeh ji sê alîyan ve bi çîyayên bilind tê dorpêçkirin. Yek ji wan çîyayê Aragats e, ku kurd jêra dibêjin Elegez. Li Ermenîstanê Aragats lûtkeya herî bilind e. Bilindayîya wê 4090 mêtîr e.

Bingehe aborîya herême pîşesazî û çandinî ye. Rewşa erdnîgarî, xweza û avûhewa ji bo çandiniya nebatan (genim, ceh, kartol, sebze), ji bo xwedîkirina ajelan baş e.

Li herêmê veguhestina barên mezin bi cadeyan tê kirin. Sê rê hene ku ji bo veguhestina baran gelek girîng in. Ew sê cade nav xaka Aragatsotnê re derbas dibin.

Avahîyên serdema navîn wek Kela Ambêrd, keşişxaneyên Saxmosavank û Ohanavank li Aragatsotnê ne. Gundê Oşakan ne dûrî navenda parêzgeha Aragatsotnê ye. Li vî gundî mexberê Mêsrop Maştots e. Mesrop Maştots sala 405an alfabeya ermenî çêkir. Ji bo ermenîyan ev dêr cîhekî pîroz e. Çavdêrxaneya Byûrakanê jî li parêzgeha Agatsotnê ye.

Li parêzgeha Agatsotnê ji bilî ermeniyan êzdî û kurd jî dijîn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew tê dorpêçkirin.	Այն շրջապատվում է:
lûtke	լեռնագագաթ
pîşesazî	արդյունաբերություն
erdnîgarî	աշխարհագրական
xweza	բնություն
nebat	բույս, բանջար
xwedîkirin	պահել
serdema navîn	միջնադար
çavdêrxane	աստղադիտարան

Ժողովրդական ասացվածքներ

Geryam dora dinê, xilas nebûm ji mirinê.

Bi kevçî kom kir, bi heskê bela kir.

Ez çûme gundekî nenas, pesnê xwe da bêqîyas.

Նոր բառեր

çûr	շեկ
kom kirin	հավաքել
bela kirin	բաժանել
nenas	անծանոթ
pesn	զովեստ

Դաս 6

Բայի ներկայի հիմքը

Բայի ներկայի հիմքը մասնակցում է անկատար ներկա, ըղձական ապառնի, ապակատար ներկա ժամանակաձևերի և հրամայականի կազմությանը:

1. **-din** վերջավորությամբ մի շարք բայերի ներկայի հիմքը կազմվում է՝ **-din** վերջավորությունը կրճատելով և բայահիմքի որոշ ձայնավորներ փոփոխելով:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
ստանալ, գնել	stendin	stîn-
ցանել	çandin	çîn-
ուղարկել	şandin	şîn-
կարդալ	xwendin	xûn-, xwîn-

2. **-tin** վերջավորությամբ որոշ բայերի ներկայի հիմքը կազմվում է՝ ա) **-tin** վերջավորությունը կրճատելով:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
վարել, քշել	ajotin	ajo-
բռնել	girtin	gir-
կարել, հնձել	dirûtin ⁶	dirû-

բ) **-tin** վերջավորությունը կրճատելով ու բայահիմքի **-a** ձայնավորը փոխելով շ-ի:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
խոսել	axaftin (axavtin)	axêv- (axiv-)
զալ	hatin	hê-
նստել	rûniştin	rûnê-
պատռել	qelaştin	qelêş-
թաքցնել	veşartin	veşêr-
բնտրել	bijartin	bijêr-
հաշվել	jimartin	jimêr-

գ) **-in** վերջավորությունը կրճատելով, բայահիմքի **t**-ն դարձնելով **j** և բայարմատի որոշ ձայնավորներ փոփոխելով:

⁶ Կիրառվում է նաև *dirûn* տարբերակը:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
թխել, պատրաստել	petin	pêj-
հասնել	gihîstin	gihîj-
թափել	rêtin	rêj-
կթել	dotin	doş-
սպանել	kuştin	kuj-
նետել, գցել	avîtin (avêtin)	avêj-
ծծել	mêtin	mêj-

2. **-stin** վերջավորությամբ մի շարք բայերի ներկայի հիմքը կազմվում է՝ **-tin** մասնիկը կրճատելով և բայահիմքի *s* բաղաձայնը փոխելով *z*-ի, *ş*-ն՝ *j*-ի, բայարմատի որոշ ձայնավորներ փոփոխելով:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
ցանկանալ	xwastin	xwaz-
լսել	bihîstin	bihê-; bihîz-
կծել	gestin	gez-
հանել	êxistin	êx-
փոխել	guhastin (guhartin)	guhêz- (guhêr-)
խաղալ	lîstin	lîz-
կոտրվել	şkestin	şikê-

3 **-in** վերջավորությամբ մի շարք բայերի ներկայի հիմքը կազմվում է հետևյալ կերպ.

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
ուտել	xwerin, xwarin	xw-
մահանալ	mirin	mir-
կարողանալ	karin	kar-

4. **-în** և **-an** վերջավորությամբ մի շարք բայերի ներկայի հիմքը կազմվում է՝ **-în** և **-an** վերջավորությունները կրճատելով:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
աշխատել	xebitîn	xebit-
ամուսնանալ	zewicîn	zewic-
քայլել, զբոսնել	gerîn	ger-
վազել, փախչել	revîn	rev-
գնել	kirîn	kir-
կտրել	birîn	bir-
հարցնել	pirsîn	pirs-

ծիծաղել	kenîn	ken-
նայել, դիտել	nihêrîn	nihêr-
այրվել, վառվել	şewitîn	şewit-
պայթել	teqîn	teq-
պտտվել	zivirîn	zivir-
քաղել	çinîn	çin-
անջատվել	vêşîn	vêş-
եփվել	kelîn	kel-
տապակվել	qelîn	qel-
խոսել	peyvîn	peyv-
շարժվել	hejîn	hej-
շարժվել, քայլել	meşîn	meş-
ննջել	hênijîn	hênij-
փռշտալ	bênijîn	bênij-
ապրել	jîyîn	jî-
ստեղծվել	efirîn	efir-
պառկել	velezîn	velez-
աղալ	hêran	hêr-
փորել	kolan	kol-
չափել	pîvan	pîv-
հալվել	helîn	hel-
ծալվել	tewîn	tew-
քերծվել	herişîn	heriş-

5. *-în* և *-an* վերջավորությամբ որոշ բայերի ներկայի հիմքը կազմվում է՝ *-în* և *-an* վերջավորությունները կրճատելով և բայարմատի *a* ձայնավորը *ê*-ի փոխելով:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
քնել, ծննդաբերել	razan ⁷	razê-
երգել, հունցել	stran	strê-

6. Մի շարք բայերի ներկայի հիմքերը այդ բայերի առաջին տառերն են:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
տալ	dan ⁸	d-
լինել	bûn ⁹	b-

⁷ Կիրառվում է մարդու համար:

⁸ Կիրառվում է նաև *dayîn* տարբերակը:

⁹ Կիրառվում է նաև *bûyîn* տարբերակը:

անել	kirin	k-
տանել	birin	b-
զնալ	çûn ¹⁰	ç-
խփել, հարվածել	xistin	x-

7. Բայեր, որոնց ներկայի հիմքը տարբեր է բայահիմքից.

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
ասել	gotin	bêj-
թողնել	hiştin, hîştin	hêl-
տեսնել	dîtin	bîn-
մնալ	mayîn	mîn-
բերել	anîn	în-
ընկնել	ketin	kev-

8. Մի շարք պատճառական բայերի ներկայի հիմքեր.

Պատճառական բայ		Պատճառական բայի ներկայի հիմք
alandin	խճճել	alîn-
barandin	հեղել	barîn-
cêribandin	փոքձել	ceribîn-
çarçirandin	չարչարել	çarçirîn-
çêrandin	արածեցնել	çêrîn-
efirandin	ստեղծել	efirîn-
êşandin	ցավեցնել	êşîn-
firandin	թոցնել	firîn-
gerandin	ման տալ, ման ածել, քայլեցնել	gerîn-
gîhandin	հասցնել	gihîn-
helandin	հալեցնել	helîn-
hejandin	շարժել	hejîn-
herişandin	քերծել	herişîn-
hincirandin	ճզմել	hincirîn-
kelandin	եփել	kelîn-
kişandin	քաշել	kişîn-
qetandin	պոկել	qetîn-
qedandin	իրագործել, կատարել, ի կատար ածել	qedîn-

¹⁰ Կիրառվում է նաև *çûyîn* տարբերակը:

qelandin	տապակել, բովել	qelîn-
qelişandin	պատռել	qelişîn-; qelêşîn-
leqandin	շարժել, շարժել տալ	leqîn-
meşandin	մաշեցնել	meşîn-
reşandin	շաղ տալ	reşîn-
revandin	վազեցնել, փախցնել	revîn-
şewitandin	այրել	şewitîn-
sekinandin	կանգնեցնել	sekinîn-
şidandin	ամրացնել	şidîn-
teqandin	պայթեցնել	teqîn-
temirandin	անջատել, մարել	temirîn-
tirsandin	վախեցնել	tirsîn-
vegerandin	վերադարձնել	vegerîn-
vêşandin	անջատել	vêşîn-
wekilandin	կրկնել	wekilîn-
wergerandin	շուտ տալ, շրջել, թարգմանել	wergerîn-
xapandin	խաբել	xapîn-
xurandin	քորել	xurîn-
zewicandin	ամուսնացնել	zewicîn-

Parêzgeha Lorîyê

Li Ermenistanê gelek cî û warên rind hene. Yek ji wan Lorî ye. Lorî parêzgeheke Ermenistanê ye. Ew li bakûr e, nêzîkî sînora Ermenistanê û Gurcistanê. Vanadzor navenda parêzgehê û bajarê herî mezin e. Vanadzor sêyemîn bajarê Ermenîstanê ye. Nifûsa Vanadzorê teqriben 80.000 e. Bajar û bajarokên din ên girîng Alavêrdî, Stêpanavan, Spîtak, Tûmanyar, Axtala û Taşîr in.

Lorî yek ji parêzgehên pîşesazîyê ye. Hinek kargehên girîng li vir dixebitin. Ev kargeh di aborîya Ermenistanê de pir girîng in. Herçend li vê parêzgehê pîşesazî pêşketîye jî, lê çandinî kêmkirî ye.

Lorî xwedî mîrata çandî û dîrokî ya dewlemend e. Li vê parêzgehê bi dehan keşişxane, keleh û avahîyên kevnar hene. Komplêksên keşişxaneyên Haxpat û Sanahîn li Lorîyê ne. Ew keşişxane di Lîsteya Mîrateyên Cîhanê ya UNESCO-yê de cîh digirin. Dêra yekem ya komplêksa Sanahînê di sedsala 10an de hatiye avakirin, dêra yekem ya Haxpatê di sala 976an de hatiye çêkirin.

Ji bilî gelek cew û kanîyên çîyan, pênc çem jî di herêma Lorîyê re derbas dibin: Dêbêd, Dzoragêt, Taşîr, Pambak û Axstêv. Avûhewa li

parêzgeha Lorîyê hênîk e. Li parêzgeha Lorîyê şilî gelek e, pir berf û baran dibare.

Li Lorîyê çîya û daristan gelek in. Havînê çîya û deşt şîn dibin, ava cemê Dêbêdê gur dibe. Havînê hewa germ dibe, kulîlkên bax û baxçeyan dibin fêkî. Payîzê roj hêdî-hêdî kin dibin, zû-zû baran dibare, ba tê, belgên daran diweşin. Zivistanê zozan bin berfê dimînin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

herçend	չնայած
pêşketî	զարգացած
mîrat	ժառանգություն
ji bilî	բացի
hênîk	զով
gur	առատ
Belg diweşin.	Տերևները թափվում են:

Դաս 7

Անկատար ներկա (պարզ բայեր)

Սահմանական եղանակի անկատար ներկա ժամանակաձևը ցույց է տալիս ներկա պահին կատարվող և ընթացքի մեջ գտնվող, ինչպես նաև ներկա ժամանակահատվածում պարբերաբար կրկնվող գործողություն: Քրդերենի անկատար ներկա ժամանակաձևը կերպային ու ժամանակային առումներով համապատասխանում է հայերենի սահմանական եղանակի անկատար ներկա ժամանակաձևին: Անկատար ներկա ժամանակաձևը երբեմն անվանում են ներկա շարունակական:

Ե՛վ անցողական, և՛ անանցողական բայերը անկատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհվում են նույն կերպ. բայի ներկայի հիմքին կցվում են **di-** նախամասնիկը և առաջին խմբի դիմային վերջավորությունները. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Առաջին խմբի դիմային վերջավորություններն են.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î	-in
III դեմք	-e	-in

Çûn (ներկայի հիմքը՝ **ç-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez diçim.	Ես գնում եմ:
II դեմք	Tu diçî.	Դու գնում ես:
III դեմք	Ew diçe.	Նա գնում է:

I դեմք	Em diçin.	Մենք գնում ենք:
II դեմք	Hûn diçin.	Դուք գնում եք:
III դեմք	Ew diçin.	Նրանք գնում են:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բայից **di-** նախամասնիկը կրճատելով և փոխարինելով **na-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez naçim.	Ես չեմ գնում:
II դեմք	Tu naçî.	Դու չես գնում:
III դեմք	Ew naçe.	Նա չի գնում:

I դեմք	Em naçin.	Մենք չենք գնում:
II դեմք	Hûn naçin.	Դուք չեք գնում:
III դեմք	Ew naçin.	Նրանք չեն գնում:

Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **a**-ով, **ê**-ով, **o**-ով կամ **û**-ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը բայի հիմքից հետո ստանում է **y** կիսաձայն, եզակի երրորդ դեմքը դիմային վերջավորություն չի ստանում, մյուս դիմային վերջավորությունների **i**-ն սղվում է:

Dirûn (ներկայի հիմքը **dirû-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez didirûm.	Ես կարում եմ:
II դեմք	Tu didirûy(i).	Դու կարում ես:
III դեմք	Ew didirû.	Նա կարում է:

I դեմք	Em didirûn.	Մենք կարում ենք:
II դեմք	Hûn didirûn.	Դուք կարում եք:
III դեմք	Ew didirûn.	Նրանք կարում են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nadirûm.	Ես չեմ կարում:
II դեմք	Tu nadirûy(i).	Դու չես կարում:
III դեմք	Ew nadirû.	Նա չի կարում:

I դեմք	Em nadirûn.	Մենք չենք կարում:
II դեմք	Hûn nadirûn.	Դուք չեք կարում:
III դեմք	Ew nadirûn.	Նրանք չեն կարում:

Եթե բայը սկսվում է ձայնավորով, ապա **di-** նախաամասնիկի **i**-ն սղվում է:

Avîtin (ներկայի հիմքը՝ **avêj-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez davêjim.	Ես նետում եմ:
II դեմք	Tu davêjî.	Դու նետում ես:
III դեմք	Ew davêje.	Նա նետում է:

I դեմք	Em davêjin.	Մենք նետում ենք:
II դեմք	Hûn davêjin.	Դուք նետում եք:
III դեմք	Ew davêjin.	Նրանք նետում են:

Երբեմն հանդիպում է **i**-ով տարբերակը. օրինակ՝ **ez diavêjim:**

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez navêjim.	Ես չեմ նետում:
II դեմք	Tu navêjî.	Դու չես նետում:
III դեմք	Ew navêje.	Նա չի նետում:

I դերք	Em navêjin.	Մենք չենք նետում:
II դերք	Hûn navêjin.	Դուք չեք նետում:
III դերք	Ew navêjin.	Նրանք չեն նետում:

Բացառությունն է *axaftin* (ներկայի հիմքը՝ *axêv-*; *axiv-*) բայը, որը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez diaxêvim.	Ես խոսում եմ:
II դերք	Tu diaxêvî.	Դու խոսում ես:
III դերք	Ew diaxêve.	Նա խոսում է:

I դերք	Em diaxêvin.	Մենք խոսում ենք:
II դերք	Hûn diaxêvin.	Դուք խոսում եք:
III դերք	Ew diaxêvin.	Նրանք խոսում են:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez naxêvim. ¹¹	Ես չեմ խոսում:
II դերք	Tu naxêvî.	Դու չես խոսում:
III դերք	Ew naxêve.	Նա չի խոսում:

I դերք	Em naxêvin.	Մենք չենք խոսում:
II դերք	Hûn naxêvin.	Դուք չեք խոսում:
III դերք	Ew naxêvin.	Նրանք չեն խոսում:

Անկատար ներկա ժամանակաձևով կազմվող նախադասություններում ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները, տեղի պարագան կիրառվում են թեք հոլովաձևով:

Ez kitêbê dixûnim.	Ես գիրք եմ կարդում:
Ez malê çêdikim.	Ես տուն եմ կառուցում:
Ez diçim mektebê.	Ես գնում եմ դպրոց:
Ez te hez dikim.	Ես սիրում եմ քեզ:
Ez Hasmîkê dibînim.	Ես տեսնում եմ Հասմիկին:
Ez ji Hasmîkê tişteki dipirsim.	Ես Հասմիկից մի բան եմ հարցնում:
Ez nên dixwim.	Ես հաց եմ ուտում:
Ez pirtûkê dinivîsim.	Ես գիրք եմ գրում:
Ez te dibînim.	Ես քեզ տեսնում եմ:
Ez diçim Yêrêvanê.	Ես գնում եմ Երևան:

¹¹ Երբեմն մամուլում և որոշ հրատարակություններում հանդիպում են կրկնակի *a*-ով տարբերակներ (*naaxêvim*, *naaxêvî* և այլն):

Hûn li Kurdistanê dijîn.	Դուք Քրդստանում եք ապրում:
Zarok li hewşê dilîzin.	Երեխաները խաղում են բակում:
Ez li heyatê digerim.	Ես բակում զբոսնում եմ:

Հոգնակի ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերտ: Օրինակներ՝

Ez sê van dikirim.	Ես խնձորներ եմ գնում:
Gundî daran hûr dikin.	Գյուղացիները փայտեր են կտրում:
Tu ermenîya dibînî.	Դու հայերին ես տեսնում:
Ez dersê didim wan şagirt an .	Ես դասավանդում եմ այդ աշակերտներին:
Ez ji şagirt an tiştekî dipirsim.	Ես աշակերտներից բան եմ հարցնում:

Եզակիով կամ հոգնակիով հանդես եկող ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները կարող են գործածվել ցուցական դերանվան հետ. այս դեպքում ցուցական դերանունը ևս կիրառվում է թեք հոլովաձևով: Օրինակներ՝

Ez vê kitêbê dixûnim.	Ես կարդում եմ այս գիրքը:
Ez wî lawî dibînim.	Ես այդ տղային տեսնում եմ:
Ez pirtûkê didim wî lawî.	Ես գիրք եմ տալիս այդ տղային:
Em wê keçê dibînin.	Մենք այդ աղջկան տեսնում ենք:
Ez ji wê keçê avê dixwazim.	Ես այդ աղջկանից ջուր եմ ուզում:
Hûn wan keç an dibînin.	Ես այդ աղջիկներին տեսնում եմ:
Ez van sê van dikirim.	Ես այս խնձորները գնում եմ:
Gundî wan daran dibirin.	Գյուղացիները այդ փայտերը կտրում են:

Եթե գործողությունը նշում է մի տեղից մեկ այլ վայր շարժում, ապա խոնարհված բային կարող է ավելանալ **-e** վերջավորություն: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցական լեզվում: Օրինակներ՝

Ez her roj diçim mala hevalê xwe.	Ez her roj diçime mala hevalê xwe.	Ես ամեն օր գնում եմ ընկերոջս տուն:
Hûn heftêyê carekê diçin mizgevtê.	Hûn hevtêyê carekê diçine mizgevtê.	Դուք շաբաթը մի անգամ գնում եք մզկիթ:
Sêv dikevin erdê	Sêv dikevîne erdê.	Խնձորներն ընկնում են գետնին:

Երբեմն **gotin** բայը կարող է ստանալ **-e** վերջավորություն: Օրինակներ՝

Ez dibêjim te.	Ez dibêjime te.	Ես ասում եմ քեզ:
Ez dibêjim te, ku tu rast î.	Ez dibêjime te, ku tu rast î.	Ես քեզ ասում եմ, որ դու ճիշտ ես:

Եթե գործողությունը հանգում է որևէ առարկայի կամ անձի (միայն եզակի III դեմքով արտահայտված), որը զեղչվում է, ապա խոնարհված բայը դրվում է նախադասության վերջում և ստանում է **-ê** էնկլիտիկ դերանուն: Էնկլիտիկ դերանունը կիրառվում է եզակի երրորդ դեմքի զեղչված անձնական դերանվան փոխարեն: Օրինակներ՝

Ez avê didim wî/wê.	Ես ջուր եմ տալիս նրան:
Ez avê didimê.	Ես ջուր եմ տալիս [նրան]:
Ez her roj nê didim wî/wê.	Ես ամեն օր հաց եմ տալիս նրան:
Ez her roj nê didimê.	Ես ամեն օր հաց եմ տալիս [նրան]:
Ez tiştekî dibêjim wî/wê.	Ես ինչ-որ բան եմ ասում նրան:
Ez tiştekî dibêjimê.	Ես ինչ-որ բան եմ ասում [նրան]:

Երկխոսություն

- Alo, Rojgul, tu yî?
- Belê, ez im.
- Sibeha te bi xêr. Tu baş î?
- Ez baş im. Tu sax bî!
- Zarok li ku ne?
- Zarok derva ne. Ez jî li hewşê rûniştîme.
- Hûn çî dîkin?
- Em tiştekî nakin. Hewa vir pir germ e. Em ancax diçin-tên.
- Erê, welle, di bajarê me de jî pir germ e. Lê her êvar em diçin ber avê: li wir pir xweş e.
- Lê niha cem we hênik e?
- Naha hînik nîne. Zarok dixwazin biçin parkê. Ew êdî hazir in. Ez naha xatir dixwazim.
- De baş, oxir be, çavê min!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

mijûl	զբաղված
endazyar	ինժեներ
Em tîn.	Մենք գալիս ենք:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Zarok sêvan dixwin. 2. Şagirt pirtûkan dixûnin. 3. Tu dibînî ku ez dixebitim. 4. Naha baran dibare. 5. Ew li ber malê digere. 6. Gulçîn jî hevalan re tiştêkî dibêje. 7. Azad jî zarokan re çîrokan qise dike. 8. Ew her roj hevdu dibînin. 9. Bavê te çi karî dike? 10. Ez niha diçim daristanê. 11. Rojhat dibêje ku ew niha diçe daristanê. 12. Em îşev li otêlê namînin. 13. Ez henekan dikim. 14. Ez gula sor dixwazim. 15. Naha çi diqewime? 16. Tu çira dikenî?. 17. Ez diçim xebatê. 18. Tu çira ditirsî? 19. Ew kuda direve? 20. Hûn çi digerin? 21. Av îdî dikele. 22. Ez kitêbê dinivîsim. 23. Tu pirtûkê dişînî. 24. Şagirt xerîtê mêze dikin. 25. Ez wê pênûsê dixwazim. 26. Ez nên dixwim. 27. Zarok me nabîne. 28. Ez pirtûkan dinvîsim. 29. Tu sibê heta êvarê dixûnî. 30. Gundî her roj li çolê dixebitin. 31. Ez niha kitêbê naxûnim. 32. Ez jî dayîka xwe hez dikim. 33. Ez diçim pêşanê.

Նոր բառեր

pêşan	ցուցահանդես
vêca	ուստի, դրա համար
xerîte	քարտեզ

Վարժություն 2. Հետևյալ նախադասությունները դարձնել ժխտական՝ ըստ օրինակի:

Օրինակ՝ Jinik min dibîne. Ez jinikê nabînim.

1. Ew mêrik te dibîne. 2. Dayîk zarokê dibîne. 3. Ez wî dibînim. 4. Mamoste keçikê dibîne. 5. Em her roj cînarên xwe dibînin. 6. Di tarîyê de ew te dibîne. 7. Tu min dibînî. 8. Tu zarokan dibînî.

Mala Elo

Ez Elo me. Mala me li gund e. Bavê min cotkarîyê dike. Navê bavê min Hesên e, navê dayîka min Eysan e. Sê birayên min û du xûşkên min hene. Erdê me tune, em feqîr in. Bavê min u birayên min yê mezîna di zevîyê de dixebitin. Xwedîyê zevîyê dewlemend e. Mala wî mezîna û bilind e. Dora malê baxçeyekî mezîna heye. Çarmedorê baxçe dîwarekî bilind e. Zarokên wî di vî baxçeyî da dilîzin, sêvan û tirîyan dixwin.

Mala me biçûk e. Bax û baxçe me tune. Çêlekeke me, çar mî û sê bizinên me hene. Dayîk wan didoşe, penêr davêje, qatix û mast dimeyîne. Bavê min qatix û penêr dibe, li bajêr difroşe, jî me ra tiştên din dikire. Kereke me jî heye. Em genim u ceh lê bar dikin û dibin êş. Aş jî gund ne dîr e. Ew aşê avê ye.

Xwarina me piranî nan û birinc e. Pîvazên me jî kê m nabin. Çend mirîşkên me jî hene. Ew hêkan dîkin. Bavo pir caran wan hêkan jî dibe, difroşe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew dixebitin.	Նրանք աշխատում են:
Ew dixwin.	Նրանք ուտում են:
Em dimînin.	Մենք մնում ենք:
Ew didoşe.	Նա կթում է:
Ew kê m nabin.	Դրանք չեն պակասում:
Ew dîkin.	Նրանք անում են:
Mirîşk hêkan dîkin.	Հավերը ձու են ածում:
Ew davêje.	Նա նետում է:
Dayîk penêr davêje.	Մայրիկը պանիր է պատրաստում:
meyandin	մերել
bar kirin	բեռնել, տեղափոխվել

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ընկերներդ հիմա ի՞նչ են անում: 2. Դու ո՞ր հացն ես գնում: 3. Հայրիկս ամեն օր օրաթերթ է գնում: 4. Քույրս ամեն օր այգուց ծաղիկներ է քաղում: 5. Ես ամեն օր դպրոց եմ գնում: 6. Դու ի՞նչ ես ուզում: 7. Ես այս երեխաներից բան չեմ ուզում: 8. Ես գրքից ինչ-որ բան եմ կարդում:

Վարժություն 4. Հետևյալ բայերը խոնարհել անկատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
վարել, քշել	ajotin	ajo-
լսել	bihîstin	bihê-; bihîz-
տանել	birin	b-
լինել, դառնալ	bûn	b-
գողանալ	dizîn	diz-
թռչել	firîn	fir-
բռնել	girtin	gir-
ասել	gotin	bêj-
փաթաթել	guhastin	guhêz-
թողնել	hiştin (hîştin)	hêl-
ծիծաղել	kenîn	ken-

քնկնել, մտնել	ketin	kev-
գրել	nivîsîn	nivîs-
նւղարկել	şandin	şîn-
ստանալ, գնել	stendin	stîn-
լվանալ	şûştin	şo-
վախենալ	tirsîn	tirs-
հոգնել	westîn	west-
կարդալ	xwendin (xwandin)	xwîn-; xûn-
նւտել	xwarin	xw-

Երկխոսություններ

Berfîn: Tu çawa yî Azad?	Rewşen: Êvar baş, Hesen. Tu li çi dinihêrî?
Azad: Ez baş im, spas dikim.	Hesen: Ez li wêneyan dinihêrim.
Berfîn: Azad, tu kuda diçî?	Rewşen: Ev kê ye?
Azad: Ez diçim xwendegehê .	Hesen: Ev bavê min e, navê wî Mistefa ye.
Berfîn: Ez jî diçim xwendingehê .	Rewşen: Bavê te çi karî dike?
Azad: Baş e, em bi hev re diçin.	Hesen: Bavê min mamoste ye.

Astxîk: Bavê te çi karî dike?

Aram: Bavê min nûjdar e. Alîkarîya nexweşan dike.

Astxîk: Tu çi dikî?

Aram: Ez, xwendekar im û dixûnim.

Astxîk: Dayîka te çi karî dike?

Aram: Dîya min hemşîre ye.

Astxîk: Ewan her roj bi hev re diçin xebatê?

Aram: Belê, dê û bavê min bi hev re diçin nexweşxanê.

Astxîk: Tu diçî dibistanê?

Aram: Ez naçim dibistanê, ez diçim zanîngehê.

Şeva Yeldayê

Şeva Yeldayê di bîst û yekê meha Çilêya pêşîn de ye. Şeva Yeldayê dirêjtirîn şeva salê ye, û roj gelek kurt e. Ev şev wek cejnek tê pîroz kirin. Kurd Şeva Yeldayê ra dibêjin Şeva Çile an şeva destpêka zivistanê. Carna jî jêra dibêjin şeva dawîya payîzê.

Wê şevê meriv rûdinên dora êgir, hinek meriv şeman vêdixin û datînin, bi hev re diaxêvin, distirên, çîroka dibêjin. Agir û ronahî sembola şeva Yeldayê ye. Hinek kurd dibêjin ku hinar jî semboleke din ya Şeva Yeldayê

ye. Gelek meriv bawer dikin ku tarî û ronayî nava têkoşînê da ne. Şeva Yeldayê serkeftina ronahîyê hemberî tarîyê ye. Piştî Şeva Yeldayê tarî kêmbibe û ronahî gelek dibê. Wê şevê û şûnde şev bere-bere kurt dibin, lê roj berbi dirêjbûnê ve diçin. Roja bîst û yekê Adarê şev û roj wekhev dibin, û kurd Newrozê dikin.

Cejn û Şeva Yeldayê ji bo kurdan wek cejna Newrozê mezin, kevnar û girîng e.

Նոր քառեր և արտահայտություններ

Ew tê pîroz kirin.	Դա տոնվում է:
têkoşîn	պայքար
serkeftn	հաղթանակ

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hevala min li Gyûmrîyê dimîne. 2. Ez diçim cîyê xebatê. 3. Cînara min naxebite. 5. Zarok şîrinayîyê dixwaze. 6. Serdar miqalê dinivîse. 7. Hûn kengê diçin dersê? 9. Ez li gel malbata xwe dimînim. 10. Ez zû-zû destên xwe dişom. 11. Tu goştê kîjan heywanî dixwî? 13. Mamoste vê kitêbê dide me. 14. Miraz tirimbêla birayê xwe dajo. 15. Miraz tirimbêlê dajo. 16. Ew her roj pirtûkan dixûne. 17. Dayîka min nanpêj e. Ew di firnê de nên dipêje. 18. Ez sêva sor dixwim. 19. Ez cilan didirûm. 20. Ez kincên xwe dişom. 21. Hûn fûtbolê dilizin.

Parêzgeha Gêxarkûnîkê

Parêzgeha Gêxarkûnîkê li rojhilatê komara Ermenîstanê ye. Gêxarkûnîk parêzgeha herî mezin e. Ev parêzgeh sedî hîjdehê axa komara Ermenîstanê digire. Li wir bajarê herî mezin û navenda parêzgehê Gavar e. Çar bajarên din jî li parêzgehê hene: Çambarak, Martûnî, Sêvan, Vardênîs.

Piranîya xwelîya parêzgehê gola Sêvanê digire. Li Transkafkasyayê Sêvan gola herî mezin e û wek navenda geştîyarîyê navdar e. Avûhewa li parêzgeha Gexarkûnîkê sar e, zivistan dirêj û dijar in, ji ber ku ev herêm 2000-3500 mêtiran jî asta deryayê bilind e.

Li parêzgehê lûkteya herî bilind çîyayê Ajdahak e. Çîyayê Armaxan jî pir bilind e. Li ser çîyayê Ajdahakê û Armaxanê gol hene.

Li Gêxarkûnîkê çem, kanî û cew pir in, çemê herî navdar çemê Hirazdanê ye ku jî gola Sêvanê derdikeve. Sê çemên dirêj – Argîç, Gavaragêt û Masrîk ji parêzgeha Gêxarkûnîkê re derbas dibin. Dirêjayîa Argîçê 51 kîlomêtr e, dirêjayîa Gavaragetê 47 kîlomêtr e, dirêjayîa Masrîkê 45 kîlomêtr e.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dibêje, lê napêje.

Çi davêjî, wî jî diçînî.

Derpekî li nal dixî, derpekê li bizmar dixî.

Av rîya xwe dibîne.

Ba dîwarê derva dixê.

Berê dest desta dişo, paşê serçeva dişo.

Gayê reş çermê xwe naguhêze.

Xebatçî namîne birçî.

Masîyê çema behrada najî.

Նոր բառեր

gîsin, gasin	ակոս
bizmar	մեխ

Դաս 8

Անկատար ներկա (*karin, zanîn, hatin, anîn, danîn, êxistin* բայեր)

Karin, zanîn, hatin, anîn, danîn, êxistin բայերն անկատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Karin և **zanîn** բայերը կուրմանջիի մի քանի խոսվածքներում ստանում են **di-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն ստանում:

I դեմք	Ez dikarim (karim).	Ես կարող եմ:
II դեմք	Tu dikarî (karî).	Դու կարող ես:
III դեմք	Ew dikare (kare).	Նա կարող է:

I դեմք	Em dikarin (karin).	Մենք կարող ենք:
II դեմք	Hûn dikarin (karin).	Դուք կարող եք:
III դեմք	Ew dikarin (karin).	Նրանք կարող են:

Ժխտականը կազմվում է **ni-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez nikarim .	Ես կարող եմ:
II դեմք	Tu nikarî .	Դու կարող ես:
III դեմք	Ew nikare .	Նա կարող է:

I դեմք	Em nikarin	Մենք կարող ենք:
II դեմք	Hûn nikarin	Դուք կարող եք:
III դեմք	Ew nikarin	Նրանք կարող են:

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez dizanim (zanim).	Ես գիտեմ:
II դեմք	Tu dizanî (zanî).	Դու գիտես:
III դեմք	Ew dizane (zane).	Նա գիտի:

I դեմք	Em dizanin (zanin).	Մենք գիտենք:
II դեմք	Hûn dizanin (zanin).	Դուք գիտեք:
III դեմք	Ew dizanin (zanin).	Նրանք գիտեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nizanim.	Ես չգիտեմ:
II դեմք	Tu nizani.	Դու չգիտես:
III դեմք	Ew nizane.	Նա չգիտի:

I դեմք	Em nizanim.	Մենք չգիտենք:
II դեմք	Hûn nizanim.	Դուք չգիտեք:
III դեմք	Ew nizanim.	Նրանք չգիտեն:

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez têm.	Ես գալիս եմ:
II դեմք	Tu têy(i).	Դու գալիս ես:
III դեմք	Ew tê.	Նա գալիս է:

I դեմք	Em tên.	Մենք գալիս ենք:
II դեմք	Hûn tên.	Դուք գալիս եք:
III դեմք	Ew tên.	Նրանք գալիս են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nayêm.	Ես չեմ գալիս:
II դեմք	Tu nayêy(i).	Դու չես գալիս:
III դեմք	Ew nayê.	Նա չի գալիս:

I դեմք	Em nayên.	Մենք չենք գալիս:
II դեմք	Hûn nayên.	Դուք չեք գալիս:
III դեմք	Ew nayên.	Նրանք չեն գալիս:

Anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez tînim.	Ես բերում եմ:
II դեմք	Tu tînî.	Դու բերում ես:
III դեմք	Ew tîne.	Նա բերում է:

I դեմք	Em tînin.	Մենք բերում ենք:
II դեմք	Hûn tînin.	Դուք բերում եք:
III դեմք	Ew tînin.	Նրանք բերում են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez naynim.	Ես չեմ բերում:
II դեմք	Tu naynî.	Դու չես բերում:
III դեմք	Ew nayne.	Նա չի բերում:

I դեմք	Em naynin.	Մենք չենք բերում:
II դեմք	Hûn naynin.	Դուք չեք բերում:
III դեմք	Ew naynin.	Նրանք չեն բերում:

Danîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez datînim.	Ես դնում եմ:
II դեմք	Tu datînî.	Դու դնում ես:
III դեմք	Ew datîne.	Նա դնում է:

I դեմք	Em datînin.	Մենք դնում ենք:
II դեմք	Hûn datînin.	Դուք դնում եք:
III դեմք	Ew datînin.	Նրանք դնում են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez danaynim.	Ես չեմ դնում:
II դեմք	Tu danaynî.	Դու չես դնում:
III դեմք	Ew danayne.	Նա չի դնում:

I դեմք	Em danaynin.	Մենք չենք դնում:
II դեմք	Hûn danaynin.	Դուք չեք դնում:
III դեմք	Ew danaynin.	Նրանք չեն դնում:

Êxistin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez dêxim (diêxim).	Ես հանում եմ:
II դեմք	Tu dêxî (diêxî).	Դու հանում ես:
III դեմք	Ew dêxe (diêxe).	Նա հանում է:

I դեմք	Em dêxin (diêxin).	Մենք հանում ենք:
II դեմք	Hûn dêxin (diêxin).	Դուք հանում եք:
III դեմք	Ew dêxin (diêxin).	Նրանք հանում են:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez nayêxim.	Ես չեմ հանում:
II դերք	Tu nayêxî.	Դու չես հանում:
III դերք	Ew nayêxe.	Նա չի հանում:

I դերք	Em nayêxin.	Մենք չենք հանում:
II դերք	Hûn nayêxin.	Դուք չեք հանում:
III դերք	Ew nayêxin.	Նրանք չեն հանում:

Օրինակներ՝

Ez çayê datînin.	Ես թեյ եմ պատրաստում (բոց.՝ դնում):
Ew nên naynin.	Նրանք հաց չեն բերում:
Tu ji bazarê sêvê naynî.	Դու շուկայից խնձոր չես բերում:
Em wan kaxezan tînin.	Մենք բերում ենք այդ թղթերը:
Ew pêlavên xwe dêxin û dikevin odayê.	Նրանք հանում են իրենց կոշիկներն ու մտնում սենյակ:

Xwarin û vexwarin

Kîngê (kengê) ez birçî dibim, ez nên dixwim, gava ku tî dibim, avê vedixwim. Meriv tumê dixwe û vedixwe. Nan, hêk, goşt, tirî, rûn û penîr tèn xwarin. Av, şîr, dew, şerav, çay û qehwe tê vexwerin. Cixare tê kişandin. Bavê min cixarê dikşîne. Ez biçûk im, cixarê nakşînim.

Xwarina feqîran nan û dew e. Xwerina dewlemendan cûre-cûre ye: ew rûn, hingiv, goşt, fêkîyan, şîrinayîyê dixwin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

têr	կուշտ
Ew tèn xwarin.	Դրանք ուտվում են:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Tu çima têy? 2. Ez rûyê te dibînim. 3. Keça min çayê datîne. 4. Birayê min bi xwe mamoste ye. 5. Bavo her roj ji bo xwe nên tîne. 6. Tu dayîka xwe hez dikî. 7. Ew jin her sibeh zaroka xwe tîne derva. 9. Tu pênuşa xwe digerî? 10. Ez xwendekar im û bi hevalê xwe re dimînim. 11. Ez ji dersên xwe hez dikim. 12. Ez mêvanan tînim gund. 13. Xwendekarên kurd zimanê bîyanî baş dizanin. 14. Hûn tiştêkî nizanin. 15. Ew her roj ji kanîyê avê tîne.

Endamên laşê mirovan

Hûn dizanin çavên mirovan bi kêrî çi tên? Mirov bi çavên xwe mêze dikan, tiştan dibînin. Pozê mirovan bi kêrî çi tê? Bi pozê xwe mirov bêhn dikan. Guhên mirovan bi kêrî guhdarîyê tên. Mirov bi guhên xwe denga dibihîzin (dibihên). Devê me bi kêrî axaftinê tê. Mirov usa jî bi devê xwe xurekan dixwin û vexurekan vedixwin. Diranên mirovan bi kêrî gesticinê tên. Mirov bi diranên xwe xurekan dicûn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

kêr hatin	պետք գալ, օգտակար լինել
kêrî tişteki hatin	ինչ-որ բանի պետք գալ

Հավելված

Բայի ներկայի հիմքը մասնակցում է նաև բառաստեղծմանը.

1. xwestin (ներկայի հիմքը՝ xwez-)

xêrxwez	բարի կամեցող, բարեկամ
bedxwez	վատ կամեցող, չարակամ
şerxwez	կոռիվ ուզող, կոկարար
azaxwez	ազատություն ցանկացող, ազատատենչ

2. kuştin (ներկայի հիմքը՝ kuj-)

merivkuj	մարդասպան
mêrkuj	մարդասպան (բոց.՝ տղամարդ սպանող)

3. birîn (ներկայի հիմքը՝ bir-)

rêbir	ավագակ (բոց.՝ ճամփա կտրող)
-------	----------------------------

4. gotin (ներկայի հիմքը՝ bêj-)

dengbêj	երգիչ
stranbêj	երգիչ
çîrokbêj	հեքիաթասաց

5. avîtin (ներկայի հիմքը՝ avêj-)

bombavêj	ռմբարկու, հրետանավոր
topavêj	նռնականետ

6. rêtin (ներկայի հիմքը՝ rêj-)

hesinrêj	երկաթագործ (բոց.՝ երկաթ թավող)
----------	--------------------------------

xûnrêj	արյունարբու (բռց.՝ արյուն թափող), արնախում
--------	--

7. dîtin (ներկայի հիմքը՝ bin-)

dûrbîn	հեռադիտակ
hûrbîn	ուշադիր, իմաստուն

8. nivîsîn (ներկայի հիմքը՝ nivîs-)

destnivîs	ձեռագիր
çîroknivîs	հեքիաթագիր

9. petin (ներկայի հիմքը՝ pêj-)

nanpêj	հացթուխ
--------	---------

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Zarok tèn mektebê. 2. Her sibeh ez ji bo hemûyan qehwe datînim. 3. Tu çira bi min re nayêy pirtûkxanê? 4. Hûn çira tèn dibistanê? 5. Sporkar zû-zû kincên xwe dêxin û diguhêzin. 6. Ez îdî zanim ku tu tevî me nayêy. 7. Cîranên me carna tèn mala me. 8. Ew her heftê ji Abovyanê tê Yêrêvanê. 9. Her meh bapîrê te diçe gund û ji we ra hingiv tîne. 10. Ez ji bo we pirtûkên nû tînim. 11. Gelo hûn nizanin çira mazûvan qehwe danayne? 12. Tu çira solên xwe nayêxî? 13. Tu herdem pirtûkên xwe datîni ser maseya biçûk. 14. Gava tu têy cem me, çira zarokan bi xwe re nayni? 15. Rohat rûsî nizane.

Վարժություն 3. Փոփոխել հետևյալ նախադասությունները՝ ըստ օրինակի:

Օրինակ՝ Delal ji Sûrîyê tê? – Delal ji Sûrîyê nayê, ew ji Kurdistanê tê.

1. Delal şev û roj dixebite. 2. Ew mirov li derva dimîne. 3. Ferhad endazyar e, ew xanîyan çê dike. 4. Elî li bazarê dixebite, ew erebeyan difroşe. 5. Roşen mamoste ye. Ew dersê dide zarokan. 6. Rizgar nanpêj e. Ew nên dipêje. 7. Aram, Hesen û Celal xwendekar in. Ew her sê di dibistanê de dixûnin. 8. Zeynê mîmar e û xanîyan ava dike.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ամեն օր՝ ժամը յոթին, ես տուն եմ գալիս: 2. Ես ոչինչ չգիտեմ: 3. Քո հայրն ի՞նչ է անում: 4. Նրանք գիրքը չեն տալիս մեզ: 5. Խազալը խոսում է իր ուսուցչի հետ: 6. Մենք աղբյուրից ջուր ենք խմում: 7. Նրանք ամեն առավոտ կաթ են խմում: 8. Նա հայ գրականություն է ուսումնասիրում: 9. Մենք շուկայում չենք աշխատում: 10. Ո՞վ է կարդում այս գիրքը: 11. Ես մածուն չեմ ուտում: 12. Քո եղբայրը ե՞րբ է գալիս: 13. Դու ե՞րբ ես գնում

խանութ: 14. Մենք ամեն օր դպրոց ենք գնում: 15. Նա այսօր շուկա չի գնում: 16. Ես ամեն առավոտ այգի եմ գնում ու զբոսնում: 17. Ես ամեն ուրբաթ օպերա եմ գնում: 18. Դու ե՞րբ ես տանը մնում: 19. Դու նրա անունը չգիտե՞ս:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Bi dilopên baranê behr tijî nabe.
 Meriv pê xewna dewletî nabe.
 Zane dewat e, lê nizane li mala kê ye.
 Stranê zanim, lê dengê min tune.
 Merî kal dibe, dil kal nabe.
 Baran tê, erd pesnê xwe dide.
 Pirs pirsê tîne.
 Wexta nêçîra min tê, xewa tejîyê min tê.
 Bi gulekê bahar nayê.
 Qencî qencîya tîne.

Hevalên Delalê

Navê min Delal e. Ez her havîn ji Kurdistanê têm û hevalên xwe dibînim. Ez naha bîst û du salî me: min nû mêr kiriye. Ez şev û roj li malê dimînim, ez li derva naxebitim. Ez malê paqij dikim û xurekê çêdikim.

Ferhad karker e. Ew ji Kudistanê tê. Ew li febrîqê dixebite. Ew erebeyan çêdike.

Elî tirk e, ew bêkar e, naxebite. Tenê dawîya heftêyê hinekî kar dike. Ew di bazarê de alîkarîya bavê xwe dike, goşt û hêkan difroşe.

Rizgan nanpêj e. Dikaneke wî heye. Dikana wî di sûkê de ye. Ew nên dipêje û di dikanê de difroşe.

Aram mîmar e, Hesen endazyar e, Celal karker e. Ew her sê di avahîyan de dixebitin, xanîyan ava dikin.

Rizgar û Eyşan xwendekar in. Zeynê mamoste ye. Xwendekar hîn dibin. Ew dixûnin û dinivîsin. Mamoste jî dersê dide.

Anî ermenî ye. Ew bi ermenî xeber dide. Paûl inglîz e û bi inglîzî diaxêve. Stîlo îtalyan e. Ew bi îtalî dipeyive. Şalîko gurb e. Ew ji Gurbistanê tê û bi gurbî xeber dide.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Min mêr kiriye.	Ես ամուսնացել եմ:
paqij, temiz	մաքուր
xeber dan	խոսել

înglîz	անգլիացի
Îngilîstan	Անգլիա
îngilîzî	անգլերեն, անգլիական
îtalyan	իտալացի
îtalî	իտալերեն, իտալական
fabrîqe, fabrîq	գործարան
qezenc kirin, qazinc kirin	վաստակել

Վարժություն 5. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել անկատար ներկա ժամանակաձևով:

1. Ez her roj hevalê xwe (dîtin). 2. Ewan tumê (hatin) vira. 3. Ew tumê (derengî ketin). 4. Hûn tumê dereng (hatin). 5. Tu qet di demê xwe da (hatin). 6. Tukes di demê xwe de (hatin) malê. 7. Ez tiştêkî (gotin) te, lê tu guhdarî nakî. 8. Birayê min naha (çûn) mektebê. 9. Em her sal li wir (rehet bûn). 10. Bavê min li vir (xebitîn). 11. Ewan zû (vegerîn). 12. Ew kitêba xwe (dan) tukesî. 13. Kesek dersên xwe (xwendin). 14. Zarok hewşê da (lîstin). 15. Ew her sibeh (revîn). 16. Inê di tendûrê de nê (petin).

Roja Wekîl

Ez xwendekar im. Navê min Wekîl e. Ez 25 salî me. Ez li Bêrlînê dijîm, li mala mamê xwe dimînim, lê malbata min li Dîyarbekirê dijî. Ez sibehan di saeta 8an de radibim. Piştî ku ser û çavên xwe dişom, ez taştê dixwim û diçim zanîngehê. Pênc dersên min hene. Ez gelekî ji dersên xwe hez dikim, ji ber ku em di dersan de pirtûkên gelekî balkêş dixwînin û nîqaşên baş çê dikin. Ez di saeta yekê de ligel hevalên xwe firavînê dixwim û çayê vedixwim. Di zanîngehê de gelek hevalên min hene. Hinek hevalên min tirk in û hinek jî kurd in. Ez bi hevalên xwe yên kurd ra bi kurdî diaxêvim. Lê, mixabin, hinek heval kurdî nizanin.

Piştî firavînê û çayê, em dîsa diçin dersê. Piştî nîvro tenê du dersên min hene. Yek ji van dersan edebiyat e (wêje ye). Di dersa edebiyatê de em têkstên edebiyata Amêrîkî dixwînin. Ez bi taybetî ji helbestan hez dikim. Di edebiyata kurdî de jî helbestên rind hene. Ez jî carinan helbestan dinivîsim. Dersên min di saeta pêncan de xilas dibin.

Paşê ez tîm malê, di saeta heftan de ligel malbata mamê xwe şîvê dixwim û çayê vedixwin. Mamê min mamoste ye, jinmama min jî parêzer e. Ez pîranî heta saeta yazdehan ser dersên xwe dixebitim û paşê bo saetekê pirtûkekê dixwînim û di seat donzdehan de dinivim.

Նոր բառեր

balkêş	հետաքրքիր
nîqaş	բանավեճ, քննարկում
mixabin	ցավոք
helbest	բանաստեղծություն
parêzer	դատապաշտպան

Վարժություն 6. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Wekîl kî ye? 2. Ew çî karî dike? 3. Ew li ku dijî? 4. Ew di saeta çendan de radibe? 5. Rojê çend dersên wî hene? 6. Ew kîjan dersên xwe hez dike? 7. Ew û malbata mamê wî kengî şîvê dixwin? 8. Mam û jinmama wî çî karî dikin?

Ժողովրդական ասացվածքներ

Çîya rastî çîya nayê, lê meriv rastî meriv tê.

Destê tenê deng jê nayê.

Gava ku mitrib birçî dibin, dewata tînin bîra xwe.

Merîyê dîn naçe ser zîn.

Hemû rîya dizanî, rîya bazarê nizanî?

Ker çî zane zefran çî ye?

Birîndar êşa birîna xwe zane.

Merîyê ku hindik nizane, pir jî nizane.

Qîmetê zêr û zîva zêrger zane.

Destê merd kin nabe.

Gayê min e, xeyset tu zanî?

Դաս 9

Անկատար ներկա (պատճառական բայեր)

Անկատար ներկա ժամանակաձևով պատճառական բայերը խոնարհելիս բայի ներկայի հիմքին հավելում են **di-** նախամասնիկ և համապատասխան դիմային վերջավորություններ:

Škênandin (ներկայի հիմքը՝ **škên-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez diškênim.	Ես կոտրում եմ:
II դեմք	Tu diškênî.	Դու կոտրում ես:
III դեմք	Ew diškêne.	Նա կոտրում է:

I դեմք	Em diškênin.	Մենք կոտրում ենք:
II դեմք	Hûn diškênin.	Դուք կոտրում եք:
III դեմք	Ew diškênin.	Նրանք կոտրում են:

Ժխտականը կազմվում է՝ **di-** նախամասնիկը փոխարինելով **na-** ժտական նախամասնիկով:

I դեմք	Ez naškênim.	Ես չեմ կոտրում:
II դեմք	Tu naškênî.	Դու չես կոտրում:
III դեմք	Ew naškêne.	Նա չի կոտրում:

I դեմք	Em naškênin.	Մենք չենք կոտրում:
II դեմք	Hûn naškênin.	Դուք չեք կոտրում:
III դեմք	Ew naškênin.	Նրանք չեն կոտրում:

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez didim çêkirin(ê).	Ես սարքել եմ տալիս:
II դեմք	Tu didî çêkirin(ê).	Դու սարքել ես տալիս:
III դեմք	Ew dide çêkirin(ê).	Նա սարքել է տալիս:

I դեմք	Em didin çêkirin(ê).	Մենք սարքել ենք տալիս:
II դեմք	Hûn didin çêkirin(ê).	Դուք սարքել եք տալիս:
III դեմք	Ew didin çêkirin(ê).	Նրանք սարքել են տալիս:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nadim çêkirin(ê).	Ես սարքել չեմ տալիս:
II դեմք	Tu nadî çêkirin(ê).	Դու սարքել չես տալիս:
III դեմք	Ew nade çêkirin(ê).	Նա սարքել չի տալիս:

I դեմք	Em nadin çêkirin(ê).	Մենք սարքել չենք տալիս:
II դեմք	Hûn nadin çêkirin(ê).	Դուք սարքել չեք տալիս:
III դեմք	Ew nadin çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չեն տալիս:

Օրինակներ՝

Tu zarokekê digerînî.	Դու մի երեխա ես ման տալիս:
Ew mêrekî dixapîne.	Նա մի տղամարդու է խաբում:
Tu zarokan digerînî.	Դու երեխաների հետ զբոսնում ես (բոց.՝ երեխաներին ման ես տալիս):

Ez ne ji vî gundî me

Şevêkê merivekî rêwî ji gundekî re derbaz dibû. Dît ku du merivên kêmaqil kûçê da sekinîne û li hîvê dinhêrin û qareqar dikin. Yek dibêje: “Hîv e”, yê dinê dibêje “Roj e.” Çav rêwî dikevin, disekinîn, dibêjin: “Ew mêrika ne dîn e, em ji wî bipirsin.” Yek pirs dike: “Bira, em şer dikin, ez dibêjim ‘ev hîv e’, ew dibêje ‘na, tav e’. Tu gerek bêjî çî ye.”

Rêwî texmîn dike ku her du jî dîn in, dibêje: “Rast dibêjim, ez ne ji vî gundî me, ez cîkî din dijîm. Ez nizamim ev hîv e yan tav e.” Her du dîn jî dengê xwe dibirin, diçin.

Metelok

Carekî du merî yekî aqil tînin, dikin orta xwe, dipirsin: “Tu dîn î yan har î?”

Dibê: “Orta herduya me.”

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Tu zarokan **radizînî**. 2. Ew çima kursiyê paşda dikşîne? 3. Hûn wan daran dişewtînin. 4. Dayîk goşt dikelîne. 5. Zarok porê hevala xwe dikşîne. 6. Hûn pêz diçêrînin. 7. Tu çira hêşiran dibarînî.

Վարժություն 2. Հետևյալ նախադասությունների բայերը դարձնել պատճառական՝ ըստ օրինակի:

Օրինակ՝ Zarok li hewşê digere (dayîk). – Dayîk zarokê li hewşê digerîne.

1. Pez li zozana diçêre (şivan). 2. Kûçik li derva digere (zarok). 3. Name digîje destê te (postevan). 4. Biharê berf dihele (roj). 5. Lingê wî diheje (ew). 6. Dersa kurdî saeta heft û nîvan diqede (mamoste). 7. Zarok radizê (dayîka ciwan). 8. Pênûs destê min da dizivire (ez). 9. Av dirêje ser erdê (zarok). 10. Erebe li ber sînemayê disekine (xortê kurd). 11. Mal dişewite (eskerê dijmin). 12. Em ditirsin (polîs). 13. Payîzê belg ji daran diweşin (ba). 14. Çerxe dizivire (av).

Cejna Newrozê û Kawayê hesinkar

Newroz cejna serê salê û destpêka biharê ye. Her sal di bîst û yekê Adarê de kurd Newrozê pîroz dikin. Jin û mêr, keç û xort, pîr û zarok cilên xwe yên xweşik û rengîn li xwe dikin û derdikevin derve. Her kes li ser agirê Newrozê re banz dide û govendê digire. Carna roja Newrozê keç û xort diçin konsêrê, carna diçin çîyan, digerin û dilîzin, kilaman dibêjin, distirên û direqisin.

Dapîr û bapîrên kurdan qise dikirin ku berî çend hezar salan gelê kurd di bin destê dagirkerekî zordar de bû. Welat di nav rewşeke nexweş û dijwar de bû. Ev dagirker tirsnaq jî bû. Rojekê ew tûşî nexweşîyeke ecêb bû. Di encama vê nexweşîyê de du mar li ser her du milên wî peyda bûn. Ew mar mejîxwar bûn: wan her roj mejîyên du xortan dixwar û paşê têr dibûn. Ji ber vê jî rojê du xortên ciwan û jêhatî dikuştin û mejîyên wan didane maran. Roj bi roj jimara xortan kêm dibû, zarok bê bav diman. Wê demê zilamek hebû navê wî Kawa bû. Kawa hesinkarekî jêhatî bû. Rojek Kawa ji dikana xwe derket, bangî xelkê kir û got:

– Gelî birano, wiha nabe, êdî bes e! Êdî em kurên xwe nakin xwarina maran. Ma em zarokên xwe ji bo xwarina maran mezin dikin? Xelkno! Birano! Eger wiha biçe, tenê dê kalemêr, pîrejin û zarok bimînin.

Piştî vê, pêşmala xwe ji ber xwe vekir, wek alayekê bi serê rimekê ve kir, hawar kir, bi dirûşme berê xwe da koşka hukumdarê zordar. Kawa gazî cimetê kir û got:

– Bi ser de bigirin û metirsin! Mirin ji bindestîyê çêtir e!

Cimetê êrîş kir. Bi vî awayî gelê kurd dawî li zordarîya hukumdar anî. Rojeke nû destpê kir: ew roj bîst û yekê Adarê bû, û navê Newrozê lê hat danîn. Zivistana sar bi dawî bû û demsala biharê destpê kir. Deşt, çîya û newal xemilîn. Ji wê rojê û vir ve Newroz bû du cejn: Cejna serê bihara rengîn û cejna rizgarîyê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

dagirker	զավթիչ
zordar	դաժան
tirsnak	սարսափելի
tûşî tişteke bûn	բախվել ինչ-որ բանի
encam	արդյունք
peyda bûn	հայտնվել
bang kirin	ձայնել
Eger wiha biçe...	Եթե այսպես շարունակվի... (բոց.՝ Եթե այսպես գնա...)
pêşmal	գոզնոց
rim	նիզակ
Bi ser de bigirin!	Հարձակվե՛ք:
Metirsin!	Մի վախեցե՛ք:
dawî anîn	վերջացնել, ավարտել
ji wê rojê û vir ve	այդ օրից

Վարժություն 3. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել անկատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
փորձել	cêribandin	ceribîn-
ստեղծել	efirandin	efirîn-
ցավեցնել	êşandin	êşîn-
ման տալ	gerandin	gerîn-
շարժել	hejandin	hejîn-
հալեցնել	helandin	helîn-
եփել, խաշել	kelandin	kelîn-
քաշել	kişandin	kişîn-
պոկել	qetandin	qetîn-
շաղ տալ	reşandin	reşîn-
վազեցնել, փախցնել	revandin	revîn-
այրել	şewitandin	şewitîn-
պայթեցնել	teqandin	teqîn-
անջատել, մարել	temirandin	temirîn-
ծալել	tewandin	tewîn-
խաբել	xapandin	xapîn-
քորել	xurandin	xurîn-
ամուսնացնել	zewicandin	zewicîn-

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես ջուր եմ եռացնում: 2. Դու երեխային ման ես տալիս: 3. Նա քորում է իր գլուխը: 4. Դուք այդ տղամարդուն խաբում եք: 5. Դու այդ երեխաներին ման ես տալիս: 7. Երեխան խաղալիքը ձեռքիցս փախցնում է: 8. Նա ամեն անգամ իր ընկերոջը խաբում է:

Roj û wextê rojê

Roj bîst û çar sehet e. Di jîyana xwe de meriv bîst û çar sehetan wiha pareve dikan. Ew heyşt sehetan dixebitin, îş û karên xwe dikan, heyşt seheta radizên, heyşt sehetan jî azad in. Meriv hene heyşt sehetan da ne ku tenê rehet dibin, lê usa jî digerin, tiştên nû peyda dikan, dixûnin, hîn dibin, fêrî tiştên balkêş û kêrhatî dibin. Meriv jî hene şuxulê mala xwe dikan. Merivên pêşketî, şaristanî wextê xwe bedihewa û belaş derbas nakin. Ew mirov çûn û hatina xwe, kirinên xwe bi sehet û deqe (deqîqe) hesab dikan.

Sehet pareve dibe ser şêst deqeyan, meriv wextê xwe bi sehetan û deqeyan hesab dikan. Eger kesek hîvîya hevalekî ye, û ew heval di demê xwe de nayê, ew meriv dibêje wî: “Ez sehet nîvekê li benda te mam, lê tu nehatî. Tu çima derengî dikevî û wextê da nayê?”

Piranîya merivan rojê dixebitin û şevê radizên. Hinek meriv (mînak ajovan, firindevan, bijîşk û hwd) şevê jî dixebitin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

şaristanî	քաղաքակիրթ
bedihewa	իզուր
belaş	անվճար, դատարկ
Tu çima derengî dikevî?	Դու ինչո՞ւ ես ուշանում:
benda yekî man, benda yekî sekinîn	սպասել ինչ-որ մեկին
hwd (her wekî din)	և այլն

Ժողովրդական ասացվածքներ

Derewîn carekê dixwe firavîn.

Berê darê darê dixemilîne.

Tifaqa merya çîya weldigerîne.

Mîna gura goşt dixwe, mîna meleka xofê dikşîne.

Դաս 10

Իզաֆեթային շղթա

Իզաֆեթային շղթայում առկա է մի քանի որոշիչ կամ հատկացուցիչ:¹²
Օրինակ

jina cînarê me	մեր հարևանի կինը
----------------	------------------

1. Իզաֆեթային շղթայի մաս կազմող հատկացյալին կամ որոշյալին հաջորդող որոշիչները կամ հատկացուցիչները ստանում են **-î**, **-e** վերջավորություններ կամ **ê**, **a** (հոգնակիի դեպքում՝ **ên**) ցուցիչներ:

ա) **-î** վերջավորություն կամ **ê** ցուցիչ ստանում են արական սեռի գոյականին առնչվող որոշիչը կամ հատկացուցիչը:

bavê minî delal bavê min ê delal	իմ սիրելի հայրը
birayê minî mezin birayê min ê mezin	իմ ավագ եղբայրը
hevalê min ê nêzîk hevalê minî nêzîk	իմ մտերիմ ընկերը
destê minî rasê destê min ê rastê	իմ աջ ձեռքը

բ) **-e** վերջավորություն կամ **a** ցուցիչ ստանում է իգական սեռի գոյականին առնչվող որոշիչը կամ հատկացուցիչը:

dayîka mine delal dayîka min a delal	իմ սիրելի մայրը
xûşka mine biçûk xûşka min a biçûk	իմ փոքր քույրը
pirtûka mine nû pirtûka min a nû	իմ նոր գիրքը

գ) **ên** ցուցիչ ստանում է հոգնակի գոյականին առնչվող որոշիչը կամ հատկացուցիչը.

hevalên min ên baş	իմ բարի ընկերները
xûşkên min ên biçûk	իմ փոքր քույրերը

¹² St' u Ekici D., Kurmanji Kurdish Reader, Hyattsville, 2007, pp. 15-17.

2. Կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում հատկացյալին կամ որոշյալին հաջորդող որոշիչները կամ հատկացուցիչները կիրառվում են *yê, ya, yêñ* (կամ *yêd*) հարաբերական դերանունների հետ:

ա) *Yê* հարաբերական դերանունը կիրառվում է արական սեռի գոյականին առնչվող որոշիչի կամ հատկացուցիչի հետ:

bavê min yê delal	իմ սիրելի հայրը
birayê min yê mezin	իմ ավագ եղբայրը
hevalê min yê nêzik	իմ մոտ ընկերը
destê min yê rastê	իմ աջ ձեռքը

բ) *Ya* հարաբերական դերանունը կիրառվում է իգական սեռի գոյականին առնչվող որոշիչի կամ հատկացուցիչի հետ:

xûşka min ya biçûk	իմ փոքր քույրը
pirtûka min ya nû	իմ նոր գիրքը

գ) *Yên* (կամ *yêd*) հարաբերական դերանունը կիրառվում է հոգնակի գոյականին առնչվող որոշիչի կամ հատկացուցիչի հետ:

birayên min yên mezin	իմ մեծ եղբայրները
pênûsên min yên reş	իմ սև գրիչները
pirtûkên min yên nû	իմ նոր գրքերը

2. Երբեմն կիրառվում են մեկից ավելի որոշիչ կամ հատկացուցիչ.

kanî ya sare zelal kanî ya sar ya zelal	սառը, զուլալ աղբյուր
sêva şîrine xweş sêva şîrin ya xweş	քաղցր, համեղ խնձոր
birayê minî baş yê jêhatî	իմ բարի, խելացի եղբայր
keçên bilind ên rind	զեղեցիկ բարձրահասակ աղջիկներ

Dilê bavê

Xortek rojeke zivistanê ya bager derdikeve derva, berfa ber dêrî temiz dike. Bavê wî çiqas dibêjê wekî sar e, here hundur, kur gura bavê nake. Bav dibîne ku tişt jê çê nabe, diçe nevîyê xwe pêçekê da tîne, datîne nav berfê. Xort dibîne, diçe zarokê hildide û dibêje: “Bavo, tu çi dikî? Zarok wê bicemide.” Bav dibêje: “Lawo, dinihêrî, kurê te ye, dilê te lê dişewite. Ne tu jî kurê min î. Dilê min jî seba te dişewite.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew derdikeve.	Նա դուրս է գալիս:
pêçek	բարուր
Ew hildide.	Նա վերցնում է:
cemidîn	սառչել
Zar wê bicemide.	Երեխան կսառչի:
Tu dinihêrî.	Դու տեսնում ես:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ կապակցությունները:

Navê birayê min, navê xûşka min, odeya mala me, pirtûka birayê min, xortê bedewî aqil, dara şîne bilind, newala kûre fireh, ava sare zelal, lênûska qaline sor.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Belgên daran qîçik in. 2. Mala hevalê birayê min mezin e. 3. Pirtûka hevalê min vê derê ye. 4. Keça Armên ya mezin mêr kir. 5. Birayê min yê biçûk hat. 6. Kurê xûşka min çû Kurdistanê. 7. Belgên daran yên qîçik ser erdê ne. 8. Lawê teyî biçûk hat mala me. 9. Lawê te yê biçûk hat mala me. 10. Kurê Armen ê mezin çû. 11. Dayîka mine delal wê derê ye. 12. Dayîka min ya delal wê derê ye. 13. Min zimanê dayîka xwe fehm nekir. 14. Birayê minî mezin bû mamoste. 15. Birayê min yê mezin bû mamoste. 16. Hevalê minî nêzik li Yêrêvanê ye. 17. Keça mine mezin bîst salî ye. 18. Keça min ya mezin bîst salî ye.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Իմ պայուսակն ընկավ հատակին: 2. Հայաստանի մայրաքաղաքը Երևանն է: 3. Քրդստանի մայրաքաղաքը Էրբիլն է: 4. Իմ ավագ եղբայրը բժիշկ է: 5. Իմ եղբոր աղջիկը բժիշկ է: 6. Իմ հարևանի աղջիկը ուսանող է: 7. Իմ ընկերոջ որդին նոր մեքենա գնեց: 8. Մեր մեծ տունը Արմավյան քաղաքում է: 9. Մեր գեղեցիկ տունը այստեղ է: 10. Ձեր հայրիկի անունը Արամ է:

Deşta Araratê

Deşta Araratê gelek bedew û rengîn e. Li alîkî deşta Araratê çîyayê Araratê ye, li alîyê din Elegeza çarserî ye. Ew deşt mezin û dewlemend e. Çemê Eres ji çîyayê Byûrakanê tê xwarê, dikeve nav deşta Araratê, avê didê û berbi deryayê dikişe.

Di dîrokê de gelek serokbajarên (peytextên) Ermenistanê li deşta Araratê bûn: mînak Artasat, Armavîr, Vaxarşapat û hwd (her wekî din). Naha jî serokbajarê Komara Ermenistanê – Yêrêvan vê derê ye.

Li kenarên çemê Eresê bax û bostan, zevî, darên fêkîyan şîn dibin. Loma jî deşta Araratê ra dibêjin deşta xêrdar û gulistan. Li vê deştê gelek gund jî hene. Carna, havînê, dema ku baran kêmbare, hêşînayî li ber tavê dişewite, û deşt dibe rengê nîv çolistanê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

mînak	օրինակ
hwd (her wekî din)	և այլն
Ew dişewite.	Այն այրվում է:
kenar	ափ, եզր, կողք
Dar şîn dibin.	Ծառեր են աճում:
xêrdar	բարեբեր

Հավելված

Անորոշ առումով գոյականները նույնպես կարող են հանդես գալ իզաֆեթային կառույցում և լինել հատկացյալ կամ որոշյալ:

Եթե անորոշ առումով գոյականը արական սեռի է, ստանում է **-î** ցուցիչ: Օրինակներ՝

kurê baş	լավ տղա	kure kî baş	լավ տղա (բոլ.՝ մի լավ տղա)
----------	---------	--------------------	----------------------------

Եթե անորոշ առումով գոյականն իգական սեռի է, ստանում է **-e** ցուցիչ: Օրինակներ՝

keça bedew	գեղեցիկ աղջիկ	keçe ke bedew	գեղեցիկ աղջիկ (բոլ.՝ մի գեղեցիկ աղջիկ)
roja germ	տաք օր	roje ke germ	տաք օր (բոլ.՝ մի տաք օր)

Օրինակներ՝

Min sêv xwar.	Ես խնձոր կերա:
Min sêvek xwar.	Ես մի խնձոր կերա:
Min sêve ke sor xwar.	Ես մի կարմիր խնձոր կերա:
Min keç dît.	Ես աղջիկ տեսա:
Min keçek dît.	Ես մի աղջիկ տեսա:
Min keçeke cihal dît.	Ես մի երիտասարդ աղջիկ տեսա:
Ez mêrekî ciwan dibînim.	Ես մի երիտասարդ տղամարդ եմ տեսնում:

Ez jineke bedew dibînim.	Ես մի գեղեցիկ կին եմ տեսնում:
Cînara min jineke baş e.	Իմ հարևանուհին լավ կին է (բոց.՝ Իմ հարևանուհին մի լավ կին է):
Kerem kurekî baş e.	Քյարամը լավ տղա է (բոց.՝ Քյարամը մի լավ տղա է):

Եթե հոգնակի գոյականը անորոշ առումով է, ստանում է **-ne** վերջավորություն:

kurne aqil	խելացի տղաներ
qîzne bedew	գեղեցիկ աղջիկներ

Ներկայում կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում նկատվում է սեռի անտեսում:

mirovekî pir feqîr	շատ աղքատ [մի] մարդ	mirovek pir feqîr
jineke din	[մի] այլ կին	jinek din
welatekî din	[մի] այլ երկիր	welatek din
merivekî bêkar	[մի] գործազուրկ մարդ	merivek bêkar
sêveke sor	[մի] կարմիր խնձոր	sêvek sor

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min kurek dît. 2. Min kurekî bilind dît. 3. Ew ji bajarê mezin hatin. 4. Ew ji bajarekî mezin hatin. 5. Gyûmrî bajarekî dîrokî ye. 6. Aram çenteyekî sor kirî. 7. Mala bilind hilweşya. 8. Maleke bilind hilweşya. 9. Keça jîre jêhatî li dibistanê dixebite. 10. Dengbêjê me yê baş kilam stra. 11. Kanîya zelale sar orta gund bû. 12. Hevalê me yê ermenî li wir dijî. 13. Hevalê minî baş li wir dijî.

Parêzgeha Armavîrê

Armavîr parêzgeheke Ermenistanê ye. Ew di deşta Araratê de, li rojavayê Ermenistanê ye. Ji başûr ve çîyayê Araratê û ji bakur jî çîyayê Aragatsê xuya dike. Ev parêzgeh ji alîyê başûr û rojava ve ber sînore Tirkîyê ye.

Navenda parêzgehê bajarê Armavîr e. Bajarê Armavîrê 48 kîlomêtran dûrî Yêrêvanê ye. Lêbelê li parêzgehê bajarê herî mezin Vaxarshapat e. Di salên 1945-1995 de Bajarê Vaxarşapatê re digotin Eçmîyadzîn. Vaxarşapat ji alîyê çandê ve gelek girîng e. Bi saya wê yekê ku katolîkosê hemû ermenîyan li Vaxarşapatê rûdinê, ev bajar navendeke berbiçav e. Keşîxaneyê ermenîyan ya herî mezin di Vaxarşapatê de ye, kêleka

keşîşxanê xwendingeheke ruhanî heye, ku kahînen dêrên ermenîyan perwerde dike.

Ne dûrî navenda parêzgehê bajarê Mêtsamor e. Santrala Nukleerî ya Mêtsamorê li wir e. Santrala Nukleerî ya Metsamorê yekane santrala Nukleerî ye ku li Başûrê Kafkasyayê dixebite.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew xuya dike.	Այն երևում է:
berbiçav	ականավոր, կարևոր
perwerde kirin	կրթել
yekane	միակ

Դաս 11

Անկատար ներկա (բաղադրյալ բայեր)

Բաղադրյալ բայերն անկատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս անհրաժեշտ է **di-** նախամասնիկը կիրառել բայի առաջին բաղադրիչից հետո:

Vegerin (ներկայի հիմքը՝ **veger-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez vedigerim .	Ես վերադառնում եմ:
II դեմք	Tu vedigeri .	Դու վերադառնում ես:
III դեմք	Ew vedigere .	Նա վերադառնում է:

I դեմք	Em vedigerin .	Մենք վերադառնում ենք:
II դեմք	Hûn vedigerin .	Դուք վերադառնում եք:
III դեմք	Ew vedigerin .	Նրանք վերադառնում են:

Ժխտականը կազմելիս **di-** նախամասնիկը փոխարինվում է **na-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez venagerim	Ես չեմ վերադառնում:
II դեմք	Tu venageri	Դու չես վերադառնում:
III դեմք	Ew venagere	Նա չի վերադառնում:

I դեմք	Em venagerin	Մենք չենք վերադառնում:
II դեմք	Hûn venagerin	Դուք չեք վերադառնում:
III դեմք	Ew venagerin	Նրանք չեն վերադառնում:

Hîn bûn (ներկայի հիմքը՝ **hîn b-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hîn dibim .	Ես սովորում եմ:
II դեմք	Tu hîn dibî .	Դու սովորում ես:
III դեմք	Ew hîn dibe .	Նա սովորում է:

I դեմք	Em hîn dibin .	Մենք սովորում ենք:
II դեմք	Hûn hîn dibin .	Դուք սովորում եք:
III դեմք	Ew hîn dibin .	Նրանք սովորում են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez hîn nabim .	Ես չեմ սովորում:
II դեմք	Tu hîn nabî .	Դու չես սովորում:
III դեմք	Ew hîn nabe .	Նա չի սովորում:

I դեմք	Em hîn nabin .	Մենք չենք սովորում:
II դեմք	Hûn hîn nabin .	Դուք չեք սովորում:
III դեմք	Ew hîn nabin .	Նրանք չեն սովորում:

Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **a**-ով, **ê**-ով, **o**-ով կամ **û**-ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը բայի հիմքից հետո ստանում է **y** կիսաձայն, եզակի երրորդ դեմքը դիմային վերջավորություն չի ստանում, իսկ մյուս դիմային վերջավորությունների **i**-ն սղվում է:

Rûniştin (ներկայի հիմքը՝ **rûnê-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rûdinê m.	Ես նստում եմ:
II դեմք	Tu rûdinêy(i) .	Դու նստում ես:
III դեմք	Ew rûdinê .	Նա նստում է:

I դեմք	Em rûdinên .	Մենք նստում ենք:
II դեմք	Hûn rûdinên .	Դուք նստում եք:
III դեմք	Ew rûdinên .	Նրանք նստում են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez rûnanê m.	Ես չեմ նստում:
II դեմք	Tu rûnanêy(i) .	Դու չես նստում:
III դեմք	Ew rûnanê .	Նա չի նստում:

I դեմք	Em rûnanên .	Մենք չենք նստում:
II դեմք	Hûn rûnanên .	Դուք չեք նստում:
III դեմք	Ew rûnanên .	Նրանք չեն նստում:

Եթե բաղադրյալ բայի երկրորդ բաղադրիչը **karin**, **zanîn**, **hatin**, **anîn** կամ **danîn** բայն է, ապա բաղադրյալ բայը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները:

Օրինակ՝ **lev hatin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez lev têm .	Ես հաշտվում եմ:
II դեմք	Tu lev têy(i) .	Դու հաշտվում ես:
III դեմք	Ew lev tê .	Նա հաշտվում է:

I դեմք	Em lev tên .	Մենք հաշտվում ենք:
II դեմք	Hûn lev tên .	Դուք հաշտվում եք:
III դեմք	Ew lev tên .	Նրանք հաշտվում են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez lev nayêm.	Ես չեմ հաշտվում:
II դեմք	Tu lev nayêy(i).	Դու չես հաշտվում:
III դեմք	Ew lev nayê.	Նա չի հաշտվում:

I դեմք	Em lev nayên.	Մենք չենք հաշտվում:
II դեմք	Hûn lev nayên.	Դուք չեք հաշտվում:
III դեմք	Ew lev nayên.	Նրանք չեն հաշտվում:

Օրինակներ՝

Ez malê çêdikim.	Ես տուն եմ կառուցում:
Ez mal an çêdikim.	Ես տներ եմ կառուցում:
Ez wê malê çêdikim.	Ես այդ տունը կառուցում եմ:
Ez wan mal an çêdikim.	Ես այդ տներն եմ կառուցում:
Ez xwerinê lev dixim.	Ես ճաշը խառնում եմ:
Tu heval an lev tînî.	Դու ընկերներին հաշտեցնում ես:

Հաճախ բարդ բայի առաջին բաղադրիչը թեք հոլովաձևով է, քանի որ հանդես է գալիս որպես ուղիղ խնդիր: Օրինակ՝ *bersîv dan* (ներկայի հիմքը՝ *bersîv d-*) բայը կարող է կիրառվել հետևյալ կերպ.

Ez bersîvê didim.	Ես պատասխանում եմ:
-------------------	--------------------

Երկխոսություն

- Rojbaş, lawo!
- Rojbaş, apo.
- Çawa yî?
- Baş im, spas dikim!
- Navê te çî ye?
- Navê min Hesen e.
- Tu ku dijîy?
- Ez li gundekî biçûk dijîm.
- Navê bave te çî ye?
- Navê bavê min Rizgan e.
- Hûn ji kîjan eşîrê ne?
- Em ji eşîra Reşwan in.
- Çend xûşk û birayên te hene?
- Heft birayên min hene, û xûškeke min jî heye.
- Şuxulê dê û bavê te çî ye?
- Dê û bavê min gund da pêz xweyî dikin.

- Ew tumê gund da dimînin?
- Na, her sal havînê ew pêz dibin çîyê, û payîzê vedigerin gund.
- Pez xweyî kirin hêsa ye?
- Na, pez xweyî kirin hêsa nîne, gelek zehmet e.
- Lê tu çi dikî?
- Ez dixûnim. Ez dixwazim bibim doxtir.
- Te li leşkerîyê xizmet kir?
- Na, min xizmet nekir, ezê xwendina xwe xilaz bikim, paşê ezê bixebitim.

Rojeke Barzan

Ez saet di heftê sibehê de ji xewê şîyar dibim, dest û rûyê xwe dişom, diranên xwe firçe dikim, porê xwe şeh dikim. Saet di heft û nîvan de taştê dixwim. Piştî wê cil û bergên xwe li xwe dikim û çenteyê xwe hildigirim. Saet di heştan de ez siwarî otobûsê dibim û diçim xwendengeha xwe. Ji saet heşt û nîvan heta diwazdehê nîvroyê li xwendengehê dersan dixûnim. Piştî dersan ez dîsa siwarî otobûsa xwendengehê dibim û vedigerim mala xwe. Di malê de ez cilên xwe diguhêrim û firavînê dixwim. Piştî firavînê ji saet yek û nîvan heta sisê û nîvan ez li derve bi hevalên xwe re dilîzim. Ji saet sisê û nîvan heta şeşan ez dest bi amadekarîya dersên sibehê dikim û sipartekên xwe çê dikim. Ji şeşan heta heftan ez li têlêvîzyonê temaşe dikim. Di saet heftan de ez ligel malbata xwe şivê dixwim û dersên xwe dubare dikim, çenteyê xwe li gorî bernameya sibehê amade dikim. Ji bo ku sibehê zû **şîyar** bibim û biçim xwendengeha xwe ez di saet nehan de radikevîm

Նոր բառեր և կապակցություններ

firçe	խոզանակ
şe, şeh	սանր
siwar bûn, şîyar bûn	հեծնել, նստել
dubare kirin	կրկնել
sipartek	հանձնարարություն
bername	ծրագիր

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ísal heft sal e ku em vî shehê da dimînin.
2. Em li febrîqê dixebitin û qazinc dikin.
3. Tu li gund dimînî.
4. Gundî her roj li çolê dixebitin.
5. Ez xwe dişom û neynûkên xwe jêdikim.
6. Ez porên xwe şe dikim.
7. Tu derdora xwe paqij dikî.
8. Ew listikvanîyê hez dikin.
9. Tu kîjan reqasê hez dikî? Ez govendê hez dikim.
10. Ez stranan hez dikim, loma jî ez ketim koma mûzîkê.
11. Ez qet xwe venaşêrim.
12. Hevalên min ji xebatê zû

vedigerin. 13. Hûn çira têlêvîzyonê vêdisînin? 14. Tu qet têlêfona xwe vênasînî. 15. Ez dêrî ber te venakim. 16. Ez îdî vê pirtûkê venagerînim. 17. Ew ji kanîyê avê dadigire. 18. Ez ji dayîka xwe hez dikim. 19. Tu malê paqij dikî. 20. Ez odeya xwe paqij dikim. 21. Karker malê ava dike. 22. Tu zaroka xwe hez dikî. 23. Ez bi hevalê xwe re xeber didim.

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը կիրառել անկատար ներկա ժամանակաձևով:

1. Tu carna ji dersê dereng (vegerîn). 2. Bavê Miraz her roj pê erebê (çûn) xebatê. 3. Dema firavîne hemû neferên malbatê (rûniştin) ser maseyê. 4. Her çarşem hûn ji gund (vegerîn)? 5. Naha ew avahî ji erdhejê (wergerîn). 6. Tu zaroka xwe (hilgirtin) û digerî.

Hêrsa Barzan

Barzan îro aciz dibe. Ew bi lîstokan nalîze, rûnanê ser kursîyê, pirtûkan naxûne. Barzan hema diçe û tê, lê naçe derva. Ew dibêje: “Ez aciz dibim”, lê tiştekî din nabêje. Dîya wî dibêje: “Kurê min, tu çima ewqas min aciz dikî?” Li ser vê gotinê, Barzan ji dîya xwe dixeyde û bi hêrs dîya xwe mêze dike. Lê gava dayîk pirtûka nû nîşanî Barzan dide, ew hêrs û xeydê ji bîr dike û dibêje: “Ez pir ji te hez dikim, mala te ava!”

Նոր բառեր և կապակցություններ

hêrs	բարկություն
aciz bûn	ձանձրանալ
ji bîr kirin	մոռանալ

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Kerîm her sibeh wan hevalan li sûkê dibîne. 3. Ez xwarinan çêdikim. 4. Ez xwarinên xweş çêdikim. 5. Ez diçim malê. 6. Şivan her duşem diçe Muşê û her sêşem ji Muşê vedigere. 7. Em her roj du fincan qehwe vedixwin. 8. Ez êdî ligel Hesen xeber nadim. 9. Ew îro jî nên dipêjin. 10. Em pirtûkan vedikin û dixûnin. 11. Hûn sibehê di saet çendan de radibin? 12. Hûn dêrî vedikin. 13. Ez sibehê zû radibim. 14. Ew gelek dirêj radizên. 15. Em rûdinên ser kevîran û suhbet dikin. 16. Ahmed sêşemê çî saetê vedigere? 17. Em li qehwexanê çayê û qehwê vedixwin. 18. Tu têlêvîzyonê vêdixî û lê dinihêrî. 19. Ez ji Yêrêvanê vedigerim. 20. Ez her sibeh ava germ vedixwim. 21. Tu şîr venaxwî. 22. Hûn avmêweyê vedixwin. 23. Niha ez radibim, tîm cem te. 24. Zarok zû radizên, daku zû hişyar bin.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դու հարցնում ես, ես էլ պատասխանում եմ: 2. Մենք միշտ իրար հետ քրդերեն ենք խոսում: 3. Ինչո՞ւ ես դու ուշ գալիս ու շուտ գնում: 4. Ե՞րբ են նրանք գալիս գյուղից: 5. Դու հասկանո՞ւմ ես՝ ես ինչ եմ ասում: 6. Ո՞վ է քեզ քրդերեն սովորեցնում: 7. Ես ամեն օր քրդերեն եմ խոսում: 8. Նա ծխախոտ է ծխում ու սուրճ է խմում: 9. Ես երբեմն ուշ եմ վերադառնում: 10. Առավոտյան դու չես նախաճաշում: 11. Նրանք գնում են և չեն վերադառնում: 12. Գարնանը թռչունները վերադառնում են տաք երկրներից: 13. Ամեն երեկո ես լույսը մարում եմ: 14. Երբեմն ես բացում եմ պատուհանը և նայում երկնքին: 15. Դու ինչո՞ւ դուրը չես բացում: 16. Կատուն նստում է սեղանի տակ: 17. Դու որտե՞ղ ես նստում: Խնձորենու տա՞կ, թե՞ դրանից հեռու: 18. Նրանք չեն վերադառնում:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Tasa vala çingîn jê tê.

Tendûra kesîva heye, têda agir naşuxule.

Av û agir razên, dijmin ranazê.

Gurê mêşe hîn nabe pêşe.

Dilê fire pîr nabe.

Hesp sîyarê xwe nas dike.

Yêrêvan

Berê kurda Yêrêvanê ra digot Rewan. Lê niha mîna xelqê din jêra dibêjin Yêrêvan.

Yêrêvan serokbajarê Ermenistanê ye. Yêrêvan li her du milên çemê Hirazdanê ye. Mehela Açıpnîyakê li milê rastê ye, taxên din li milê çepê ne.

Kolanên Yêrêvanê yên girîng ev in: kolana bi navê Sayat-Nova, kolana bi navê Abovyan, ya bi navê Proşyan. Soqaqa ser navê Maştots soqaqa Yêrêvanê ya navendî ye. Kolanan **va** gelek erebe diçin, tèn, mirovan dibin ser îşê wan.

Li Yêrêvanê naha gelek xanî**yan** û avahî**yan** çê dikin. Yêrêvan navenda çandê ye. Her sal gelek xwendekar ji Îranê, Sûryayê, Hindistanê û welatên din tèn Yêrêvanê û li zanîngehan hîn dibin.

Yêrêvanê da kurd û êzdî jî dijîn. Li vî şêherî rojnameya “Rîya teze” bi zimanê kurdî çap dibe, her sal pirtûkên nû derdikevin, bi zimanê kurdî radyo her roj xeberdide. Kurd bi zimanê dayîka xwe nûçeyan û stranan guhdarî dikin.

Նոր բառեր

merkez, navend	կենտրոն
îş	գործ

Վարժություն 5. Հետևյալ բայերը խոնարհել անկատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք
փակել, ծածկել	dadān	dad-
լցնել	dagirtin	dagir-
կազմակերպել	damezirandin	damezirîn-
կուլ տալ	daqurtandin	daqurtîn-
վերցնել	hildan	hild-
վեր կենալ	rabûn	rab-
քնել	raketin	rakev-
կանգնել, կանգ առնել	rawestin (rawestîn)	rawest-
քնել	razan	razê-
քնեցնել	razandin	razîn-
նստել	rûnîştin	rûnê-
վառել, միացնել	vêxistin	vêx-
բացել	vekirin	vek-
անջատել	vêsandin	vêsin-
թաքցնել	veşartin	veşêr-
շուռ տալ, թարգմանել	wergerandin	wergerîn-
հավատալ	bawer kirin	bawer k-
բաժանել, տարածել	belav kirin	belav k-
դուրս գալ	derketin	derkev-
սկսել	destpê kirin	destpê k-
ձեռք բերել, ճարել	dest xistin	dest x-
հարձակվել	êrîş kirin	êrîş k-
հարվածել, խփել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)	lêdan	lêd-
ցույց տալ	nîşan dan	nîşan d-
հարձակվել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)	serda girtin	serda gir-
հասկանալ, ընկալել, կռահել (ինչ-որ բան)	têderxistin	têderx-
տապալվել, ձախողվել	têkçûn	têkç-

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Kerem xemgîn e. Hevalên wî pêdikenin.
2. Agir pê dikeve, dar dişixulin.
3. Zarok digirî, dayîka zarokê avê lêdike.
4. Ez wetenê xwe hez dikim.
5. Em hêdika rê dikevin.
6. Em dostê xwe nas dikin.
7. Penaber gelek cefa û belengazîyê dibînin.
8. Ewan xwe vedişêrin.
9. Naha li wir dibistanan çêdikin.
10. Hevalê min carna bilûrê dixê.
11. Ew pirtûka zimanê kurdî çap dikin.
12. Îro tu alîkarîyê ji min dixwazî.

Betlane li Sêvanê

Navê min Anî ye. Ez li Yêrêvanê xwendekar im. Dersên me heta dawîya vê mehê xilas dibin, û betlane destpê dike. Ji bo betlaneyê em diçin Sêvanê. Em heftêyekê li Sêvanê dimînin.

Li Sêvanê gelek xizmên me hene. Metên min, apên min û xalên min hemû li Sêvanê dijîn. Em her sal diçin serdana wan. Her havîn em di mala apê xwe de dimînin. Kurek û du keçên apê min hene. Navên wan Sargîs, Astxîk û Arpînê ne. Sargîs ji Astxîkê û Arpînê mezintir e. Ew xwendekar e û dixwaze bibe bijîşk. Astxîk û Arpînê li dibistanê dixûnin: ew jî êdî di betlaneyê de ne. Em nîvro tevî hev diçin gola Sêvanê û li wir avjenîyê dikin. Di gola Sêvanê de masî jî hene ku navê wan Îşxan e.

Gola Sêvanê ji behrê biçûktir e, lê ermenî carna wê golê ra dibêjin ‘Behra Sêvanê’. Li Sêvanê nîvgirave heye. Ser wê nîvgiravê du dêr in: dêra Arakelots û dêra Astvatsatsîn. Dora wan dêran xaçkarên ermenîya gelek in. Di dîrokê de ew nîvgirave û dêr bona ermenîyan wek keleh bûn. Em gelek wêneyan digirin, ji ber ku em gelek ji cîhên dîrokî hez dikin.

Havînê dora Sêvanê gelekî xweş dibin. Her şev hîv li ezmana xuya dike. Meriv ku li wir dijîn her berêvar tî, ber avê digerin û suhbetên gelekî germ dikin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

serdan	այցելություն
xizm	ազգական
girav, girave	կղզի
nîvgirav	թերակղզի
keleh, kela	բերդ, ամրոց

Վարժություն 7. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Anî li Yêrêvanê çî dike?
2. Dersên wê kengê xilas dibin?
3. Anî û malbata wê kuda diçin?
4. Li Sêvanê kê dimîne?
5. Ewan dixwazin gola

Sêvanê da çi bikin? 6. Kîjan masî li gola Sêvanê hene? 7. Li nîvgirava Sêvanê çi dêr hene?

Վարժություն 8. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez qala Ermenistanê dikim. 2. Dapîra min herdem qala Ermenistana Rojava dike. 3. Karker bi helalî dirav qezenc dike. 4. Her sibeh ez bavê xwe ra têtêfon dikim. 5. Azad tevî heval û hogirên xwe suhbet dike. 6. Her havîn xwendekar diçin tatîlê. 7. Ew bîrîya wetenê xwe dikin. 8. Hewa germ e, û cimet aciz dibe. 9. Aram her êvar baxçe da rûdinê û gulan mêze dike.

Նոր բառեր և կապակցություններ

hola werzişê	մարզասրահ
hewza avjenîyê	լողավազան
baxçeya ajelan	կենդանաբանական այգի
qada konserê	համերգասրահ
qada fûtbolê	ֆուտբոլի դաշտ (մարզադաշտ)
qada şer	պատերազմի դաշտ
seyrangeh	զբոսավայր
navenda lîstikan	խաղերի կենտրոն

Ժողովրդական ասացվածքներ

Xwedê dûr dike lê bîr nake.

Destê min dize, dilê min dilerize.

Hespê çê qamçîya li xwe naxe.

Bi derbekê meriv nikare gundekî çêke.

Bi xebera xweş mar ji qula xwe derdikeve.

Gayê qelp barê giran hilnade.

Merîyê teze dewletî bû, Xwedê xwe nas nake.

Zêr xwelîyê da unda nabe

Melle deynê xwe zû bîr dike, lê deyndarê xwe bîr nake.

Դաս 12

Հրամայական եղանակ (պարզ բայեր)

Հրամայական եղանակն արտահայտում է խոսողի կամքը, հրամանը, խնդրանքը որևէ գործություն կատարելու համար: Հրամայական եղանակն ունի միայն երկրորդ դեմքի բայաձևեր՝ եզակի և հոգնակի. անցողական և անանցողական բայերը նույն կերպ են խոնարհվում:

Եթե խոնարհվող բայի ներկայի հիմքը վերջանում է բաղաձայնով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը ստանում է **bi-** նախամասնիկ և **-e** վերջավորություն, իսկ հոգնակի երկրորդ դեմքը՝ **bi-** նախամասնիկ և **-in** վերջավորություն:

Firotin (ներկայի հիմքը՝ **firoš-**), **xwendin** (ներկայի հիմքը՝ **xûn-/xwîn-**), **kenîn** (ներկայի հիմքը՝ **ken-**) բայերը խոնարհվում են հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bifiroše!	Վաճառի՛ր:
	Bixûne! (Bixwîne!)	Կարդա՛ :
	Bikene!	Ծիծաղի՛ր:

Հոգնակի II դեմք	Bifiroşin!	Վաճառե՛ք:
	Bixûnin! (Nexwîynin!)	Կարդացե՛ք:
	Bikenin!	Ծիծաղե՛ք:

Որոշ խոսվածքներում եզակի երկրորդ դեմքը **-e** վերջավորություն չի ստանում. օրինակ՝ **bifroše=bifroš**, **binivîse=binivîs** և այլն:

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով.

Եզակի II դեմք	Nefiroše!	Մի՛ վաճառիր:
	Nexûne! (Nexwîne!)	Մի՛ կարդա:
	Nekene!	Մի՛ ծիծաղիր:

Հոգնակի II դեմք	Nefiroşin!	Մի՛ վաճառեք:
	Nexûnin! (Nexwîynin!)	Մի՛ կարդացեք:
	Nekenin!	Մի՛ ծիծաղեք:

Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **a-**ով, **ê-**ով, **o-**ով կամ **û-**ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը չի ստանում որևէ վերջավորություն, հոգնակի երկրորդ դեմքի **-in** վերջավորության **i-**ն սղվում է:

Dirûtin (ներկայի հիմքը *dirû-*), *şûştin* (ներկայի հիմքը *şo-*) բայերը խոնարհվում են հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bidrû!	Կարի՛ր:
	Bişo!	Լվա՛ :

Հոգնակի II դեմք	Bidrûn!	Կարե՛ք:
	Bişon!	Լվացե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nedrû!	Մի՛ կարիր:
	Neşo!	Մի՛ լվա:

Հոգնակի II դեմք	Nedrûn!	Մի՛ կարեք:
	Neşon!	Մի՛ լվացեք:

Եթե բայը սկսվում է ձայնավորով, ապա *bi-* նախամասնիկի *i-*ն սղվում է, իսկ ժխտականը կազմելու ժամանակ սղվում է բայի *a* սկզբնատառը: Որոշ խոսվածքներում այդ կանոնը չի գործում:

Avîtin (ներկայի հիմքը *avêj-*), *ajotin* (ներկայի հիմքը *ajo-*) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bavêje!	Նետի՛ր:
	Bajo!	Վարի՛ր:

Հոգնակի II դեմք	Bavêjin!	Նետե՛ք:
	Bajon!	Վարե՛ք:

Ժխտականը կազմվում է *ne-* նախամասնիկով, և բայի առաջին տառը՝ *a-*ն, սղվում է:

Եզակի II դեմք	Nevêje! (Navêje!)¹³	Մի՛ նետիր:
	Nejo! (Najo!)	Մի՛ վարիր:

Հոգնակի II դեմք	Nevêjin! (Navêjin!)	Մի՛ նետեք:
	Nejon! (Najon!)	Մի՛ վարեք:

Բացառություն է *axaftin* (ներկայի հիմքը *axiv-; axêv-*) բայը, որ խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

¹³ Որոշ խոսվածքներում կիրառվում է *na-* ժխտական նախամասնիկը:

Եզակի II դէմք	Biaxêve!	Խոսի՛ր:
---------------	-----------------	---------

Եզակի II դէմք	Biaxêvin!	Խոսե՛ք:
---------------	------------------	---------

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դէմք	Neaxêve!	Մի՛ խոսիր:
---------------	-----------------	------------

Եզակի II դէմք	Neaxêvin!	Մի՛ խոսեք:
---------------	------------------	------------

Բանահյուսական նմուշներում հանդիպում են դեպքեր, երբ **ne-** նախամասնիկի փոխարեն կիրառվում է **me-** նախամասնիկ: Օրինակներ՝

Neke!	Meke!	Մի՛ արա:
Nenivîse!	Menivîse!	Մի՛ գրիր:
Nede!	Mede!	Մի՛ տուր:
Nereve!	Mereve!	Մի՛ փախիր:

Որպես ուղիղ խնդիր կամ հանգման անուղղակի խնդիր հանդես եկող գոյականը կիրառվում է թեք հոլովաձևով:

Kitêbê bixûne.	Գիրքը կարդա՛:
Nên bixwe.	Հացը կե՛ր:
Wê pirtûkê bide.	Այդ գիրքը տո՛ւր:

Հոգնակի թվով ուղիղ, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերս:

Kitê ban bixûne.	Գրքերը կարդա՛:
Kin ca bidrû.	Շորերը կարի՛ր:
Sê van bixwe.	Խնձորները կե՛ր:
Avê bide me .	Մեզ ջո՛ւր տուր:
Pirtûkê bide zarok an .	Գիրքը տո՛ւր երեխաներին:
Ji zarok an bipirse.	Հարցրո՛ւ երեխաներից

Dikan û bazar

Ez bi dayîka xwe re diçin dikanê û bazarê. Em her gav pêşî diçin bazarê, paşê diçin dikanê. Dîya min zimanê inglîzî nizane. Ew ji min ra dibêje:

- Donzde hêkan bikire!
- Ez bi zimanê inglîzî dikançî ra dibêjim:
- Donzde hêkan bide min!

Dîya min dibêje min:
 – Du kîlo goştê mirîşkan bikire!
 Ez ji dikançî ra dibêjim:
 – Du kîlo goştê mirîşkan bide min!
 Ew goşt û hêkan dide min, ez pere didim wî, û em diçin cîyê fêkîyan.
 Dîya min ji min ra dibêje:
 – Du kîlo sêv bikire!
 Ez ji dikançî ra dibêjim:
 – Du kîlo sêv bide min!
 Dîya min ji min ra dibêje:
 – Kîloyek hinar, kîloyek hurmê bikire!
 Dikançî her tiştî dide min, ez pere didim wî. Dîya min ji min dipirse:
 – Ma tiştek din ji me ra lazim e?
 Ez jêra dibêjim.
 – Na.
 Paşê em diçin dikana cilan. Li wê derê kurikekî kurd dixebite. Ew ji min hez dike, lê dîya min vî tiştî nizane. Kurik dibêje min:
 – Rojbaş.
 Dîya min û ez jêra dibêjin:
 – Rojbaş.
 Îro dîya min ji bo bavê min şalekî reş dikire, ji min ra jî destmaleke sor dikire. Gava em diçin, em ji kurik ra dibêjin.
 – Bi xatrê te!
 Ew jî dibêje.
 – Oxir be!
 Ê em vedigerin malê.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Dîya keçikê çira bi inglîzî pirsan napirse? 2. Ewan ji dikanê çî dikirin? 3. Ewan ji cîhê fêkîyan çî dikirin? 4. Li dikana cilan kî dixebite? 5. Dayîk û keç ji dikana cilan çî dikirin?

Նոր բառեր

hinar	նուռ
hurmê	տանձ
cîh, cî	տեղ

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Keçê, ji tiştekî netirse! 2. Ka here, hinekî bixebite! 3. Gelek li wir nemîne! 4. Wê kitêbê bide min! 5. Wî lawikî bibîne! 6. Eyşan, nên bipêje! 7.

Serdar, miqalê binivîse! 8. Hesên, tu tirimbêla sor bajo! 13. Eysan, ji dikanê sêvan bikire! 14. Van pirtûkan bixûne!

Վարժություն 3. Փակագծերում նշվող բայերը կիրառել հրամայական եղանակով:

1. Sê rojan zêdetir (man). 2. Gilîyê min (bihîstin). 3. Van sêvan arzan (firotin). 4. Bersîva min (dan). 5. Hinekî mala me da (man). 6. Ji hev (xeyîdîn). 7. Rojnemê (xwendin). 8. Pê topê (lîstin). 9. Vê helbestê deftera xwe da (nivîsîn). 10. Îro êvarê ji bo mêvana (stran). 11. Min ji te ra got “Pêxas (gerîn).”

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Տո՛ւր այդ դեղը հիվանդին: 2. Տո՛ւր այդ խնձորը: 3. Գնի՛ր ինձ համար այդ գործվածքը: 4. Ճաշը գդալո՛ւ վեր: 5. Հացը դանակով մի՛ կտրիր: 6. Ճաշը հացո՛ւ վեր, ցամաք մի՛ կեր: 7. Ինձ մի բաժակ սո՛ւրճ տուր: 8. Քո ափսե՛ն տո՛ւր ինձ: 9. Ինձ սառը ջո՛ւր տուր: 10. Ձեռքերդ լվա՛, հետո արի՛: 11. Այս հանձնարարությունը կատարի՛ր: 12. Այս հացը կե՛ր: 13. Այդ քարերը նետի՛ր: 14. Այդ խնձորները կե՛ր: 15. Այդ գրքերը կարդա՛: 16. Այս դասը կարդա՛: 17. Նայի՛ր այդ աղջկան: 18. Նայի՛ր այս տղային:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Nanê êvarê bihêle sibê, şuxulê êvarê nehêle sibê!

Ava gur netirse, ava nerm bitirse!

Pêşîyê bifikire, paşê bike!

Pêşda xebera xwe bipêj, paşê birêj!

Newroz

Kalkê min di odeya mêvanan de rûniştiye û ji nevîyan re qala çîroka Newrozê dike:

– Newroz cejna gelê Kurdistanê ye. Newroz sala nû ye, her sal di bîst û yekê Adarê de kurd Newrozê pîroz dikin. Dîroka kurdan da cîhê Newrozê gelekî girîng e. Gelê kurd dema pîrozkirina Newrozê Kawayê hesinkar, heval û hogirên wî bîr tîne. Dîrok ew e, ku netewê bindest dijî zordestan serê xwe bilind kir û azadî xwest.

Nevî dibêjin:

– Kalo, wê destanê ji me re qise bike! Destana Newrozê çi dibêje?

Kalo dibeşire, li nevîyên xwe dinhêre û dibêje:

– Li Kurdistanê Dehakek hebû, ku gelekî zulmkar û xûnxwar bû. Ew di wê demê de hukumdarê gelên Kurdistanê bû. Li ser milên wî ên rast û çep

du mar hebûn. Wan maran xêncî mejûyên zarokan tiştên din nedixwar. Dê û bavên zarokan tengezar dibûn, gelean zarokên xwe vedişartin. Rojekê leşkerên Dehakê xûnxwar tên ber derê mala Kavayê hesinkar û dibêjin: “Kurê xwe bide, kurê xwe pêşkêşî Dehak bike!” Kava vê yekê dibhîze û gelek hêrs dikeve. Ew gazî heval û hogirên xwe dike û dibêje. “Bes e, zarokên xwe nedin Dehak! Rabin ser pîya, şer bikin, xwe û zarokên xwe xilaz bikin!” Hemû mirov gura Kawa dikin, pey wî diçin û dijî Dehakê xûnxwar şer dikin.

Bi vî awayî, Kavayê hesinkar dijî hukumdarê xûnxwar serhildaneke xurt sazdikeye. Kawa bi mêkutê serê Dehak û her du marên mejûxwar dişkêne. Kawa tevî hevalan hemû mirov û zarokên wan ji wê zulmê û zordestîyê azad dike.

Nevî ji kalo dipirsin:

– Kalo, gelo kurdên hemû welatan Newrozê dikin?

Kalo bersîva nevîyan dide:

– Belê, hemû kurdên cîhanê Newrozê dikin. Hûn jî tucaran Newrozê ji bîr nekin! Bi saya Newrozê hevgirtin û xwenasîya kurdan berdewam e.

Նոր բառեր և կապակցություններ

qal kirin	պատմել
zulmkar	կեղեքիչ
beşirîn	ժպտալ
tengezar kirin	ճնշել
tengezar bûn	ճնշվել
xêncî	բացի
mêkut	մուրճ
hukumdar	տիրակալ
zulm	դաժանություն, անարդարություն
zordestî	բռնություն, դաժանություն
hevgirtin	միասնություն, համախմբվածություն
xwenasî	ինքնագիտակցություն

Վարժություն 5. Հետևյալ բայերը խոնարհել հրամայական եղանակով և կազմել նախադասություններ:

Bihîstin, birin, dan, dizîn, firîn, gerîn, girtin, guhastin, hêran, hiştin (hîştin), kenîn, kirin, kirîn, man, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pirsîn, rêtin, revîn, şandin, stendin, şûştin, tirsîn, xebitîn, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivirîn.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Diçi gunda, gilîya yan jî dîna pîrske, yan jî ji zara!

Zimanê xwe bibire, cîyê xwe bikire!

Bide – netirse, bistîne – şerm neke!

Bipirse, netirse!

Berê xebera xwe bipêje, paşê birêje!

Դաս 13

Հրամայական եղանակ (*çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn, xistin, êxistin* բայեր)

Çûn, hatin, gotin, anîn, danîn, bûn, xistin, heyîn, karin, zanîn, êxistin բայերը հրամայական եղանակով խոնարհելիս որոշ առանձնահատկություններ են դրսևորվում:

Çûn բայի հրամայականը որոշ խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, որոշ խոսվածքներում առանց **bi-** նախամասնիկի:

Եզակի II դեմք	Biçe (here)!	Գնա՛ :
Հոգնակի II դեմք	Biçin (herin)!	Գնացե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Neçe!	Մի՛ գնա:
Հոգնակի II դեմք	Neçin!	Մի՛ գնացեք:

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Were (werê)!	Արի՛ (Ե՛կ):
Հոգնակի II դեմք	Werin (werên)!	Եկե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Neyê!	Մի՛ արի (Մի՛ եկ):
Հոգնակի II դեմք	Neyên!	Մի՛ եկեք:

Gotin բայը որոշ խոսվածքներում ստանում է **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չի ստանում:

Եզակի II դեմք	Bêje (bibêje)!	Ասա՛ :
Հոգնակի II դեմք	Bêjin (bibêjin)!	Ասե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nebêje!	Մի՛ ասա:
Հոգնակի II դեմք	Nebêjin!	Մի՛ ասեք:

Karin և *zanîn* բայերը հրամայականով կիրառելիս մի քանի խոսվածքներում ստանում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն ստանում:

Եզակի II դեմք	Bikaribe (karibe)!	Կարողացի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bikaribin (karibin)!	Կարողացե՛ք:

Եզակի II դեմք	Bizanibe (zanibe)!	Իմացի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bizanibin (zanibin)!	Իմացե՛ք:

Ժխտականը կազմվում է **ni-** նախամասնիկով:

Եզակի II դեմք	Nikaribe !	Մի՛ կարողացիր:
Հոգնակի II դեմք	Nikaribin !	Մի՛ կարողացեք:

Եզակի II դեմք	Nizanibe !	Մի՛ իմացիր:
Հոգնակի II դեմք	Nizanibin !	Մի՛ իմացեք:

Anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bîne !	Բե՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bînin !	Բերե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Neyne !	Մի՛ բեր:
Հոգնակի II դեմք	Neynin !	Մի՛ բերեք:

Danîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Dayne !	Դի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Daynin !	Դրե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Daneyne !	Մի՛ դիր:
Հոգնակի II դեմք	Daneynin !	Մի՛ դրեք:

«Դառնալ» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bibe !	Դարձի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bibin !	Դարձե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nebe !	Մի՛ դարձիր:
Հոգնակի II դեմք	Nebin !	Մի՛ դարձեք:

«Լինել» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհելիս **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում:

Եզակի II դեմք	Be !	Եղի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bin !	Եղե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nebe!	Մի՛ դարձիր:
Հոգնակի II դեմք	Nebin!	Մի՛ դարձեք:

Օրինակներ՝

Lawo, bibe mamoste!	Որդի՛, դարձի՛ր ուսուցիչ:
Kurê min, bibe doxtir!	Որդի՛ս, դարձի՛ր բժիշկ:
Kure min, nebe keşîş!	Որդի՛ս, մի՛ դարձիր քահանա:
Şa be!	Ուրա՛խ եղիր (Ուրախացի՛ր):
Her dem bextewar be !	Միշտ բախտավո՛ր եղիր:

Birin բայի ներկայի հիմքը նույնական է **bûn** բայի ներկայի հիմքին, ուստի այդ երկու բայերի խոնարհված ձևերը նման են, բայց չպետք է դրանք շփոթել:

Kurê min, zarokan bibe heyatê!	Որդի՛ս, երեխաներին քեզ հետ տա՛ր բալ:
Kitêbê tev xwe nebe derva!	Գիրքը քեզ հետ մի՛ տար դուրս:
Min jî tev xwe bibin !	Ինձ էլ ձեզ հետ տարե՛ք:

Heyîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Hebe!	Գոյություն ունեցի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Hebin!	Գոյություն ունեցե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Tunebe!	Գոյություն մի՛ ունեցիր:
Հոգնակի II դեմք	Tunebin!	Գոյություն մի՛ ունեցեք:

Xistin (նշ.՝ խփել, հարվածել, քսել, մտցնել) բայը հրամայական եղանակով խոնարհելիս որոշ խոսվածքներում կիրառվում է **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չի կիրառվում:

Եզակի II դեմք	Bixe (xe)!	Հարվածի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bixin (xin)!	Հարվածե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nexe!	Մի՛ հարվածիր:
Հոգնակի II դեմք	Nexin!	Մի՛ հարվածեք:

Օրինակ՝

Vî dermanî destê xwe xe!	Քսի՛ր այս դեղը ձեռքիդ:
Rûn ser nên xe û bixwe!	Քսի՛ր կարագը հացին և կե՛ր:
Lingên xwe nexer nav avê!	Ոտքերդ մի՛ մտցրու ջրի մեջ:

Êxistin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bêxe!	Հանի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bêxin!	Հանե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Neyêxe!	Մի՛ հանիր:
Հոգնակի II դեմք	Neyêxin!	Մի՛ հանեք:

Օրինակներ՝

Gava ku dikevî odeyê, kumê xwe bêxe.	Երբ սենյակ ես մտնում, հանի՛ր գլխարկդ:
Mêvanê delal, solên xwe neyêxe.	Միթե՛լի՛ հյուր, կոշիկներդ մի՛ հանիր:

Axa û xulam

Carekê axayek nexweş ket, dît wekî halê wî tune, gote xulamê xwe: “Here, bêje hekîm, axayê min nexweş e.” Xulam got: “Eger hekîm bipirse – nexweşîya axayê te çî ye, ez çî bêjim?” Axa go: “Here, bêje – ‘serê axayê min diwerime, dibe kundur, poz diwerime, dibe gizêr, guhê wî diwerime, dibe xîyar, zik diwerime, dibe zebeş, lingê wî diwerime, dibe av.” Xulam go:

– Axa, ewqas tişt nikarim bîra xwe da xwey bikim, xulese, ezê bêjim: “Hekîm, were, axayê min bûye bostan.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Eger ew bipirse.	Եթե նա հարցնի:
werimîn	ուռչել
kundur	դդում
xulese	կարճ ասած
Nikarim bîra xwe da xwey bikim.	Չեմ կարող մտապահել:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Taco, îro here bajêr! 2. Heger wextê te hebe, were! 3. Sibê saeta pêncâ zarokê bîne malê! 4. Here, bixûne, bibe mamoste! 5. Were heyatê, ligel min bilîze! 6. Îro bibe mêvanê me! 7. Karibe, bixûne! 8. Bikaribe, rast bêje! 9. Bizanibe, tu rast î! 10. Ji kerema xwe, avê bîne! 11. Tu nebe nûjdar, tu bibe mamoste!

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել հրամայական եղանակով:

1. Qelema xwe (danîn) vir! 2. Sibê (hatin) mala me! 3. Kursîyê (anîn) vir! 4. Erebeza xwe (anîn) heyata me! 5. Îro (çûn) gundê kalkê xwe! 6. Saetê (gotin) me! 7. Tev hevalan (çûn) pêşanê! 8. Pêşîyê (fikirîn), paşê (gotin)! 9. Rast (ajotin), zû (hatin)!

Ժողովրդական ասացվածքներ

Seba kera xwe, deva xelqê mirar neke!

Bêje, bêje, zimanê te dirêj e!

Dewr te ra nayê, tu dewrê ra here!

Bibêjin lal e, lê nebêjin tiral e!

Here mêvanê gura, lê bê se meçe!

Salê were – sultan be,

Mehê were – mêvan be,

Herro meyê – bêtem be!

Նոր բառեր

dewr	ժամանակաշրջան
tiral	ալարկոտ

Cîrantî

Dibêjin ku malbateke dewlemend hebû. Rojekê xweyê malê jina xwe ra dibêje: “Van cîranan ebûra me biriye. Çi tiştê wan tune, ew tèn û ji me dixwazin. Were, em ji vir bar bikin, herin cîkî din, bila kesek li dora me tunebe.”

Jina wî dibêje: “Tu rast dibêjî, ez qayl im, rabe, em biçin.”

Ew bardikin, dihêlin diçin.

Rojeke payîzê mêrik gênim dadigre daku biçe êş. Ew gazî jina xwe dike: “Ca bijûnê bîne, devê çewala bidrûm.” Jina wî li malê digere-nagere bijûnê nabîne û tê, mêrê xwe ra dibêje: “Bijûna me wenda bûye.” Mêr dibêje: “Here, ji mala cîranan bîne!” Jin dibêje: “Mêrik, cîranên me tunene.”

Wê şûnda ew mala xwe bar dikin û vedigerin, dîsa tèn gundê xwe yê berê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bar kirin	բեռնել, տեղափոխվել
çewal	տոպրակ
Bila kesek li dora me tunebe!	Թող ոչ ոք մեր շուրջը չլինի:
bijûn	մախաթ

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դու ճի՛շտն ասա: 2. Ընկերներիդ հետ մի՛ գնա դուրս: 3. Բարի՛ եղիր, ասա՝ քույրդ երբ եկավ: 4. Այդպես մի՛ ասեք: 5. Խնդրում եմ, բերե՛ք երեք գավաթ թեյ: 6. Արի՛ և այլևս մի՛ գնա: 7. Երեխային հետդ բե՛ր: 8. Խնդրեմ, այսօր միասին եկե՛ք մեր տուն: 9. Համեցե՛ք, եկե՛ք այստեղ: 10. Վաղը չէ մյուս օրը անպայման եկե՛ք գրադարան: 11. Սիրելի՛ աշակերտներ, ձեր ձեռքերը մի՛ դրեք սեղանին: 12. Ընկե՛ր, ասա՝ ժամը քանիսն է: 13. Իմացի՛ր՝ ես ճիշտն եմ ասել: 14. Ինչո՞ւ չեք կարող, կարողացե՛ք: 15. Ծաղիկները բե՛ր մայրիկիդ համար: 16. Գիրքդ դի՛ր սեղանին: 17. Իմացի՛ր, որ ես Երևանից եմ: 18. Աղջկադ անունը դի՛ր Լուսինե: 19. Միշտ երջանի՛կ և ուրա՛խ եղիր: 20. Դու խելացի ես, դարձի՛ր բժիշկ:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Xêra bike, dayne ser kevira, here!

Dîwar, te ra dibêjim, bûkê tu guhdar be!

Nava mêra da mêr be, nava şêrada şêr be!

Qedrê porê spî zanibe!

Malekê da mezin tunebe, kevirê giran bîne lê bişêwire!

Դաս 14

Հրամայական եղանակ (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերը խոնարհելիս բայի ներկայի հիմքին ավելանում են **bi-** նախամասնիկ և համապատասխան վերջավորություններ:

Şkênandin (ներկայի հիմքը՝ **şkên-**), **revandin** (ներկայի հիմքը՝ **revîn-**) բայերը խոնարհվում են հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bişkên(e)!	Կոտրի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bişkênin!	Կոտրե՛ք:
Եզակի II դեմք	Birevîn(e)!	Փախցրո՛ւ:
Հոգնակի II դեմք	Birevînin!	Փախցրե՛ք:

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

Եզակի II դեմք	Neşkên(e)!	Մի՛ կոտրիր:
Հոգնակի II դեմք	Neşkênin!	Մի՛ կոտրեք:
Եզակի II դեմք	Nerevîn(e)!	Մի՛ փախցրու:
Հոգնակի II դեմք	Nerevînin!	Մի՛ փախցրեք:

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bide çêkirin(ê)!	Կառուցի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bidin çêkirin(ê)!	Կառուցե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nede çêkirin(ê)!	Մի՛ կառուցիր:
Հոգնակի II դեմք	Bidin çêkirin(ê)!	Մի՛ կառուցեք:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Gênim bireşîne ser xwelîyê! 2. De here, ji sermê bircifîne! 3. Hûn cimetê nexapînin! 4. Wan qirşa bişewtîne! 5. Girê bişidîne, lê weris neqetîne! 6. Serê xwe nehejîne! 7. Îsal kurê xwe bizewcîne! 8. Hêdî here, çokên xwe neherişîne! 9. Van kaxezan neqelêşînin!

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Թշնամուն վախեցրո՛ւ և խաբի՛ր: 2. Գուխդ մի՛ քորիր: 3. Այդ գնդակը պայթեցրո՛ւ: 4. Ջուրը եռացրո՛ւ և թե՛յ պատրաստիր: 5. Այդ մարդկանց մի՛

վախեցրու: 6. Թեյը փորձի՛ր, հետո խամի՛ր: 7. Ծխախոտ մի՛ ծխիր: 8. Երե-
խային դրսում մա՛ն տուր: 9. Այդ միսը տապակի՛ր: 10. Պարանը փա-
թաթի՛ր ձեռքիդ և քաշի՛ր:

Çemên Ferat û Dîcleyê

Dilnaz keçeke kurd e. Malbata Dilnazê li Awropayê dijî. Îsal havînê meta Dilnazê çû Rojhilata Navîn. Di demeke kurt de meta Dilnazê vegerya û niha gelek tiştên balkêş qise dike. Zarok dora metê tov dibin û dibêjin:

– Metê ji me re hinekî behsa Rojhilata Navîn bike!

– Avûhewa li Rojhilata Navîn gelek xweşa min hat: li wir her roj tav heye, û baran kêr dibare. Hewa germ e, û ava kanîyan şîrîn e.

– Metê, lê li wir çi çem hene?

– Delalên min, li Rojhilata Navîn çemên Dîcle û Feratê gelek navdar in.

– Metê, derbarê çemê Dîcleyê û çemê Feratê qise bike!

– Çemê Feratê li Asyaya Rojavayê çemê herî dirêj e. Ava Feratê piranî ji baranê û berfa helyayî ye. Loma jî di mehên baharê de asta ava Feratê bilind dibe û av gur dibe. Peravên çemê Feratê bona girtina masîyan gelek girîng in. Ava Feratê şîrîn e, û meriv ava Feratê bona vexwarinê bikar tînin. Xaka navbera çemên Ferat û Dîcleyê Mezopotamya ye. Li Mezopotamyayê gelek cîhên dîrokî û geştîyarî hene. Bi taybetî ew bajarên ku Ferat û Dîcle di nav wan re derbas dibin gelekî xweş in. Di derbarê çemê Dîcleyê de gelek çîrok hene. Li gorî çîrokekê, merivên Amedê bawer dikin ku ava Dîcleyê diçe bihuştê. Salê carekê ciwanên Amedê meremên xwe dinivîsin û ji ser pira Dehderî ra nameyên xwe davêjin nav avê daku ew daxwaz biçin cînetê, bikevin nav destê milyaketan. Gelek meriv dibêjin ku zebeşên herî şîrîn ber ava çemê Dîcleyê dighîjin. Di dîrokê de meriv bar û tiştên firotinê bi qeyîkan ser Dîcleyê ra ji bajarekî dişandin bajarekî din. Roja îro jî gelek meriv bi keştîyan û gemîyan li ser Dîcleyê re diçin û tên

Նոր բառեր և կապակցություններ

tov bûn	հավաքվել
behs kirin	պատմել, քննարկել
xweş hatin	դուր գալ
Ew xweşa min hat.	Դա ինձ դուր եկավ:
qise kirin	պատմել
bihuşt, cînet	դրախտ

Վարժություն 3. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել հրամայական եղանակով և կազմել նախադասություններ:

Çêrandin, cêribandin, efirandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Bixwe, paşê bişêkirîne!

Vî destî bide, wî destî bistîne!

Serê te naêşe, girê nede!

Berxa ku Xwedê xwey bike, gur naxwe!

Xebatçîyê xwe be, şîrinê xelqê be!

Hezar carî bipîve, carekê bibire!

Դաս 15

Համադասական շաղկապներ

Շաղկապները լինում են համադասական և ստորադասական: Համադասական շաղկապները կապակցում են նախադասության համագործանդամներ կամ համագործ, համադաս նախադասություններ:

û	և, ու
lê, ema, ema (emma), lakîn	բայց, իսկ, սակայն
jî	նաև, էլ
jî... jî...	էլ... էլ... (և'...և...)
hem.... hem... (him... him...)	և'...և... (հա'ւ... համ...)
hem.... hem jî... (him ... him jî...)	հա'ւ... համ էլ...
usa jî	նաև, ինչպես նաև
yan, yanê, an	կամ
yan.... yan...; an.... an...	կա'ւ... կա'ւ...
yan.... yan jî...; an.... an jî...	կա'ւ... կա'ւ էլ...
ne.... ne...	ոչ... ոչ...
ne... ne jî...	ոչ... ոչ էլ...
carna...carna....	երբեմն... երբեմն...
carna...carna jî...	երբեմն... երբեմն էլ...
geh.... geh...	մե'րթ... մե'րթ...
ne ku tenê.... lê usa jî...	ոչ միայն... այլև...
çawa...usa...	ինչպես... այնպես...
çawa...usa jî...	ինչպես... այնպես էլ...
çi...çi...	ինչպես... այնպես...
çiqas... ewqas...	ինչքան... այդքան...
kengê... hingê...	երբ... այդ ժամանակ...
kengê... hingê jî...	երբ... այդ ժամանակ էլ...

Օրինակ՝

We şev û roj kar dikir.	Դուք օրուցիշեր աշխատում էիք:
Armên ji xebatê hat û ber têlêvizîyonê rûnişt.	Արմենն աշխատանքից եկավ ու նստեց հեռուստացույցի առջև:
Ew tev hatin û otaxa me da rûniştin.	Նրանք միասին եկան և նստեցին մեր սենյակում:
Rast e, em duh gelekî westyan, lê me gelek tiştên rind dîtin.	Ճիշտ է, երեկ մենք շատ հոգնեցինք, բայց մենք տեսնեցինք շատ լավ բաներ:

	բայց մենք շատ լավ բաներ տեսանք:
Ew hem birê min e, hem cînarê min e.	Նա և՛ իմ եղբայրն է, և՛ իմ հարևանն է:
Tajdîn şêher da him dixebitî, him jî dixwend.	Թաժդինը քաղաքում հա՛մ աշխատում էր, հա՛մ էլ սովորում:
Ne ez tişteki dibêjim, ne tu tişteki dibêji.	Ո՛չ ես եմ ինչ-որ բան ասում, ո՛չ էլ դու ես ինչ-որ բան ասում:
Ez ne te naz dikim, ne jî wan naz dikim.	Ես ո՛չ քեզ եմ ճանաչում, ո՛չ էլ նրանց եմ ճանաչում:
Kurê min ne goşt dixwar, ne jî hêk dixwar.	Որդիս ո՛չ միս էր ուտում, ո՛չ էլ հավկիթ էր ուտում:
Gula baxçe geh zer dibû, geh kesk dibû.	Այգու ծաղիկը մերթ դեղնում էր, մերթ կանաչում էր:
Aram ne ku tenê helbest dinivîsî, lê usa jî roman dinivîsî.	Արամը ոչ միայն բանաստեղծություն էր գրում, այլև վեպ էր գրում:
Çawa tu hatî, usa jî ez hatim.	Ինչպես դու եկար, այդպես էլ ես եկա:
Çawan tu dibêji, ez usa jî dinivîsim.	Դու ինչպես ասում ես, ես այդպես էլ գրում եմ:

Ajwan û pirtûkên wê

Navê min Ajwan e. Ez keçeke kurd im, deh salî me û niha di pola sêyem de dixûnim. Di demên xwe yên serbest de ez pirtûkan dixwînim. Ez ji xwendina pirtûkan pir hez dikim. Dema ku ez pirtûkekê dixwînim, ez bi lehengên wê re dibim heval, bi wan re digerim û bi wan re dilîzim. Her pirtûk, ji bo min cîhanên nû û hevalên nû peyda dike. Bi saya pirtûkan ez fêrî tiştên nû dibim, nivîskar û helbestvanan dinasim. Ez jî navên nivîskar û helbestvanan di rojnivîska xwe de dinivîsim.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min dixwend û dinivîsî. 2. Ez û tu li dersxanê rûdiniştin. 3. Şagirt û dersdarê wî diçûne seyrangêhê. 4. Wî ji min ra kitêb û defter kirîn. 5. Duh min alîkarî ji te dixwest, îro jî tu alîkarîyê ji min dixwezî. 6. Armên û Armînê her roj dihatin mala te. 7. Me hem ji Aram ra neme dinivîsî, hem ji te ra dinivîsî. 8. Şagirtên dibistana me him kurdî dixwand, him jî rûsî dixwand. 9. Hûn dixwazin bi min ra herin derva yan naxwazin? 10. Agirê gur geh zer dibû, geh sor dibû. 11. An tenê here, an jî ezê bi te ra bêm. 12. Cem we germ e yan sar e? 13. Xorta distira, lê keçika dilîst. 14. Te çawa

got, min usa jî kir. 15. Welatê me da ne bêkarî heye, ne jî belengazî heye. 16. Hûn geh diçûn, geh dihatin. 17. Li yekşemê yan hûn, yan jî hevalên we li qada fûtbolê bin! 18. Mêr jî, jin jî li civatê berev bûne. 19. Wî şivan û gavan hînî xwendinê kirin.

Wesayîten guhestinê

Di serdema kevnare de merivan ajel wek wesayît bikardanîn. Ger merivan dixwast biçin cîhekî dûr li hespan, keran, deveyan siwar dibûn.

Piştî ku çerxe derket holê, merivan erebe çêkir. Ew erebe bi hespan, keran, gayan dixebitîn. Erebe bona veguhastina merivan û baran gelek kêrhatî bû. Paşê merivan makîne û otomobîl çêkir.

Roja îro wesayîten rêyên bejayî, hesinî, hewayî û avî hene. Otobûs, mînîbus û otomobîl wesayîten rêyên bejayî ne. Rêwîtiya bi wesayîten bejayî berbelav e û ne biha ye. Wesayîten rêyên bejayî gelek girîng in. Her sibeh meriv li rawestgehê disekinîn û li benda wesayîten komguhêz dimînin, li wesayîten komguhêz siwar dibin û diçin. Karker, mamoste û pisporên cûda-cûda bi wesayîten komguhêz diçim ser karê xwe, xwendekar diçin xwendingeh û zanîngehên xwe. Wesayîten rêyên bejayî baran jî vediguhêzin, ji fabrîqan tiştan digihînin firoşgehan. Gelek mirov wesayîten taybet jî bi kar tînin. Mirov bi wesayîten xwe yên taybet diçin ser karê xwe, li bajaran û gundan digerin.

Trên, mêtro, tramvay wesayîten rêyên hesinî ne. Dema rêwîtiya bi wesayîten hesinî meriv dikare deştan, çîyan, golan û tiştên din temaşê bike, bajar û gundên mezin û biçûk bibîne. Bi wesayîten hesinî rêwîti balkêştir, ewlehtir û erzantir e.

Balafir û helîkoptêr (babirop) wesayîten rêyên hewayî ne. Bi wesayîten rêyên hewayî meriv ji bajarekî diçin bajarê din, ji welatekî diçin welatê din. Rêwîtiya bi wesayîten hewayî zûtir û bileztir e. Bi wesayîten hewayî rêya du rojan di du-sê saetan de derbas dibe.

Keştî û gemî wesayîten rêyên avî ne. Bi wesayîten rêyên avî jî mirov diçin bajar û welatên dûr. Geştîyarîya bi deryayê bala gelek mirovan dikişîne. Rêwîtiya bi wesayîten avî gelekî balkêş û bi kêf e. Mirov di rê de li pêlên avê, masî û qaqlîbazan temaşê dikin.

Piranîya wesayîtan bînzînê, dîzelê û gaza xwezayî dişewitînin. Di salên dawî de otomobîlên elektrîkê li çaralîyê cîhanê belav bûn. Ew otomobîl bînzînê bikarnaynin, elektrîkê bikartînin. Otomobîlên elektrîkê zîyanê nadin siriştê û roj bi roj popûlyar dibin.

Gelek meriv ku naxwazin zirarê bidin jîngehê bona rêyên nêzîk bisiklêtan bi kar tînin. Li bakûrê cîhane, cîhên ku berf gelek e, mirov roja îro jî bona veguhastinê şemtok û xizekan bikartînin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

wesayî	փոխադրամիջոց
vegustastin	տեղափոխել
serdema kevnare	հին դարաշրջան
bejayî	ցամաքային
hesinî	երկաթուղային
hewayî	օդային
avî	ջրային
berbelav	տարածված
rawestgeh	կանգառ
wesayîten komguhêz	հանրային տրանսպորտ
wesayîten taybet	անձնական մեքենա
ewleh	ապահով
qaqlîbaz	ճայ
bilez	արագ
gaza xwezayî, gaza siruştî	բնական գազ
jîngeh	շրջակա միջավայր
şemtok, xizek	սահնակ

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները

1. Min got, lê te guhdarî nekir. 2. Gulê û Gulçîn çûn bajêr. 3. Hevalên min çend heb bîlêt kirîn û berê xwe dan Kurdistanê. 4. Gulê çay çêkir, lê wan nexwast. 5. Li çîyê sar e, lê li deştê germ e. 6. Xort mezin e, lê keç biçûk e.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dostê te jî zimanê te ye, dijminê te jî zimanê te ye.

Hem ji dêrê ma, hem ji mizgeftê ma.

Ne gundê bê rez, ne konê bê pez, ne mêrê bibêje – ez û ez.

Ne li newala kûr radizêm, ne xewnê xirab dibînim.

Ziman him dost e, him dijmin.

Դաս 16

Կոչական

Կոչականը ցույց է տալիս, թե ում կամ ինչին է ուղղված խոսքը:

1. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում արական սեռի գոյականները որպես կոչական կիրառվելիս ստանում են **-o**, իգական սեռի գոյականները՝ **-ê**, հոգնակի գոյականները՝ **-no** ցուցիչները: Օրինակներ՝

Kuro, tu çira şer dikî?	Տղա՛, դու ինչո՞ւ ես կռվում:
Bavo, netirse, ez vir im.	Հայրի՛կ, մի՛ վախեցիր, ես այստեղ եմ:
Lawo, tu ku derê yî?	Տղա՛, դու որտե՞ղ ես:
Metê, Cûdî kuda çû?	Հորաքո՛ւյր, Ջուդի՛ն ո՞ւր գնաց:
Xatîyê, bêje Şamil bila bê mala me.	Մորաքո՛ւյր, ասա՛ Շամիլին, թող մեր տուն գա:
Hevalno, kî ji we dixwaze here şehar?	Ընկերնե՛ր, ձեզնից ո՞վ է ուզում գնալ քաղաք:
Kurno, xortno, ev çi hesp e?	Տղանե՛ր, պատանիներ՛, սա ի՞նչ ձի է:
Xûşkno, birano, kî tiştê wa dîtîye?	Քույրե՛ր, եղբայրներ՛, ո՞վ է նման բան տեսել:

2. Կոչականի ցուցիչ կարող է ստանալ նաև ազգականներ մատնանշող գոյականների մեծ մասը: Օրինակ՝ **bavo, apo, mamô, kuro, lawo, kalo, metê, xûşkê, dayê, bûkê, keçê, qîzê, pîrê**:

3. Կանանց և տղամարդկանց անունները նույնպես ստանում են կոչականի ցուցիչ: Օրինակներ՝

Mecîto, tu kuda diçî?	Մաջի՛տ, դու ո՞ւր ես գնում:
Almastê, şerm neke.	Ալմա՛ստ, մի՛ ամաչիր:
Aramo, tu çi dikî?	Արա՛մ, ի՞նչ ես անում:
Anahîtê, tu here şanoyê?	Անահի՛տ, դու գնա՛ թատրոն:
Keremo, were malê.	Քյարա՛մ, արի՛ տուն:

4. Երբ մեծը դիմում է փոքրին, կոչականի ցուցիչների կիրառությունը կարող է փաղաքշական նրբերանգ հաղորդել խոսքին: Օրինակներ՝

Heseno, lawo, tu kuda diçî?	Հասա՛ն, որդի՛, դու ո՞ւր ես գնում:
Xezalê, keça min, tu çawa nazik î.	Խազա՛լ, աղջի՛կս, դու ինչ նուրբ ես:

5. Կոչականի ցուցիչների հետ կոչականին նախադաս կամ հետադաս կիրառվում են կոչական ձայնարկություններ (արական սեռի գոյա-

կանների հետ՝ **lo, lolo**, իզական սեռի գոյականների հետ՝ **lê, lêlê**): Օրինակներ՝

Lo, kuro, tu ku yî?	Տղա՛, դու ո՞ւր ես:
Lolo, şivano, were malê.	Հովի՛վ, տո՛ւն արի:
Lêlê, Xezalê, lê delalê.	Խազա՛յ, սիրելի՛:
Lêlê Gulê, tu li wir çî dikî?	Գյուլե՛, դու այդտեղ ի՞նչ ես անում:
Lêlê, dibînî, wextê min tune.	Աղջի՛կ, տեսնում ես՝ ես ժամանակ չունեմ:
Lêlê were, delalê were.	Աղջի՛կ, ե՛կ, սիրելի՛, արի՛:

6. Կոչականի ցուցիչ ստանում են տղամարդկանց և կանանց անունների կրճատ ձևերը: Օրինակներ՝

տղամարդկանց անուններ	կանանց անուններ
Bedir – Bedo	Werdek – Werdê
Şebab – Şebo	Gogerçîn – Gogê
Qadir – Qado	Aslîk – Asê
Esed – Eso	Gozel – Gozê

7. Առարկա կամ կենդանի մատնանշող գոյականները նույնպես կարող են ստանալ կոչականի ցուցիչ: Օրինակներ՝

Dilo, dilo, çira digirî?	Մի՛ րտ, սի՛ րտ, դու ինչո՞ւ ես լաց լինում:
Pişo, tu kuda diçî?	Ա՛յ կատու, ո՞ւր ես գնում:

8. Գոյականաբար կիրառվող ածականները կամ այլ խոսքի մասեր նույնպես կարող են ստանալ կոչականի ցուցիչ: Օրինակ՝

Belengazo, halê te çî ye?	Ո՛վ խեղճ, վիճակդ ինչպե՞ս է:
Bedewê, tu çawa yî?	Գեղեցկուհի՛, ինչպե՞ս ես:

9. Կոչականի ցուցիչ կարող են ստանալ գոյականով կամ անձնական դերանվամբ արտահայտված որոշիչը կամ հատկացուցիչը:

Lawo, hezikirîyê dêy o .	Որդի՛, մայրիկի՛ սիրելի:
De were, delalê min o .	Դե արի՛, ի՛մ սիրելի:
Esmerê, keça minê.	Ո՛վ Ասմար, ի՛մ աղջիկ:

10. Կոչականի ցուցիչ կարող է ստանալ որպես ստորոգելի հանդես եկող դերբայը:

Miraz, mala te şewitîy o , rabe, zîpik dibare.	Մրա՛գ, տունդ քանդվի (բոց.՝ տունդ այրվի), վե՛ր կաց, կարկուտ է տեղում:
---	--

Jinê, destê te şkestê, te çira usa kir.	Ո՛վ կին, ձեռքդ կոտրվի, դու ինչո՞ւ Է այդպես արեցիր:
---	---

Dawîya derewan

Rojekê, şivanekî pezê xwe diçêrand, ji nişka ve kir hewar:

– Hevalno, birano, alîkarî bikin!

Xelkê ji bo rizgarkirina şivan û pezê wî, bilez û bez xwe gîhandin hewara wî. Lê şivan kenya û got:

– Bi Xwedê, ne wisa bû, min derew kir.

Rojeke din, dîsa şivan kir hewar:

– Gundîno, hewar, werin hewara min!

Gundîyan dîsa xwe gihande wî. Lê dîsa jî şivan derew derket. Piştî wan bûyeran re gelek roj hatin û çûn. Rojekê, bi rastî jî gur hat û ket nav pezê wî şivanî. Şivan rabû û kir hewar:

– Ho, xelkino! Hewar, hewar! Gur dawîya pezê min anî, zû werin!

Lê xelkê îdî bawer nekir, çimkî çend caran şivan derew kiribû. Di encamê de gur pezê wî qir kir.

Նոր բաներ և կապակցություններ

bûyer	իրադարձություն, դեպք
encam	արդյունք
qir kirin	կոտորել

Belgweşîn

Hey biçûkno, hey rindikno,

– Awa bayê gote belga, –

Payîz qedya, zivistan tê, –

Çi diricifin serê darê?

Rengê zerîn, zer u qîçik,

Renga li xwekin bi reng û reng

Û ji çiqilê xwe ya dayîk,

Werin tev min, birevin tev min...

Çawa ku bihîst belga ev yek,

Wana xwekir rengê reng reng,

Bi kilamê gelek şewat,

Ser baskê bê firîn, revîn.

(Hovhannês Tûmanyân)

Hovhannês Tûmanyân nivîskarê ermenî ye.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Kuro, tu çira naçî mektebê? 2. Mamo, cînar banî te dike. 3. Xûşkê, navê kurê te çî ye? 4. Metê, te bavê min nedît? 5. Jinê, ev çî ye. 6. Kalo, tu wan zarokan kuda dibî? 7. Felekê, te çî anî serê min.

Nûjdarê çarçav

Zilamek hebû, çavên wî şaş bûn. Gava ku li mirovekî dinhêrî, wek du mirovan didît.

Rojekê zilam radibe û diçe ba nûjdarekî, daku ji çavên xwe re çare bibîne. Dinihêre ku nûjdar li kêleka maseya xwe rûniştiye, serê wî di ber de ye û bi tişteki re mijûl e. Zilam ji nûjdar re dibêje:

– Gava ez li mirovekî dinihêrim, ez wî wek du mirovan dibînim.

Nûjdar serê xwe radike û jê dipirse:

– Ma her çar çavên te jî wisa ne?

Ժողովրդական ասացվածքեր

Darbiro, dara bibîr, destê xwe ji êteka Xwedê nebir!

Dewê payîzê bide ezîzê, dewê baharan bide neyaran!

Dîwaro, eyb û qisûr sitaro.

Դաս 17

Հրամայական եղանակ (նախաձանցավոր բայեր)

Նախաձանցավոր բայերը հրամայական եղանակով կիրառվելիս չեն ստանում **bi-** նախամասնիկ. եզակի երկրորդ դեմքը ներկայի հիմքում ստանում է **-e** վերջավորություն, հոգնակի երկրորդ դեմքը՝ **-in** վերջավորություն:

Vegerîn (ներկայի հիմքը՝ **veger-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Vegere!	Վերադարձի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Vegerin!	Վերադարձե՛ք:

Նախաձանցավոր բայերի ժխտականը կազմելու ժամանակ **ne-** նախամասնիկը դրվում է նախաձանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

Եզակի II դեմք	Venegere!	Մի՛ վերադարձիր:
Հոգնակի II դեմք	Venerin!	Մի՛ վերադարձեք:

Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **a-**ով, **ê-**ով, **o-**ով կամ **û-**ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը չի ստանում որևէ վերջավորություն, հոգնակի երկրորդ դեմքի **-in** վերջավորության **i-**ն սղվում է:

Rûniştin (ներկայի հիմքը՝ **rûnê-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Rûnê!	Նստի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Rûnên!	Նստե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Rûnenê!	Մի՛ նստիր:
Հոգնակի II դեմք	Rûnenên!	Մի՛ նստեք:

Vegerandin (ներկայի հիմքը՝ **vegerîn-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Vegerîne!	Վերադարձո՛ւ:
Հոգնակի II դեմք	Vegerînin!	Վերադարձրե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Venerîne!	Մի՛ վերադարձո՛ւ:
Հոգնակի II դեմք	Venerînin!	Մի՛ վերադարձրե՛ք:

Օրինակ՝

Kitêbê vegerîne!	Գիրքը վերադարձրո՛ւ:
Vê pirsê pêş bikşîne!	Այս հարցն առա՛ջ քաշիր:
Pirtûkan vegerînin!	Գրքերը վերադարձրե՛ք:
Van pirsan pêş bikşînin!	Այս հարցերն առա՛ջ քաշեք:

Kurê bêxîret

Merivek kal bûbû, îdî nikaribû bixebite, ne sax bû, ne jî mirî. Rojekê jî kur aciz bû, girt bavê xwe kire sebetê (sêlikê), û bir danî serê çîyakî. Wexta kur ew danî erdê û zivirî, kalê gotê: “Lawo, te ez anîm, te ez avîtim, ew şuxula te ye, lê sebetê hilde, te ra lazim e.” Kur pirsî: “Bavo, sebet çima lazim e?” Bav gotê: “Kurê te jî wê te pê sebetê bîne, bavêje.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

xîret	պատվախնդրություն
sebet	կողով, զամբյուղ
Ew wê bîne.	Նա կբերի:
Ew wê bavêje	Նա կնետի:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hûn sibehê hinekî zû vegerin! 2. Ji kerema xwe, wê pencerê vekin! 3. Şev zû razên û sibehê zû rabin! 4. Ji kerema xwe vê avê dagire! 5. Parîyê nên erdê va hilde! 6. Zarokê hilgire, heta ez bêm.

Վարժություն 2. Հետևյալ նախածանցավոր բայերը կիրառել հրամայական եղանակով:

Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, daweşandin, daxistin, hildan, hilkişandin, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, razandin, vegerîn, vexistin, vekirin, velezn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Վազի՛ր, հասի՛ր ընկերներիդ: 2. Հետևի՛ր նրան և բռնի՛ր: 3. Հարձակվի՛ր և բռնի՛ր թշնամուն: 4. Այդ մեքենան առա՛ջ բեր: 5. Այս ջուրը լցրո՛ւ և խմի՛ր: 6. Դո՛ւրս արի և խոսի՛ր:

Feydeyên sêvan

Li seranserê cîhanê, hemû cîyan sêv hene. Sêvên cuda-cuda – sêvên sor, zer û şîn hene. Pîranîya sêvan şîrin in. Hinek sêvên şîn tîrş in. Sêv ji bo tenduristîyê gelek kêrhatî ne. Di derbarê feydeyên sêvan de gelek tiştên balkêş dibêjin. Mînak, ji bo sêvan dibêjin: “Rojê sêvekê bixwe, û tu tucar nexweş nakevî.” Sêv bi vîtamînan dewlemend in. Sêv pergala parastinê xurt dikin. Ger xûna merivekî kêm dibe, û ew xwe sist hîst dike, divê sêvan bixwe. Sêv kêmasîya xûnê û kêmasîya hesin nav xûnê da derman dikin. Sêv ji bo dîl jî pîr bi feyde ne û dîl diparêzin. Ji bo çerm û porê mirovan jî gelek feydeyên sêvan hene. Carna ji bo kêmkirina kîloyan û zirav bûnê meriv sêvan dixwin, çimkî sêv di kaloriyê de kêm in. Hinek mirov jî sêvên petî hez dikin: sêvên petî rûvîyan nerm dikin.

Li Ermenistanê sêvên bi navê Anarat, Mêxraxndzor, Çrxkan hene, bi taybetî sêvên sor bi navê Dêmîrçyan gelek navdar in.

Նոր բառեր և կապակցություններ

feyde	օգուտ
kêrhatî	օգտակար
pergala parastinê	պաշտպանական համակարգ
hîst kirin	զգալ
rûvî	աղիք

Ժողովրդական ասացվածքներ

Darê destê xwe bi avê bernede, te ku berda li dû nekeve.

Gilî ku çû, îdî nede dû!

Bêje rast, razê rast!

Bixwe mîna mêra, rabe mîna şêra!

Դաս 18

Հրամայական եղանակ (նախդրավոր բայեր)

Նախդրավոր բայերի հրամայականը կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և համապատասխան դիմային վերջավորություններ. **bi-** նախամասնիկը դրվում է նախդրավոր բայի առաջին բաղադրիչից հետո:

Օրինակ՝ **lêgerin** (ներկայի հիմքը՝ **lêger-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Lêbigere!	Փնտրի՛ր (որևէ մեկին, ինչ-որ բան):
Հոգնակի II դեմք	Lêbigerin!	Փնտրե՛ք (որևէ մեկին, ինչ-որ բան):

Նախդրավոր բայերի ժխտականը կազմելիս **bi-** նախամասնիկը փոխարինվում է **ne-** նախամասնիկով:

Եզակի II դեմք	Lênegere!	Մի՛ փնտրիր (որևէ մեկին, ինչ-որ բան):
Հոգնակի II դեմք	Lênegerin!	Մի՛ փնտրեք (որևէ մեկին, ինչ-որ բան):

Օրինակ՝ **pêş birin** (ներկայի հիմքը՝ **pêş b-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Pêş bibe!	Առա՛ջ տար:
Հոգնակի II դեմք	Pêş bibin!	Առա՛ջ տարեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Pêş nebe!	Առաջ մի՛ տար:
Հոգնակի II դեմք	Pêş nebin!	Առաջ մի՛ տարեք:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **dan**, **ketin** կամ **kirin** բայն է, ապա կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում դրանք ստանում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն ստանում:

Pêş ketin (ներկայի հիմքը՝ **pêş kev-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Pêş keve (pêş bikeve)!	Առա՛ջ ընկիր:
Հոգնակի II դեմք	Pêş kevin (pêş bikevin)!	Առա՛ջ ընկեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Pêş nekeve!	Առաջ մի՛ ընկիր:
Հոգնակի II դեմք	Pêş nekevin!	Առաջ մի՛ ընկեք:

Berdan (ներկայի հիմքը՝ **berd-**) բայը չի ստանում **bi-** նախամասնիկ.

Եզակի II դեմք	Berde!	Բա՛ց թող:
Հոգնակի II դեմք	Berdin!	Բա՛ց թողեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Bernede!	Բաց մի՛ թող:
Հոգնակի II դեմք	Bernedin!	Բաց մի՛ թողեք:

Եթե նախդրավոր բայի երկրորդ բաղադրիչը *çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn* կամ *xistin* բայն է, ապա հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները:

Օրինակ՝ *pey çûn* բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Pey here (pey biçe)!	Հետևի՛ց գնա:
Հոգնակի II դեմք	Pey herin (pey biçin)!	Հետևի՛ց գնացեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Pey neçe !	Հետևից մի՛ գնա:
Հոգնակի II դեմք	Pey neçin !	Հետևից մի՛ գնացեք:

Օրինակ՝ *pêş anîn* բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Pêş bîne!	Առա՛ջ բեր:
Հոգնակի II դեմք	Pêş bînin!	Առա՛ջ բերեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Pêş neyne!	Առաջ մի՛ բեր:
Հոգնակի II դեմք	Pêş neynin!	Առաջ մի՛ բերեք:

Օրինակ՝ *pêşdahatin* բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Pêşda werê!	Առա՛ջ արի:
Հոգնակի II դեմք	Pêşda werên!	Առա՛ջ եկեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Pêşda neyê!	Առաջ մի՛ արի:
Հոգնակի II դեմք	Pêşda neyên!	Առաջ մի՛ եկեք:

Pêşda kişandin (ներկայի հիմքը՝ **pêşdakişîn-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Pêşdabikişîne!	Առա՛ջ քաշիր:
Հոգնակի II դեմք	Pêşdabikişîne!	Առա՛ջ քաշեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Pêşdanekişîne!	Առաջ մի՛ քաշիր:
Հոգնակի II դեմք	Pêşdanekişîne!	Առաջ մի՛ քաշեր:

Օրինակներ՝

Kursîyê pêşda bîne!	Աթոռն առա՛ջ բեր:
Girarê levde!	Սպասը խառնի՛ր:
Destê min berde!	Ձեռքս բա՛ց թող:
Zarok serma dike, kincan lêke!	Երեխան մրսում է, շորերը հագցրո՛ւ:

Երկխոսություն

Kerem ji xebatê hat malê û got:

- Dayê ez birçî me, nê n bide!
- Çend deqeyan sebr **bike**!
- Ez zehf birçî me, sibehê min tutişt **nexwer**.
- Mî n got: “Nên bixwe”, lê te gura min nekîr.
- Erê, rast dibêjî. Mî n nekîr ku taştê **nexwar**.
- De, gura min bike! Sibê zû nê n bixwe, paşê here xebata xwe!
- Îro **tu yê** çî çê **bikî**?
- Ezê îro xwarineke xweş hazîr bikim.
- Ez dixwazim **bizanîbim**, **tu yê** çî xwarî nê çê **bikî**?
- Ezê birînc û goşt çê bikim.
- Sibê seba **şîvê**, kartolan û goştê mirîşkan **bikelîne**.
- Ezê seba **şîvê** şorbe **çêkim**.
- Naha ezê rûnê m, parî nan bixwîm: dayê were, tu jî rune!
- Naha tenê **rûnenê**, lî hîvîya kalkê xwe bîmîne. Bila kalo bê, îja tevî kalo rûnê, bixwe.
- Dayê, îdî kalo tê, texte veke (mase hazîr bike)!
- De, sîfrê bîne, bavêje ser maseyê !
- Dayê, kevçîyan, çengelan û kêran jî bînim?
- Na, tu çengelan neyne, tu tenê teyfîkan bîne. Fîncan **an** jî bîne û dayne ser maseyê!

Hesen jî dersê tê. Dayîk dibêje:

- Hesen, tu jî tiştêkî bike. Bona çayê şelbikan bîne! Kerem, tu here, dêrî veke, kalo lî dêrî dixê.

Dêrî vedîkin, kalo tê malê û dibêje:

- Roja we bî xêr!
- Ser çavan hatî, kalo can... Kerem bike, were rûnê!

Hesen dibêje:

– Kalo hinekî rehet be û ji me ra gilîya bike, xeberde, sohbet bike! Me gelek ji bîra te kiriye...

Kalo dibêje:

– Ez tî me, avê bidin, ez vexwim...

– Kalo, çay jî heye.

Dayîk xwarinê tîne, û hemû bi hev ra rûdinên.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

rûn	կարագ, յուղ
şelbik	գավաթ (թեյի)
gîrar	սպաս, թանապուր
dagirtin	լցնել
tî	ծարավ
Ez çî çê bikim?	Ի՞նչ պատրաստեմ:
Tu yê çî çê bikî?	Ի՞նչ ես պատրաստելու:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Vê odayê temiz bike, xilas bike! 2. Werin, cilan li zarokan bikin! 4. Ev birayê te ye, lênexe! 5. Rûnenê ser erdê! 6. Armên henek kir, jê nexeyde! 7. Fîncan temiz nîne, avê tê werde! 8. Vê pirtûkê hilnede! 9. Dêrî ber hemû kesî veneke. 10. Destpê bike, dersa xwe bixûne!

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Նա գնում է դուրս. հետը գնա՛: 2. Հեռուստացույցը միացրո՛ւ: 3. Արագացրո՛ւ, այս գործը կազմակերպի՛ր: 4. Սկսի՛ր, արագ աշխատիր: 5. Այդ թղթերը մի՛ խառնեք: 6. Այդ պրոռոներն առաջ մի՛ քաշեք: 7. Հետ մի՛ ընկիր, արագացրո՛ւ: 8. Վերադարձի՛ր, ինձնից մի՛ նեղացի՛ր: 9. Այդ գործը մի՛ հետաձգիր: 10. Թելը խմի՛ր: 11. Արագացրո՛ւ, մեքենադ առա՛ջ տուր: 12. Ձեռքդ հետ մի՛ քաշիր:

Hoste nectar

Zemanê berê mirovek hebû. Ew nectar bû û bi daran tiştên cûre-cûre çêdikirin. Nectar pisporekî baş bû. Wî kursî, mase, bêşikên zarokan, derî û usa jî tabût çêdikirin. Hemûyan jêra digot *hoste nectar*. Ew hoste ber destê padişah jî dixebitî. Rojekê padişah gazî wî kir û gotê:

– Ez rojek mihlet didim te: here û rojekîda heftê tabûtan çê bike! Eger tu çê nekî, ezê te bidim kuştin.

Necar heta êvarê xebitî, lê nikaribû heftê tabûtan çê bike. Ancax pêra gîhand û tenê tabûtek çêkir.

Êvarê necar bi dilê xemgîn berê xwe da mala xwe. Rê va wî cînarê xwe dît û silav dayê. Cînar pirsî

– Necar, çîma kêfa te ne li cîh e?

Necar bersîv da:

– Padîşah got: “Heta sibehê heftê tabûtan çê bike!” Lê ez heta sibehê nikarim çêbikim, ez dizanim, ez pêra nagihînim, û padîşah wê serê min jêke.

Cînar ber dilê wî da hat, gotê:

– Hoste necar, razê wek her car, Xwedê yek e, derge hezar. Heta sibehê hezar mal xirab dibin, hezar mal ava dibin.

Hoste çû mala xwe, serê xwe danî, raza. Serê sibehê çend leşker li derîyê hoste necar xistin. Necar çav wan ket, ji xwe re got: “Wey li min, ev îdî hatin, daku min bibin, bikujin.”

Serleşkerê wan got:

– Hoste, îşev padîşah mir, ji bo padîşah tabûtekê çê bike!

Wê demê gotinên cînarê wî hatin bîra necar, ku digot: “Hoste necar, razê wek her car, Xwedê yek e, derge hezar.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

zeman	Ժամանակ
pispor	մասնագետ
bêşik, colan	օրորոց
mihlet	Ժամանակ, վերջնաժամկետ
Ezê te bidim kuştin.	Ես քեզ սպանել կտամ:
pêra gîhandin	հասցնել
ber dil da hatin	սփռվել

Վարժություն 3. Հետևյալ նախդրավոր բայերը խոնարհել հրամայական եղանակով և կազմել նախադասություններ:

Deranîn, derketin, destpê kirin, jêrxistin, lêdan, lêkirin, levanîn, levdan, levhatin, levxistin, lêxistin, navxistin, paşda çûn, pêkanîn, pêşda ketin, pêşhatin, pêşketin, pêşkişandin, pêva kirin, serda girtin, serda ketin, serra ajotin, têda kirin, têderxistin, têkçûn, têra kirin, tevbûn, tevxistin.

Դաս 19

Հրամայական եղանակ (բարդ բայեր)

Բարդ բայերի հրամայականը կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և համապատասխան դիմային վերջավորություններ. **bi-** նախամասնիկը դրվում է բայի առաջին բաղադրիչից հետո:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **dan, ketin** կամ **kirin** բայն է, ապա այդ բայերը կուրմանցիի որոշ խոսվածքներում ստանում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն ստանում:

Hîn kirin (ներկայի հիմքը՝ **hîn k-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ

Եզակի II դեմք	Hîn bike (hîn ke)!	Սովորեցրո՛ւ:
Հոգնակի II դեմք	Hîn bikin (hîn kin)!	Սովորեցրե՛ք:

Բարդ բայերի ժխտականը կազմելիս **bi-** նախամասնիկը (եթե կիրառվել է) փոխարինվում է **ne-** նախամասնիկով:

Եզակի II դեմք	Hîn neke !	Մի՛ սովորեցրու:
Հոգնակի II դեմք	Hîn nekin !	Մի՛ սովորեցրեք:

Nîşan dan (ներկայի հիմքը՝ **nîşan d-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Nîşan bide (nîşan de)!	Ցո՛ւյց տուր:
Հոգնակի II դեմք	Nîşan bidin (nîşan din)!	Ցո՛ւյց տվեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Nîşan nede !	Ցույց մի՛ տուր:
Հոգնակի II դեմք	Nîşan nedin !	Ցույց մի՛ տվեք:

Rê ketin (ներկայի հիմքը՝ **rê kev-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Rê keve (rê bikeve)!	Ճանապա՛րհ ընկիր:
Հոգնակի II դեմք	Rê kevin (rê bikeve)!	Ճանապա՛րհ ընկեք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Rê nekeve !	Ճանապարհ մի՛ ընկիր:
Հոգնակի II դեմք	Rê nekevin !	Ճանապարհ մի՛ ընկեք:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը *çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn* կամ *xistin* բայն է, ապա պետք է հաշվի առնել այդ բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները:

Bîr anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Bîr bîne!	Մտաբերի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Bîr bînin!	Մտաբերե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Bîr neyne!	Մի՛ մտաբերիր:
Հոգնակի II դեմք	Bîr neynin!	Մի՛ մտաբերեք:

Hîn bûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Եզակի II դեմք	Hîn be (bibe) !	Սովորի՛ր:
Հոգնակի II դեմք	Hîn bin (bibin) !	Սովորե՛ք:

Ժխտական խոնարհում

Եզակի II դեմք	Hîn nebe!	Մի՛ սովորիր:
Հոգնակի II դեմք	Hîn nebin!	Մի՛ սովորեք:

Օրինակներ՝

Vî derîyî reng bike!	Այս դուռը ներկի՛ր:
Van derîyan reng ke!	Այս դռները ներկի՛ր:

Հաճախ քրդերենի կուրմանջի բարբառում բարդ բայի առաջին բաղադրիչը կիրառվում է թեք հոլովաձևով, քանի որ հանդես է գալիս որպես ուղիղ խնդիր: Օրինակ՝ *bersîv dan* (ներկայի հիմքը՝ *bersîv d-*) բայը կարող է կիրառվել հետևյալ կերպ.

Zû bike, bersîvê bide!	Շո՛ւտ արա, պատասխանի՛ր (բոց.՝ պատասխան տո՛ւր):
------------------------	--

Çi Mûşê, çi ber dara dergûşê

Melle gote jina xwe, **go**: “Nanê min bipêje, ezê sibê herim Mûşê.” Jinik rabû, tendûr dada, nanê wî paht, rûn û penêr kire nav nê daku sibê şebeqê mêrê wê here Mûşê. Melle rabû, nanê xwe hilda hat: bêşikê nevî li wê derê bû. Melle ber bêşikê rûnişt, nanê xwe xwar. Jina wî gotê: “Melle, te ez xapandim, neçûy Mûşê. Hinek rûnê min hebû, min kire nav nê, da te. Te çira ez xapandim?” Mele go: “Ê jinik, te ra yek nîne ez ku rûnê, nê bixwim? Yan Mûşê, yan ber dara dergûşê.”

Նոր բառեր և կապակցություններ

mele	մոլլա
dergûş	օրորոց
tendûr dadan	թոնիր վառել
şebec	արշալույս

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Kerîm, ese hevalan bibîne, tev wan xeberde! 2. Her sibeh kulîrkan avdin!
3. Zû bibeze û li erebeyê siwar be! 4. Êmîş ker neke, pincarê hûr bike! 5. Devê xwe xwar neke! 6. Ber wî xeber nede!

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը կիրառել հրամայական եղանակով:

1. Zimanê xwe (bîr kirin)! 2. Tumê bi ermenî (xeber dan)! 3. Xwexwe xwe (nas kirin)! 4. Serê xwe (wenda kirin)! 5. Gilîyên min (fam kirin)! 6. Hev (hiz kirin)! 7. Wan pirtûkan (nîşan dan)!

Têlêvîzyona kurdî

Roja îro seranserê cîhanê rola têlêvîzyonê gelek mezin e. Bi taybetî têlêvîzyonên netewî bona xwenasîna gelan pir girîng in. Têlêvîzyon alîkarî dikin ku ziman û çand bê parastin û xwedî kirin.

Di sala 1992an de têlêvîzyona kurdî *Xebat TV* li Dihokê weşana xwe destpêkir. *Xebat TV* li Kurdistanê têlêvîzyona pêşîn bû ku bi zimanê kurdî weşan dikir. Roja îro *Xebat TV* bi navê *K.TV-DUHOK* şuxulê xwe berdewam dike.

Têlêvîzyona kurdî ya pêşîn bi satêlît *Med TV* bû. Ew têlêvîzyon sala 1994an vebû û hetanî sala 1999an çalak bû. Demeke kurt, heta sala 2003-an *Medya TV* gelek popûlyar bû.

Di wan salan de têlêvîzyonên kurdî jî Kurdistanê der jî vebûn. Bernameyên têlêvîzyona kurdî gelek balkêş bûn. Ew bername alîkarî dikir ku kurdên Kurdistanê û kurdên dîyasporayê baştir hev nas bikin, peywendîyên xwe xurt bikin. Têlêvîzyon usa jî alîkarî dikir ku zimanê kurdî zindî bimîne, jîyana xwe bi rewşeke nû berdewam bike. Ev têlêvîzyon bona kurdan dîrokî bûn, û rola wan jî gelek girîng bû. Her roj kurdên Kurdistanê û dîyasporayê nûçe bi zimanê kurdî dibihîstin.

Kanalên têlêvîzyona kurdî çand, wêje û edebiyata kurdî diweşandin, û kurdan baştir çanda xwe nas dikir. Her roj helbestvan, zanyar û stranbêjên kurd dibûn mêvanê wan bernameyan. Gelek stranên kurdî bi saya van kanalan baştir hatin naskirin, ser wan stranan kilîp hatin çêkirin.

Roja îro jî gelek kanal bi zimanê kurdî di întêrnê de çalak in. Hinek meriv bawer dikin ku întêrnê îro ketiye şûna têlêvîzyonê. Xêncî têlêvîzyonê îro blogêrên kurd û kurdîaxêv xizmeteke baş dikin. Gelek blogêr blogên xwe wek rojnivîsk bi kar tînin. Hinek blogêr jî, herçî tiştên ku ji bo wan girîng û balkêş in, wan tiştan bi heval û şopgerên xwe re bi zimanê kurdî parve dikin. Hinek blogêr jî ser ziman û edebiyata kurdî fikir û lêkolînên xwe parve dikin. Di encamê de blogêrên kurd û kurdîaxêv întêrnê ji bo armanca axaftina zimanê kurdî bi kar tînin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

xwenasîn	ինքնաճանաչողություն
weşandin	հեռարձակել
weşan	հեռարձակում
berdewam kirin	շարունակել
çalak	ակտիվ
peywendî	հարաբերություններ
bername	ծրագիր
ketin şûna tişteki	ինչ-որ բանի տեղը զբաղեցնել
rojnivîsk	օրագիր
şopger	հետևորդ
parve kirin	կիսել
armanc	նպատակ

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դանդաղ մի՛ աշխատեք, արագացրե՛ք: 2. Այդ հեքիաթը պատմի՛ր: 3. Մի՛ մոռացիր ծնողներիդ: 4. Միշտ օգնի՛ր եղբորդ ու քրոջդ: 5. Ինձ հեքիա՛թ պատմիր: 6. Հավատա՛ ինձ, ես ճիշտ եմ ասում: 7. Երբեք թշնամուն մի՛ հավատա: 8. Շո՛ւտ արա, դեղը ձե՛ռք բեր: 9. Անցի՛ր գնա, մի՛ կանգնիր: 10. Գիրքդ մի՛ կորցրու: 11. Մազերդ կապի՛ր: 12. Մի՛ անհանգստացիր:

Վարժություն 4. Հետևյալ բարդ բայերը խոնարհել հրամայական եղանակով և կազմել նախադասություններ:

Bawer kirin, belav kirin, berev kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), kurt kirin, nîgeran bûn (meraq bûn), qul kirin, qul bûn, unda kirin (wenda kirin).

Ժողովրդական ասացվածքներ

Berê guhdarî bike, paşê xeberde!

Hespa xwe nalke, paşê rîya xwe hesabke!

Lingê xwe qasî perda xwe dirêjke!

Zef zani, hindik xeberde!

Here cîyê nenas, payê xwe bide xas-xas!

Դաս 20

Ընդական ապառնի (պարզ բայեր)

Ընդական եղանակի բայաձևերը ցույց են տալիս այնպիսի գործողություն, որի կատարվելը (կամ չկատարվելը) ցանկալի է խոսողի համար: Ընդական եղանակն ունի երկու ժամանակաձև՝ **ընդական ապառնի** և **ընդական անցյալ**:

Ընդական ապառնի ժամանակաձևը¹⁴ ցույց է տալիս խոսելու պահից հետո կատարվելիք, ցանկալի կամ ոչ ցանկալի գործողություն: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում այս ժամանակաձևը կարող է ցույց տալ գործողություն, որը կատարվելու է ոչ թե աներկբա, այլ որոշակի պայմանների դեպքում: Այս ժամանակաձևը կերպային ու ժամանակային առումներով համապատասխանում է հայերենի սահմանական եղանակի ընդական ապառնի, մասամբ՝ հարկադրական ապառնի ժամանակաձևերին:

Անցողական և անանցողական բայերը ընդական ապառնի ժամանակաձևով խոնարհվում են նույն կերպ. բայի ներկայի հիմքին միանում են **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի դիմային վերջավորություններ. ենթական ուղիղ հոլովաձևով է:

Առաջին խմբի դիմային վերջավորություններն են:

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î	-in
III դեմք	-e	-in

Kirin (ներկայի հիմքը՝ **k-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bikim.	Ես անեմ:
II դեմք	Tu bikî.	Դու անես:
III դեմք	Ew bike.	Նա անի:

I դեմք	Em bikin.	Մենք անենք:
II դեմք	Hûn bikin.	Դուք անեք:
III դեմք	Ew bikin.	Նրանք անեն:

¹⁴ Հաճախ այս ժամանակաձևը անվանում են Аорист будущего времени (Курдоев К., Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957, стр. 209-210): Սույն դասագրքում այդ ժամանակաձևը ներկայացվում է որպես **ընդական ապառնի**:

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez nekim.	Ես չանեմ:
II դեմք	Tu nekî.	Դու չանես:
III դեմք	Ew neke.	Նա չանի:

I դեմք	Em nekin.	Մենք չանենք:
II դեմք	Hûn nekin.	Դուք չանեք:
III դեմք	Ew nekin.	Նրանք չանեն:

Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **a-**ով, **ê-**ով, **o-**ով կամ **û-**ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը որևէ վերջավորություն չի ստանում, հոգնակի երրորդ դեմքի **-in** վերջավորության **i-**ն սղվում է:

Dirûn- (ներկայի հիմքը **dirû-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bidirûm.	Ես կարեմ:
II դեմք	Tu bidirûy(i).	Դու կարես:
III դեմք	Ew bidirû.	Նա կարի:

I դեմք	Em bidirûn.	Մենք կարենք:
II դեմք	Hûn bidirûn.	Դուք կարեք:
III դեմք	Ew bidirûn.	Նրանք կարեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nedirûm.	Ես չկարեմ:
II դեմք	Tu nedirûy(i).	Դու չկարես:
III դեմք	Ew nedirû.	Նա չկարի:

I դեմք	Em nedirûn.	Մենք չկարենք:
II դեմք	Hûn nedirûn.	Դուք չկարեք:
III դեմք	Ew nedirûn.	Նրանք չկարեն:

Եթե բայը կամ բայի ներկայի հիմքը սկսվում է **a-**ով, ապա **bi-** նախամասնիկի **i-**ն սղվում է:

Avêtin (ներկայի հիմքը՝ **avêj-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bavêjim.	Ես նետեմ:
II դեմք	Tu bavêjî.	Դու նետես:
III դեմք	Ew bavêje.	Նա նետի:

I դերք	Em bavêjin .	Մենք նետենք:
II դերք	Hûn bavêjin .	Դուք նետեք:
III դերք	Ew bavêjin .	Նրանք նետեն:

Ժխտականը կազմելիս **a**-ով սկսվող բայի սկզբնատառը սղվում է:

I դերք	Ez nevêjim (navêjim) .	Ես չնետեմ:
II դերք	Tu nevêjî (navêjî) .	Դու չնետես:
III դերք	Ew nevêje. (navêje) .	Նա չնետի:

I դերք	Em nevêjin (navêjin) .	Մենք չնետենք:
II դերք	Hûn nevêjin (navêjin) .	Դուք չնետեք:
III դերք	Ew nevêjin (navêjin) .	Նրանք չնետեն:

Բացառությունն է **axaftin** (ներկայի հիմքը՝ **axêv-; axiv**) բայը, որ խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez biaxivim (biaxêvim) .	Ես խոսեմ:
II դերք	Tu biaxivî (biaxêvî) .	Դու խոսես:
III դերք	Ew biaxive (biaxêve) .	Նա խոսի:

I դերք	Em biaxivin (biaxêvin) .	Մենք խոսենք:
II դերք	Hûn biaxivin (biaxêvin) .	Դուք խոսեք:
III դերք	Ew biaxivin (biaxêvin) .	Նրանք խոսեն:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez neaxivim (neaxêvim) .	Ես չխոսեմ:
II դերք	Tu neaxivî (neaxêvî) .	Դու չխոսես:
III դերք	Ew neaxive (neaxêve) .	Նա չխոսի:

I դերք	Em neaxivin (neaxêvin) .	Մենք չխոսենք:
II դերք	Hûn neaxivin (neaxêvin) .	Դուք չխոսեք:
III դերք	Ew neaxivin (neaxêvin) .	Նրանք չխոսեն:

Բայերը ըղձական ապառնի ժամանակաձևով կարող են կիրառվել գործողության հնարավորություն, ցանկալիություն (կամ ոչ ցանկալիություն) արտահայտող եղանակավորող բառերի, վերաբերականների հետ նալն:

xwezî, xwezil	երանի
divê, gerek, gotî	պետք է

pêwîst e, lazim e	հարկ է, հարկավոր է, անհրաժեշտ է
bila, bira	թող
dibe	գուցե (բոց.՝ լինում է)
dibe ku	գուցե (բոց.՝ լինում է, որ)
dîqewime	գուցե (բոց.՝ տեղի է ունենում)
naqewime	անհնար է (բոց.՝ տեղի չի ունենում)
Xwedê bike	Տա Աստված (բոց.՝ Աստված անի)
Xwedê neke	Աստված մի՛ արասցե (բոց.՝ Աստված չանի)
belkî, bare	գոնե

Օրինակներ՝

Xwezil tu Kurdistanê bibînî.	Երանի դու Քրդստանը տեսնես:
Ez divê heta sibê bighîjim Yêrêvanê.	Ես պետք է մինչև վաղը հասնեմ Երևան:
Ez gerek vê pirtûkê bixûnim.	Ես պետք է այս գիրքը կարդամ:
Xwezî ez nekevim	Երանի ես չընկնեմ:
Ez dixwazim pirtûkê bixûnim.	Ես ուզում եմ գիրք կարդալ:
Ew nikare nên bixwe.	Նա չի կարող հաց ուտել:

Ըղձական ապառնի ժամանակաձևով կազմված նախադասություններում ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները, տեղի պարագան կիրառվում են թեք հոլովաձևով: Օրինակներ՝

Pêwîst e ku ez pirtûkê bixûnim.	Հարկ է, որ ես գիրք կարդամ:
Ew naxwaze avê bide te.	Նա չի ուզում ջուր տալ քեզ:
Xwezî ez herim (biçim) Yêrêvanê.	Երանի ես գնամ Երևան:
Ez gerek ji Anahîte lênûskê bixwazim.	Ես պետք է Անահիտից տետրը ուզեմ:
Tu naxwazî lênûskê bidî Astxîkê.	Դու չես ուզում տետրը տալ Աստղիկին:

Հոգնակի ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

Ez dixwazim sê an bixwim.	Ես ուզում եմ խնձորներ ուտել:
Tu nikarî ji cînar an tişteki bipirsî.	Դու չես կարող հարևաններից մի բան հարցնել:
Hûn gerek pirtûkê bidin heval an .	Դուք պետք է գիրքը տաք ընկերներին:

Եզակիով կամ հոգնակիով հանդես եկող ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները կարող են գործածվել ցուցական դերանվան հետ. այս դեպքում ցուցական դերանունը ևս կիրառվում է թեք հոլովաձևով:

Pêwîst e ku xwendekar vê kitêbê bixûnin.	Պետք է, որ ուսանողներն այս գիրքը կարդան:
Tu dixwazî pirtûkê bidî wî kurî.	Դու ուզում ես գիրք տալ այդ տղային:
Xwezil em wê keçê bibînin.	Երանի մենք այդ աղջկան տեսնենք:
Ez gerek van sêvan bikirim.	Ես պետք է այս խնձորները գնեմ:
Divê ez ji wan keçan avê bixwazim.	Ես պետք է այդ աղջիկներից ջուր ուզեմ:

Եթե գործողությունը նշում է մի տեղից մեկ այլ վայր շարժում, ապա խոնարհված բային կարող է ավելանալ **-e** վերջավորություն: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցական լեզվում.

Ez dixwazim herim (biçim) mala hevalê xwe.	Ez dixwazim herime (biçime) mala hevalê xwe.	Ես ուզում եմ գնալ ընկերոջս տուն:
Bila zarok bikevine dibistanê.	Bila zarok bikevine dibistanê.	Երեխաները թող մտնեն դպրոց:

Երբեմն **gotin** բայը կարող է ստանալ **-e** վերջավորությունը:

Ez tiştêkî bêjim te.	Ez tiştêkî bêjime te.	Ես մի բան ասեմ քեզ:
----------------------	-----------------------	---------------------

Եթե գործողությունը հանգում է որևէ առարկայի կամ անձի (միայն եզակի III դեմքով արտահայտված), որոնք գեղջվում են, ապա խոնարհված բայը դրվում է նախադասության վերջում և ստանում է **-ê** էնկլիտիկ դերանուն: Էնկլիտիկ դերանունը կիրառվում է եզակի երրորդ դեմքի գեղջված անձնական դերանվան փոխարեն:

Dibe ku ez avê bidim wî/wê.	Հնարավոր է, որ ես ջուր տամ նրան:
Dibe ku ez avê bidimê .	Ես ջուր տամ [նրան]:
Ez dixwazim tiştêkî bêjim wî/wê.	Ես ուզում եմ մի բան ասել նրան:
Ez dixwazim tiştêkî bêjimê.	Ես ուզում եմ մի բան ասել [նրան]:

Ըղձական ապառնի ժամանակաձևով բայաձևերը լայնորեն կիրառվում են պայմանի երկրորդական նախադասություններում:

Ger ew pirtûkê binvîse , ezê bixûnim.	Եթե նա գիրք գրի, ես կկարդամ:
--	------------------------------

Eger tu **bixwazî**, tu dê wê pirtûkê zû bixûnî.

Եթե դու ցանկանաս, դու այդ գիրքը արագ կկարդաս:

Teyrok ser zevîya kê bibare?

Wextekê bû ewir. Zûda va bêbaranî bû, hela hê şilî nîbû. Bû ewir, jinekeke pîr derkete derê malê, dîna xwe dayê dît baran davêje. Navê kurekî wê Elî bû, navê kurekî wê Welî bû. Jina pîr gote baranê: “Tevî bextê te me, hema bigre ser zevîya Elî û Welî!” Hinekî baran barî, paşê teyrokê tev kir. Jinika pîr got: “Hema ser zevîya gişka bibare, ser ya gişka bibare!”

Derewa rêwî

Rojek rêwîk xwe ra rêda çû, aciz bû, piştî xwe da zinarekî, got: “Of, of, xwezî ez vira bimirim.” Qirçeqirç kete zinêr, rêwî got “Ê, zinar, meriv nikare derewekî bike?” Rêwî rabû, ber zinêr va revî.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez dixwazim Hasmîkê bibînim. 2. Ez nikarim nên bixwim. 3. Xwezî ez pirtûkê binivîsim. 4. Xwezil ez te bibînim. 5. Ez gerek li heyatê bigerim. 6. Ji bo ku em nexweş nekevin, divê em çî bikin? 7. Em gerek êmîş bixwin. 8. Nexweş gotî ava cemidî **venexwin**. 9. Em divê mêweyan bişon û paşê bixwin. 10. Ez nikarim wê kitêbê bixwînim. 11. Bavê min dixwaze we bike mêvan. 12. Bijîşk got ku ew gerek her roj sêvan bixwe. 13. Birayê min dixwaze erebeya xwe bifroşe. 14. Kurê te îro dikare ji bazarê goşt bikire. 15. Ez dixwazim bona zarokan çîrokê bixûnim. 16. Lazim e ku tu ji bavê xwe ra name bişînî. 17. Kurê min dixwaze bizewice. 18. Berî xwarinê û piştî xwarinê divê em destên xwe bişon. 19. Pêwîst e ku tu vê pirtûkê bixûnî. 20. Ne lazim e ku tu tişteki binivîsî.

Ker, dîk û beran

Rojekê malan bar kir. Kerek, dîkek û beranek li dewsa wan man. Kêwrîşkeke beyanî hat, gihîşte wan. Wan destpê kir bigerin û biçêrin (wan dest bi gerînê û çêrinê kir). Du gur wan hesyan û hatin nêzîkî wan bûn. Gurek gote gurê din: “Tu li vir çavniherîya min be, ez herim, yekî ji wan bigirim, bikujim û bixwim. Paşê tu jî were, yekî ji xwe ra bigire, bixwe!”

Hevalê wî got: “De zû bike, ez jî birçî me.” Gurê pêşîn berê xwe da heywana û çû wekî yekî ji wan bigire û bixwe. Kerê serê gur kire nav lingên xwe û guvaşt, beran jî gur xist. Kêwrîşkê gava ev dît, banz da, revî û çû. Dîk haj pê tunebû, nukulê xwe erdê dixist, xwe ra kurm dixwarin. Li axirîyê gur bi zehmet ji destê kerê û beran xilas bû, revî, çû gihîşte hevalê xwe. Hevalê

wî jê pîrsî: “Te çawa kir?” Wî lê vegerand, gotê: “Min çawa kir? Ez wexta çûm, gihîştîme wan, yekî serê min kir nav dirana, yek hat min bi kopala, yekî tirba min dikola, yekî jî hewarî dibire mala.” Gurê din tîrsya û îda nêzîkî kerê, dîk û beran nebû, ji wê derê revî û çû.

Նոր բառեր և կապակցություններ

teyrok	կարկուտ
Ez herim.	Ես գնամ:
pê hesîn	տեղեկանալ (որևէ մեկի կամ ինչ-որ բանի մասին)
çavniherî bûn, çavniherî man	սպասել, ակնկալել
guvaştin	քամել
banz dan	ցատկել
haj pê bûn, haj pê hebûn	տեղյակ լինել (որևէ մեկի կամ ինչ-որ բանի մասին)
îda, îdî	արդեն, այլևս
hewarî	թաղման թափորի մասնակից

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել ըղձական սպանոնի ժամանակաձևով և նախադասությունները թարգմանել:

1. Em gerek îro wî (dîtin). 2. Heger nikarî (xwendin), îzinê bide ez (xwendin). 3. Tu gerek vir (xebitîn). 4. Tu dikarî wê pirtûkê di zankoyê de (xwendin). 5. Diqewime birayê te ji min (xeyîdîn). 6. Dibe ku zarokên cînaran ser dêr va (ketin). 7. Eger tu (nivîsîn), ezê binivîsim. 8. Tu dixwazî ese wê kitêbê (kirîn)? 9. Ez naxwazim wê helbestê (xwendin). 10. Eger heta nîvro li vir (man), tuê wî bibînî. 11. Xwendekar dixwazin bi hev ra taştê (xwarin). 12. Miraz nikare bi kurdî (nivîsîn). 13. Xwîşka min dikare trimbêlê (ajotin). 14. Hinar dixwaze name (nivîsîn). 15. Ew nikare pirtûkê (dîtin). 16. Serdar dixwaze pirtûkên bi kurdî (xwendin).

Malbata Dilşayê diçe sînemayê

Dilşa keçeke kurd e, ew sêzde salî ye. Îro Dilşa bi dilekî şa ligel malbata xwe diçe sînemayê. Ev cara yekem e ku Dilşa diçe sînemayê. Ew xwe amade dikin û bi pêyan dimeşin. Li ser rê, ew pênc kes in – Dilşa, bavê Dilşayê, dîya Dilşayê, du birayên wê. Dilşa û malbata wê zû, gelekî zû dimeşin. Ew dixwazin di wextê xwe de bigihîjin sînemayê. Niha saet pênc û nîv e, lê film di saet şeş û nîvan de destpê dike. Sînema ji mala Dilşayê ne

dûr e, lê ew lez dikevin (lez dikin), ew naxwazin derengî bikevin. Ew dixwazin berîya ku film destpê bike, bigihîjin sînemayê.

Ji ber ku ew zû meşyan, dereng neman û di wextê xwe de gihîştin sînemayê. Li ber derîyê sînemayê gelek mirov hebûn. Bavê Dilşayê pênc bîlêt kirin. Ew bi hev re ketin holê, li cîhên xwe rûniştin. Bavê Dilşayê ji bo zarokan şekirokên rengrengî kirin. Paşê, li hola sînemayê bû tarî, film destpêkir. Malbata Dilşayê filmeke balkêş ser xwendekarên kurd nihêrî.

Նոր բառեր

meşîn	շարժվել
şekirok	սառնաշաքար

Վարժություն 3. Հետևյալ բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Ajotin, bihîstin, birin, dan, dizîn, firîn, gerîn, girtin, guhastin, hêran, hiştin (hîştin), kenîn, kirin, kirîn, man, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pirsîn, rêtin, revîn, şandin, stendin, şûştin, tirsîn, xebitîn, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivirîn.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դուք կարող եք ինձ նամակ գրել: 2. Նա ուզում է գիրքը կարդալ: 3. Նա չի կարող այդ գիրքը կարդալ: 4. Անհրաժեշտ է, որ մենք այդ ֆիլմը դիտենք:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Pişîkê çiqas bavêjî, ser lepa dikeve.

Cînarê xwe ra bixwaze, ku Xwedê bide te.

Meriv bikeve tora merda, nekeva tora nemerda.

Kêwrîşk çîqa bireve, hawqa ditele.

Tu dikarî bi xurtî ji min bistînî, tu nikarî bi xurtî bidî min.

Դաս 21

Ըղձական ապառնի (*çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn, xistin, êxistin* բայեր)

Çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn, xistin, êxistin բայերը ըղձական ապառնի ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Çûn բայի ըղձական ապառնին որոշ խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, որոշ խոսվածքներում՝ առանց **bi-** նախամասնիկի:

I դեմք	Ez bi çim (herim).	Ես գնամ:
II դեմք	Tu bi çî (herî).	Դու գնաս:
III դեմք	Ew bi çe (here).	Նա գնա:

I դեմք	Em bi çin (herin).	Մենք գնանք:
II դեմք	Hûn bi çin (herin).	Դուք գնաք:
III դեմք	Ew bi çin (herin).	Նրանք գնան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neçim.	Ես չգնամ:
II դեմք	Tu neçî.	Դու չգնաս:
III դեմք	Ew neçe.	Նա չգնա:

I դեմք	Em neçin.	Մենք չգնանք:
II դեմք	Hûn neçin.	Դուք չգնաք:
III դեմք	Ew neçin.	Նրանք չգնան:

Hatin բայը որոշ խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, մի քանիսում՝ առանց **bi-** նախամասնիկի:

I դեմք	Ez bêm (werim, werêm).	Ես գամ:
II դեմք	Tu bêy(î) (werî, werêy).	Դու գաս:
III դեմք	Ew bê (werê).	Նա գա:

I դեմք	Em bên (werên, werin).	Մենք գանք:
II դեմք	Hûn bên (werên, werin).	Դուք գաք:
III դեմք	Ew bên (werên, werin).	Նրանք գան:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez neyêm.	Ես չգամ:
II դերք	Tu neyêy(î).	Դու չգաս:
III դերք	Ew neyê.	Նա չգա:

I դերք	Em neyên.	Մենք չգանք:
II դերք	Hûn neyên.	Դուք չգաք:
III դերք	Ew neyên.	Նրանք չգան:

Gotin բայը մի քանի խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, որոշ խոսվածքներում՝ առանց **bi-** նախամասնիկի:

I դերք	Ez bêjim (bibêjim).	Ես ասեմ:
II դերք	Tu bêjî (bibêjî).	Դու ասես:
III դերք	Ew bêje (bibêje).	Նա ասի:

I դերք	Em bêjin (bibêjin).	Մենք ասենք:
II դերք	Hûn bêjin (bibêjin).	Դուք ասեք:
III դերք	Ew bêjin (bibêjin).	Նրանք ասեն:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez nebêjim.	Ես չասեմ:
II դերք	Tu nebêjî.	Դու չասես:
III դերք	Ew nebêje.	Նա չասի:

I դերք	Em nebêjin.	Մենք չասենք:
II դերք	Hûn nebêjin.	Դուք չասեք:
III դերք	Ew nebêjin.	Նրանք չասեն:

Karin և **zanîn** բայերը ըղձական ապառնիով խոնարհելիս որոշ խոսվածքներում կիրառում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն կիրառում: Ժխտականը կազմելու համար **bi-** նախամասնիկը փոխարինվում է ժխտական **ni-** նախամասնիկով:

I դերք	Ez bikaribim (karibim).	Ես կարողանամ:
II դերք	Tu bikaribî (karibî).	Դու կարողանաս:
III դերք	Ew bikaribe (karibe).	Նա կարողանա:

I դերք	Em bikaribin (karibin).	Մենք կարողանանք:
II դերք	Hûn bikaribin (karibin).	Դուք կարողանաք:
III դերք	Ew bikaribin (karibin).	Նրանք կարողանան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nikaribim .	Ես չկարողանամ:
II դեմք	Tu nikaribî .	Դու չկարողանաս:
III դեմք	Ew nikaribe .	Նա չկարողանա:

I դեմք	Em nikaribin .	Մենք չկարողանանք:
II դեմք	Hûn nikaribin .	Դուք չկարողանաք:
III դեմք	Ew nikaribin .	Նրանք չկարողանան:

Կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում էլ կիրառվում են **bikarim, bikarî, bikare, bikarin** ձևերը:

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bizanibim (zanibim).	Ես իմանամ:
II դեմք	Tu bizanibî (zanibî).	Դու իմանաս:
III դեմք	Ew bizanibe (zanibe).	Նա իմանա:

I դեմք	Em bizanibin (zanibin).	Մենք իմանանք:
II դեմք	Hûn bizanibin (zanibin).	Դուք իմանաք:
III դեմք	Ew bizanibin (zanibin).	Նրանք իմանան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nizanibim .	Ես չիմանամ:
II դեմք	Tu nizanibî .	Դու չիմանաս:
III դեմք	Ew nizanibe .	Նա չիմանա:

I դեմք	Em nizanibin .	Մենք չիմանանք:
II դեմք	Hûn nizanibin .	Դուք չիմանանք:
III դեմք	Ew nizanibin .	Նրանք չիմանան:

Կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում էլ կիրառվում են **bizanim, bizanî, bizane, bizanin** ձևերը:

Anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bînim .	Ես բերեմ:
II դեմք	Tu bînî .	Դու բերես:
III դեմք	Ew bîne .	Նա բերի:

I դեմք	Em bînin .	Մենք բերենք:
II դեմք	Hûn bînin .	Դուք բերեք:
III դեմք	Ew bînin .	Նրանք բերեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neynim.	Ես չբերեմ:
II դեմք	Tu neynî.	Դու չբերես:
III դեմք	Ew neyne.	Նա չբերի:

I դեմք	Em neynin.	Մենք չբերենք:
II դեմք	Hûn neynin.	Դուք չբերեք:
III դեմք	Ew neynin.	Նրանք չբերեն:

Danîm բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez daynim.	Ես դնեմ:
II դեմք	Tu daynî.	Դու դնես:
III դեմք	Ew dayne.	Նա դնի:

I դեմք	Em daynin.	Մենք դնենք:
II դեմք	Hûn daynin.	Դուք դնեք:
III դեմք	Ew daynin.	Նրանք դնեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez daneynim.	Ես չդնեմ:
II դեմք	Tu daneynî.	Դու չդնես:
III դեմք	Ew daneyne.	Նա չդնի:

I դեմք	Em daneynin.	Մենք չդնենք:
II դեմք	Hûn daneynin.	Դուք չդնեք:
III դեմք	Ew daneynin.	Նրանք չդնեն:

«*Դառնալ*» նշանակությամբ *bân* բայը խոնարհելիս կիրառվում է *bi-* նախամասնիկ:

I դեմք	Ez bibim .	Ես դառնամ:
II դեմք	Tu bibî .	Դու դառնաս:
III դեմք	Ew bibe .	Նա դառնա:

I դեմք	Em bibin .	Մենք դառնանք:
II դեմք	Hûn bibin .	Դուք դառնաք:
III դեմք	Ew bibin .	Նրանք դառնան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nebin.	Ես չդառնամ:
II դեմք	Tu nebî.	Դու չդառնաս:
III դեմք	Ew nebe.	Նա չդառնա:

I դեմք	Em nebin.	Մենք չդառնանք:
II դեմք	Hûn nebin.	Դուք չդառնաք:
III դեմք	Ew nebin.	Նրանք չդառնան:

«Լինել» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհելիս **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում:

I դեմք	Ez bim.	Ես լինեմ:
II դեմք	Tu bî.	Դու լինես:
III դեմք	Ew be.	Նա լինի:

I դեմք	Em bin.	Մենք լինենք:
II դեմք	Hûn bin.	Դուք լինեք:
III դեմք	Ew bin.	Նրանք լինեն:

Ժխտականը կազմվում **nî-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez nîbim.	Ես չլինեմ:
II դեմք	Tu nîbî.	Դու չլինես:
III դեմք	Ew nîbe.	Նա չլինի:

I դեմք	Em nîbin.	Մենք չլինենք:
II դեմք	Hûn nîbin.	Դուք չլինեք:
III դեմք	Ew nîbin.	Նրանք չլինեն:

Օրինակ՝

Ez li vir bim, heta tu bêy.	Ես այստեղ լինեմ, մինչև դու գաս:
Ez gerek sibê li vê derê bim.	Ես պետք է վաղը այստեղ լինեմ:
Dibe ku ez sibê li vir nîbim.	Երևի վաղը ես այստեղ չլինեմ:

Birin (տանել) բայի ներկայի հիմքը նույնպես **b-**ն է, բայց այն չպետք է շփոթել **bûn**-ի հետ:

Ez bibim mamoste.	Ես դառնամ ուսուցիչ:
Ez te tevî xwe bibim.	Ես քեզ տանեմ ինձ հետ:

Heyîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hebin.	Ես լինեմ (գոյություն ունենամ):
II դեմք	Tu hebî.	Դու լինես (գոյություն ունենաս):
III դեմք	Ew hebe.	Նա լինի (գոյություն ունենա):

I դեմք	Em hebin.	Մենք լինենք (գոյություն ունենանք):
II դեմք	Hûn hebin.	Դուք լինեք (գոյություն ունենաք):
III դեմք	Ew hebin.	Նրանք լինեն (գոյություն ունենան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez tunebim.	Ես չլինեմ (գոյություն չունենամ):
II դեմք	Tu tunebî.	Դու չլինես (գոյություն չունենաս):
III դեմք	Ew tunebe.	Նա չլինի (գոյություն չունենա):

I դեմք	Em tunebin.	Մենք չլինենք (գոյություն չունենանք):
II դեմք	Hûn tunebin.	Դուք չլինեք (գոյություն չունենաք):
III դեմք	Ew tunebin.	Նրանք չլինեն (գոյություն չունենան):

Xistin բայը որոշ խոսվածքներում ստանում է **bi-** նախամասնիկ, մի քանի խոսվածքներում չի ստանում:

I դեմք	Ez xim (bixim).	Ես քսեմ (խփեմ):
II դեմք	Tu xî (bixî).	Դու քսես (խփես):
III դեմք	Ew xe (bixe).	Նա քսի (խփի):

I դեմք	Em xin (bixin).	Մենք քսենք (խփենք):
II դեմք	Hûn xin (bixin).	Դուք քսեք (խփեք):
III դեմք	Ew xin (bixin).	Նրանք քսեն (խփեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nexim.	Ես չքսեմ (չխփեմ):
II դեմք	Tu nexî.	Դու չքսես (չխփես):
III դեմք	Ew nexe.	Նա չքսի (չխփի):

I դեմք	Em nexin.	Մենք չքսենք (չխփենք):
II դեմք	Hûn nexin.	Դուք չքսեք (չխփեք):
III դեմք	Ew nexin.	Նրանք չքսեն (չխփեն):

Օրինակներ՝

Rûn ser nên xim, bixwim.	Կարագը հացին քսեմ, ուտեմ:
Tu dixwazî lingên xwe bixî nav ava germ?	Ուզո՞ւմ ես ոտքերդ դնել (բռց.՝ մտցնել) տաք ջրի մեջ:

Êxistin (ներկայի հիմքը՝ **êx-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bêxim.	Ես հանեմ:
II դեմք	Tu bêxî.	Դու հանես:
III դեմք	Ew bêxe.	Նա հանի:

I դեմք	Em bêxin.	Մենք հանենք:
II դեմք	Hûn bêxin.	Դուք հանեք:
III դեմք	Ew bêxin.	Նրանք հանեն:

Հանդիպում են նաև *biêxim, biêxî, biêxe, biêxin, biêxin, biêxin* ձևերը:
Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neyêxim.	Ես չհանեմ:
II դեմք	Tu neyêxî.	Դու չհանես:
III դեմք	Ew neyêxe.	Նա չհանի:

I դեմք	Em neyêxin.	Մենք չհանենք:
II դեմք	Hûn neyêxin.	Դուք չհանեք:
III դեմք	Ew neyêxin.	Նրանք չհանեն:

Առկա են նաև *neêxim, neêxî, neêxe, neêxin, neêxin, neêxin* ձևերը:

Silêman Pêxember û mêşhingiv

Li gorî çîrokeke kevnar rojekê Silêman pêxember gazî mêşên hingiv kir û gote wan:

– Ger hûn dixwazin, hûn dikarin hingiv çê nekin. Ger hûn hingiv çê nekin, hûn li çi merivî xîn, ew **dê** bimire.

Mêşên hingiv qayîl nebûn, ew hatin ber Silêman pêxember û anîn ziman:

– Naxêr, çêtir e ku em hingiv çê bikin, û ger em li mirovekî xîn, em bimirin.

Silêman pêxember bersîva mêşhingivan gelek hevand û razî ma.

Qenci

Go, carekê yekî ji Balûlî Zane pirsî:

– Balûl, eger yek ji te ra xirabîyê bike, tu yê çi bikî?

– Ezê qencîyê bikim.

Ew meriv gotê:

– Lê ha dibe? Yek te ra tumê xirabîyê bike, tu jî qencîyê bikî?

Balûl got:

– Belê, ew ji rîya heq derketiye, xirabîyê dike, lê ez çima dest ji rîya rastîyê bikişînim?

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez dixwazim bêm cem te. 2. Ez naxwazim bi te re bêm. 3. Eger hûn bân, ezê şuxulê xwe bidomînim. 4. Ez dixwazim xeberekê bêjim. 5. Roja îne gotî birayê min ji Kurdistanê bê. 6. Ez dikarim zû jî bêm. 7. Em jî gelek dixwazin tu bêyî Kurdistanê. 8. Duşemê ez divê cîyê xebatê beşdarî wê civînê bibim. 9. Tu dixwazî bêyî sînemayê? 10. Ger ez bikaribim, ezê bêm. 11. Ez gerek werim, te bibim Kurdistanê. 12. Hûn dixwazin pêşnîyaz bikin, û ew dixwaze bê. 13. Belkî ew sibehê zû bân û me bibînin. 14. Diqewime ku ew nîvro biçe wê derê. 15. Xwezî ew dereng neyê. 16. Heke hûn bân cejnê, emê şa bin. 17. Divê em careke din neyên mala we. 18. Pêwîst e ku her roj tu bêyî vê derê. 19. Hevalê wî wenda bûye: divê ew bigere, bibîne û bîne malê. 20. Dibe ku hûn bi lez ji wir neçin. 21. Xwezî ez biçim ba hevalên xwe. 22. Xwezî Rojhat zû bê, zarokên xwe bibe û bigerîne.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Bira Xwedê yar be, bira evd neyar be.

Mirov çî bike, bi xwe dike.

Bila yek be, bila pak be.

Bila dilî bi dil be, orxan heft cîya qul be û belgî kevir be.

Kesîb here ber kanîyê, kanîyê bimiçiqe.

Նոր բառեր

miçiqîn	ջրագրկվել, չորանալ
qenci	լավություն

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով:

1. Eger havîne ewir ji rojavayê tîn, gerek baran (barîn). 2. Zarok nikarin solên xwe (êxistin). 3. Eger havîne ewir rohilatê kom bin, dibe ku teyrok

(bûn). 4. Hûn gerek saeta çaran li vir (bûn). 5. Ez dixwazim (bûn) doxtir. 6. Hevalê min dixwaze (bûn) mamoste. 7. Tu gerek aqil (bûn). 8. Îsal zivistanê wê sar (bûn). 9. Anî dixwaze çayê (danîn).

Rona û Armanc

Rona û Armanc li baxçeyê ber zanîngehê rûniştine û diaxêvin. Her du jî xwendekar in û îsal nû derbazî zanîngehê bûne. Rona û Armanc dixwazin hev binasin, û xwe bi hev didin nasîn: “Navê min Rona ye. Ez bîst salî me. Ez îsal derbazî zanîngehê bûm. Bavê min ji Wanê ye, dîya min ji Agirîyê ye. Du birayên min hene. Navê yekî Cano ye, navê yê din Awdil e. Her du birayên min beytar in. Birayên min hemû ajelan diparêzin û ji hespan jî gelekî hez dikin. Xwîşkeke min jî heye, navê wê Gulbîn e. Porê wê reş û çavên wê qehweyî ne. Xwîşka min sêzde salî ye, ew di dibistanê de dixwîne. Ew jî çêkirina wêneyan û ji xwendina pirtûkan gelekî hez dike. Ji bo ku cîranan aciz neke, ew carna bi dengekî nizm li muzîkê guhdarî dike. Ji bo ku zû biçe dibistanê, ew zû radikeve û zû şiyar dibe. Jûra wê gelekî bi rêkûpêk e, lênûsk û pirtûkên wê tucar tevlihev nînin.”

Pîştî Ronayê, Armanc destpê dike: “Navê min Armanc e. Ez jî bîst û yek salî me. Dê û bavê min ji Colemêrgê ne. Birayekî min û du xwîşkên min hene. Navên xwîşkên min Asê û Dilcan in. Her du xwîşkên min cewî ne, deh salî ne û li dibistanê hîn dibin. Porên xwîşkên min zer in û çavên wan şîn in. Navê birayê min Mirad e. Ew bîst û neh salî ye, ew nûjdar e. Gava ku birayê min serbest e, ew pirtûkan dixwîne û stranan guhdarî dike. Di jûra wî de gelek pirtûk ser dermankirina nexwaşîyan hene. Odeya wî bi rêkûpêk e. Ez sporê hez dikim û di demên xwe yên serbest de digel hevalên xwe fûtbolê dilîzim.”

Rona ji Armanc re dibêje: “Ez bi nasîna te gelekî kêfxweş bûm.”

Armanc jî dibêje: “Ez jî...”

Նոր բառեր և կապակցություններ

Ew rûniştine.	Նրանք նստած են:
derbazî zanîngehê bûn	ընդունվել համալսարան (բոց.՝ անցնել համալսարան)
nasîn	ծանոթություն, ճանաչել
xwe dan nasîn	ներկայանալ (բոց.՝ իրեն ճանաչել տալ)
beytar	անասնաբույժ
jûr	սենյակ
rêkûpêk	դասավորված
teвлиhev	խառնված

cêwî	երկվորյակ
dermankirin	բուժել, բուժում

Վարժություն 3. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով և նախադասությունները թարգմանել:

1. Karên dixwaze (çûn) deryayê. 2. Ez dixwazim (çûn) cem hevalan. 3. Ez gelek dixwazim, lê nikarim (hatin). 4. Xûşka min nikare (hatin) mala me. 5. Gerek sibê tu (çûn) gund. 6. Ez nikarim zarokan bi xwe ra (anîn). 7. Dibe ku tu çend rojan li vir (man). 8. Ez nikarim îşev (hatin) malê. 9. Bila tu tumê (hatin) mala me. 10. Hergê ewan (çûn), tu jî here! 11. Tu gerek aqil (man). 12. Ew nikare îro (hatin) mala me. 13. Ez dixwazim sibê (çûn) mala meta xwe. 14. Hevtêya din ewan dikarin (çûn) Sêvanê. 15. Ew naxwaze kumê xwe (êxistin). 16. Apo, tu kengê dixwazî (hatin) mala me? 17. Pêwîst e ku pêlavên xwe (êxistin) û paşê bikevin mizgeftê. 18. Tu gerek (zanin) saet çend e.

Azad

Divê Azad îsal here Kurdistanê. Ew dixwaze dayîka xwe ya nexweş bibîne û jêra dermên bibe. Pêwîst e ku dayîka Azad here xestexanê, lê mixabin ew naçe: ew nikare mesrefên xestexanê bide. Xûşk û birayên Azad jî nikarin alîkarîyê bikin. Birayê wî yê mezin betal e. Ew nikare ji xwe ra kar bibîne. Birayê wî yê biçûk hê xwendekar e û dixûne, ew dixwaze bibe bijîşk. Xûşka wî mêr kiriye: di demeke nêzîk de gerek zaroka wê hebe. Gotî Azad perê xwe kom bike daku cilên zarokan bikire. Ji ber vê yekê Azad gerek îsal tenê here Kudistanê û alîkarîya dayîka xwe bike.

Նոր բառեր և կապակցություններ

xestexane, nexweşxane	հիվանդանոց
mesref	ծախս
betal	ազատ, անգործ
mêr kirin	ամուսնանալ (կնոջ համար)
di demê nêzîk de	շուտով
ji ber vê yekê	այդ պատճառով, ուստի

Վարժություն 4. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Gerek Azad îsal here ku? 2. Ew dixwaze kê bibîne? 3. Dîya wî çima naçe xestexanê? 4. Xûşk û birayên Azad hene? 5. Birayê wî yê mezin çի karî dike? 6. Gelo zarokên xûşka Azad hene?

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մենք պետք է գնանք հարսանիք: 2. Դու չպետք է գաս այստեղ: 3. Երանի նա միթե բերի: 4. Երանի եղբայրս շուտ գա: 5. Գոնե հարևանները թեյ դնեն մեզ համար: 6. Գոնե նա իր շանը չբերի իր հետ: 7. Ես պետք է կարողանամ և պետք է դառնամ բժիշկ: 8. Նա չպետք է այդ մասին իմանա: 9. Եկող տարի մենք պետք է որդի ունենանք: 10. Դուք ուզում եք բանաստեղծություն լինել: 11. Դու պետք է իմանաս՝ որտեղ է այդ քաղաքը: 12. Նա պետք է հինգ աղջիկ ունենա: 13. Դու չպետք է իմանաս այդ բանը: 14. Երևի ճանապարհորդությունը հետաքրքիր լինի: 15. Այսօր ես ուզում եմ կինո գնալ: 16. Վաղը կարող է անձրև տեղալ: 17. Դու պետք է հիմա գնաս: 18. Դու պետք է խելացի լինես: 19. Նրանք պետք է իրենց եղբորն իրենց հետ բերեն: 20. Եթե վաղը գաս, կտեսնես քո մանկության ընկերոջը:

Kurê feqîr

Yekî gote hevalê xwe: “Kurekî min heye.” Heval gotê: “Xwedê bihêle.” Got: “Ne tu nizanî çiqas feqîr e. Çêr dikî, bersîva te nade.” Heval gotê: “Xwedê ji te **ra** bihêle.” Got: “Wekî tu lêdixî, ew destê xwe li te hilnayne.” Heval gotê: “Xudê bihêle.” Got: “Kuro, mêş datînin ser enîya wî, mêşa nafîrîne.” Heval got: “Hey Xudê ji te ra nehêle.”

Ժողովրդական ասացվածքներ

Bila diz hebin, şevereş gelek in.

Meriv xirabîyê neke, xirabî nayê pêşya meriv.

Meryê derewîn ji êş bê, serê wî jî ar be, dîsa lê bawer neke.

Sîra nexwe, bîn ji te neyê.

Դաս 22

Ըղձական ապառնի (պատճառական բայեր)

Ըղձական եղանակի ապառնի ժամանակաձևով պատճառական բայերը խոնարհելիս ներկայի հիմքին ավելացնում են **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի համապատասխան դիմային վերջավորություններ. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Xapandin (ներկայի հիմքը՝ **xapîn-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bixapînim.	Ես խաբեմ:
II դեմք	Tu bixapînî.	Դու խաբես:
III դեմք	Ew bixapîne.	Նա խաբի:

I դեմք	Em bixapînin.	Մենք խաբենք:
II դեմք	Hûn bixapînin.	Դուք խաբեք:
III դեմք	Ew bixapînin.	Նրանք խաբեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nexapînim.	Ես չխաբեմ:
II դեմք	Tu nexapînî.	Դու չխաբես:
III դեմք	Ew nexapîne.	Նա չխաբի:

I դեմք	Em nexapînin.	Մենք չխաբենք:
II դեմք	Hûn nexapînin.	Դուք չխաբեք:
III դեմք	Ew nexapînin.	Նրանք չխաբեն:

Şkênandin (ներկայի հիմքը՝ **şkên-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bişkênim.	Ես կոտրեմ:
II դեմք	Tu bişkênî.	Դու կոտրես:
III դեմք	Ew bişkêne.	Նա կոտրի:

I դեմք	Em bişkênin.	Մենք կոտրենք:
II դեմք	Hûn bişkênin.	Դուք կոտրեք:
III դեմք	Ew bişkênin.	Նրանք կոտրեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neşkênim.	Ես չկոտրեմ:
II դեմք	Tu neşkênî.	Դու չկոտրես:
III դեմք	Ew neşkêne.	Նա չկոտրի:

I դերք	Em neşkênin .	Մենք չկոտրենք:
II դերք	Hûn neşkênin .	Դուք չկոտրեք:
III դերք	Ew neşkênin .	Նրանք չկոտրեն:

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez bidim çêkirin(ê).	Ես սարքել տամ:
II դերք	Tu bidî çêkirin(ê).	Դու սարքել տաս:
III դերք	Ew bide çêkirin(ê).	Նա սարքել տա:

I դերք	Em bidin çêkirin(ê).	Մենք սարքել տանք:
II դերք	Hûn bidin çêkirin(ê).	Դուք սարքել տաք:
III դերք	Ew bidin çêkirin(ê).	Նրանք սարքել տան:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez nedim çêkirin(ê).	Ես սարքել չտամ:
II դերք	Tu nedî çêkirin(ê).	Դու սարքել չտաս:
III դերք	Ew nede çêkirin(ê).	Նա սարքել չտա:

I դերք	Em nedin çêkirin(ê).	Մենք սարքել չտանք:
II դերք	Hûn nedin çêkirin(ê).	Դուք սարքել չտաք:
III դերք	Ew nedin çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չտան:

Օրինակներ՝

Ez nikarim serê xwe bixurînim.	Ես չեմ կարող զուլսս քորել:
Ez gerek peza biçêrînim.	Ես պետք է ոչխարներն արածեցնեմ:
Tu gotî qirara bavê xwe biqedînî.	Դու պետք է քո հոր կամքը կատարես:

Silêman Pêxember û şevşevok

Çîrokeke kevnar heye ku dibêje Silêman Pêxember got: “Ji pûrta teyran bona xanima min nivînekê çê bikin!”

Silêman pêxember ferman da hemû teyran û got: “Divê hûn xwe birûçikînin daku bona jina min nivînekê çê bikin.”

Hingê şevşevokê xwe ranegirt, zû pûrta xwe rûçikand û çû. Lê teyrên din ew ferman ne rast dît û jêra got: “Silêman pêxember, ma ne guneh e ku ji bona jina xwe me gişkan bidî rûçikandin? Em dê çawa zivistana xwe bê pûrt derbas bikin? Ev pûrt, canê me ji sermayê diparêze.”

Silêman pêxember gotina wan rast dît û dev ji wan berda. Lê şevşevokê ku xwe rûçikandibû, ji wê rojê ve şerm dike ku bi roj derkeve nav heval û hogiran, loma bi şev der tê.

Նոր բառեր

şevşevok	շղջիկ
pûrt, per	փետուր
ragirtin	հավքերել

Malbata Dîlanê diçe betlaneyê

Îsal neferên malbata Dîlanê gelekî xebitîn û westyan. Niha jî ew amadekarîya betlaneyê dikin. Îsal ew dixwazin biçin Wanê. Li wir ew **dê** li ber peravê raet bin, bikevin nav golê, avjenîyê bikin û ber avê bigerin. Ew dixwazin otêlekê bigirin û du heftêyan li wir bimînin. Berî ku biçin ew kalûpelên xwe yên pêwîst amade dikin. Wan biryar da ku îsal gotî bi wesayîta xwe ya taybet biçin.

Bajarê Wanê ji bo geştûgerê cîhekî gelek xweş û navdar e. Keleha Wanê, Edremîd, girava Axtamarayê û sûlava Mûradyeyê cîhên herî balkêş in. Dîlan bawer dike ku îsal betlane **dê** pir xweş derbas bibe. Gava malbata Dîlanê ghişte Wanê, ew li navenda Wanê têra xwe geryan.

Bavê Dîlanê çû acenteyeke geştiyarîyê û pirsra tûrên geştûgerê kir. Berpirsiyarê acenteyê got: “Ji bo gelek deveran tûrên me yên pakêt hene. Lê ji bo nav welat havînan du pakêtên me yên guncaw hene. Tûra yekem du şev û du roj, tûra duyem sê şev û sê roj in. Çûnûhatin, razan, xwarin û rêberî di nav pakêtê de ne. Di tûra yekem de gera bajarên Wanê, Bedlîsê û Bazîdê heye. Di tûra duyem de jî gera bajarê Colemêrgê, Cizîrê û Mêrdînê heye. Ev tûr hem ji bo bêhnvedanê, hem ji bo perwerdeyê ne. Rêberên wan tûran bi zimanê îngilîzî, rûsî, ermenî û kurdî diaxêvin. Bihayê wan tûran jî gelekî guncaw e. Ez pêşniyaz dikim ku hûn tûrekê bi rêberîya rêberê kurdîaxêv bibijêrin.” Ew fikir gelek xweşa bavê Dîlanê hat, û wî tûra yekem bi rêberîya rêberê kurdîaxêv kirî.

Նոր բառեր

amadekarî	պատրաստություն
perav	ափ
kalûpel, hûrmûr	ապրանք
pêwîst	անհրաժեշտ
biryar	որոշում

biryar dan	որոշել
wesayî	փոխադրամիջոց, մեքենա
taybet	սեփական, մասնավոր
taybetî	հատկություն
yê taybetî	հատուկ
geştûger	գրասաշրջություն
geştîyar	գրասաշրջիկ
girave	կղզի
sûlav	ջրվեժ
berpirsiyar	պատասխանատու
dever	շրջան
guncaw	հարմար
rêber	ուղեկցորդ
rêberî	ուղեկցում

Gund û bajar

Lûsînê: Mala me li Yêrêvanê ye. Em li taxa Davtaşênê rûdinên.

Aram: Mala me jî li gundê Haykasarê ye.

Lûsînê: Li hemberî mala me parkeke mezin heye.

Aram: Li hemberî mala me jî goleke zelal heye.

Lûsînê: Li bajarê me milyonek mirov dijîn.

Aram: Li gundê me dused û pêncî mirov dijîn.

Lûsînê: Bavê min û dayîka min mamoste ne, li xwendingehê dixebitin.

Aram: Dayîka min û bavê min karê çandinîyê dikin.

Lûsînê: Em avahîyeke heftqatî da dijîn. Mala me di qatê şeşan de ye.

Aram: Xanîyê me du qat e, ew nava baxçeyekî fireh da ye. Baxçeyê da hewzeke mezin heye.

Lûsînê: Xwezî mala me jî li gund be!

Aram: Tu dixwazî vê havînê bêy gundê me?

Lûsînê: Belê, ger ez bêm, ezê gelek kêfxweş bibim.

Aram: Ser çavan, were! Ez **dê** bi hatina te kêfxweş bibim.

Նոր բառեր և կապակցություններ

cotkar	հողագործ
çandin	ցանել
hewz	ջրավազան

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Xwezî Rojhat zû bê, Narê bibe û bigerîne. 2. Eger hûn bê, ezê karê xwe bidomînim. 3. Her bahar ew gerek genim bireşînin ser xwelîyê daku nanê wan hebe. 4. Ew dixwazin daristanan bişewtînin. 5. Divê tu hevalê xwe nexapîni. 6. Dayîk dixwaze ji bo kurê xwe kartolan biqelîne.

Nameya Yado

Yado li Almanyayê dimîne. Ew yanzdeh salî ye. Yado diçe dibistanê. Ew rojekê pirtûka nû dikire, alfabeya Kurmancî hîn dibe û dû re vê nameyê dinivîse.

“Apê min, niha vê derê êvar e. Saet neh û nîv e, û bavo hê li kar e. Ew nîvro diçe kar û êvarê dereng li malê ye. Em gelek aciz dibin. Hewa gelek sar e, roj zû dice ava, û em nizanin çi bikin. Têlêvîzyon bi Almanî ye, û em tiştekî fêm nakin. Cînarên me kurdî nizanin. Ew yan tirk in, yan jî elman in. Tu dizanî, dayê bi tirkî nizane, û em baş elmanî nizanin.

Di heftêyê de du rojên me xweş derbas dibin. Wan rojan bavo naçe kar. Em yan diçin malên kurdên cînar, yan jî ew mêvan tîn mala me. Apo, ez li vir diçim dibistanê. Dibistan ji mala me ne dûr e. Ez pîyatî diçim dibistanê, lê carna bavo min bi erebeyê dibe dibistanê. Gava ez diçim dibistanê, ez hinekî ditirsim. Sibehan hê hinekî tarî ye. Di pola me de gelek zarok bîyanî ne. Her yek ji welatekî ye.

Apo, gundê me hê xweş e? Hûn êvaran çi dikin? Hûn dîsa her êvar li bin darê tov dibin û çîrokan dibêjin? Ez gelek bîra we dikim.

Bi xatirê te, apo.

Ez destê te radimûsim.

Yado”

Նոր բառեր և կապակցություններ

dû re	[hîz-նր բանից] հետո, ապա
hê	դէռ
fêm kirin	հասկանալ
bîyanî	օտարական, արտասահմանցի

Վարժություն 2. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել ընթացիկ ապառնի ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Çêrandin, cêribandin, efîrandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Երևի նա այս տարի իր որդուն ամուսնացնի: 2. Այդ դեղը չպետք է գլուխդ ցավեցնի: 3. Նրանք պետք է փայտ վառեն: 4. Ես պետք է միսը խաշեմ: 5. Հնարավո՞ր է, որ դու նրա ձեռքը ծալես: 6. Թշնամին ուզում է մեր քաղաքը պայթեցնել: 7. Ես ուզում եմ ճիշտն ասել, ես չեմ կարող քեզ խաբել:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Heta şêlû nebe, zelal nabe.

Meryê nemerd bibe pira jî, ser ra derbaz nebe!

Bira merî se be, ne ker be.

Դաս 23

Ըղձական ապառնի (նախաձանցավոր բայեր)

Նախաձանցավոր բայերի ըղձական ապառնին կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով համապատասխան դիմային վերջավորություններ: Նախաձանցավոր բայերի խոնարհման ժամանակ **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում:

Rûniştin (բայի ներկայի հիմք՝ **rûnê-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rûnê.	Ես նստեմ:
II դեմք	Tu rûnêy(î).	Դու նստես:
III դեմք	Ew rûnê.	Նա նստի:

I դեմք	Em rûnên.	Մենք նստենք:
II դեմք	Hûn rûnên.	Դուք նստեք:
III դեմք	Ew rûnên.	Նրանք նստեն:

Նախաձանցավոր բայերի ժխտականը կազմվելու ժամանակ **ne-** նախամասնիկը դրվում է բայի նախաձանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ez rûnenê.	Ես չնստեմ:
II դեմք	Tu rûnenêy(î).	Դու չնստես:
III դեմք	Ew rûnenê.	Նա չնստի:

I դեմք	Em rûnenên.	Մենք չնստենք:
II դեմք	Hûn rûnenên.	Դուք չնստեք:
III դեմք	Ew rûnenên.	Նրանք չնստեն:

Vegerandin (ներկայի հիմքը՝ **veger-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez vegerînim.	Ես վերադարձնեմ:
II դեմք	Tu vegerînî.	Դու վերադարձնես:
III դեմք	Ew vegerîne.	Նա վերադարձնի:

I դեմք	Em vegerînin.	Մենք վերադարձնենք:
II դեմք	Hûn vegerînin.	Դուք վերադարձնեք:
III դեմք	Ew vegerînin.	Նրանք վերադարձնեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez venegerînim .	Ես չվերադարձնեմ:
II դեմք	Tu venegerînî .	Դու չվերադարձնես:
III դեմք	Ew venegerîne .	Նա չվերադարձնի:

I դեմք	Em venegerînin .	Մենք չվերադարձնենք:
II դեմք	Hûn venegerînin .	Դուք չվերադարձնեք:
III դեմք	Ew venegerînin .	Նրանք չվերադարձնեն:

Օրինակներ՝

Em nikarin dêrî vekin.	Մենք չենք կարող դուռը բացել:
Ez gotî vegerim Yêrêvanê.	Ես պետք է վերադառնամ Երևան:
Hûn dikarin pirtûkan vegerînin?	Դուք կարո՞ղ էք գրքերը վերադարձնել:

Mêvan

Anahît, Sînem, Aram û Baran heval in. Ew li dibistanê tevî hev dixûnin û her roj hevdu dibînin. Heftêyê carekî ew li mala yekî da kom dibin, bi hev ra nên dixwin, kitêban dixûnin, xeber didin û dilîzin. Hingê yek ji wan dibe mazûvan, yên din jî dibin mêvan. Gava ku heval diçin malekê, ew ji hev ra dibêjin kî divê çi bikire. Şûnda her kes tiştekî dikire û bi xwe ra dibe.

Îcar dora Baran e. Mala wî hergav tevlihev e, û tukes nikare li mala wî tutişti bibîne. Wextê ku Anahît, Sînem, Aram li derîyê malê dixin, Baran dêrî vedike.

Baran: Hûn bi xêr hatin, hevalno. Kerem bikin, werin hundur!

Aram: Xêra Xwedê li te be!

Heval dikevin malê, lê tukes rûnanê, ji ber ku ew dixwazin alîkarîya Baran bikin.

Anahît: Barano, mase ne amade ye. Ka ji min ra bêje teyfik, kevçî, kêr û çetel ku ne?

Baran: Ez bawer dikim ku qedeh li dolabê ne. Tu dikarî wan yeko-yeko daynî ser masê. Lê teyfik gişk gemar in, dive tu wan bişoy, paşê daynî.

Aram: Baran, av dikele. Ka bêje çay ku ye? Ez ji ku çayê hildim? Ez dixwazim çayê hazir bikim.

Baran: Çay tune, lê hinek qehwe heye.

Aram: Şekir jî li vir e, lê ez nikarim şekirdankê bibînim: ez dixwazim şekir bikim nav şekirdankê.

Anahît: Şekirdank li vir e, lê têda şekir tune, têda hingiv heye.

Sînem: Ji kerema xwe, tu dikarî rûn û penêr ji çentê min derxî, bînî?

Baran: Ezê naha çentê te bînim.

Sînem: Hevalno, êdî rûnên, hêk jî îdî dikelin, û em dikarin destpê bikin.

Baran: Xwedê ji we razî be! Mala we ava! Kerem bikin hevalno, noşî can.

Aram: Noşî can.

Նոր բառեր և կապակցություններ

hingê	այդ ժամանակ
kom bûn	հավաքվել
mazûvan	տանտեր
gava ku	հենց որ, երբ
îcar	այս անգամ
tevlihev	խառնված
qedeh	գավաթ
çetel	պատառաքաղ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Em gerek ava germ vexwin. 2. Ez nikarim xwe veşêrim. 3. Tu divê xwe veneşêrî. 4. Ew mecbûr e xwe veşêre. 5. Dibe ku ewan kitêbê vegeîrîn. 6. Tu gerek her êvar çirê vêşînî. 7. Em dixwazin dêrî vekin, lê nikarin. 8. Em divê gelek qehwe venexwin, baştir e em çayê vexwin. 9. Dibe ku ez dereng ji Rûsyayê vegeîrim. 10. Gava mamoste dikeve hundur odayê, gerek em rabin ser pîya. 11. Hûn sibehê gerek di saeta neha de rabin. 12. Hûn dixwazin kîjan pencerê vekin? 13. Ez mecbûr im sibehê zû rabim. 14. Îşev em mecbûr in dereng razên. 15. Li vir kursî tune, em dikarin rûnên ser keviran. 16. Ahmed dixwaze sêşemê çî saetê vegere? 17. Ez nikarim bi raetî li qehwexanê çayê û qehwê vexwim. 18. Ez dixwazim têlêvîzyonê vêxim û lê binhêrim. 19. Pêwîst e ku em dakevin bazara masîyan. 20. Pêdivî ye bavê te biçe, ji we re erebeyê nû hilibijêre.

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել ընդակաճ ապառնի ժամանակաձևով:

1. Anahît nikare qutîya hingiv (vekirin). 2. Ew jin dixwaze tevî zarokên xwe (vegeîrîn) Kurdistanê. 3. Ez dikarim çayê (dagirtin). 4. Elîşêr naxwaze (rûniştin). 5. Zarokên biçûk naxwazin sibehê zû (rabûn). 6. Di demeke nêzîk de tu yê (vegeîrîn) wetenê xwe.

Gurê birçî

Carekê merivekî nan da gur. Gur nan xwar, pirsî:

– Ji min ra qise bike nê çawa çê dîkin?

– Gotî xwelîyê rakî, vedî.

– Wî çaxî îdî dikarî nê bixwî?

– Hê na. Divê xwelîyê hûr bikî.

– Paşê dikarî carekê ra bixwî?

– Hela na. Gerek biçînî, hîvîyê bisekînî, heta genim bighîje, bidirûy, paşê genim bibî êş, bihêrî, paşê pê êr divê hêvîr bistirêy û nê bipêjî. Wî çaxî îdî dikarî bixwî.

Pişî bihistina wan gilîyan gur got:

– O, çiqas xebat û zehmet heye! Rast e, nan bi tam e, lê bê nan jî ez dikarim bijîm.

Û awa, heta îro gur bê nan e.

Վարժարթյուն 3. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Merivek çî da gur? 2. Gur çî kir û çî pirsî? 3. Meriv çî gilî kir? 4. Ger merivek dixwaze nê bipêje, çî lazîm e? 5. Gur hazîr bû wan tiştan bike?

Hatûçûya Yêrêvanê

Mala Armên li taxa Silîkyanê ye. Devera Silîkyanê jî alîyê jîngehê ve gelekî pêşketî ye. Silîkyan jî navenda Yêrêvanê ne dûr e. Îro mêvanên Armên hene. Ew du saet pêşda jî balafirgehê hatin mala Armên. Ji balafirgehê otobûs tê navenda Yêrêvanê: herwiha mêvan pêşî bi otobûsê hatin navenda bajêr, û paşê jî navenda bajêr bi texsîyê hatin mala Armên.

Pişî pêşwazîkirina mêvanan, Armên gote wan.

– Mêvanên delal, biborînin, min nikaribû bêm balafirgehê.

Mêvanek got:

– Na canê min, xem neke, ew ne girîng e.

Hemû bi hev re rûniştin daku qehwê vexwin. Armên got:

– Hatûçûya Yêrêvanê gelek dijwar e, ne usa ye?

Mêvanek got:

– Armên can, ger rast bêjim, min di hatûçûya Yêrêvanê de gelek tiştên erênî dîtin. Wek nimûne, li kolanan wesayît di çiraya sor de nameşin, derbas nabin. Ber çirayan hemû cîyan peyabor hene û rêwî li ser wan dimeşin. Di otobûsê de ciwan cîh didin kesên kal, pîr û nivîşkan.

Armên got:

– Mêvanê delal, te tiştên erênî gotin, lê gelo tiştên neyînî nînin?

Mêvanekî din got:

– Wesayîten komguhêz bênavber nayên, dereng-dereng tèn, rêwiyên xwe digirin û hêdî-hêdî hereket dikin. Rêwî li rawestgehan saetek û zêdetir jî radiwestin. Di hatûçûyê de dengên korneyan zêde hene. Wesayîten komguhêz û wesayîten taybet bi hev re dikevin nav pêşbazîyê. Di hatûçûyê de ev tiştekî xeternak e û ne rast e. Ji ber vê yekê gelek caran qeza çê dibin. Kêmasîyeke din jî ew e, ku li nav bajêr rêyên bisîklêtan û mopêdan tunene.

Armên got:

– Belê, hûn rast dibêjin. Berê rewşa hatûçûyê baştir bû: şaredarîya Yêrêvanê naha hewil dide van pirsgirêkan çareser bike. Em jî hêvî dikin ku ev kêmasî di demeke nêzîk de dê ji holê rabin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

jîngeh	շրջակա միջավայր
balafirgeh	օդանավակայան
pêşwazîkirin	նոցունել
erênî	դրական
neyînî	բացասական
çira	լուսացույց
peyabor	հետիոտնային անցում
nîvîşkan	տկար
bênavber	անդադար
hereket kirin	շարժվել
rawestgeh	կանգառ
hatûçû	երթևեկություն
xeternak	վտանգավոր
qeza	դժբախտ պատահար
kêmasî	թերություն
şaredarî	քաղաքապետարան
hewil dan	փորձել
pirsgirêk	հիմնախնդիր
çareser kirin	լուծել
ji holê rabûn	վերանալ

Վարժություն 4. Հետևյալ նախաձանցավոր բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, daweşandin, daxistin, hildan, hilkişandin, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, razandin,

vegerîn, vêxistin, vekirin, velezîn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dil ne sifre ye, merî ber hemûşka veke.

Meriv tengîyê da gerek derê nemerda veneke.

Hevîr çiqî bistirêy, nanê wê tam dibe.

Kî nîvê rê vegere, neyî poşman e.

Heta derîya nekutî ber te venabe.

Դաս 24

Ստորադասական շաղկապներ

Ստորադասական շաղկապները բարդ նախադասության մեջ ստորադաս (երկրորդական) նախադասությունը շաղկապում են գերադաս (գլխավոր) նախադասությանը:

ku	որ, որպեսզի
çimkî, çim	քանի որ
eger, ger, heger, heke (hergê, herke, herke, herkî)	եթե
wekî	եթե, որ, որպեսզի
ji ber ku	քանի որ, որովհետև
ji bo ku	որպեսզի
daku	որպեսզի
loma, lema	այդ պատճառով, ուստի
ligel vê yekê	չնայած, չնայած այն հանգամանքին
yan na	ապա թե ոչ, թե չէ, հակառակ դեպքում
herçend	չնայած

Օրինակ՝

Ez bawer nakim ku Narê dereng bê.	Ես չեմ հավատում, որ Նարեն ուշանա (բոց.՝ ուշ գա):
Ez hatim, ku xebata xwe bigedînim.	Ես եկա, որ աշխատանքս կատարեմ:
Ji ber ku ez nexweş im, ez naxebitim.	Քանի որ ես հիվանդ եմ, ես չեմ աշխատում:
Ji ber ku pêûs ne baş bû, wî nikarbû binivîse.	Քանի որ գրիչը լավը չէր, նա չէր կարողանում գրել:
Ji ber ku em şev û roj xebitîn, me karê xwe qedand,	Քանի որ օրուգիշեր աշխատեցինք, մենք մեր գործը կատարեցինք:
Ez nedixebitîm, çimkî ez nexweş bûm.	Ես չէի աշխատում, քանի որ ես հիվանդ էի:
Min tişt fehm nekir, çimkî min baş nebihîst.	Ես ոչինչ չհասկացա, քանի որ լավ չլսեցի:
Hûn nehatine mala wê, loma ew ji we xeyîdiye.	Դուք չեկաք նրա տուն, դրա համար նա ձեզնից նեղացել է:
Heger ew îro bîn, emê ji vir biçin.	Եթե նրանք այսօր գան, մենք այստեղից կգնանք:

Heke hûn biçin bazarê, hûn dikarin sêvên gelek erzan peyda bikin.	Եթե դուք գնաք շուկա, կարող եք շատ էժան խնձորներ գտնել:
Herçend hûn biçûk in, hûnê vir bimînin.	Չնայած դուք փոքր եք, դուք այստեղ կմնաք:

Երբեմն **ku**-ն, **wekî**-ն կիրառվում են «եթե» իմաստով: Օրինակ՝

Ku erebeya wî hebûya, wê hûn bibirana.	Եթե նա մեքենա ունենար, ձեզ կտաներ:
Wekî ez biçûma Yêrêvanê, minê bixwenda.	Եթե ես գնայի Երևան, կսովորեի:

Քրդերենում հաճախ ստորադասական շաղկապի դեր են կատարում գոյականները, դերանունները, կապերը, կապական բառերը, որոնք զուգադրվում են **ku** ստորադասական շաղկապի հետ:

gava [ku]	երբ [որ]
wextê [ku]	երբ [որ]
çaxê [ku]	երբ [որ]
dema [ku]	երբ [որ]

Օրինակ՝

Gava [ku] ez hatim gund, min tu dîtî.	Երբ ես գյուղ եկա, քեզ տեսա:
Wextê [ku] baran barî, em li mêrgê bûn.	Երբ անձրևեց, մենք մարգագետնում էինք:
Çaxê [ku] Perîxan hişyar bû, dît hê tarî ye.	Երբ Փարիխանն արթնացավ, տեսավ՝ դեռ մութ է:
Çaxê [ku] min cara dawîyê tu dîtî, tu hê zarok bûy.	Երբ վերջին անգամ քեզ տեսա, դու դեռ երեխա էիր:
Dema [ku] ez hatim, te nan dixwar.	Երբ ես եկա, դու հաց էիր ուտում:

Երկխոսություն

Aram: Anî, mala we li ku ye? Ez çawa dikarim bêm mala we?

Anî: Ji bo ku tu bêy mala me, divê tu ji sînemayê heta kolana Nalbandyanê bimeşî, ji dawîya kolana Nalbandyanê li destê çepê bizivirî û bi qasî sed gavî biçî: ser milê rastê xanîyekî sor heye, ew mala me ye.

Anahî: Mala me jî li pişt mala Armên e. Li ber mala me baxçeyekî mezin heye.

Anî: Baş e, gelo kes cîhê mala Armên dizane?

Aram: Erê, ez carekê çûme mala Armên. Mala wan li jêrê mala me ye. Wê derê pirtûkxaneyê mezin heye. Mala Armên li çepê pirtûkxaneyê ye. Di navbera wan de avahîyek heye.

Anî: Baş e, malên me nêzikî hev in. Lê mala Hasmîkê ji malên me dûr e. Mala Hasmîkê li taxa Şengavîtê ye. Taxa Şengavîtê taxa herî jêr a bajêr e.

Xort û kalê

Carekê xortek, gayê xwe barkirî, rêda diçû. Kalek rast hat, xort pirsî: “Apo, tu nizanî ezê zû bighîjime malê?” Kalemêr gotê: “Kurê min, wekî tu hêdî-hêdî bajoy tu dê zû bigihîjî malê, wekî tu zû-zû bajoy, tu **dê** dereng herî malê.” Xort guh neda gilîyên kalê, lezand, gayê xwe zû ajot, derbaz bû, daku zû bighîje malê. Nîvê rê ga teqya. Mêrê kal gihîştê, dît gayê wî xortî teqyaye. Xort got:

– Loma te digot “Eger zû-zû bajoy, tu dê dereng bighîjî malê.”

Kalemêr gotê: “Erê, lawo, dinya bi sebrê ava ye.”

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Te got, ku tu dê arîkarîyê bidî me. 2. Baran barî, loma xelq ji malan derneket. 3. Eger hûn bîn, emê arîkarîya we bikin. 4. Heke zarok fêrî zimanê dayîkê nebin, wê xetereke mezin çêbe. 5. Ji bo ku em biçin sînêmayê, divê em bîlêtan bikin. 6. Gava êvarê, piştî şuxul ez vegeryam malê, hemû neferên malê bi kêfxweşî dora min girtin. 7. Gava ez hatim, min tu rê va dîtî. 8. Gava ku bahar tê, mêrg bi kulîlkan dixemilin. 9. Wextê [ku] ez hatim gund, min tu dîtî. 10. Herçend ez dereng mam, ez xemgîn nînim. 11. Ez hatim, daku te bibim malê. 12. Wan şer kir, ku milletên bindest rizgar bin. 13. Ez hatim civatê, lê tu ne li wê derê bûy. 14. Birayê min, ku par xwendekar bû, niha dixebite. 15. Ku ew bê cem me, emê bi hev ra filmeke kurdî temaşe bikin. 16. Were pirtûkxane, daku li wir pirtûkan bixûnî.

Ewlehîya hatûçûyê

Di hatûçûyê de ewlehîya merivan gelek girîng e. Divê her kes kembera ewlehîyê bi kar bîne. Bikaranîna kemberê ji metirsîyan diparêze. Kêleka piranîya rêyan peyarê hene. Gava meriv bi pêya dimeşe, pêwîst e ku ser peyarêyan re here. Zarokên biçûk divê di pêşîya erebeyê de rûnenên. Ji bo ewlehîyê divê zarok li ser rêyan nelîzin û bisîklêtê nejon. Qadên lîstîkê yên dûrî hatûçûyê bona ajotina bisîklêtan û bona lîstinê cîhên guncaw in. Parkên zarokan, qadên sporê, hewşên xwendingehan û cîhên lîstîkê gerek ji rêyên mezin dûr bin.

Divê her kes rêzikên hatûçûyê bizanibe. Dema meriv rê derbas dibin gotî ser peyaboran re derbas bibin an jî bihurkên jêzemîn û jorzemîn bikarbînin. Rêyên bi çira gelek ewleh in: çira arîkarî dikin ku meriv hêsatir û ewlehtir derbasî hemberî rê bibin. Wateya çirayên hatûçûyê ev in: çiraya sor ji bo rawestîna ye, çiraya zer bona amadebûnê û baldarbûnê ye, çiraya kesk ji bo derbasbûnê ye. Gava meriv ser rêyên ne ewleh re derbas dibin, divê gelek baldar bin. Ger çira û peyabor tunebin, meriv divê pêşî li çepê, paşê li rastê, dîsa li çepê binihêrin û paşê derbas bin.

Bihurkên jêzemîn û jorzemîn jî ewleh in. Meriv bihurkên jêzemîn û jorzemîn bikartînin û bi raetî diçin-tên. Ger meriv ser peyaboran re derbas nabin, dibin sebebê qezaya trafikê. Rêyên ku di wan de peyarê, peyabor, bihurkên jêzemîn û jorzemîn tune gelek ne ewleh in. Divê mirov rêyên ewleh bi kar bînin.

Ber dibistanan her dem peyabor hene, gelek rê jî polîs lê hene. Di hinek dibistanan de dersek ser hatûçûyê heye. Di wê dersê de mamoste û şagirt ser mijara ewlehîya hatûçûyê diaxêvin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

ewlehî	անվտանգություն
kembera ewlehîyê	ամրագրոտի
metirsî	վտանգ, սպառնալիք
peyarê	մայթ
guncaw	հարմար
qade	դաշտ
peyabor	հետիոտնային անցում
çira	լուսացույց
balder	ուշադիր, զգույշ
wate	նշանակություն
bihurk	անցում
jêzemîn	ստորգետնյա
zorzemîn	վերգետնյա
sebeb	պատճառ
qeza	պատահար
qezaya trafikê	ճանապարհատրանսպորտային պատահար
mijar	թեմա

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Եթե մենք նրանց հետ գնանք, մինչև վաղը հազիվ հասնենք: 2. Ես ամեն ինչ անում եմ, որ հասնեմ իմ երազանքին: 3. Ես գնացի գրադարան, որպեսզի այնտեղ գիրք կարդամ: 4. Քանի որ նա հիվանդ էր, չեկավ համալսարան: 5. Եթե մենք գնանք կինո, մենք միասին ֆիլմ կդիտենք:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Heger hewas e, ew jî bes e.

Berf hatiye ku ling bicemide.

Mar ku mar e, ser avê merya naxe.

Hineka got: “Deve, stûyê te xwar e,” got: “Kêdera min rast e, ku stûyê min rast be?”

Դաս 25

Ըղձական ապառնի (նախդրավոր բայեր)

Նախդրավոր բայերի ըղձական ապառնին կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի դիմային վերջավորություններ. **bi-** նախամասնիկը միանում է նախդրավոր բայի երկրորդ բաղադրիչին, այսինքն՝ դրվում է նախդիրից հետո. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **dan**, **ketin** կամ **kirin** բայն է, ապա կուրմանջի մի քանի խոսվածքներում դրանք ստանում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում՝ չեն ստանում:

Pêş ketin (ներկայի հիմքը՝ **pêş kev-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez pêş kevim (pêş bikevim).	Ես առաջ ընկնեմ:
II դեմք	Tu pêş kevî (pêş bikevî).	Դու առաջ ընկնես:
III դեմք	Ew pêş keve (pêş bikeve).	Նա առաջ ընկնի:

I դեմք	Em pêş kevin (pêş bikevin).	Մենք առաջ ընկնենք:
II դեմք	Hûn pêş kevin (pêş bikevin).	Դուք առաջ ընկնեք:
III դեմք	Ew pêş kevin (pêş bikevin).	Նրանք առաջ ընկնեն:

Ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը միանում է երկրորդ բաղադրիչին (եթե կիրառվել է **bi-** նախամասնիկը, ապա դրան փոխարինում է **ne-** նախամասնիկը):

I դեմք	Ez pêş nekevim .	Ես առաջ չընկնեմ:
II դեմք	Tu pêş nekevî .	Դու առաջ չընկնես:
III դեմք	Ew pêş nekeve .	Նա առաջ չընկնի:

I դեմք	Em pêş nekevin .	Մենք առաջ չընկնենք:
II դեմք	Hûn pêş nekevin .	Դուք առաջ չընկնեք:
III դեմք	Ew pêş nekevin .	Նրանք առաջ չընկնեն:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **çûn**, **hatin**, **gotin**, **karin**, **zanîn**, **anîn**, **danîn**, **bûn**, **heyîn** կամ **xistin** բայն է, ապա հարկ է հաշվի առնել խոնարհման առանձնահատկությունները:

Serda çûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez serda herim (serda biçim).	Ես այցելեմ:
II դերք	Tu serda herî (serda biçî).	Դու այցելես:
III դերք	Ew serda here (serda biçe).	Նա այցելի:

I դերք	Em serda herin (serda biçin).	Մենք այցելենք:
II դերք	Hûn serda herin (serda biçin).	Դուք այցելեք:
III դերք	Ew serda herin (serda biçin).	Նրանք այցելեն:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez serda neçim .	Ես չայցելեմ:
II դերք	Tu serda neçî .	Դու չայցելես:
III դերք	Ew serda neçe .	Նա չայցելի:

I դերք	Em serda neçin .	Մենք չայցելենք:
II դերք	Hûn serda neçin .	Դուք չայցելեք:
III դերք	Ew serda neçin .	Նրանք չայցելեն:

Օրինակ՝ *paşda kişandin*¹⁵ (ներկայի հիմքը՝ *paşda kişîn*-) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez paşda bikişînim .	Ես հետ քաշեմ:
II դերք	Tu paşda bikişînî .	Դու հետ քաշես:
III դերք	Ew paşda bikişîne .	Նա հետ քաշի:

I դերք	Em paşda bikişînin .	Մենք հետ քաշենք:
II դերք	Hûn paşda bikişînin .	Դուք հետ քաշեք:
III դերք	Ew paşda bikişînin .	Նրանք հետ քաշեն:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez paşda nekişînim .	Ես հետ չքաշեմ:
II դերք	Tu paşda nekişînî .	Դու հետ չքաշես:
III դերք	Ew paşda nekişîne .	Նա հետ չքաշի:

I դերք	Em paşda nekişînin .	Մենք հետ չքաշենք:
II դերք	Hûn paşda nekişînin .	Դուք հետ չքաշեք:
III դերք	Ew paşda nekişînin .	Նրանք հետ չքաշեն:

¹⁵ Կիրառվում է նաև *paşda vekişandin* ձևը:

Օրինակներ՝

Ez dixwazim perdê jêrxim ku tav serê min nexe.	Ես ուզում եմ վարագույրն իջեցնել, որպեսզի արևը գլխիս չխփի:
Xwedê bike ez ji wê derê derkevim.	Աստված տա՝ ես այդ տեղից դուրս գամ:

Երկխոսություն

Çend heval li qehwexanê rûniştine û bi hev re diaxêvin.

Berkar: Qehwe ji bo kê ye?

Miraz: Qehwe ya min e, çay jî bo Zerînê ye, avce bona Miraz e.

Berkar: Kerem bikin!

Miraz: Spas.

Zerînê: Ez dixwazim xeberekê bidim we.

Miraz: Xebera te ya xêrê. De bêje Zerînê!

Zerînê: Roja îne birayê minî mezin ji Kurdistanê Bakûr tê.

Kerem: Rastî! Welleh divê em vê yekê pîroz bikin!

Miraz: Çavên me ronik!

Zerînê: Ez dixwazim we bikim mêvan. Şeva şemîyê ezê di mala xwe de li benda we bim. Hûn dikarin bèn?

Miraz: Pir baş dibe! Ez dikarim bêm. Ez dixwazim bêm û birayê te bibînim.

Zerînê: Ezê ji bo we xwarinên xweş çê bikim.

Miraz: Tu çi xwarinan dikarî çê bikî?

Zerînê: Ezê ji we re tolme çê bikim.

Miraz: Erê, ez tolme hiz dikim.

Kerem: Mixabin, ez nikarim wê rojê bêm, ji ber ku şeva şemîyê civînek heye. Gerek beşdarî wê civînê bibim. Lê ezê rojeke din bêm.

Zerînê: Heyf, xwezil tu jî wê rojê bêy!

Miraz: Zerînê, rojeke din ezê bêm, ez gelek dixwazim birayê te bibînim.

Zerînê: Gelek baş, emê roja şemîyê hev bibînin.

Նոր բառեր

berkar, garson	մատուցող
avce	զարեջուր
civîn	ժողով, հանդիպում
heyf	ափսոս

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ձեռքդ հեռո՛ւ տար, ասեղը կխրվի մեջը: 2. Վերարկուի կոճակը պոկվեց. թո՛ւյլ տուր կարեմ: 3. Հնարավոր է՝ նա կոնֆերանս կազմակերպի: 4. Տա Աստված՝ նրանք հեռուստացույցը միացնեն ու նստեն: 5. Եղբայրս մենակ էր. ես հետը եկա: 6. Ձեռքդ հեռո՛ւ տար, պարանը կփաթաթվի դրան:

Վարժություն 2. Հետևյալ նախդրավոր բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Deranîn, derketin, destpê kirin, jêrxistin, lêdan, lêkirin, levanîn, levdan, levhatin, levxistin, lêxistin, navxistin, paşda çûn, pêkanîn, pêşda ketin, pêşhatin, pêşketin, pêşkişandin, pêva kirin, serda girtin, serda ketin, serra ajotin, têda kirin, têderxistin, têkçûn, têra kirin, tevbûn, tevxistin.

Bazarên Ermenistanê

Li Ermenistanê bazar gelekî girîng in. Li hemû bajaran, navçeyan û taxan bazarên mezin û biçuk hene. Heke yek xwe şaş bike û bi xeletî zêde pere bide, bazirgan dê vegeşîne. Bazirgan mişterîyên xwe rind nas dikin. Heke pereyê merivekî kêmtir be, ew carna dikare bi deyn jî tiştan bistîne, ji ber ku bawerîya bazirgan û mişterîyan bi hev heye.

Hûn dikarin hemû pêdivîyên xwe ji bazaran bikirin. Heke hûn biçin bazarê, hûn dikarin tiştên gelek erzan peyda bikin. Her wiha, ger hûn fêkî û sebzeyên xwe ji bazarê bikirin **dê** erzantir be. Eger hûn mewa ji bazarê bikirin wê diha nû be, çimkî li wir gundî zadên xwe bi xwe difiroşin, nadin delalan û bazirganan.

Pêşekarên ermenî gelek car di bazaran de guhar, bazin, gustîlkên zêr û zîv û xemilên din difiroşin. Hinek pêşekar pê gil û dar feraqan, teyfikan û tiştên din çêdikin û difiroşin.

Li bazarên Ermenistanê cil û bergên ermenîwarî jî hene. Ev cil û berg ji yê modern bihatir in, lê dîsa jî mirov dikarin, çimkî bona wan ew cil li ser rûyê dinyayê cilên herî xweşik in.

Bazar her roj jî hene, lê heftêyê carek – roja yekşemê bazarên mezin hene.

Eger hûn danûstandina bazarê bibînin, hûn dê çanda millet û têkilîyên mirovan baştir fehm bikin.

Նոր բառեր

navçe	շրջան
pêdivî	անհրաժեշտություն, կարիք
gil	կալ

cil û berg	հագուստ
her wiha	այսպիսով
sûd	օգուտ

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Bazar her roj hene. 2. Ger hûn biçin bazarê, hûnê jê sûdê wergirin. 3. Heke hûn biçin bazarê, hûn ê kêmtir pere bidin. 4. Li Ermenistanê bazar tenê li gundan hene. 5. Heke pereyê we têrê neke, hûn nikarin danûstandinê bikin. 6. Bazar ji bo famkirina têkiliyên mirovan girîng e.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Destê wî tijî garis be, kulmekê lêxî, yek jê narije.

Diz ji malê be, ga ji kulekê derxe.

Դաս 26

Եղանակավորող բառեր և արտահայտություններ

dive, gerek, gotî	պետք է
xwezil, xazil, xwezî	երանի
bila, bira	թող
helbet, hilbet, hilbe	գուցե, իհարկե
barê	գոնե
belkî	գոնե, գուցե
yanî	իբր
qey	գուցե, ասես
giva, giva ku	ասես

Օրինակներ՝

Belkî îro tu nikarî bixûnî.	Գուցե այսօր դու չես կարող կարդալ:
Helbet ew nikare name binivîse.	Գուցե նա չի կարող նամակ գրել:
Bila hûn her roj pirtûkên nû bixwînin.	Ամեն օր դուք թող նոր գրքեր կարդաք:
Bila ew bêje ka çi dixwaze.	Թող նա ասի՝ արդյոք ինչ է ուզում:
Kê çi dixwaze bila bêje.	Ով ինչ ուզում է, թող ասի:

Հետևյալ արտահայտություններն ու կապակցությունները նույալեւ կիրառվում են եղանակավորող նշանակությամբ:

pêwîst e	հարկավոր է, անհրաժեշտ է, հարկ է
lazim e	պետք է, հարկավոր է
dibe ku	գուցե (բոց. լինում է [որ])
digewime	հնարավոր է, կարող է (բոց. պատահում է)
mimkûn e	հնարավոր է
tuê bêjî, tu yê bêjî	ասես (բոց. դու կասես)
tirê	կարծես, ասես
mêriv tirê, merya tirê	կարծես (բոց. մարդուն թվում է)
te tirê	կարծես (բոց. քեզ թվում է)
xwedê giravî	ասես, իբրև
Xwedê bike	Տա Աստված
Xwedê neke	Աստված մի արասցե
hindik maye	քիչ է մնացել
hindik mabû	քիչ էր մնացել

bihêle	թող, թույլ տուր
bihêle bira, bihêle bila	թող [որ]
mecbûr bûn	ստիպված լինել

Օրինակներ՝

Bîna gula usa xweş e, tuê bêjî li cinetê yî.	Ծաղիկների բույրն այնքան հաճելի է, ասես դրախտում լինես:
Mêrg bi kulîlkava usa dixemile, te tirê xalîçe raxistine.	Մարգագետինն այնպես է զարդարված (բոց.՝ զարդարվում) ծաղիկներով, ասես գորգ են փռել:
Dibe ku îro em biçin mala wan.	Հնարավոր է՝ մենք գնանք նրանց տուն:

Bajar

Peyva bajar kurmancî ye. Kurmancî ev peyv ji zimanê farsî hildaye (wergirtiye). Di zimanê farsî de maneya peyva *bazar* cûda ye. Peyva bazar ya farsî bi maneya *sûk* bikartînin, ku meriv li wir tiştan dikirin û difroşin. Ji bilî peyva bajar di zimanê kurdî da peyvên din jî hene. Hinek zaravên kurdî peyva bajar bikar tînin, hinek zaravên kurdî jî peyvên *şar*, *şehar*, *şaristan* bikar tînin.

Gelek bajarên kevn li dora bircan an jî li dora keleşan ava dibûn. Hin bajarên berê jî bajarok bûn ku dora bazaran çê dibûn û wek navendên bazirganîyê eyan bûn. Ji ber vê yekê jî piranîya bajaran li ser xaçerêyên girîng ên bazirganîyê yan jî nêzîkî benderan bûn.

Berê orta gundan û bajaran gelek ferqî hebûn. Hinek gund ji bajaran feqîrtir bûn. Gundîyan nikaribû şîr, penêr, mast, sebze û fêkîyên xwe li gundan bifroşin. Li gundan dirav gelek nîbû, û gundî mecbûr bûn tiştên xwe bi hev re biguhêrin, yanê şîr, penêr, mast bidin û sebze yan fêkî hildin. Wê demê gelek gundî tiştên xwe dibirin û li bajaran difirotin.

Naha gelek bajarên mezin û biçûk hene. Di bajaran de gelek mirov dijîn û dixebitin. Li bajaran xanî û avahîyên kevn û nû, nizm û bilind, firoşgeh, dikan, xwendingeh û nexweşxane hene.

Li piranîya bajaran an jî li rex bajaran, balafirgeh, îstasyonên trênan û fabrîqe hene. Hinek bajar ber deryayê ne, û li wan bajaran benderên keştiyan hene.

Roja îro piranîya nifûsa cîhanê li bajaran dijî, û bajar roj bi roj zêdetir dibin. Gelek meriv bona xebatê ji gundan koçî bajarên mezin dikan.

Նոր բառեր և կապակցություններ

wergirtin	վերցնել, փոխառել
birc	ամրոց, աշտարակ
xaçerê	խաչմերուկ
bender	նավահանգիստ
ferqî	տարբերություն
dirav	փող
koç kirin	զաղթել, տեղափոխվել

Վարժություն 1. Հետևյալ նախադասությունների բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով՝ կիրառելով *divê, gerek, dibe ku, gofî, bila* եղանակավորող բառերն ու կապակցությունները:

Օրինակ՝ Ez diçim Rûsyayê. – Ez **gerek herim** Rûsyayê.

1. Ez ji xwe ra kitêbekê dikirim. 2. Em diçin mektebê. 3. Ew li nexweşxanê dimîne. 4. Ez çayê çê dikim. 5. Dayîk ji bo me xwarinê dadigire. 6. Ez rûn û penêr datînim ser masê. 7. Ez rûnê nivîşk ser nên dixim.

Xanîyê Koçer

Ev xanîyê Koçer e. Koçer li gund dijî. Navê xanima Koçer Zerya ye. Zerya jineke rind û jêhatî ye. Sê zarokên Koçer û Zeryayê hene. Navê keça wan Mircan e. Navê kurê wan ê mezin Awdel û yê biçûk jî Babûr e. Xanîyê Koçer du tebeq e. Du derî û şeş paceyên malê hene. Xanîyê Koçer ji çend jûran pêk tê: odeya mêvanan, pêjgeh, daşir û serşok. Li dora xanîyê wan baxçeyekî mezin heye. Li hemberî malê motorçerxeyek sekiniye. Ew motorçerxe ya Awdel e. Awdel ji motorçerxeyan gelekî hez dike. Babûr ji hespan hez dike û ajelan diparêze. Babûr bi xwe hespê xwe nal dike. Gava hesp nexweş e, Babûr hespê xwe tîmar dike. Kûçîkekî Babûr jî heye. Kûçîkê wî li ber sîya dîwêr raketiye. Mircan jî gulan û daran hez dike. Di baxçe de gelek darên mezin û biçûk, gulên rengareng hene.

Նոր բառեր և կապակցություններ

xanim	կին, տիկին
tebeq	հարկ
pace	պատուհան
jûr	սենյակ
pêjgeh	խոհանոց
daşir	զուգարան

serşok	լոգարան
pêk hatin	բաղկանալ, կազմված լինել
tîmar kirin	բուծել
sî	ստվեր

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դու պետք է դրանք իրարից պոկես: 2. Երանի դուք հաշտվեք: 3. Նա ուզում է ճաշը խառնել: 4. Դու ստիպված ես դուռը բացել: 5. Նրանք պետք է կոճկեն իրենց կոճակները: 6. Նա ուզում է այդ ծաղիկները կապել: 7. Մեր ընկերը հիվանդ է, մենք պետք է այցելենք նրան: 8. Եթե ծառի ճյուղն ընկնի, ես վրայով կանցնեմ: 9. Եթե նա ինձ մոտ նստի, մենք կգրուցենք: 10. Այդ տունը քանդվել է. հնարավոր է՝ մեր մեքենան կողքով անցնի: 11. Քո մեքենան իմ մեքենայի դիմաց ես կայանել. երանի դու այն առաջ տանես:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Herçê derdê xwe dibêje, te jî tirê ew dengbêj e.

Mêrxas diçe, cimet dimîne, xwazil min li wî, kî dilê cimetê da dimîne.

Դաս 27

Ըղձական ապառնի (բարդ բայեր)

Բարդ բայերի ըղձական ապառնին կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի դիմային վերջավորություններ: **Bi-** նախամասնիկը կիրառվում է բայի առաջին բաղադրիչից հետո, այսինքն՝ միանում է բուն բային. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **dan, kirin** կամ **ketin** բայն է, ապա որոշ խոսվածքներում այդ բայերը ստանում են **bi-** նախամասնիկ, մի քանիստում չեն ստանում:

Nîşan dan (ներկայի հիմքը՝ **nîşan d-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez nîşan dim (nîşan bidim).	Ես ցույց տամ:
II դեմք	Tu nîşan dî (nîşan bidî).	Դու ցույց տաս:
III դեմք	Ew nîşan de (nîşan bide).	Նա ցույց տա:

I դեմք	Em nîşan din (nîşan bidin).	Մենք ցույց տանք:
II դեմք	Hûn nîşan din (nîşan bidin).	Դուք ցույց տաք:
III դեմք	Ew nîşan din (nîşan bidin).	Նրանք ցույց տան:

Ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը միանում է բայի երկրորդ բաղադրիչին (եթե կիրառվել է **bi-** նախամասնիկը, ապա դրան փոխարինում է **ne-**ն):

I դեմք	Ez nîşan nedim .	Ես ցույց չտամ:
II դեմք	Tu nîşan nedî .	Դու ցույց չտաս:
III դեմք	Ew nîşan nede .	Նա ցույց չտա:

I դեմք	Em nîşan nedin .	Մենք ցույց չտանք:
II դեմք	Hûn nîşan nedin .	Դուք ցույց չտաք:
III դեմք	Ew nîşan nedin .	Նրանք ցույց չտան:

Rê ketin (ներկայի հիմքը՝ **rê kev-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rê kevim (rê bikevim).	Ես ճանապարհ ընկնեմ:
II դեմք	Tu rê kevî (rê bikevî).	Դու ճանապարհ ընկնես:
III դեմք	Ew rê keve (rê bikeve).	Նա ճանապարհ ընկնի:

I դեմք	Em rê kevin (rê bikevin).	Մենք ճանապարհ ընկնենք:
II դեմք	Hûn rê kevin (rê bikevin).	Դուք ճանապարհ ընկնեք:
III դեմք	Ew rê kevin (rê bikevin).	Նրանք ճանապարհ ընկնեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez rê nekevim .	Ես ճանապարհ չընկնեմ:
II դեմք	Tu rê nekevî .	Դու ճանապարհ չընկնես:
III դեմք	Ew rê nekeve .	Նա ճանապարհ չընկնի:

I դեմք	Em rê nekevin .	Մենք ճանապարհ չընկնենք:
II դեմք	Hûn rê nekevin .	Դուք ճանապարհ չընկնեք:
III դեմք	Ew rê nekevin .	Նրանք ճանապարհ չընկնեն:

Եթե երկրորդ բաղադրիչը *çûn*, *hatin*, *gotin*, *karin*, *zanîn*, *anîn*, *danîn*, *bûn*, *heyîn* կամ *xistîn* բայն է, ապա պետք է հաշվի առնել դրանց խոնարհման առանձնահատկությունները:

Hîn bûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hîn bim (hîn bibim).	Ես սովորեմ:
II դեմք	Tu hîn bî (hîn bibî).	Դու սովորես:
III դեմք	Ew hîn be (hîn bibe).	Նա սովորի:

I դեմք	Em hîn bin (hîn bibin).	Մենք սովորենք:
II դեմք	Hûn hîn bin (hîn bibin).	Դուք սովորեք:
III դեմք	Ew hîn bin (hîn bibin).	Նրանք սովորեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez hîn ne bim.	Ես չսովորեմ:
II դեմք	Tu hîn ne bî.	Դու չսովորես:
III դեմք	Ew hîn ne be.	Նա չսովորի:

I դեմք	Em hîn ne bin.	Մենք չսովորենք:
II դեմք	Hûn hîn ne bin.	Դուք չսովորեք:
III դեմք	Ew hîn ne bin.	Նրանք չսովորեն:

Xof kişandin (ներկայի հիմքը՝ *xof kişîn*-) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez xof bikişînim .	Ես երկյուղեմ:
II դեմք	Tu xof bikişînî .	Դու երկյուղես:
III դեմք	Ew xof bikişîne .	Նա երկյուղի:

I դեմք	Em xof bikişînin.	Մենք երկյուղենք:
II դեմք	Hûn xof bikişînin.	Դուք երկյուղեք:
III դեմք	Ew xof bikişînin.	Նրանք երկյուղեն:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez xof nekişînim.	Ես չերկյուղեմ:
II դեմք	Tu xof nekişînî.	Դու չերկյուղես:
III դեմք	Ew xof nekişîne.	Նա չերկյուղի:

I դեմք	Em xof nekişînin.	Մենք չերկյուղենք:
II դեմք	Hûn xof nekişînin.	Դուք չերկյուղեք:
III դեմք	Ew xof nekişînin.	Նրանք չերկյուղեն:

Cemîle û Tîtal

Cemîle û Tîtal cîran in. Cemîle û Tîtal cêr hildan, çûne kanîyê. Wan dît ku dora kanîyê pincar hêşîn bûye. Cemîlê got: “Ezê pincarê berhev bikim.” Lê Tîtal got: “Duh, baran barî, naha daristan tijî karî ne. Ez dixwazim em herin daristanê û karîyan berhev bikin.” Cemîle qayl bû.

Êvarê dê û bavê wan ji xebatê hatin: gava ku wan dît ku Tîtal û Cemîle karî û pincar berhev kirine, gelek şa bûn.

Axa û berxik

Axayek hebû, berxikeke wî jî hebû. Rojek axa xwast ku berxika xwe serjê bike. Berxik bi emrê Xwedê kelimî: “Ez dixwazim tu min serjê nekî heya sala min tamam bibe.” Axa got: “Berxik can, ez te serjê nakim heta sala te tamam be.”

Piştî ku sala berxikê tamam bû, xwedî got: “Berxik, çawan î? Dixwazî ez îsal jî te serjê nekim?” Go: “Na, bes e.” Axa pirsî: “Ê, çima bes e? Dinya xweş e, ronkayîya dinyayê şîrin e.” Berxikê got: “Na, bes e, min her çar nîrê salê dît: havîn, payîz, zivistan û bahar. Sala bê tiştêk xêncî van tiştan heye?” Axa got: “Na, sala din jî dîsa ev e.” Berxikê got: “Eger tiştê nû tune, min serjê bike!”

Նոր բառեր

serjê kirin	մորթել
kelimîn	խոսել
emr	հրաման
nîr, demsal	տարվա եղանակ
xêncî	բացի

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Divê em ji bo mêvanan xwarinê amade bikin. 2. Mem ji Narê re dibêje: “Ez dikarim alîkarîya te bikim.” 3. Heke Dîlan tiştêkî bêje, emê lê guhdarî bikin. 4. Tu çima nikarî pere qezenc bikî? 5. Dayê dixwaze ji bo zaroka xwe lîstokan bikire. 6. Hinek meriv nikarin tiştên nû hêsa hîn bin. 7. Zarok dixwazin zimanê Îngilîzî hîn bin. 8. Îzin heye ez vê têkstê kurt bikim? 9. Heke hûn nikaribin şuxul bikin, emê alîkarî bikin. 10. Îzin heye ez dengê te tomar bikim? 11. Îzina te tune aciz bî, tu divê tevî zarokan herî parkê. 12. Eysan dixwaze fêkîyan hûr bike.

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով:

1. Dapîra min nikare rûsî (xeber dan). 2. Em dikarin (komek dan) zarokên sêwî. 3. Hûn naxwazin zimanê xwe (ji bîr kirin), ne? 4. Em dixwazin wê filma kurdî (temaşê kirin). 5. Nazê nikare li vî hespî (siwar bûn). 6. Divê ez îro zû ji cîyê xebatê (derketin). 7. Kengê Kurdistan azad be, em dikarin welatê xwe (ava kirin). 8. Em divê cilên xwe gorî rewşa hewayê (li xwe kirin). 9. Havînê şagirt gerek (rehet bûn). 10. Were em behsa dîrokê (kirin).

Վարժություն 3. Հետևյալ բայերը խոնարհել ըղձական ապառնի ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Bawer kirin, belav kirin, berev kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), kurt kirin, nîgeran bûn (merağ bûn), qul kirin, qul bûn, unda kirin (wenda kirin).

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Նա կարող է այսօր երեկոյան քեզ հետ թենիս խաղալ: 2. Մենք կարող ենք այս հանձնարարությունը կատարել: 3. Ամռանը նա կարող է շատ զրքեր կարդալ: 4. Հնարավոր է՝ դուք մի ժամից այստեղ լինեք: 5. Դու չես կարող պատասխանել: 6. Կարելի է վերցնել Ձեր զրիչը: 7. Մենք պետք է լսենք մեր ծնողներին: 8. Նրանք պետք է օգնեն իրենց ընկերներին: 9. Ես պետք է ձեռք բերեմ այդ գիրքը: 10. Երանի դու ինձ հայերեն սովորեցնես: 11. Ես կարող եմ հայերեն սովորել: 12. Եթե դու քրդերեն խոսես, նա կհասկանա:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Tava sibê merya germ neke, ya êvarê boş e.

Havînê berev nekî, zivistanê nikarî destxî.

Mirin çeka cindîya ne, hemû kes wê xwe ke.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

sipartin	հանձնարարել
sipartek	հանձնարարություն
sefer	ճանապարհորդություն
boş	դատարկ, անիմաստ, ունայն
boş bûn	ունայն լինել, անիմաստ

Դաս 28

Ապակատար ներկա (պարզ բայեր)

Սահմանական եղանակի ապակատար ներկա ժամանակաձևն արտահայտում է խոսելու պահից հետո կատարվելիք գործողություն: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում ապակատար ներկա ժամանակաձևը կերպային ու ժամանակային առումներով համապատասխանում է հայերենի սահմանական եղանակի ապակատար ներկա ժամանակաձևին, որոշ համատեքստերում՝ ենթադրական եղանակի ապառնի ժամանակաձևին:

Ե՛վ անցողական, և՛ անանցողական բայերը ապակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհվում են նույն կերպ. բայի ներկայի հիմքին միանում են **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի դիմային վերջավորություններ: Ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով՝ ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ¹⁶:

Առաջին խմբի դիմային վերջավորություններն են.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î	-in
III դեմք	-e	-in

Kirin (ներկայի հիմքը՝ **k-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bikim.	Ես անելու եմ (կանեմ):
II դեմք	Tuê ¹⁷ bikî.	Դու անելու ես (կանես):
III դեմք	Ewê bike.	Նա անելու է (կանի):

I դեմք	Emê bikin.	Մենք անելու ենք (կանենք):
II դեմք	Hûnê bikin.	Դուք անելու եք (կանեք):
III դեմք	Ewê bikin.	Նրանք անելու են (կանեն):

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

¹⁶ Կանատ Կուրդոն ատանձնացնում է *Первое будущее время (Ezê bikim)* և *Второе будущее время (Ez wê bikim)* ժամանակաձևերը (Курдоев К., Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957, стр. 207-208): Մույն դասագրքում այդ ժամանակաձևը ներկայացվում է որպես ապակատար ներկա:

¹⁷ Շատ հաճախ *tuê*-ի փոխարեն կիրառում են *tu* կամ *tê* ձևերը:

I դեմք	Ezê nekim.	Ես չեմ անելու (չեմ անի):
II դեմք	Tuê nekî.	Դու չես անելու (չես անի):
III դեմք	Ewê neke.	Նա չի անելու (չի անի):

I դեմք	Emê nekin.	Մենք չենք անելու (չենք անի):
II դեմք	Hûnê nekin.	Դուք չեք անելու (չեք անի):
III դեմք	Ewê nekin.	Նրանք չեն անելու (չեն անի):

Օրինակ՝

Aramê bixûne. Aram wê bixûne. Aram dê bixûne.	Արամը կարդալու է (Արամը կկարդա):
---	----------------------------------

Հաճախ ապակատար ներկա ժամանակաձևով կիրառված բայի համար կիրառում են անկատար ներկայի ժխտականը¹⁸:

I դեմք	Ez nakim.	Ես չեմ անում:
II դեմք	Tu nakî.	Դու չես անում:
III դեմք	Ew nake.	Նա չի անում:

I դեմք	Em nakin.	Մենք չենք անում:
II դեմք	Hûn nakin.	Դուք չեք անում:
III դեմք	Ew nakin.	Նրանք չեն անում:

Օրինակ՝

– Tuê bixûnî – Na, ez naxûnim.	– Դու կկարդա՞ս: – Ո՛չ, չեմ կարդա (Ո՛չ, չեմ կարդում):
--	---

Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **a**-ով, **ê**-ով, **o**-ով կամ **û**-ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքը չի ստանում որևէ վերջավորություն, հոգնակի երրորդ դեմքի **-in** վերջավորության **i**-ն սղվում է:

Dirûn (ներկայի հիմքը **dirû-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bidirûm.	Ես կարելու եմ (կկարեմ):
II դեմք	Tuê bidirûy(î).	Դու կարելու ես (կկարես):
III դեմք	Ewê bidirû.	Նա կարելու է (կկարի):

¹⁸ Ապակատարի ժխտականի մասին տե՛ս նաև Ekici D., Kurmanji Kurdish Reader, Hyattsville, 2007, pp. 59-60.

I դեմք	Emê bidirûn.	Մենք կարելու ենք (կկարենք):
II դեմք	Hûnê bidirûn.	Դուք կարելու եք (կկարեք):
III դեմք	Ewê bidirû.	Նրանք կարելու են (կկարեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nedirûm.	Ես չեմ կարելու (չեմ կարի):
II դեմք	Tuê nedirûy(i).	Դու չես կարելու (չես կարի):
III դեմք	Ewê nedirû.	Նա չի կարելու (չի կարի):

I դեմք	Emê nedirûn.	Մենք չենք կարելու (չենք կարի):
II դեմք	Hûnê nedirûn.	Դուք չեք կարելու (չեք կարի):
III դեմք	Ewê nedirûn.	Նրանք չեն կարելու (չեն կարի):

Եթե բայը կամ բայի ներկայի հիմքը սկսվում է **a**-ով, ապա **bi-** նախա-մասնիկի **i**-ն սղվում է:

Avîtin (ներկայի հիմքը՝ **avêj-**) բայ խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bavêjim.	Ես նետելու եմ (կնետեմ):
II դեմք	Tuê bavêjî.	Դու նետելու ես (կնետես):
III դեմք	Ewê bavêje.	Նա նետելու է (կնետի):

I դեմք	Emê bavêjin.	Մենք նետելու ենք (կնետենք):
II դեմք	Hûnê bavêjin.	Դուք նետելու եք (կնետեք):
III դեմք	Ewê bavêjin.	Նրանք նետելու են (կնետեն):

Ժխտականը կազմելիս **a**-ով սկսվող բայի սկզբնատառը սղվում է:

I դեմք	Ezê nevêjim.	Ես չեմ նետելու (չեմ նետի):
II դեմք	Tuê nevêjî.	Դու չես նետելու (չես նետի):
III դեմք	Ewê nevêje.	Նա չի նետելու (չի նետի):

I դեմք	Emê nevêjin.	Մենք չենք նետելու (չենք նետի):
II դեմք	Hûnê nevêjin.	Դուք չենք նետելու (չեք նետի):
III դեմք	Ewê nevêjin.	Նրանք չեն նետելու (չեն նետի):

Բացառություն է **axaftin** (ներկայի հիմքը՝ **axêv-**; **axiv**) բայը, որ խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê biaxivim (bi)axêvim).	Ես խոսելու եմ (կխոսեմ):
II դեմք	Tuê biaxivî (bi)axêvî).	Դու խոսելու ես (կխոսես):
III դեմք	Ewê biaxive (bi)axêve).	Նա խոսելու է (կխոսի):

I դեմք	Emê biaxivin (biaxêvin).	Մենք խոսելու ենք (կխոսենք):
II դեմք	Hûnê biaxivin (biaxêvin).	Դուք խոսելու եք (կխոսեք):
III դեմք	Ewê biaxivin (biaxêvin).	Նրանք խոսելու են (կխոսեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neaxivim (neaxêvim).	Ես չեմ խոսելու (չեմ խոսի):
II դեմք	Tuê neaxivî (neaxêvî).	Դու չես խոսելու (չես խոսի):
III դեմք	Ewê neaxive (neaxêve).	Նա չի խոսելու (չի խոսի):

I դեմք	Emê neaxivin (neaxêvin).	Մենք չենք խոսելու (չենք խոսի):
II դեմք	Hûnê neaxivin (neaxêvin).	Դուք չեք խոսելու (չեք խոսի):
III դեմք	Ewê neaxivin (neaxêvin).	Նրանք չեն խոսելու (չեն խոսի):

Երբեմն **wê** կամ **dê** ցուցիչներից մեկը կարող է կիրառվել նաև այն դեպքում, երբ ենթական զեղչված է:

Wî îro ders nexwand, wê sibê bixûne.	Նա այսօր դաս չարեց, վաղը կանի:
---	--------------------------------

Ապակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները, տեղի պարագան կիրառվում են թեք հոլովաձևով.

Ezê kitêbê bixûnim.	Ես գիրք եմ կարդալու:
Ezê avê bidim te.	Ես ջուր եմ տալու քեզ:
Ezê ji Astxîkê lênûskê bixwazim.	Ես Աստղիկից տետր եմ ուզելու:
Ezê lênûskê bidim Astxîkê.	Ես տետր եմ տալու Աստղիկին:
Hûnê biçim Kurdistanê.	Դուք գնալու եք Քրդստան:

Հոգնակի ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

Ezê sêvan bixwim.	Ես խնձորներն ուտելու եմ:
Tuê ji cînar an tişteki bipirsî.	Դու հարևաններից մի բան ես հարցնելու:
Hûnê pirtûkê bidin heval an .	Դուք գիրք եք տալու ընկերներին:

Եզակիով կամ հոգնակիով հանդես եկող ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները կարող են գործածվել ցուցական դերանվան հետ, որը ևս կիրառվում է թեք հոլովաձևով:

Ezê vê kitêbê bixûnim.	Ես այս գիրքը կարդալու եմ:
Ezê pirtûkê bidim wî kurî.	Ես գիրք եմ տալու այդ տղային:

Emê wê keçê bibînin.	Մենք այդ աղջկան տեսնելու ենք:
Ezê van sêvan bikirim.	Ես այս խնձորները գնելու եմ:
Ezê ji wan keçan avê bixwazim.	Ես այդ աղջիկներից ջուր եմ խնդրելու:

Եթե գործողությունը նշում է մի տեղից մեկ այլ վայր շարժում, ապա խոնարհված բային կարող է հավելվել **-e** վերջավորություն: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցական լեզվում.

Ezê herim (biçim) mala hevalê xwe.	Ezê herime (biçime) mala hevalê xwe.	Ես գնալու եմ ընկերոջս տուն:
Zarokê bikevin dibistanê.	Zarokê bikevine dibistanê.	Երեխաները մտնելու են դպրոց:

Երբեմն **gotin** բայը կարող է ստանալ **-e** վերջավորությունը:

Ezê tiştekî bêjim te.	Ezê tiştekî bêjime te.	Ես մի բան եմ ասելու քեզ:
-----------------------	------------------------	--------------------------

Որոշ բայեր կարող են ստանալ էնկլիտիկ դերանուն:

Ezê avê bidim wî/wê.	Ես ջուր եմ տալու նրան:
Ezê avê bidimê .	Ես ջուր եմ տալու [նրան]:
Ezê tiştekî bêjim wî/wê.	Ես մի բան եմ ասելու նրան:
Ezê tiştekî bêjimê.	Ես մի բան եմ ասելու [նրան]:

Wê razîbin

Kalemêrekî dixwast dara sêvê daçkîne. Yekî *cahil* pirs kir, gotê: “Kalo, çira diçerçirî? Axir tu **yê** jê nexwî.” Kalemêr lê vegerand, gotê: “Ez nexwim, tu **yê** bixwî, merivên din **wê** bixwin. Ewan **wê** razîbin ji wî merivî, ku ev dar daçikandiye.”

Çîyayê sêsale

Carekê du heval rê da diçûn. Hevalek li wan deran nas bû, lê **yê** din nas nîbû. Wan rê va çîyayekî mezin dît. Ew merivê nenas pirs kir: “Navê vî çîyayî çî ye?” Hevalê din got: “Navê vî çîyayî ‘Çîyayê Sêsale’ ye.” Hevalê nenas ecêbmayî ma û got: “Pah! Xwedê emir bide, wekî bibe çarsale, **wê** çiqasî bilind be.”

Նոր բառեր և կապակցություններ

çerçirîn	չարչարվել
daçikandin	տնկել
ecêbmayî man	զարմանալ, ապշել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ezê pirtûkê bikirim. 2. Ew jin wê bizinê bidoşe. 3. Ezê zû-zû bibezim. 4. Tu yê name binivîsî. 5. Ezê êvarê rojname bixûnim. 6. Ewan wê kincên nû bikirin. 7. Aram wê bona zaroka çîroka bixûne. 8. Îşev mêvan wê li vê derê bimînin. 9. Ezê Hasmîkê bibînim. 10. Ezê seba hevalê xwe tiştêkî bikirim. 11. Ewê pirtûkê binivîse. 12. Heftêya bê ezê te bibînim. 13. Payîzê belgên dara wê biweşin. 14. Zivistanê berf wê bibare.

Li çayxanê

Em li çayxanê taştê dîkin. Ev çayxaneyêke gelekî kevn û navdar e. Ew li navenda bajarê Gyûmrîyê ye. Navê wê “Givûg” e. Mase û stol dar in, dîwarên wê qehweyî ne. Derî û pencere reng û reng in. Ser dîwaran wêneyên bajarê Gyûmrîyê hene: ew gelek bala mêvan û geştîyaran dikişînin û xweşa wan tên. Li çayxanê gelek mêvan hene. Hinek ji wan nên dixwin, hinek çayê vedixwin û rojname dixwînin.

Em dora masê rûdînen. Garson tê û dibêje: “Hûn bi ser çavan hatine!” Paşê garson ji me dipirse: “Daxwazîya we çî ye? Hûn çî dixwazin bixwin û çî dixwazin vexwin?” Ez dibêjim: “Ez dixwazim hêkan bixwim û çayê vexwim, du hevalên min dixwazin nên bixwin û qehwê vexwin.” Garson ji bo me taştê tîne. Li ser masê nan, nivîşk, penêr, hêk, rîçal, şekir û xwê heye.

Hevalekî min ji garson dipirse: “Hingiv heye?” Garson bersîv dide: “Belê, hingivê gundê Sarîarê heye. Sarîar gundekî xweş e û ji Gyûmrîyê gelekî ne dûr e.” Paşê garson hingiv jî tîne.

Em dixwin, vedixwin û bi hev re sohbet dîkin. Em dema xwe gelek baş derbas dîkin. Di dawîyê de em pere didin, bexşîş dihêlin û xatirê xwe dixwazin.”

Նոր բառեր և կապակցություններ

bal kişandin	ուշադրություն գրավել
daxwaz	պահանջ
garson, berkar	մատուցող
bexşîş	թելավճար

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մինչև գարուն նա կգա: 2. Որդի՛ս, իմ կողքը նստելո՛ւ ես: 3. Վաղը գնալո՛ւ ես դպրոց: 4. Ե՛րբ ես Իրան գնալու: 5. Վաղվանից նա այստեղ է աշխատելու: 6. Վաղը հյուրեր կգան մեր քաղաք: 7. Վաղը ես շուտ կգամ աշխատանքի: 8. Վաղը չէ մյուս օրը ես ուշ կվերադառնամ: 9. Մյուս տարի մենք մի նոր տուն կգնենք: 10. Այս տարի նրանք հայրենիք են գնալու:

Վարժություն 3. Հետևյալ բայերը խոնարհել ապակատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Ajotin, bihîstin, birin, dan, dizîn, firîn, gerîn, girtin, guhastin, hêran, hiştin (hîştin), kenîn, kirin, kirîn, man, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pirsîn, rêtin, revîn, şandin, stendin, şûştin, tirsîn, xebitîn, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivirîn.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Bi pirsê **tê** bighîjî Qersê.

Rûvî ra gotin: “Tê bibî padşê mirîşka”, rûvî rûnişt û da girî.

Xwedê bike, meleyê çî bike?

Te çî danî beroşê tuê wî tiştî jî bixwî.

Go: “Ew çî ye diçinî?” Go: “Kengê hêşîn be, tuê bibînî”

Դաս 29

Ապակատար ներկա (*çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn, xistin, êxistin* բայեր)

Çûn, hatin, gotin, karin, zanîn, anîn, danîn, bûn, heyîn, xistin, êxistin բայերը ապակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Çûn բայը որոշ խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, որոշ խոսվածքներում՝ առանց **bi-** նախամասնիկի:

I դեմք	Ezê herim (biçim).	Ես գնալու եմ (կգնամ):
II դեմք	Tuê herî (biçî).	Դու գնալու ես (կգնաս):
III դեմք	Ewê here (biçe).	Նա գնալու է (կգնա):

I դեմք	Emê herin (biçin).	Մենք գնալու ենք (կգնանք):
II դեմք	Hûnê herin (biçin).	Դուք գնալու եք (կգնաք):
III դեմք	Ewê herin (biçin).	Նրանք գնալու են (կգնան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neçim.	Ես չեմ գնալու (չեմ գնա):
II դեմք	Tuê neçî.	Դու չես գնալու (չես գնա):
III դեմք	Ewê neçe.	Նա չի գնալու (չի գնա):

I դեմք	Emê neçin.	Մենք չենք գնալու (չենք գնա):
II դեմք	Hûnê neçin.	Դուք չեք գնալու (չեք գնա):
III դեմք	Ewê neçin.	Նրանք չեն գնալու (չեն գնա):

Hatin բայը որոշ խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, մի քանի խոսվածքներում՝ առանց **bi-**ի:

I դեմք	Ezê bêim (werim, werêm).	Ես գալու եմ (կգամ):
II դեմք	Tuê bêy(î) (werêy, werêy).	Դու գալու ես (կգաս):
III դեմք	Ewê bê (werê).	Նա գալու է (կգա):

I դեմք	Emê bêin (werên, werin).	Մենք գալու ենք (կգանք):
II դեմք	Hûnê bêin (werên, werin).	Դուք գալու եք (կգաք):
III դեմք	Ewê bêin (werên, werin).	Նրանք գալու են (կգան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neyêm.	Ես չեմ գալու (չեմ գա):
II դեմք	Tuê neyêy(î).	Դու չես գալու (չես գա):
III դեմք	Ewê neyê.	Նա չի գալու (չի գա):

I դեմք	Emê neyên.	Մենք չենք գալու (չենք գա):
II դեմք	Hûnê neyên.	Դուք չեք գալու (չեք գա):
III դեմք	Ewê neyên.	Նրանք չեն գալու (չեն գա):

Gotin բայը որոշ խոսվածքներում կազմվում է **bi-** նախամասնիկով, մի քանիսում՝ առանց **bi-**ի:

I դեմք	Ezê bêjim (bibêjim).	Ես ասելու եմ (կասեմ):
II դեմք	Tuê bêjî (bibêjî).	Դու ասելու ես (կասես):
III դեմք	Ewê bêje (bibêje).	Նա ասելու է (կասի):

I դեմք	Emê bêjin (bibêjin).	Մենք ասելու ենք (կասենք):
II դեմք	Hûnê bêjin (bibêjin).	Դուք ասելու եք (կասեք):
III դեմք	Ewê bêjin (bibêjin).	Նրանք ասելու են (կասեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nebêjim .	Ես չեմ ասելու (չեմ ասի):
II դեմք	Tuê nebêjî .	Դու չես ասելու (չես ասի):
III դեմք	Ewê nebêje .	Նա չի ասելու (չի ասի):

I դեմք	Emê nebêjin .	Մենք չենք ասելու (չենք ասի):
II դեմք	Hûnê nebêjin .	Դուք չեք ասելու (չեք ասի):
III դեմք	Ewê nebêjin .	Նրանք չեն ասելու (չեն ասի):

Karin և **zanîn** բայերը ապակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս որոշ խոսվածքներում կիրառում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն կիրառում: Ժխտականը կազմելու համար **bi-**ն փոխարինվում է **ni-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ezê bikaribim (karibim).	Ես կարողանալու եմ (կկարողանամ):
II դեմք	Tuê bikaribî (karibî).	Դու կարողանալու ես (կկարողանաս):
III դեմք	Ewê bikaribe (karibe).	Նա կարողանալու է (կկարողանա):

I դեմք	Emê bikaribin (karibin).	Մենք կարողանալու ենք (կկարողանանք):
II դեմք	Hûnê bikaribin (karibin).	Դուք կարողանալու եք (կկարողանաք):
III դեմք	Ewê bikaribin (karibin).	Նրանք կարողանալու են (կկարողանան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nikaribim.	Ես չեմ կարողանալու (չեմ կարողանա):
II դեմք	Tuê nikaribî.	Դու չես կարողանալու (չես կարողանա):
III դեմք	Ewê nikaribe.	Նա չի կարողանալու (չի կարողանա):

I դեմք	Emê nikaribin.	Մենք չենք կարողանալու (չենք կարողանա):
II դեմք	Hûnê nikaribin.	Դուք չեք կարողանալու (չեք կարողանա):
III դեմք	Ewê nikaribin.	Նրանք չեն կարողանալու (չեն կարողանա):

Կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում կիրառվում են նաև **bikarim, bikarî, bikare, bikarin** ձևերը:

Zanîn բայը ապակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bizanibim (zanibim).	Ես իմանալու եմ (կիմանամ):
II դեմք	Tuê bizanibî (zanibî).	Դու իմանալու ես (կիմանաս):
III դեմք	Ewê bizanibe (zanibe).	Նա իմանալու է (կիմանա):

I դեմք	Emê bizanibin (zanibin).	Մենք իմանալու ենք (կիմանանք):
II դեմք	Hûnê bizanibin (zanibin).	Դուք իմանալու եք (կիմանաք):
III դեմք	Ewê bizanibin (zanibin).	Նրանք իմանալու են (կիմանան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nizanibim.	Ես չեմ իմանալու (չեմ իմանա):
II դեմք	Tuê nizanibî.	Դու չես իմանալու (չես իմանա):
III դեմք	Ewê nizanibe.	Նա չի իմանալու (չի իմանա):

I դեմք	Emê nizanibin.	Մենք չենք իմանալու (չենք իմանա):
II դեմք	Hûnê nizanibin.	Դուք չեք իմանալու (չեք իմանա):
III դեմք	Ewê nizanibin.	Նրանք չեն իմանալու (չեն իմանա):

Կուրմանջիի որոշ խոսվածքներում էլ կիրառվում են նաև **bizanim, bizanî, bizane, bizanin** ձևերը:

Anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bînim.	Ես բերելու եմ (կբերեմ):
II դեմք	Tuê bînî.	Դու բերելու ես (կբերես):
III դեմք	Ewê bîne.	Նա բերելու է (կբերի):

I դեմք	Emê bînin.	Մենք բերելու ենք (կբերենք):
II դեմք	Hûnê bînin.	Դուք բերելու եք (կբերեք):
III դեմք	Ewê bînin.	Նրանք բերելու են (կբերեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neynim.	Ես չեմ բերելու (չեմ բերի):
II դեմք	Tuê neynî.	Դու չես բերելու (չես բերի):
III դեմք	Ewê neyne.	Նա չի բերելու (չի բերի):

I դեմք	Emê neynin.	Մենք չենք բերելու (չենք բերի):
II դեմք	Hûnê neynin.	Դուք չեք բերելու (չեք բերի):
III դեմք	Ewê neynin.	Նրանք չեն բերելու (չեն բերի):

Danîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê daynim.	Ես դնելու եմ (կդնեմ):
II դեմք	Tuê daynî.	Դու դնելու ես (կդնես):
III դեմք	Ewê dayne.	Նա դնելու է (կդնի):

I դեմք	Emê daynin.	Մենք դնելու ենք (կդնենք):
II դեմք	Hûnê daynin.	Դուք դնելու եք (կդնեք):
III դեմք	Ewê daynin.	Նրանք դնելու են (կդնեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê daneynim.	Ես չեմ դնելու (չեմ դնի):
II դեմք	Tuê daneynî.	Դու չես դնելու (չես դնի):
III դեմք	Ewê daneyne.	Նա չի դնելու (չի դնի):

I դեմք	Emê daneynin.	Մենք չենք դնելու (չենք դնի):
II դեմք	Hûnê daneynin.	Դուք չեք դնելու (չեք դնի):
III դեմք	Ewê daneynin.	Նրանք չեն դնելու (չեն դնի):

«Դառնալ» նշանակությամբ **bân** բայը խոնարհելիս կիրառվում է **bi-** նախամասնիկը:

I դերք	Ezê bibim.	Ես դառնալու եմ (կդառնամ):
II դերք	Tuê bibî.	Դու դառնալու ես (կդառնաս):
III դերք	Ewê bibe.	Նա դառնալու է (կդառնա):

I դերք	Emê bibin.	Մենք դառնալու ենք (կդառնանք):
II դերք	Hûnê bibin.	Դուք դառնալու եք (կդառնաք):
III դերք	Ewê bibin.	Նրանք դառնալու են (կդառնան):

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ezê nebin.	Ես չեմ դառնալու (չեմ դառնա):
II դերք	Tuê nebî.	Դու չես դառնալու (չես դառնա):
III դերք	Ewê nebe.	Նա չի դառնալու (չի դառնա):

I դերք	Emê nebin.	Մենք չենք դառնալու (չենք դառնա):
II դերք	Hûnê nebin.	Դուք չեք դառնալու (չենք դառնա):
III դերք	Ewê nebin.	Նրանք չեն դառնալու (չեն դառնա):

«Լինել» նշանակությամբ **bân** բայը խոնարհելիս **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում:

I դերք	Ezê bim.	Ես լինելու եմ (կլինեմ):
II դերք	Tuê bî.	Դու լինելու ես (կլինես):
III դերք	Ewê be.	Նա լինելու է (կլինի):

I դերք	Emê bin.	Մենք լինելու ենք (կլինենք):
II դերք	Hûnê bin.	Դուք լինելու եք (կլինեք):
III դերք	Ewê bin.	Նրանք լինելու են (կլինեն):

Ժխտականը կազմվում է **nî-** նախամասնիկով:

I դերք	Ezê nîbim.	Ես չեմ լինելու (չեմ լինի):
II դերք	Tuê nîbî.	Դու չես լինելու (չես լինի):
III դերք	Ewê nîbe.	Նա չի լինելու (չի լինի):

I դերք	Emê nîbin.	Մենք չենք լինելու (չենք լինի):
II դերք	Hûnê nîbin.	Դուք չեք լինելու (չեք լինի):
III դերք	Ewê nîbin.	Նրանք չեն լինելու (չեն լինի):

Օրինակներ՝

Ezê li vir bim, heta tu bêyî.	Ես այստեղ կլինեմ մինչև դու գաս:
Ezê tumê vê derê bim.	Ես միշտ այստեղ եմ լինելու:
Dibe ku ez sibê li vir nîbim.	Երևի վաղը ես այստեղ չլինեմ:

Birin (*տանել*) բայի ներկայի հիմքը նույնպես **b-**ն է, բայց այն չպետք է շփոթել **bûn**-ի հետ: Օրինակ՝

Ezê bibim mamoste.	Ես կդառնամ ուսուցիչ:
Ezê te bi xwe re bibim.	Ես քեզ ինձ հետ եմ տանելու:

Heyîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê hebin.	Ես լինելու եմ (գոյությունն եմ ունենալու):
II դեմք	Tuê hebî.	Դու լինելու ես (գոյությունն ես ունենալու):
III դեմք	Ewê hebe.	Նա լինելու է (գոյությունն է ունենալու):

I դեմք	Emê hebin.	Մենք լինելու ենք (գոյությունն ենք ունենալու):
II դեմք	Hûnê hebin.	Դուք լինելու եք (գոյությունն եք ունենալու):
III դեմք	Ewê hebin.	Նրանք լինելու են (գոյությունն են ունենալու):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê tunebim.	Ես չեմ լինելու (գոյություն չեմ ունենալու):
II դեմք	Tuê tunebî.	Դու չես լինելու (գոյություն չես ունենալու):
III դեմք	Ewê tunebe.	Նա չի լինելու (գոյություն չի ունենալու):

I դեմք	Emê tunebin.	Մենք չենք լինելու (գոյություն չենք ունենալու):
II դեմք	Hûnê tunebin.	Դուք չեք լինելու (գոյություն չեք ունենալու):
III դեմք	Ewê tunebin.	Նրանք չեն լինելու (գոյություն չեն ունենալու):

Xistin բայը որոշ խոսվածքներում ստանում է **bi-** նախամասնիկ, մի քանիսում չի ստանում:

I դեմք	Ezê xim (bixim).	Ես քսելու եմ (կքսեմ):
II դեմք	Tuê xî (bixî).	Դու քսելու ես (կքսես):
III դեմք	Ewê xe (bixe).	Նա քսելու է (կքսի):

I դեմք	Emê xin (bixin).	Մենք քսելու ենք (կքսենք):
II դեմք	Hûnê xin (bixin).	Դուք քսելու եք (կքսեք):
III դեմք	Ewê xin (bixin).	Նրանք քսելու են (կքսեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nexim.	Ես չեմ քսելու (չեմ քսի):
II դեմք	Tuê nexî.	Դու չես քսելու (չես քսի):
III դեմք	Ewê nexe.	Նա չի քսելու (չի քսի):

I դեմք	Emê nexin.	Մենք չենք քսելու (չենք քսի):
II դեմք	Hûnê nexin.	Դուք չեք քսելու (չեք քսի):
III դեմք	Ewê nexin.	Նրանք չեն քսելու (չեն քսի):

Օրինակ՝

Ezê rûnê nivîşk ser nên xim, bixwim.	Ես կարագը կքսեմ հացին, կուտեմ:
Vê derê kanî heye, tu dikarî destên xwe bixî nav avê.	Այստեղ աղբյուր կա, դու կարող ես ձեռքերդ դնել ջրի մեջ:

Êxistin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bêxim.	Ես հանելու եմ (կհանեմ):
II դեմք	Tuê bêxî.	Դու հանելու ես (կհանես):
III դեմք	Ewê bêxe.	Նա հանելու է (կհանի):

I դեմք	Emê bêxin.	Մենք հանելու ենք (կհանենք):
II դեմք	Hûnê bêxin.	Դուք հանելու եք (կհանեք):
III դեմք	Ewê bêxin.	Նրանք հանելու են (կհանեն):

Հանդիպում են նաև *biêxim, biêxî, biêxe, biêxin, biêxin, biêxin* ձևերը:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neyêxim.	Ես չեմ հանելու (չեմ հանի):
II դեմք	Tuê neyêxî.	Դու չես հանելու (չես հանի):
III դեմք	Ewê neyêxe.	Նա չի հանելու (չի հանի):

I դեմք	Emê neyêxin.	Մենք չենք հանելու (չենք հանի):
II դեմք	Hûnê neyêxin.	Դուք չեք հանելու (չեք հանի):
III դեմք	Ewê neyêxin.	Նրանք չեն հանելու (չեն հանի):

Առկա են նաև *neêxim, neêxî, neêxe, neêxin, neêxin, neêxin* ձևերը:

Երկխոսություն

Ajeng û Pergul di zenîngehê de dixûnin. Îro 20-ê meha Tebaxê ye, û dersa wan dikeve tatîlê. Herdu jî kêfxweş in. Ew diçin, di qehwexanê de rûdinên û li ser rojên tatîlê xeber didin.

Ajeng: Tu yê vê tatîlê çî bikî?

Pergul: Ez **dê** biçim welatekî germ.

Ajeng: Ma tu dizanî tu yê herî ku derê?

Pergul: Ezê herim Gurcistanê, li deryayê avjenî bikim.

Ajeng: Em dixwazin herin welatê xwe: emê herin Kurdistanê.

Pergul: Tu û kî?

Ajeng: Ez û xûşka min, Berîvan, ya ku tu ji dersa îngilîzî **nas dikî**.

Pergul: Belê, tê bîra min. Ez xûşka te **dinasim**.

Ajeng: Lê hûnê çawa biçin Gurcistanê?

Pergul: Emê herin Tîblîsîyê: li wir maleke apê min heye. Em dikarin di mala wî de bimînin. Paşê birayê min bi jin û zarokên xwe re **wê** bê cem me. Piştî ku birayê min bê, emê biçin deryayê.

Ajeng: Hinek çî ji bo me wê hebe?

Pergul: Ma tu yê jî bêt wê derê?

Ajeng: Çima neyê? Ez û hevala min Dilnaz, emê têra xwe li Kurdistanê bigerin, paşê emê bîlêtan bikin, rê bikevin û bêt cem we.

Pergul: Emê pir kêfxweş bibin. Hûn bi ser çavan bêt! Dema ku hûn bêt cem me, hûnê jî mala apê min da bimînin. Mala ku emê têda bimînin, fireh e, pênc yan şeş otaxên wê malê hene. Heger dilê we hebe, emê bi hev re herin deryayê.

Ajeng: Hûnê ji Tîblîsîyê bi çî herin deryayê?

Pergul: Emê bi otobosê biçin. Çûn û hatin pê otobozê gelekî erzan e.

Ajeng: Ez hêvîdarim, emê bi hev re herin.

Pergul: Emê li benda we bin.

Ajeng: De baş. Ezê îdî rabim. Bi xatrê te.

Pergul: Oxir be! Silavan Dilnazê ra bibêje!

Ajeng: Ser çavan.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

nas kirin, nasîn	ճանաչել
Heger dilê we hebe...	Եթե ցանկանաք... (բռց.՝ Եթե սիրտ ունենաք...)

Mala nû

Emê sibehê herin mala xwe ya nû. Mala teze li qatê pêncan e. Hevalê bavê min ew mal seba me destxist. Naha karker kelûpel û hûrmûrên mala

me dibin malê. Mala me ya kevn gund da bû, lê mala teze di şêher de ye. Bavê min qayîl nîbû, ku em mala gund bifroşin û bîn şêher. Lê dayîka min dixwast ku em bîn şêher. Wê herdem digot: “Emê di demeke kurt de xanîkî teze bikirin û biçin şêher.” Usa em hatin şêher.

Mala nû bilind û ronikayî ye, lê bavê min bîra mala gund dike. Bavê min dibêje: “Tuê bêjî xanîyê şêher qefes be.” Xûşka min û birayê min xweşhal in, çimkî mala nû da otaxeke mezin heye, û ew li wir dilîzin. Dîya min jî şa ye: mala teze da metbexke mezin heye.

Նոր բառեր և կապակցություններ

kelûpel, hûrmûr	ապրանք
ronkayî	լուսավոր
di demeke kurt de	շուտով
tuê bêjî (tu yê bêjî)	ասես, կարծես (բոց. դու կասես)
qefes, qolîtk	վանդակ
şa	ուրախ
çimkî	քանի որ
metbex	խոհանոց

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ezê biçim parka mezin. 2. Rewşenê li roja çarşemê bê. 3. Emê sibehê biçin parkê. 4. Ewê li kargehê bixebite. 5. Ger tu bêy, ezê te bibînim. 6. Hevala min heftêya bê wê biçe Kurdistanê. 7. Hûnê bona şivê bîn mala me, emê xwarinê çêbikin. 8. Heke ez biçim bajarekî din, kî dê çavdêrîya baxçê min bike? 9. Heke ew sibehê werê, ezê xweşhal bim. 10. Ez dê sibehê biçim nexweşxanê. 11. Ezê bo te avê bînim. 12. Hevalê min wê bikaribe zû bê.

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը կիրառել ապակատար ներկա ժամանակաձևով և նախադասությունները թարգմանել:

1. Aram îro (hatin) mala me. 2. Ez sibê (çûn) mala meta xwe. 3. Heftêya din ew (çûn) Sêvanê. 4. Lawo, tu kengê (çûn) civînê? 5. Apo, tu kengê (hatin) mala me?

Biharê bê

Zivistan e. Hemû der sar e, û berf dibare. Dayîka min û her du metên min li odeyê rûniştine. Apê Armanc dest û pîyên xwe ber sobê germ dike û çayê vedixwe. Agah dikeve hundur û ji wî dipirse: “Apo, gelo biharê çıxax bê? Axir gelek sar e.” Apê Armanc dibêje: “Niha em di meha Çile de ne.

Pêşyê Sibat wê bê, paşê Adarê **bê**, bîst û yekê Adarê Newroz e. Li dawîya Newrozê bihar destpêdike.” Agah dibêje: “Emê biharê çi bikin?”

Apê Armanc çayê û şêkir dide Agah û dibêje: “Dû cejna Newrozê, di destpêka biharê de serma **wê** tewa be, germa wê bê, û berfê bihele. Hêdî-hêdî erd wê hêşîn bibe, kulîlk wê geş bibin. Çêlekê golikan bizên, û mî wê berxan bizên. Kar û barên zevîyan jî wê destpê bike. Emê pez û çêlekên xwe bidoşin, emê pê şîr mast bimeyînin, penîr bavêjin.

Apê Armanc axaftina xwe berdewam dike, Agah guhdarî dike, xewna bihara xwe dibîne û dibêje: “Ezê biharê berx û golikên xwe bibim zozanan, serê çîyê bigerînim. Ezê her roj berx û golikan biçêrînim û her êvar bêm malê.”

Նոր բառեր և կապակցություններ

dû	ههتاو
tewa bûn	վերջանալ
hêşîn bûn	կանաչել, աճել (բույսերի համար)
geş	վառ, պայծառ, փթթուն
meyandin	մերել
penîr avîtin	պանիր պատրաստել
xewn, xevn	երագ

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hewa wê germ be, û baranê bibare. 2. Biharê wê gul û gîha şîn bin. 3. Havînê wê germ be. Zarok wê avjenîyê bikin. 4. Payîzê wê hênik be. 5. Serma wê kê m be, germ wê zêde be. 6. Zivistanê şev wê kin bin.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dilê te fire be, cîyê me wê hebe.

Xwedê yar be, bira dinya tev neyar be.

Keçel dermana zanibe, wê pêşyê serê xwe xe.

Merivê nezan ra hurmetê bikî, wê bêje: “Ji min ditirsin.”

Şerbetê bidî merivê pîs, dîsa wê bêje: “Şerbet tal e.”

Go: “Tuê kengê bêyî? Go: “Boçka devê gihîşte erdê.”

Դաս 30

Ապակատար ներկա (պատճառական բայեր)

Սահմանական եղանակի ապակատար ներկա ժամանակաձևով **պատճառական բայերի** խոնարհման ժամանակ պատճառական բայի ներկայի հիմքին ավելանում են **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի դիմային վերջավորություններ: Ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով՝ ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ:

Xapandin (ներկայի հիմքը՝ **xapîn-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bixapînim.	Ես խաբելու եմ (կխաբեմ):
II դեմք	Tuê bixapînî.	Դու խաբելու ես (կխաբես):
III դեմք	Ewê bixapîne.	Նա խաբելու է (կխաբի):

I դեմք	Emê bixapînin.	Մենք խաբելու ենք (կխաբենք):
II դեմք	Hûnê bixapînin.	Դուք խաբելու եք (կխաբեք):
III դեմք	Ewê bixapînin.	Նրանք խաբելու են (կխաբեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nexapînim.	Ես չեմ խաբելու (չեմ խաբի):
II դեմք	Tuê nexapînî.	Դու չես խաբելու (չես խաբի):
III դեմք	Ewê nexapîne.	Նա չի խաբելու (չի խաբի):

I դեմք	Emê nexapînin.	Մենք չենք խաբելու (չենք խաբի):
II դեմք	Hûnê nexapînin.	Դուք չեք խաբելու (չեք խաբի):
III դեմք	Ewê nexapînin.	Նրանք չեն խաբելու (չեն խաբի):

Şkênandin (ներկայի հիմքը՝ **şkên-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bişkênim.	Ես կոտրելու եմ (կկոտրեմ):
II դեմք	Tuê bişkênî.	Դու կոտրելու ես (կկոտրես):
III դեմք	Ewê bişkêne.	Նա կոտրելու է (կկոտրի):

I դեմք	Emê bişkênin.	Մենք կոտրելու ենք (կկոտրենք):
II դեմք	Hûnê bişkênin.	Դուք կոտրելու եք (կկոտրեք):
III դեմք	Ewê bişkênin.	Նրանք կոտրելու են (կկոտրեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neşkênim.	Ես չեմ կոտրելու (չեմ կոտրի):
II դեմք	Tuê neşkênî.	Դու չես կոտրելու (չես կոտրի):
III դեմք	Ewê neşkêne.	Նա չի կոտրելու (չի կոտրի):

I դեմք	Emê neşkênin.	Մենք չենք կոտրելու (չենք կոտրի):
II դեմք	Hûnê neşkênin.	Դուք չեք կոտրելու (չեք կոտրի):
III դեմք	Ewê neşkênin.	Նրանք չեն կոտրելու (չեն կոտրի):

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bidim çêkirin(ê).	Ես սարքել եմ տալու (սարքել կտամ):
II դեմք	Tuê bidî çêkirin(ê).	Դու սարքել ես տալու (սարքել կտաս):
III դեմք	Ewê bide çêkirin(ê).	Նա սարքել է տալու (սարքել կտա):

I դեմք	Emê bidin çêkirin(ê).	Մենք սարքել ենք տալու (սարքել կտանք):
II դեմք	Hûnê bidin çêkirin(ê).	Դուք սարքել եք տալու (սարքել կտաք):
III դեմք	Ewê bidin çêkirin(ê).	Նրանք սարքել են տալու (սարքել կտան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nedim çêkirin(ê).	Ես սարքել չեմ տալու (սարքել չեմ տա):
II դեմք	Tuê nedî çêkirin(ê).	Դու սարքել չես տալու (սարքել չես տա):
III դեմք	Ewê nede çêkirin(ê).	Նա սարքել չի տալու (սարքել չի տա):

I դեմք	Emê nedin çêkirin(ê).	Մենք սարքել չենք տալու (սարքել չենք տա):
II դեմք	Hûnê nedin çêkirin(ê).	Դուք սարքել չեք տալու (սարքել չեք տա):
III դեմք	Ewê nedin çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չեն տալու (սարքել չեն տա):

Miraz û rêwî

Miraz merivekî aqil û zane bû. Rojekî wî rêwîk dît. Rêwî ber sîya darê, kêleka kanîyê rûnişt. Rêwî Miraz dît, silav da û gotê: “Ez dixwazim herim şêherê piş vî çîyayî. Kengê ezê bighîjim?” Miraz got: “Tu here.” Rêwî got: “Te nebihîst min çi got? Min pirsî kengê ezê bigîjim şêher.” Miraz got: “Tu here!” Rêwî fikir kir, ku ew dîn e, îdî tişt negot û **bi rê ket**. Hema çend gav avît, Miraz gazî wî kir û got: “Du sehetan şunda (du sehetê din) tu dê bigîjî şêher.” Rêwî zivirî û pirsî: “Lê te çima zû negot?” Miraz gotê: “Çimkî min rêva çûna te nedîtibû. Min nizanbû tu hêdî diçî yan zû.”

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Aram wê wan nûçeyan bigihîne me. 2. Ezê pirtûka te vegerînim. 3. Dengê bilind wê serê te bêşîne. 4. Tu yê wê îskanê bişkênî. 5. Me îsal bernameya xwe neqedand, emê saleke din biqedînin. 6. Ew dixwazî di parkan de zarokên xwe bigerînin. 7. Tu çima dixwazî hevalê xwe bicêribînî? 8. Hevalê min wê prtûkê ji destê min birevîne.

Name ji bo bavê

Bavo, ka guhdarîya min bike, ezê te ra tiştekî muhim bêjim. Ezê ji gund derkevim, herim bajarê mezin. Ezê li wir bixebitim, bibim hoste. Heger ez bibim hoste, gelek perê min wê hebe. Ezê her meh dirav bişînim gund. Tu dikarî bi wî pereyî xanîyekî nû ji me ra çê bikî. Jîyana me wê baş be. Emê bikaribin zarokên xwe bişînin dibistanê. Birayê min dikare bibe doxtir, xwîşka min dikare bibe mamoste. Ew wê bikaribin alîkarîya mirovên belengaz bikin, wê bikaribin zarokên kurd hînî xwendinê bikin. Bavo, heger ez neçim, ez nikarim îdara mala me bikim.

Ez destê te radimûsim,

Kurê te,

Bengîn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

rêva çûn	ճամփա գնալ
Min nedîtibû.	Ես չէի տեսել:
bi rê ketin, rê ketin	ճանապարհ քնկնել
muhim, girîng	կարևոր
îdare kirin	ապրուստ հայթայթել

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը կիրառել ապակատար ներկա ժամանակաձևով և նախադասությունները թարգմանել:

1. Xwendekar dersên xwe (wekilandin). 2. Roj berf (helandin). 3. Em zarokan (birin) û şêher da (gerandin). 4. Ez av (kelandin) û çay (amade kirin).

Վարժություն 3. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել ապակատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Çêrandin, cêribandin, efirandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Դաս 31

Ապակատար ներկա (նախաձանցավոր բայեր)

Նախաձանցավոր բայերի ապակատար ներկան կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով համապատասխան դիմային վերջավորություններ: Նախաձանցավոր բայերը խոնարհելիս **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում. ենթական դրվում է ուղիղ հոլովաձևով՝ ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ:

Rûniştin (ներկայի հիմքը՝ **rûnê-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê rûnê.	Ես նստելու եմ (կնստեմ):
II դեմք	Tuê rûnêy(î).	Դու նստելու ես (կնստես):
III դեմք	Ewê rûnê.	Նա նստելու է (կնստի):

I դեմք	Emê rûnên.	Մենք նստելու ենք (կնստենք):
II դեմք	Hûnê rûnên.	Դուք նստելու եք (կնստեք):
III դեմք	Ewê rûnên.	Նրանք նստելու են (կնստեն):

Նախաձանցավոր բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը դրվում է բայի նախաձանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ezê rûnenê.	Ես չեմ նստելու (չեմ նստի):
II դեմք	Tuê rûnenêy(î).	Դու չես նստելու (չես նստի):
III դեմք	Ewê rûnenê.	Նա չի նստելու (չի նստի):

I դեմք	Emê rûnenên.	Մենք չենք նստելու (չենք նստի):
II դեմք	Hûnê rûnenên.	Դուք չեք նստելու (չեք նստի):
III դեմք	Ewê rûnenên.	Նրանք չեն նստելու (չեն նստի):

Vegerandin (ներկայի հիմքը՝ **vegerîn-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê vegerînim.	Ես վերադարձնելու եմ (կվերադարձնեմ):
II դեմք	Tuê vegerîni.	Դու վերադարձնելու ես (կվերադարձնես):
III դեմք	Ewê vegerîne.	Նա վերադարձնելու է (կվերադարձնի):

I դեմք	Emê vegerînin.	Մենք վերադարձնելու ենք (կվերադարձնենք):
II դեմք	Hûnê vegerînin.	Դուք վերադարձնելու եք (կվերադարձնեք):
III դեմք	Ewê vegerînin.	Նրանք վերադարձնելու են (կվերադարձնեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê venegerînim.	Ես չեմ վերադարձնելու (չեմ վերադարձնի):
II դեմք	Tuê venegerîni.	Դու չես վերադարձնելու (չես վերադարձնի):
III դեմք	Ewê venegerîne.	Նա չի վերադարձնելու (չի վերադարձնի):

I դեմք	Emê venegerînin.	Մենք չենք վերադարձնելու (չենք վերադարձնի):
II դեմք	Hûnê venegerînin.	Դուք չեք վերադարձնելու (չեք վերադարձնի):
III դեմք	Ewê venegerînin.	Նրանք չեն վերադարձնելու (չեն վերադարձնի):

Zozan

Havîn bû. Vize-viza moza bû. Eysê zarokên xwe ra got:

– Zarokno, zû bikin, hazir bin, emê îro herin zozanê.

Gogê û Nazê şa bûn. Nazê got:

– Dayê, hevala min jî wê tevî me bê.

Zahar got:

– Ez naxwazim biçim zozanê, ezê li malê bimînim.

Dayîkê got:

– Tuê çira li malê bimîni?

Zahar got:

– Ezê çolê şixul bikim. Ezê bo we zebeşa û şemama bişînim zozana.

Nazê go:

– Emê jî te ra gul û sosina bişînin.

Çend rojan şunda Zahar bo wan zembîlek zerdeleyên zer, zebeş û şemem şand.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hûnê sibehê saeta çendan rabin? 2. Hûnê kîjan pencereyê vekin? 3. Ezê sibehê zû rabim. 4. Îşev emê gelek dereng razên. 5. Emê vegerin û rûnên ber avê. 6. Aram wê sêşemê çi saetê vegere? 7. Hûnê wan tiştan veşêrin. 8. Ewê jî Yêrêvanê vegerin. 9. Ezê şeraba sor vexwim. 10. Ezê avê venexwim. 11. Ewê êgir vêsine. 12. Ezê dêrî vekim.

Վարժություն 2. Հետևյալ նախաձանցավոր բայերը խոնարհել ապակա-տար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:
Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, daweşandin, daxistin, hildan, hilkişandin, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, razandin, vegeîn, vêxistin, vekirin, velezn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin.

Hirç û keç

Carekê keçên gund çûn mêşe daku mêwe bînin. Wan gelek fêkî berevkir û nîvro vegeryan, lê pê hesîyan ku keçek tune. Wan gazî wê kir, lê kesekî bersîv neda.

Wan gote gundîya ku keçek nava mêşe da xalifî. Wan nizanibû ku ew keç wenda nebû: keç çû, gihîşte maleke biçûk. Dêrî xist, lê tukes derî venekir. Keçe bi xwe derî vekir, çû hundur û li ser kursîyê rûnişt. Hirçek di wê malê da dima, ku wê gavê mal da nîbu.

Hirç evarê vegerya, hat malê, keç dît, şa bû, got:

– Keça delal, tu bi xêr hatî, îda ez nahêlim tu herî, tu yê vir bimînî.

Keç girya, lê mala hirçê da ma.

Hirç temamiya rojê diçû nava mêşe, keçê mal temiz dikir, gêzî dikir, xwarin hazir dikir û bê îzin nediçû derva. Rojekê keçê gote hirçê:

– Dê u bavê min ra pêşkêşekê bibe gund!

Hirç qayîl bû. Keç zembîleke mezin dest xist u hirçê ra got:

– Ezê kadeyan bikime nav vê zembîlê, tu bibe gundê me. Lê tu divê kadeyan nexwî. Ezê hilkişim li ser xênî u te binihêrim.

Hirç gava ji hundur derket, keçik destxweda ket hundur zembîlê u kade tijî ser xwe kirin.

Hirç vegerya, zembîl hilda, danî ser pişta xwe u çû. Rê va westya û got:

– Ez ser koka vê darê rûnê, hinek kade bixwim.

Keçikê deng kir:

– Ez te dibînim, ser koka darê runenê, kadeyan nexwe!

Hirç sekinî, zembîl da pişta xwe u dîsa rîya xwe da çû.

Gava hinekî jî çû, got:

– Ezê ser koka vê darê runê, hinek kade bixwim.

Qîzik ji nava zembîlê dîsa dengê xwe bilind kir û got:

– Ez te dibînim, ser koka wê darê runenê, kadeyan nexwe!

Hirç rabû revî, gihîşte gund, rasterast çû mala dê û bavê keçê, derê wan xist:

– Dêrî vekin, keça we ji bo we pêşkêş şandiye!

Gava kûçik ew hirç dît, ewtya. Hirç tirsîya, zembîl ji ser pişta xwe ve avît ber dêrî û revî berbi mêşe.

Bave keçê derî vekir, zembîlê nihêrî u ecêbmayî ma: qîzika wî nava kadeyan runiştibû û dikenya.

Նոր բառեր

mêwe	միրգ
xalifîn	կորյեւ
gêzî	ավել
pêşkêş	նվեր
kade	զաթա
zembîl	կողով

Դաս 32

Ապակատար ներկա (նախդրավոր և բարդ բայեր)

Նախդրավոր և բարդ բայերի ապակատար ներկան կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և առաջին խմբի դիմա-յին վերջավորություններ. **bi-** նախամասնիկը դրվում է բայի առաջին բա-ղադրիչից հետո, այսինքն՝ միանում է բուն բային: Ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով՝ ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ:

Եթե երկրորդ բաղադրիչը **dan, ketin** կամ **kirin** բայն է, ապա կուրման-ջիի որոշ խոսվածքներում այդ բայերը ստանում են **bi-** նախամասնիկ, մի քանիսում չեն ստանում:

Nîşan dan (ներկայի հիմքը՝ **nîşan d-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê nîşan (bi)dim.	Ես ցույց եմ տալու (ցույց կտամ):
II դեմք	Tuê nîşan (bi)dî.	Դու ցույց ես տալու (ցույց կտաս):
III դեմք	Ewê nîşan (bi)de.	Նա ցույց է տալու (ցույց կտա):

I դեմք	Emê nîşan (bi)din.	Մենք ցույց ենք տալու (ցույց կտանք):
II դեմք	Hûnê nîşan (bi)din.	Դուք ցույց եք տալու (ցույց կտաք):
III դեմք	Ewê nîşan (bi)din.	Նրանք ցույց են տալու (ցույց կտան):

Ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը միանում է բայի երկրորդ բաղադրիչին (եթե կիրառվել է **bi-** նախամասնիկը, ապա դրան փոխարի-նում է **ne-**ն):

I դեմք	Ezê nîşan nedim.	Ես ցույց չեմ տալու (ցույց չեմ տա):
II դեմք	Tuê nîşan nedî.	Դու ցույց չես տալու (ցույց չես տա):
III դեմք	Ewê nîşan nede.	Նա ցույց չի տալու (ցույց չի տա):

I դեմք	Emê nîşan nedin.	Մենք ցույց չենք տալու (ցույց չենք տա):
II դեմք	Hûnê nîşan nedin.	Դուք ցույց չեք տալու (ցույց չեք տա):
III դեմք	Ewê nîşan nedin.	Նրանք ցույց չեն տալու (ցույց չեն տա):

Rê ketin (ներկայի հիմքը՝ **rê kev-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê rê (bi)kevim.	Ես ճանապարհ եմ ընկնելու (ճանա-պարհ կընկնեմ):
II դեմք	Tuê rê (bi)kevî.	Դու ճանապարհ ես ընկնելու (ճանա-պարհ կընկնես):

III դեմք	Ewê rê (bi) keve.	Նա ճանապարհ է ընկնելու (ճանապարհ կընկնի):
----------	--------------------------	---

I դեմք	Emê rê (bi) kevin.	Մենք ճանապարհ ենք ընկնելու (ճանապարհ կընկնենք):
II դեմք	Hûnê rê (bi) kevin.	Դուք ճանապարհ եք ընկնելու (ճանապարհ կընկնեք):
III դեմք	Ewê rê (bi) kevin.	Նրանք ճանապարհ են ընկնելու (ճանապարհ կընկնեն):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê rê ne kevim.	Ես ճանապարհ չեմ ընկնելու (ճանապարհ չեմ ընկնի):
II դեմք	Tuê rê ne kevî.	Դու ճանապարհ չես ընկնելու (ճանապարհ չես ընկնի):
III դեմք	Ewê rê ne keve.	Նա ճանապարհ չի ընկնելու (ճանապարհ չի ընկնի):

I դեմք	Emê rê ne kevin.	Մենք ճանապարհ չենք ընկնելու (ճանապարհ չենք ընկնի):
II դեմք	Hûnê rê ne kevin.	Դուք ճանապարհ չեք ընկնելու (ճանապարհ չեք ընկնի):
III դեմք	Ewê rê ne kevin.	Նրանք ճանապարհ չեն ընկնելու (ճանապարհ չեն ընկնի):

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը *çûn*, *hatin*, *gotin*, *karin*, *zanîn*, *anîn*, *danîn*, *bûn*, *heyîn* կամ *xistin* բայն է, ապա հարկ է հաշվի առնել դրանց խոնարհման առանձնահատկությունները:

Serda çûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê serda herim (biçim) .	Ես այցելելու եմ (կայցելեմ):
II դեմք	Tuê serda herî (biçî) .	Դու այցելելու ես (կայցելես):
III դեմք	Ewê serda here (biçe) .	Նա այցելելու է (կայցելի):

I դեմք	Emê serda herin (biçin) .	Մենք այցելելու ենք (կայցելենք):
II դեմք	Hûnê serda herin (biçin) .	Դուք այցելելու եք (կայցելեք):
III դեմք	Ewê serda herin (biçin) .	Նրանք այցելելու են (կայցելեն):

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ezê serda neçim.	Ես չեմ այցելելու (չեմ այցելի):
II դերք	Tuê serda neçî.	Դու չես այցելելու (չես այցելի):
III դերք	Ewê serda neçe.	Նա չի այցելելու (չի այցելի):

I դերք	Emê serda neçin.	Մենք չենք այցելելու (չենք այցելի):
II դերք	Hûnê serda neçin.	Դուք չեք այցելելու (չեք այցելի):
III դերք	Ewê serda neçin.	Նրանք չեն այցելելու (չեն այցելի):

Paşda kişandin (ներկայի հիմքը՝ **paşda kişîn-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ezê paşda bikişînim.	Ես հետ եմ քաշելու (հետ կքաշեմ):
II դերք	Tuê paşda bikişînî.	Դու հետ ես քաշելու (հետ կքաշես):
III դերք	Ewê paşda bikişîne.	Նա հետ է քաշելու (հետ կքաշի):

I դերք	Emê paşda bikişînin.	Մենք հետ ենք քաշելու (հետ կքաշենք):
II դերք	Hûnê paşda bikişînin.	Դուք հետ եք քաշելու (հետ կքաշեք):
III դերք	Ewê paşda bikişînin.	Նրանք հետ են քաշելու (հետ կքաշեն):

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ezê paşda nekişînim.	Ես հետ չեմ քաշելու (հետ չեմ քաշի):
II դերք	Tuê paşda nekişînî.	Դու հետ չես քաշելու (հետ չես քաշի):
III դերք	Ewê paşda nekişîne.	Նա հետ չի քաշելու (հետ չի քաշի):

I դերք	Emê paşda nekişînin.	Մենք հետ չենք քաշելու (հետ չենք քաշի):
II դերք	Hûnê paşda nekişînin.	Դուք հետ չեք քաշելու (հետ չեք քաշի):
III դերք	Ewê paşda nekişînin.	Նրանք հետ չեն քաշելու (հետ չեն քաշի):

Xebat parevekirin

Rojekê jinê gazine xwe mêrê xwe kir, got:

– Tu qet alikariyê min nakî, şuxulê malê bi temamî ser stûyê min e. Heta êvarê dixebitim. Sibê zû radibim, heywan-meywanê malê alif dikim, cî-mîya hildidim, paşê xwarin-marinê hazir dikim, kinc-mincê qirêj dişom.

Ji berbanga sibehê rehetîya min tune: hevîr-mevîr distirêm, nên-mên dipêjim, pez-mezê malê didoşim, kes tune alî min bike, tu jî bi kêfa xwe digerî, qet nabêjî ‘hema bi tişteki ez alî jina xwe bikim’.

Mêrê jinikê fikirî, hilda got:

– Evda Xwedê, welle giliye te rast e. Hema ji îro şunda xebata malê emê bi helalî nîvî bikin, nîvî tu yê bikî, nîvî jî ezê bikim.

Jinikê pirsî:

– Çawa?

Mêrê wê got:

– Sibe zû emê rabin, tu yê heywana alif bikî, ezê jî meywana alif bikim, hevîr tu yê bistirêyî, mevîr ezê bistirêm, xwerinê tu yê hazir bikî, marinê ezê hazir bikim, kincê zarokan tu yê bişoyî, minca ezê bişom, nên tu yê bipêjî, mên ezê bipêjim, pezê malê tu yê bidoşî, mêz ezê bidoşim. Ji vê şunda her tiştî emê nîvekarî bikin, bira barê te hinekî sivik bibe. Îdî gazinê te ji min tunebe!

Civata mişka

Bû civata mişka. Mişka ji hev ra got:

– Gelî mişkno, îlac me ji destê pişikê tune. Pişik dizîkava me digire, dixwe. Werin em zengilekî çê bikin, têkin stûyê pişikê. Wekî dengê zengil bê, emê birevin, xilas bin.

Paşê jî wan got:

– De yekî jî bînin, bila zengil bibe, bike stûyê pişikê.

Mixabin, kesekî taqet nekir zengil bibe, têke stûyê pişikê.

Նոր բառեր և կապակցություններ

alif kirin	կերակրել (կենդանիներին)
îlac	փրկություն, բուժում
taqet	համարձակություն

Վարժություն 1. Կազմել նախադասություններ՝ ըստ նշվող օրինակի:

Օրինակ՝ ez – mamoste – zarok hînî xwendinê kirin.

Ez dixwazim bibim mamoste. Ku ez bibim mamoste, ezê zarokan hînî xwendinê **bikim**.

1. em – endazyar – avahî çêkirin.
2. tu – mîmar – xanî çêkirin.
3. Aram – nûjdar – meriv qenc kirin.
4. Delal – xwendekar – xwendin.
5. ez – rojnemevan – miqale nivîsîn.

6. hûn – nanpêj – nan pehtin.
7. zarok – mezin – cihan guhastin.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Piştî çar salan emê xwendina xwe xilaz bikin, lê hûnê îsal xilaz bikin. 2. Tu yê bîlêtan bona şanoyê dest xî? 3. Ezê têlêvîzyonê vêxim û mêze bikim. 5. Dijmin wê herdem êrîş bike, tu dive xwe biparêzî. 6. Ewê dîwarên mala xwe spî bike.

Վարժություն 3. Հետևյալ նախդրավոր և բարդ բայերը խոնարհել ապա-կատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Bawer kirin, belav kirin, berev kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), kurt kirin, nîgeran bûn, qul kirin, unda kirin (wenda kirin), deranîn, derketin, destpê kirin, girê dan, lêdan, lêkirin, levdan, qise kirin, pêva kirin, serda girtin, têkçûn, tevxistin.

Name ji bo apê

Apê min ê delal, xebereke min a xweş ji bo te heye. Emê mehekê şûnda werin tatîlê. Tu niha texmîn dikî em çiqas şa dibin. Ev salek e ku em her roj bi xeyala gundê xwe dijîn. Dayê, bawo û yên din herdem qala gund, kalo, pîrê, heval û cînanan dîkin. Hela texmîn bike, ka ez bîrîya çi dikim. Ez bawer im ku tiştekî usa wê neyê bîra te. Ez bîrîya kûçikên me dikim, apo. Dema ku ez havînê bêm, ezê her roj bi kûçikan re bilîzim. Ez dizanim ku **tu yê** hêrs bibî û bêjî: “Kuro, dest nede kûçikan.” Lê ezê her du kûçikan bi xwe re bigerînim. Ezê her roj di golê de avjenîyê bikim.

Apo, zimanê îngilîzî pir zehmet e. Ez hêdî-hêdî hînî wî zimanî dibim. Ez nikarim zêde xwe biwestînim, çimkî ez hê jî dixwazim paşda bêm gundê me. Ez nikarim hînî vir bibim.

De niha bi xatirê te, ez destê te radimûsim.

Ji bîr neke, emê mehekê şûnda werin gund.

Նոր բառեր և կապակցություններ

qal kirin	պատմել
qala tiştekî kirin	պատմել ինչ-որ բան (կամ բանի մասին)

Ժողովրդական ասացվածքներ

Çi biçinî, tu yê wê hilînî.

Meriv ku bi hêrs rabû, wê bi zirar rûnê.

Mişkê kor çiqaxalîyê bikole, wê serê xwe ke.

Դաս 33

Բայի անդեմ ձևեր (դերբայներ)

Բայի անդեմ ձևերը ցույց են տալիս գործողություն՝ գուրկ լինելով եղանակի, ժամանակի, դեմքի և թվի կարգերից: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում դերբայական համակարգը թույլ է զարգացած. կարելի է առանձնացնել բայի հետևյալ անդեմ ձևերը՝ **անորոշ դերբայ, գործողության անուն, ներկայի դերբայ, անցյալի դերբայ**:

Անորոշ դերբայը բայի ուղիղ ձևն է, այն ցույց է տալիս գործողության ընդհանուր գաղափար: Անորոշ դերբայն ունի **-din, -tin, -stin, -in, -în, -an, -ân** վերջավորությունները:

şandin	ուղարկել
bihîstin	լսել
birin	տանել
danîn	դնել
hêran	աղալ
bûn	լինել

Գործողության անունը ձևով համընկնում է անորոշ դերբային (որոշ խոսվածքներում գործողության անունը ստանում է **-ê** վերջավորություն): Այն համեմատելի է հայերենի ապակատար, մասամբ՝ համակատար դերբային: Նախադասության մեջ գործողության անունը կարող է հանդես գալ գոյականաբար, ինչպես նաև կիրառվել կրավորական սեռի բայաձևեր կազմելիս:

Xwendin ne hêsa ye.	Մովորելը հեշտ չէ:
Wexta xwendinê hat.	Մովորելու ժամանակը եկավ:
Ew ji mirinê ditirse.	Նա մահանալուց վախենում է:
Ew hat xapandin(ê).	Նա խաբվեց:

Անցյալի դերբայը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին ավելացնելով **-î** (որոշ խոսվածքներում՝ **-i**) վերջավորություն: Անցյալի դերբայը համապատասխանում է հայերենի հարակատար դերբային: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում այն կիրառվում է վաղակատար ներկա և վաղակատար անցյալ, ինչպես նաև երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևերի կազմության ժամանակ:

Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք	Անցյալի դերբայ
hatin	hat-	hatî (hati) (բոլ.՝ եկած)
ketin	ket-	ketî (keti) (բոլ.՝ ընկած)

girtin	girt-	girtî (girti) (բոց. ընած)
gotin	got-	gotî (goti) (բոց. ասած)
şûştin	şûşt-	şûştî (şûşti) (բոց. լվացած)
kelandin	keland-	kelandî (kelandi) (բոց. խաշած)
rûniştin	rûnişt-	rûniştî (rûnişti) (բոց. նստած)
gihîştin	gihîşt-	gihîştî (gihîşti) (բոց. հասած)

Եթե բայի անցյալի հիմքը վերջանում է *a*-ով, *ê*-ով, *o*-ով, *i*-ով կամ *û*-ով, ապա բայի անցյալի հիմքի և *-î* (*-i*) վերջավորության միջև դրվում է *y* կիսաձայնը:

Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք	Անցյալի դերբայ
çûn (çûyîn)	çû-	çûyî-
berdan	berda-	berdayî-
anîn	anî-	anî-
nivîsîn	nivîsî-	nivîsî-

Անցյալի դերբայը կարող է նաև լինել որոշիչ՝ հանդես գալով իզաֆեթային կառույցում:

gilîyê gotî	ասված խոսք
şuxula kirî	արված գործ
cilên şûştî	լվացած հագուստներ
welatê pêşketî	զարգացած երկիր
pirtûka çapkirî	տպագրված գիրք

Անցյալի դերբայը կարող է կիրառվել բայ-հանգույցի հետ և ցույց տալ առարկայի վիճակ:

Derî vekirî ye .	Դուրս բաց է (բոց. բացված է):
Derî girtî ye.	Դուրս փակ է (բոց. ծածկված է):
Derî vekirî bû .	Դուրս բաց էր (բոց. բացված էր):
Derî girtî bû.	Դուրս փակ էր (բոց. ծածկված էր):

Ներկայի դերբայը կազմվում է՝ բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով *-ek* կամ *-ok* վերջավորություն: Հարկ է նշել, որ ոչ բոլոր բայերը կարող են ունենալ ներկայի դերբայ: Ներկայի դերբայը համապատասխանում է հայերենի ենթակայական դերբային: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում ներկայի դերբայը չի կիրառվում բայի ժամանակաձևերի կազմության ժամանակ, նախադասության մեջ այն կարող է կիրառվել գոյականաբար և ածականաբար:

Անորոշ դերբայ	Բայի ներկայի հիմք	Անցյալի դերբայ
kenîn (ծիծաղել)	ken-	kenok (ծիծաղող, ծիծաղ-կոտ)
zivirîn (պտտվել)	zivir-	zivirok (պտտվող)
tirsîn (վախենալ)	tirs-	tirsok (վախեցող, վախ-կոտ)
tirsandin (վախեցնել)	tirsîn-	tirsînok (վախեցող, վախ-կոտ)
xapîn (խաբվել)	xap-	xapok (խաբող)
xapandin (խաբել)	xapîn-	xapînok (խաբող, դավա-ճան)
reqisîn (պարել)	reqis-	reqisok (պարող)
gerîn (ման գալ)	ger-	gerok (ման եկող)

Hêsirê bavê

Bav û kur ser nê nê rûdinên. Xwarin tê ber wana. Kur kevçîyê xwarinê bi lez dixê devê xwe. Devê kur dişewite, dibêje bavê xwe: “Peh, bavo, xwarina me çiqas zû sar bû.” Bav jî kevçî xwarin hiltîne, îda tesele nake, dike devê xwe. Devê bavê dişewite, hêsir çavê bavê ra davêje. Kur dibêje: “Bavo, çira digrî?” Bav dibêje: “Tu mirî yî, loma ez digirîm.”

Dibistan

Li gundê me dibistan tune. Ez bawer dikim ku gundê me piçûk e, loma dibistan tune. Li bajêr gelek dibistan hene. Lê ew dibistanên kurdan nînin. Mamoste jî zimanê kurdî nizanin, û pirtûk jî ne bi zimanê kurdî ne. Gelek zarokên kurdan berî çûna dibistanê tenê zimanê kurdî dizanin, tu zimanên din nizanin. Ew di dibistanan de zimanê tirkî an jî erebî hîn dibin.

Li hinek welatan peyivandina zimanê kurdî ew çend hêsa nîne. Gelek kurd zimanê xwe napeyivin, lê usa jî naxwazin zimanê bîyanî hîn bin. Ew berxwedidin û naçin dibistanên wan. Ev tişt jî nezanîyê tîne.

Նոր բառեր և կապակցություններ

hêsir	արցունք, արտասուք
tese le kirin	ստուգել
zordestî	ճնշում
bîyanî	օտար
nezanî	անգիտություն
berxwedan	դիմադրել

Դաս 34

Վաղակատար ներկա (անանցողական և անցողական բայեր)

Վաղակատար ներկա ժամանակաձևը ցույց է տալիս անցյալում կատարված և ավարտված գործողություն, որի արդյունքն առնչվում է ներկային:

Անանցողական բայերի վաղակատար ներկան կազմվում է անցյալի դերբայի¹⁹ և համապատասխան բայ-հանգույցի համակցմամբ:

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hatime.	Ես եկել եմ:
II դեմք	Tu hatiýi.	Դու եկել ես:
III դեմք	Ew hatiye.	Նա եկել է:

I դեմք	Em hatine.	Մենք եկել ենք:
II դեմք	Hûn hatine.	Դուք եկել եք:
III դեմք	Ew hatine.	Նրանք եկել են:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային հավելելով **ne-** նախամասնիկ:

I դեմք	Ez nehatime.	Ես չեմ եկել:
II դեմք	Tu nehatiýi.	Դու չես եկել:
III դեմք	Ew nehatiye.	Նա չի եկել:

I դեմք	Em nehatine.	Մենք չենք եկել:
II դեմք	Hûn nehatine.	Դուք չեք եկել:
III դեմք	Ew nehatine.	Նրանք չեն եկել:

Օրինակներ՝

Ez îro zû hatime .	Ես այսօր շուտ եմ եկել:
---------------------------	------------------------

¹⁹ Վաղակատար ժամանակաձևի համար կուրմանջի տարբեր խոսվածքներում կիրառվել և կիրառվում են անցյալի դերբայի և՛ **-î**, և՛ **-i** վերջավորություն ունեցող տարբերակները (օրինակ՝ *ew hatiye* = *ew hatîye*): Դասագրքի քերականությանը վերաբերող բաժիններում ներկայացվել են **-i**-ով տարբերակները, իսկ օրինակներում, տեքստերում և վարժություններում երկու տարբերակներն էլ հանդիպում են: Հարկ է նշել, որ երբեմն որոշ գրքերում և մամուլում վաղակատար ներկայի համար կարող են գործածվել նաև առանց **-i**-ի և **-î**-ի տարբերակներ (օրինակ՝ *ew ketye*, *ew hatye*):

Որոշ բայերի (այն բայերը, որոնց անցյալի հիմքը վերջանում է **a**-ով, **ê**-ով, **o**-ով, **û**-ով, օրինակ՝ **çûn** - **çûyî**, **man** - **mayî**, **razan** - **razayî**) խոնարհման ժամանակ անցյալի դերբայի **-îy** վերջավորությունը սղվում է:

Çûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez çûme.	Ես գնացել եմ:
II դեմք	Tu çûyî.	Դու գնացել ես:
III դեմք	Ew çûye.	Նա գնացել է:

I դեմք	Em çûne.	Մենք գնացել ենք:
II դեմք	Hûn çûne.	Դուք գնացել եք:
III դեմք	Ew çûne.	Նրանք գնացել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neçûme.	Ես չեմ գնացել:
II դեմք	Tu neçûyî.	Դու չես գնացել:
III դեմք	Ew neçûye.	Նա չի գնացել:

I դեմք	Em neçûne.	Մենք չենք գնացել:
II դեմք	Hûn neçûne.	Դուք չեք գնացել:
III դեմք	Ew neçûne.	Նրանք չեն գնացել:

Man բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez mame.	Ես մնացել եմ:
II դեմք	Tu mayî.	Դու մնացել ես:
III դեմք	Ew maye.	Նա մնացել է:

I դեմք	Em mane.	Մենք մնացել ենք:
II դեմք	Hûn mane.	Դուք մնացել եք:
III դեմք	Ew mane.	Նրանք մնացել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nemame.	Ես չեմ մնացել:
II դեմք	Tu nemayî.	Դու չես մնացել:
III դեմք	Ew nemaye.	Նա չի մնացել:

I դեմք	Em nemane.	Մենք չենք մնացել:
II դեմք	Hûn nemane.	Դուք չեք մնացել:
III դեմք	Ew nemane.	Նրանք չեն մնացել:

Անցողական բայերի վաղակատարը կազմվում է՝ անցյալի դերբային ավելացնելով *-ye* վերջավորությունը²⁰. ենթական դրվում է թեք հոլովաձևով:

Dîtin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dîtiye.	Ես տեսել եմ:
II դեմք	Te dîtiye.	Դու տեսել ես:
III դեմք	Wi/wê dîtiye.	Նա տեսել է:

I դեմք	Me dîtiye.	Մենք տեսել ենք:
II դեմք	We dîtiye.	Դուք տեսել եք:
III դեմք	Wan dîtiye.	Նրանք տեսել են:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային հավելելով *ne-* նախաձայնով:

I դեմք	Min nedîtiye .	Ես չեմ տեսել:
II դեմք	Te nedîtiye .	Դու չես տեսել:
III դեմք	Wi/wê nedîtiye .	Նա չի տեսել:

I դեմք	Me nedîtiye .	Մենք չենք տեսել:
II դեմք	We nedîtiye .	Դուք չեք տեսել:
III դեմք	Wan nedîtiye .	Նրանք չեն տեսել:

Anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min anîye.	Ես բերել եմ:
II դեմք	Te anîye.	Դու բերել ես:
III դեմք	Wi/wê anîye.	Նա բերել է:

I դեմք	Me anîye.	Մենք բերել ենք:
II դեմք	We anîye.	Դուք բերել եք:
III դեմք	Wan anîye.	Նրանք բերել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min neanîye.	Ես չեմ բերել:
II դեմք	Te neanîye.	Դու չես բերել:
III դեմք	Wi/wê neanîye.	Նա չի բերել:

²⁰ Այս վերջավորությունը, ըստ էության, եզակի երրորդ դեմքի բայ-հանգույցն է:

I դեմք	Me neanîye.	Մենք չենք բերել:
II դեմք	We neanîye.	Դուք չեք բերել:
III դեմք	Wan neanîye.	Նրանք չեն բերել:

Օրինակներ՝

Min derî girtîye.	Ես դուռը ծածկել եմ:
Min derî vekirîye.	Ես դուռը բացել եմ:
Ez nehatime, min nedîtîye.	Ես չեմ եկել, ես չեմ տեսել:
Hasmikê neme xwendîye.	Հասմիկը նամակ է գրել:
Aram birayê xwe dîtîye.	Արամը իր գիրքը տեսել է:
Keçikê av anîye.	Աղջիկը ջուր է բերել:

Անցողական բայերը վաղակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս ուղիղ խնդիրը, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները, տեղի պարագան կիրառվում են թեք հոլովաձևով:

Me nan xwarîye.	Մենք հաց ենք կերել:
Min av anîye.	Ես ջուր եմ բերել:
Ez hatim malê, min dît ku zarok razane.	Ես եկա տուն, տեսա, որ երեխաները քնած են:
Zarok îdî çûne mektebê.	Երեխաներն արդեն գնացել են դպրոց:
Ez çûme Yêrêvanê.	Ես գնացել եմ Երևան:
Tu hatiyî heyatê.	Դու եկել ես բակ:
Min pirtûk daye Hasmîkê.	Ես գիրքը տվել եմ Հասմիկին:

Անցողական բայերը վաղակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս հոգնակի ենթական ստանում է **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

Mê ran mal ava kiriye.	Տղամարդիկ տուն են կառուցել:
Jin an av anîye.	Կանայք ջուր են բերել:
Keç an nan petîye.	Աղջիկները հաց են թխել:
Zarok a name nivîsîye.	Երեխաները նամակ են գրել:

Անցողական բայերը վաղակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս դիմային վերջավորություններ չեն կիրառվում: Պետք է նշել սակայն, որ քրդերենի կուրմանջի բարբառում առկա է *էրզասիվ կառույց*, որը նշանակում է, որ անցողական բայը կարող է ստանալ ուղիղ խնդիր լրացման վերջավորություն:

Min hûn dîtine.	Ես ձեզ տեսել եմ:
Hasmîkê ez dîtine.	Հասմիկն ինձ տեսել է:
Wî em nedîtine.	Նա մեզ չի տեսել:
Min ew kurên aqîl dîtine.	Ես տեսել եմ այդ խելացի տղաներին:
We duhu derva ez dîtine.	Դուք երեկ դրսում ինձ տեսել եք:
Min du masî anîne.	Ես երկու ձուկ եմ բերել:

Padşahê zulmkar û kalemêr

Padşahêkî zulmkar hebû. Wî padşahî xwîna gelek mirovan rêtibû. Xizmetkarên geveze zû-zû diçûn cem wî, dixapandin û digotin: “Filankes pey te xeber dide.” Padşah hêrs diket û ew meriv dida kuştin.

Rojekê kalekî pey padşah gazinê xwe kir û got: “Padşah gelekî zulumkar e.” Xizmetkaran gilî û gazinê wî padşah ra kirin: padşah gazî mêrê kal kir, û kalemêr çû hizûra padşah.

Padşah jêra got:

– Te çima pey min ra gazin kiriye?

Kalê bersîva padşah da:

– Min pey te her çi gotiye, ya rast gotiye. Çima ne rast e, wekî tu zulmê didî gel?

Padşah guhdarî kir, gotina wî qebûl kir, şaşîya xwe fam kir û gote xizmetkaran:

– Vî kalemêrî xelat bikin, bila here mala xwe!

Նոր բառեր և կապակցություններ

geveze	բանասարկու, զրպարտիչ, չարախոս
gazin	բողոք
gazin kirin, gazinîn	բողոքել
xelat kirin	նվեր տալ, պարգևատրել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min ew kurên aqîl dîtine. 2. Ev mehek e gundiyan zevî av nedaye. 3. Nazê, pênuşa sor daye hevalekî min. 4. Ji şeş zarokan didu nehatine. 5. Cîranên me çûne ber avê. 6. Dîlanê li kolanê şanoger dîtine. 7. Ev xwendekar ji bo derva kurdî hatine. 8. Sazbendê kal ji kîjan gundî hatiye? 9. Zîlanê Mem û Berfîn di salonê de dîtine. 10. Ez dereng mame, ez hê ji cîhê xwe nemeşyame.

Gotûbêja xwendekarên kurd

Xortên kurd ji Awropayê vegeryabûn, hatibûn welatê xwe. Ew di gund de li ber xanîyekî kom bûbûn û ketibûn gotûbêjê. Gundîyek ber bi wan ve hat û got: “Xortno, sibeha we bi xêr!” Xortan got: “Ser çavan, ser seran!” Paşê hemû çûn ber dibistana gund, li ser keviran rûniştin.

Badîn got: “Min bihîstiye ku li wê derê tu hînî zimanê îngilîzî bûyî, rast e?” Mîrze bersîv da: “Ez zimanê fransî û kurmancî dixûnim. Naha xwendina kurmancî azad e, ne mîna berê ye.” Badîn pirsî: “Li wan welatan kom û komeleyên kurdan hene?” Mîrze got: “Erê li wir gelek komeleyên kurdan hene ku arîkariya xwendekaran dikin. Ew komele bi destên komên xwendekarên kurd hatine saz kirin. Xort û keçên ciwan hînî zimanê kurmancî dibin, helbestên helbestvanên kurd, bi taybetî helbestên Cîgerxwîn û destana Ahmedê xanî ‘Mem û Zîn’ dixûnin.”

Badîn pirsî: “Destana Ahmedê xanî ‘Mem û Zîn’ ser çî ye?”

Mîrze bersîv da: “Destana ‘Mem û Zîn’ ser êvînê ye, lê em dikarin bêjin ku ev destan usa jî ser azadiyê ye. Gelek destan û çîrokên din jî hene ku gazî kurdan dikin ku kurd rabin, hişyar bin, xwe û welatê xwe azad bikin.” Badîn pirsî: “Ji bo vê çî lazîm e?” Mîrze bersîv da: “Bona vê yekê lazîm e hevkarî, yekîti, biratî.”

Նոր բառեր

komele	սոցիալական, ակումբ
hevkarî	համագործակցություն

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը կիրառել վաղակատար ներկա ժամանակաձևով:

1. Du roj e, ku wê tutişt (xwarin). 2. Min duhu va tenê nanê tisî (xwarin). 3. Em sibê zû va vir (rûniştin). 4. Wê di sê salan de sê pirtûk (nivîsîn). 5. Em penc salan li wir (man). 6. Ewan neh meh li vir (xebitîn). 7. Par va ez qet (çûn) mala hevalê xwe. 8. Min tucaran tişteki usa (gotin). 9. Min ev pirtûk deh sal pêşda (xwendin). 10. Bavê min zar’otiyê di gund de (man). 11. Ew qet carekî (çûn) Sêvanê. 12. Wî heta niha çar pirtûk (çap kirin).

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Նա այսօր հաց կերե՞լ է: 2. Այս շաբաթ ես արդեն գնացել եմ գյուղ: 3. Ո՞վ է իմ գիրքը վերցրել: 4. Նրանք այդ ֆիլմը չեն տեսել: 5. Նա գրիչը դրել է իր պայուսակի մեջ: 6. Նա անցյալ տարվանից նոր հագուստ չի գնել: 7. Դու երբեք չես աշխատել: 8. Մենք այսպիսի համեղ կերակուր չենք կերել: 9. Նրանք այդ դրամը տվել են քեզ: 10. Դուք ինձ տեսել եք: 11. Նա մեզ չի

տեսել: 12. Դուք երեկ դրսում ինձ տեսե՞լ եք: 13. Ես այդ տղաներին տեսել եմ: 14. Նա քեզ համար ծաղիկներ է բերել:

Welatê kurdan

Kurdistan ji bo kurdan welatekî pir şîrin e. Kurdistan bi çîyan û zozanan, bi deştan û çeman hatiye xemilandin. Ew bi çîyayên bilind, golên kûr û çemên dirêj navdar e. Welatê kurdan bi hezaran gundan, zozanan, gelîyan ve welatekî gelekî fireh e. Kurdistan welatê bax, baxçe, kulîlk, sosin, mêşe û daristanan e. Ew ji bo kurdan wek gulistanek e. Kurdistan usa jî mozayîka gelan, zimanan, çandan û olan e. Li Kurdistanê gelek millet dijîn. Ev tişt ji bo Kurdistanê dewlemendîyeke bêhempa ye. Kurdistan xwedanê dîroka reng û reng e. Rêyên ku ji nav Kurdistanê re derbas dibin gelek welatan bi hev re girê didin. Bi van rêyan ve têkilîyên kurdan bi gelek welatan û miletan heye. Ev yek alîkarî dike ku netewê kurd di cîhanê de xwe bide nasîn.

Նոր բառեր

bêhempa	յուրօրինակ, աննախադեպ
gel	ժողովուրդ
ol	հավատամք, կրոն
têkilî	հարաբերություն

Վարժություն 4. Հետևյալ բայերը խոնարհել վաղակատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Ajotin, avîtin (avêtin), bihîstin, birin, dan, dizîn, gerîn, girîn, girtin, gotin, guhastin, hiştin (hiştin), kenîn, ketin, kirin, kirîn, kuştin, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pêçan, pirsîn, rêtin, revîn, şandin, standin, şûştin, tirsîn, westîn, xebitîn, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivirîn.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Hirç û govend kê dîtiye?

Xwedê gotiye: “Ji min bereket, ji te hereket.”

Navê gur derketiye, rûvî dinê xirab kiriye.

Te ku sîr nexwariye, çira ji te bîn tê?

Bizin ketiye derdê serê xwe, şivan ketiye derdê bezê bizinê.

Kê hîvîya yarê maye, bê jin maye.

Kumê min rastîyê qetyaye.

Դաս 35

Վաղակատար ներկա (*karin, zanîn, bûn, heyîn* բայեր)

Karin, zanîn, bûn, heyîn բայերը վաղակատար ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Karin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min karibûye.	Ես կարողացել եմ:
II դեմք	Te karibûye.	Դու կարողացել ես:
III դեմք	Wî/wê karibûye.	Նա կարողացել է:

I դեմք	Me karibûye.	Մենք կարողացել ենք:
II դեմք	We karibûye.	Դուք կարողացել եք:
III դեմք	Wan karibûye.	Նրանք կարողացել են:

Ժխտականը կազմվում է *ni-* նախամասնիկով:

I դեմք	Min ni karibûye.	Ես չեմ կարողացել:
II դեմք	Te ni karibûye.	Դու չես կարողացել:
III դեմք	Wî/wê ni karibûye.	Նա չի կարողացել:

I դեմք	Me ni karibûye.	Մենք չենք կարողացել:
II դեմք	We ni karibûye.	Դուք չեք կարողացել:
III դեմք	Wan ni karibûye.	Նրանք չեն կարողացել:

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min zanibûye.	Ես իմացել եմ:
II դեմք	Te zanibûye.	Դու իմացել ես:
III դեմք	Wî/wê zanibûye.	Նա իմացել է:

I դեմք	Me zanibûye.	Մենք իմացել ենք:
II դեմք	We zanibûye.	Դուք իմացել եք:
III դեմք	Wan zanibûye.	Նրանք իմացել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min ni zanibûye.	Ես չեմ իմացել:
II դեմք	Te ni zanibûye.	Դու չես իմացել:
III դեմք	Wî/wê ni zanibûye.	Նա չի իմացել:

I դերք	Me nizanibûye .	Մենք չենք իմացել:
II դերք	We nizanibûye .	Դուք չեք իմացել:
III դերք	Wan nizanibûye .	Նրանք չեն իմացել:

«*Դառնալ*» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez bûme .	Ես դարձել եմ:
II դերք	Tu bûyî .	Դու դարձել ես:
III դերք	Ew bûye .	Նա դարձել է:

I դերք	Em bûne .	Մենք դարձել ենք:
II դերք	Hûn bûne .	Դուք դարձել եք:
III դերք	Ew bûne .	Նրանք դարձել են:

Ժխտականը կազմվում է **ne-** նախամասնիկով:

I դերք	Ez nebûme .	Ես չեմ դարձել:
II դերք	Tu nebûyî .	Դու չես դարձել:
III դերք	Ew nebûye .	Նա չի դարձել:

I դերք	Em nebûne .	Մենք չենք դարձել:
II դերք	Hûn nebûne .	Դուք չեք դարձել եք:
III դերք	Ew nebûne .	Նրանք չեն դարձել:

«*Լինել*» նշանակությամբ **bûn** բայը նույն կերպ է խոնարհվում, բայց ժխտականը կազմվում է **nî-** նախամասնիկով:

I դերք	Ez nîbûme .	Ես չեմ եղել:
II դերք	Tu nîbûyî .	Դու չես եղել:
III դերք	Ew nîbûye .	Նա չի եղել:

I դերք	Em nîbûne .	Մենք չենք եղել:
II դերք	Hûn nîbûne .	Դուք չեք եղել:
III դերք	Ew nîbûne .	Նրանք չեն եղել:

Օրինակներ՝

Kurê me mezin bûye, bûye mamoste.	Մեր որդին մեծացել է, դարձել է ուսուցիչ:
Ez wê derê ji dayîk bûme.	Ես այնտեղ եմ եղել:
Ez deh salan li gund şivan bûme.	Ես տասը տարի գյուղում հովիվ եմ եղել:

Ez tucaran li wir nîbûme.	Ես երբեք այդտեղ չեմ եղել:
Ew mamoste nîbûye.	Նա ուսուցիչ չի եղել:
Ew nebûye mamoste.	Նա չի դարձել ուսուցիչ:
Ew rast nîbûne.	Նրանք ճշմարտացի չեն եղել:

Heyîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hebûme.	Ես եղել եմ (գոյություն եմ ունեցել):
II դեմք	Tu hebûyî.	Դու եղել ես (գոյություն ես ունեցել):
III դեմք	Ew/ewa hebûye.	Նա եղել է (գոյություն է ունեցել):

I դեմք	Em hebûne.	Մենք եղել ենք (գոյություն ենք ունեցել):
II դեմք	Hûn hebûne.	Դուք եղել եք (գոյություն եք ունեցել):
III դեմք	Ew hebûne.	Նրանք եղել են (գոյություն են ունեցել):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez tunebûme.	Ես չեմ եղել (գոյություն չեմ ունեցել):
II դեմք	Tu tunebûyî.	Դու չես եղել (գոյություն չես ունեցել):
III դեմք	Ew tunebûye.	Նա չի եղել (գոյություն չի ունեցել):

I դեմք	Em tunebûne.	Մենք չենք եղել (գոյություն չենք ունեցել):
II դեմք	Hûn tunebûne.	Դուք չեք եղել (գոյություն չեք ունեցել):
III դեմք	Ew tunebûne.	Նրանք չեն եղել (գոյություն չեն ունեցել):

Ferzê û rêwîtî

Ferzê keçeke kurd e. Du apên wê li Batmanê dijîn. Ew li wir dixûnin û dixebitin. Malbata Ferzê dixwaze sibê serîkî bide wan. Bavê Ferzê ji garê re têtêfon dike û dipirse: “Trên kengê ji Dîyarbekirê derdikeve daku biçe Batmanê?” Paşê bavê Ferzê dibêje: “Bîst û pêncê Tebaxê, roja çarşemê, saeta şeşan sibehê tirên ji Dîyarbekirê rê dikeve.”

Sibeh, çarşem e, bîst û pêncê Tebaxê ye. Neferên malbata Ferzê îşev zû diçin odeya nivînê û zû radikevin. Berbangê ew radibin, bona rêwîtîya xwe tevdarekan dikin. Dayîka Ferzê gelek tiştan dadigire, wek kate, hewle.

Ferzê, xûşk û birayên wê hêdî-hêdî ji nav nivînan derdikevin, radibin û xwe amade dikin. Zarok çayê vedixwin û di saet pêncan da ji malê derdikevin. Ew berê xwe didin garê. Trên ji alîyê Enqereyê tê û diçe berbi Batmanê.

Bavê Ferzê bîlêtan dikire, û ew bi hev re ber bi tirênê diçin. Li garê gelek meriv li trêne siwar dibin, gelek meriv jî ji trêne peya dibin. Malbata

Ferzê lê sîyar dibe: ewan hinekî digerin, kompartîmênteke vala dibînin û rûdinên. Panzdeh deqeyan şûnda tirên bi rê dikeve. Rêwîti bi trêne çend saetan dikişîne.

Herdu apên Ferzê tên garê û hîvîya wan disekinin. Piştî çend saetan trêna dighîje cî. Neferên malbata Ferzê ji trêne peya dibin. Bavê Ferzê û apên Ferzê silavê didin hev, têne rûyê hev. Hemû kêfxweş û şa ne.

Նոր բառեր և կապակցություններ

gar	երկաթուղային կայարան
serîk dan kesekî, serîk kesekî xistin	այցելել որևէ մեկին
tevdarek	նախապատրաստություն
hatin rûyê hev	համբուրվել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Mixîtar Hêratsî doxtirekî ermenî bûye. 2. Wî rêya rast nizanibûye û wenda bûye. 3. Vê derê pênc sal av tunebûye. 4. Lawê min pênc salan xwendiyê û bûye bijîşk. 5. Ew ji Gyûmrîyê nehatiye, nebûye mamoste. 6. Wî nizanibûye ku ji dersê dereng maye.

Cotkarê gund

Gundê me gundekî xweş e, ew zozan e. Gundê xalê min li newalê ye, ew deşt e. Li wî gundî gelek bax, baxçe, bostan û werze hene. Xalê min cotkarekî jêhatî ye. Ew payîzê gênim direşîne. Ceh û genimê xalê min gelekî baş hêşîndibin. Li wî gundî şilî jî pir dibare. Xalê min dibêje: “Ser xwelîya xwe bixebite û gazî Xwedê bike! Ez her roj dixebitim û dua dikim, loma jî zevîyên min baş hêşîndibin. ‘Ji te hereket, ji Xwedê bereket’, ev gilî kal û bavan gotiye.”

Havînê xalê min genimê xwe didrû û zadê sivistanê berev dike. Xalê min ewçend dewlemend nîne, tenê du zevîyên wî û bostaneke wî heye. Zevîyek ya gênim e, zevîya din ya ceh e. Xalê min teral nîne, ew salê donzdeh mehên Xwedê kar dike. Ew tucaran destevala nîne. Ew sibê zû radibe û heta êvarê bi karê xwe re mijûl dibe. Ez xalê xwe gelekî hez dikim. Ew herdem şekir û tiştên şîrin dide min.

Նոր բառեր և կապակցություններ

werze	մշակած ցանքատարածություն
zad	բերք

Դաս 36

Վաղակատար ներկա (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերի վաղակատար ներկան կազմվում է՝ անցյալի դերբային ավելացնելով *-ye* վերջավորություն. ենթական կիրառվում է թեք հոլովաձևով:

Xapandin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min xapandiye.	Ես խաբել եմ:
II դեմք	Te xapandiye.	Դու խաբել ես:
III դեմք	Wî/wê xapandiye.	Նա խաբել է:

I դեմք	Me xapandiye.	Մենք խաբել ենք:
II դեմք	We xapandiye.	Դուք խաբել եք:
III դեմք	Wan xapandiye.	Նրանք խաբել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nexapandiye .	Ես չեմ խաբել:
II դեմք	Te nexapandiye .	Դու չես խաբել:
III դեմք	Wî/wê nexapandiye .	Նա չի խաբել:

I դեմք	Me nexapandiye .	Մենք չենք խաբել:
II դեմք	We nexapandiye .	Դուք չեք խաբել:
III դեմք	Wan nexapandiye .	Նրանք չեն խաբել:

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min daye çêkirin(ê).	Ես սարքել եմ տվել:
II դեմք	Te daye çêkirin(ê).	Դու սարքել ես տվել:
III դեմք	Wî/wê daye çêkirin(ê).	Նա սարքել է տվել:

I դեմք	Me daye çêkirin(ê).	Մենք սարքել ենք տվել:
II դեմք	We daye çêkirin(ê).	Դուք սարքել եք տվել:
III դեմք	Wan daye çêkirin(ê).	Նրանք սարքել են տվել:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nedaye çêkirin(ê).	Ես սարքել չեմ տվել:
II դեմք	Te nedaye çêkirin(ê).	Դու սարքել չես տվել:
III դեմք	Wî/wê nedaye çêkirin(ê).	Նա սարքել չի տվել:

I դեմք	Me nedaye çêkirin(ê).	Մենք սարքել չենք տվել:
II դեմք	We nedaye çêkirin(ê).	Դուք սարքել չեք տվել:
III դեմք	Wan nedaye çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չեն տվել:

Էրգաստիվ կառույցը հատուկ է նաև պատճառական բայերին: Օրինակներ՝

Te çira ez xapandime?	Դու ինչո՞ւ ես ինձ խաբել:
Min îro pênc mirov xapandine.	Ես այսօր հինգ հոգու խաբել եմ:
Nivîskarên kurd gelek nivîsên xwe di rojnama Rîya Teze de weşandine.	Քուրդ գրողներն իրենց գրվածքներից շատերը հրատարակել են «Ռիա Թա-զա» թերթում:

Gulê hatiye welatekî din

Navê min Gulê ye. Ez nû hatime Amêrîkayê. Zarokên min jî tevî min hatine. Mêrê min berî du salan hatiye vir. Welatê me ji me ra teng bûye. Cî ji bo me nemaye. Eskerên dijmin ketine nav gundê me, û em ji ber wan revîne. Pêşî mêrê min revîye, ji ber ku ew endamê partîyê bû. Ew tirsyaye û çûye bajarekî mezin. Li wir gelek wede polîs **lê** geryaye, û ew mecbûr bûye biçe Ewropayê. Paşî wê karê ez du salan di mala bavê xwe de mame: zarokên min jî bi min ra bûne. Şûnda derfet çêbûye, em teyarê siwar bûne û hatine Amêrîkayê.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Gulê çima ji welatê xwe revîye? 2. Ma Gulê tenê revîye? 3. Mêrê wê çira revîye? 4. Gava mêrê Gulê çûye, Gulê du salan li ku maye? 5. Dawîyê Gulê çûye kîjan welatî?

Çîroka ker û guran

Hebû- tunebû, di gundekî dûr de kerekî bêxwedî hebû. Dibêjin ku ew ker pir feqîr bûye. Her kesekî ku tiştekî wî hebûye li wî kerî bar kiriye. Ker êdî ji xelkê bêzar bûye, û ber bi çîyê ve çûye. Di rê de rastî rovîyekî hatiye. Rovî gotiye: “Ho kero, tu diçî ku?” Ker gotiye: “Ez ji gundîyan bêzar bûme, ber bi çîyê ve diçim.” Rovî gotiye: “Tu min bi xwe re nabî?” Ker gotiye:

“Ma çima nebin?” Her du bi hev re çûne û rastî beranekî hatine. Beran gotiye: “Hevalno, hûn kuda diçin?” Wan gotiye: “Em ji gundîyan bêzar bûne, em ber bi çiyê ve diçin.” Beran gotiye: “Hûn min jî bi xwe re nabin?” Wan gotiye: “Ma çima nebin?” Ker, rovî û beran bi hev re çûne, çûne rastî dîkekî hatine. Dîk gotiye: “Hevalno, hûn diçin ku?” Wan gotiye: “Em ber bi çiyê ve diçin” Dîk gotiye: “Gelo, hûn min jî bi xwe re nabin?” Wan gotiye: “Ma çima nebin?”

Ker, rovî, beran û dîk bi hev re çûne, çûne rastî kêvrîşkekê hatine. Kêvrîşk jî gihîştîye wan, û ew bi hev re çûne. Di rê de ker gotiye: “Gelî hevalan, divê ez bizirim.” Hevalan jê re gotiye: “**Mal ava**, tu dê çawa bikî zirîn? Gur dê me seh bikin, û dê me hemûyan bixwin.” Ker gotiye: “Nabe, divê ez bikim zirîn.” Ker ya xwe kiriye, serê xwe bilind kiriye û dest bi zirînê kiriye. Li nêzîkî wan heft gur hebûne. Wan dengê ker bihîştîye. Yekî gotiye: “Ka ez biçim, bizanibim ev çi deng e.” Gur hatiye, dîtiye ku ker û hevalên wî di nava mêrgê de ne, bêxwedî ne, hema kêfa wî hatiye û nêzîkî wan çûye. **Ji nişkê ve** ker jî sitûyê gur şidandiye û ew zeft kiriye. Hevalan jî êrîşî gur kiriye, û bi vî awayî gur **bêbêhn** bûye. Gur nîvmirî çûye cem hevalên xwe. Hevalan meraq kiriye û ji wî pirsîye: “Birayo, te çi dît?” Gurê nîvmirî gotiye: “Birano, qet deng nekin! Ez çûm, min qewmek li wê derê dît, kes nebîne. Gava ku ez çûm, wan êrîş kir, wan serê min kir orta du keviran. Yekî ji wan **Yasîn** li ser min xwend, yekî çermê min dirand. Yekî jî gora min kola.”

Gava guran ev xeber bihîştîye, tirs ketiye dilê, û ew ji wî cîhî revîne. Gurek gotiye: “Şikir ji Xwedê re ku em ji ber lepên wan xelas bûne.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bêzar	հոգնած
Kêvrîşk jî gihîştîye wan.	Նապաստակը նույնպես միացել է նրանց:
seh kirin	զգալ
ji nişkê ve	հանկարծ
bêxwedî	անտեր
bêbêhn	անկենդան
nîvmirî	կիսամեռ
meraq kirin	մտահոգվել, անհանգստանալ
qewimîn	կատարվել, պատահել
Yasîn	Ղուրանի սուրահներից մեկի անվանումը
çerm dirandin	մաշկազերծել

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Miraz serma kiriye û nexweş ketiye. 2. Te ew pirtûka balkêş xwendiyê. 3. Hûn çira dereng raketine? 4. Dayîka wî got ku ew duh ji darê ketiye. 5. Anî çima îro nehatiye dibistanê? 6. Min gelek car ew mirov dîtiye. 7. Te dîsa şerab vexwariye. 8. Te heta niha çend pirtûkên kurdî xwendine? 9. Ew weşanxane gelek pirtûkên kurdî چاپ kirine. 10. Hasmîkê wê rojê em di şanoyê de dîtine. 11. Wî gelek miqale di wê kovarê de nivîsîye. 12. Min îro nan nexwariye.

Նոր բառեր

weşanxane	հրատարակչություն
kovar	ամսագիր

Li bazarê

Apê min diçe bazarê. Ez jî dixwazim tevî wî biçim bazarê. Ez dibêjim: “Apo, tu dê min jî bi xwe re bibî bazarê?” Apê min qayîl dibe û dibêje: “De here, cilên xwe bigihuêze, xwe amade bike!” Ez kincên rind li xwe dikim û solên nû pê dikim. Apê min hespê xwe tîne, zîndike. Ez dipirsim: “Apo, ma em bi erebeyê naçin bazarê?” Apê min dibêje: “Ew bazar gelekî dûr nîne, eme li hespê sîyar bin û herin.” Paşê apê min li hespê sîyardibe, û ez jî li terkîya wî sîyardibim. Apê min di rê de distirê û hespê xwe dajo. Bazar li alîyê rojhilat e. Saetekê şûnda em li bazarê ne. Bazar gelekî mezin e: serîk heye, serîk tune. Li bazarê bi hezaran mirov tiştan dikirin û difroşin. Ji bajarokên derûdor gelek bazirgan tiştên firotinê tînin û li wir difroşin.” Gelek ji wan zimanekî din diaxêvin. Ez dibihîzim, lê zimanê wan fehm nakim. Apê min jî tevî wan bi zimanê wan dipeyve. Ez ji apê xwe dipirsim: “Apo, ew çi ziman e?” Apê min dikene û dibêje: “Ziman li bazaran wek mêwe reng û reng in.”

Em ji bo malê pênc kîlo şeker, kîloyek nîskên zer û sêvên sor dikirin. Firoşvan ji me re pîvazan, kartolan, gizêran û lobîyan tîne. Apê min perê wî dide û dipirse: “Tu dikarî alîkarîya me bikî?” Firoşvan dibêje: “Belê, keko, ser çavên min!” Em tiştên xwe li hespê xwe bardikin, kîloyek tirî jî dikirin û hespê xwe sîyardibin, bi rêdikevin. Di rê de apê min dîsa distirê û ez jî tirîyan dixwim. Nivro şûnda em tînan malê.

Նոր բառեր

zîn	թամբ
terkî, terkû	թամբի հետևի մասը
bajarok	ավան

peyvîn	խոսել
nîsk	նսպ
lobî	լոբի

Վարժություն 3. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել վաղակատար ներկա ժամանակաձևով:

1. Dî rê de dîk (bang dan). 2. Guran ev xeber (bihîstin) û tirs (ketin) dilê wan. 3. Hemû meriv bi hev re ji wî cîhî (revîn). 4. Şikir ji Xwedê re ku em ji dijmin (xelas bûn). 5. Ker û rovî bi hev re (çûn) û rastî beranekî (hatin). 6. Şeş sal in ku min cixare (kişandin). 7. Dayîkê bona zarokan kartol (qelandin). 8. Me zarok li parkê (gerandin). 9. Wî mûm (temirandin) û (çûn, razan). 10. Wê porê hevala xwe (kişandin).

Վարժություն 4. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել վաղակատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Çêrandin, cêribandin, efirandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Դաս 37

Վաղակատար ներկա (բաղադրյալ բայեր)

Բաղադրյալ բայերը վաղակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհելիս պետք է հաշվի առնել այդ բայերի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Rûniştin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rûniştime.	Ես նստել եմ:
II դեմք	Tu rûniştiyî.	Դու նստել ես:
III դեմք	Ew rûniştiye.	Նա նստել է:

I դեմք	Em rûniştine.	Մենք նստել ենք:
II դեմք	Hûn rûniştine.	Դուք նստել եք:
III դեմք	Ew rûniştine.	Նրանք նստել են:

Բաղադրյալ բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը դրվում է առաջին բաղադրիչից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ez rûnenişttime.	Ես չեմ նստել:
II դեմք	Tu rûnenişttyî.	Դու չես նստել:
III դեմք	Ew rûnenişttye.	Նա չի նստել է:

I դեմք	Em rûneniştine.	Մենք չենք նստել:
II դեմք	Hûn rûneniştine.	Դուք չեք նստել:
III դեմք	Ew rûneniştine.	Նրանք չեն նստել:

Vegerîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez vegeryame.	Ես վերադարձել եմ:
II դեմք	Tu vegeryay(î).	Դու վերադարձել ես:
III դեմք	Ew vegeryaye.	Նա վերադարձել է:

I դեմք	Em vegeryane.	Մենք վերադարձել ենք:
II դեմք	Hûn vegeryane.	Դուք վերադարձել եք:
III դեմք	Ew vegeryane.	Նրանք վերադարձել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez venegeryame.	Ես չեմ վերադարձել:
II դեմք	Tu venegeryay(î).	Դու չես վերադարձել:
III դեմք	Ew venegeryaye.	Նա չի վերադարձել:

I դեմք	Em venegeryane .	Մենք չենք վերադարձել:
II դեմք	Hûn venegeryane .	Դուք չեք վերադարձել:
III դեմք	Ew venegeryane .	Նրանք չեն վերադարձել:

Vekirin անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min vekiriye.	Ես բացել եմ:
II դեմք	Te vekiriye.	Դու բացել ես:
III դեմք	Wî/wê vekiriye.	Նա բացել է:

I դեմք	Me vekiriye.	Մենք բացել ենք:
II դեմք	We vekiriye.	Դուք բացել եք:
III դեմք	Wan vekiriye.	Նրանք բացել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min venekiriye .	Ես չեմ բացել:
II դեմք	Te venekiriye .	Դու չես բացել:
III դեմք	Wî/wê venekiriye .	Նա չի բացել:

I դեմք	Me venekiriye .	Մենք չենք բացել:
II դեմք	We venekiriye .	Դուք չեք բացել:
III դեմք	Wan venekiriye .	Նրանք չեն բացել:

Tev xistin անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min tev xistiye.	Ես կոճկել եմ:
II դեմք	Te tev xistiye.	Դու կոճկել ես:
III դեմք	Wî/wê tev xistiye.	Նա կոճկել է:

I դեմք	Me tev xistiye.	Մենք կոճկել ենք:
II դեմք	We tev xistiye.	Դուք կոճկել եք:
III դեմք	Wan tev xistiye.	Նրանք կոճկել են:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min tev nexistiye .	Ես չեմ կոճկել:
II դեմք	Te tev nexistiye .	Դու չես կոճկել:
III դեմք	Wî/wê tev nexistiye .	Նա չի կոճկել:

I դեմք	Me tev nexistiye .	Մենք չենք կոճկել:
II դեմք	We tev nexistiye .	Դուք չեք կոճկել:
III դեմք	Wan tev nexistiye .	Նրանք չեն կոճկել:

Վարժություն 1. Հետևյալ նախադասությունները փոփոխել՝ ըստ տրվող օրինակի:

Օրինակ՝ Min cixareya xwe vêxist û kişand. – Min cixareya xwe vêxistiye û dikişînim.

1. Wî ji xwe ra xwarin çêkir û xwar.
2. Nêçîrvan xwe amade kir û çû nêçîrê.
3. Min cay dagirt, û hevalê min vexwar.
4. Elî kitêba xwe vekir û xwend.
5. Min derî ber mêvanan vekir û ew ketin malê.

Avşîn hatiye Kurdistanê

Avşîn xortekî xwendî û jêhatî ye. Wî pênc salan li Zanîngehê Rojhilatnasî xwendiyê û niha ênstitûta xwe da mamoste ye. Rojekî xeber digihîje Avşîn ku bavê wî nexweş e û ketiye nivînê. Avşîn jî zanîngehê îzina xwe dixwaze û bi balafirê tê Kurdistanê. Ew jor va dinhêre, çavên xwe di ser deşt û çîyan ra digerîne. Balafir tê xwarê, Avşîn peya dibe, jî balafirgehê derdikeve, teksîyekê digre, siwar dibe û ajovan ra dibêje: “Rojbaş, bira. Ji kerema xwe min bibe cîyê mînbûsan!” Ajovan cixare **dirêjî** Avşîn **dike**, lê Avşîn destê xwe datîne ser sîngê xwe û dibêje: “Ev şeş sal in ku min cixare nekişandiyê. Zor spas.” Ajovan cixareya xwe vêdixê, paşê dibêje: “Ya Xwedê” û rê dikeve. Piştî ku demek diçin, ajovan dibêje: “Tu ji Awropayê hatiya, ne usa ye?” “Erê, ez ji Awropayê hatime. Bavê min nexweş e, ez hatime daku bavê xwe bibînim.” Ajovan hinekî jî dajo, û ew dighîjin cîyê mînbûsan. Avşîn pere dide ajovanê teksîyê û peya dibe.

Mînbûsa gundê wî hema wê deqê dike rê bikeve. Avşîn destê xwe bilind dike, ajovan disekine û dêrî vedike. Ji ber ku Avşîn ajovan nas nake bi tirkî jêra dibêje: “Tu dê çend saetan da bighîjî gund?” Ajovan dibêje: “Emê sê saet şunda bigihîjin gund.”

Kalekî rûspî, yê ku cem ajovan rûniştîye, bi dengekî nerm jêra dibêje: “Avşîn, tu çima fedî dikî, bi **zimanê dayîkê** xeber nadî? Ma te li Awropayê zimanê xwe jî bîr kiriye?” Çawa ku Avşîn dengê wî dibihê, wî nas dike û dibêje: “Apê Efo! Tu haj bavê min heyî? Ew çawan e? Sax e yan mirîye? Çi pê hatiye?” Kalemêr dibêje: “Kurê min, bêhna xwe fireh bike! Rewşa bavê te hinek baş e. Ew bi çar çavan hîvîya rîya te ye.”

Dilê Avşîn derbekêra rehet dibe û ew ser kursîyeke biçûk rûdinê. Mînbûs rê dikeve, wî dibe gund, cem dayîk, bav, xwîşk û birayên wî.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

fedî kirin	ամաչել
Çi pê hatiye?	Ի՞նչ է պատահել նրան:
Tu haj bavê min heyî?	Դու տեղյա՞կ ես իմ հորից:

Bêhna xwe fireh bike!	Հանգստացի՛ր:
derbekêra	միանգամից

Mêvanperwerîya firoşvan

Kurdekî gundî di jîyana xwe de cara sifte çû bajêr. Wî xanîyên mezin, camî û kilîseyên reng û reng, dikanên mezin û bazarên tijî mirov mêze kirin. Hemû tişt gelekî çûn xweşa wî. Berbi êvarê ve ew gelekî westya û birçî bû. Loma ew çû dikanekê û ji xwe re pênc nanên somî û nîv kîlo penêr teme kir. Wî nan û penêrê xwe li wê derê xwar û têr bû. Li dikanê wî dest û rûyê xwe jî şûşt û xatirê xwe ji firoşvan xwast. Lê firoşvan gazî wî kir û gotê: “Lo, ka perê nên û pêner bide! Te pere neda: divê tu perê nên û pêner bidî.” Kurdê gundî bersîva wî da û gotê: “Kuro, tu zanî, rojê deh mêvan tên cem min, dixwin, vedixwin û paşê jî diçin, ewan tucaran pere nadin min. Lê dema yek ji wan bê û pere bide min, ezê wî pereyî bînim, bidim te. Bi xatirê te!”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

mêvanperwerî	հյուրասիրություն
firoşvan	վաճառող
mêze kirin	նայել, դիտել
cara sifte	առաջին անգամ
camî, mizgeft	մզկիթ
teme kirin	պատվիրել
Hemû tişt çûn xweşa wî.	Ամեն ինչ նրան դուր եկավ:

Վարժություն 2. Հետևյալ բաղադրյալ բայերը խոնարհել վաղակատար ներկա ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, daxistin, hildan, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, vegeirîn, vêxistin, vekirin, velezhîn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin, bawer kirin, belav kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), nîgeran bûn (meraq bûn), unda kirin (wenda kirin), deranîn, derketin, destpê kirin, girê dan, lêdan, lêkirin, levanîn, levxistin, lêxistin, qise kirin, pêkanîn, pêva kirin, serda girtin, têderxistin, têkçûn, têra kirin, tevbûn, tevxistin.

Դաս 38

Վերաբերական

Խոսողի գնահատողական վերաբերմունքն արտահայտող, նախադասություն կամ նախադասության որևէ անդամ երանգավորող բառերը կոչվում են վերաբերականներ:

Ըստ արտահայտած վերաբերմունքային նրբերանգի՝ վերաբերականները լինում են հաստատական, ժխտական, երկբայական, գնահատողական, սաստկական և սահմանափակման:

Հաստատական վերաբերականներն արտահայտում են խոսողի հաստատական վերաբերմունքը իրողության կամ գործողության նկատմամբ:

belê, erê	այո
bi rastî	իսկապես, հիրավի
welle	Աստված վկա, հիրավի
ese, eseyî	անպատճառ, անպայման
bêguman, bêşik	անկասկած
lema, loma	ուստի
herweha	այսպիսով
bi vî awayî	այսպիսով

Օրինակներ՝

Belê, ez vê pirtûkê dihebînim.	Այո՛, ես այս գիրքը հավանում եմ:
Bi rastî, ew keç gelek rind e.	Իսկապես, այդ աղջիկը շատ գեղեցիկ է:

Hilbet, helbet, elbet (գուցե, իհարկե, թերևս) վերաբերականները կարող են լինել և՛ հաստատական, և՛ երկբայական, քանի որ կարելի է կիրառել ոչ միայն «իհարկե», այլև «գուցե» նշանակությամբ: Օրինակներ՝

Helbet, emê Kurdistanê azad bibînin.	Իհարկե, մենք ազատ Քրդստանը կտեսնենք:
Helbet ewê îro bê.	Գուցե նա այսօր գա:

Ժխտական վերաբերականներն արտահայտում են իրողության կամ եղելության ժխտում:

na	ոչ
xêr, naxêr	ոչ
qet	ամենևին, բնավ

Օրինակներ՝

Na, ez vê sêvê naxwazim.	Ո՛հ, ես այս խնձորը չեմ ուզում:
Ez qet nizanim ew çî ye.	Ես ամեննին չգիտեմ՝ դա ինչ է:

Երկրաչափական վերաբերականներն արտահայտում են խոսողի երկրաչափական՝ հավանական, անհավանական վերաբերմունքը եղելության նկատմամբ:

gelo	արդյոք
qey	գուցե
yan, yanî, yanê	իբր
ango, yenî	այսինքն, այլ կերպ ասած
xwedêgiravî	իբրև [թե]
dibe, dibe ku	գուցե (բոց.՝ պատահում է, որ)
tuê bêjî, tu yê bêjî	ասես (բոց.՝ դու կասես)
te tirê	կարծես (բոց.՝ քեզ թվում է)
merya tirê	կարծես (բոց.՝ մարդու թվում է)

Օրինակ՝

Bîna gula usa xweş e, tu yê bêjî cinetê da yî.	Ծաղիկների բույրն այնքան հաճելի է, ասես դրախտում լինես:
Mêrg bi kulîlkava usa dixemilin te tirê xalîçe raxistine.	Մարգագետինն այնպես է զարդարվում ծաղիկներով, թվում է՝ գորգ են փռել:
Eskerê dijmin usa ket, xwedêgiravî miriye.	Թշնամու զինվորը այնպես ընկավ, իբրև մահացած է:
Gelo tu newestyay?	Արդյոք դու չհոգնեցի՞ր:
Dibêjin, xwedêgiravî, wê îsal gundê me da dibistaneke nû çê bikin.	Ասում են՝ իբր այս տարի մեր գյուղում մի նոր դպրոց են կառուցելու:

Գնահատողական վերաբերականները արտահայտում են խոսողի վերաբերմունքը (զղջում, կարեկցանք, ափսոսանք) գործողության կամ եղելության նկատմամբ:

xweşbextane	բարեբախտաբար
tebextîyê	դժբախտաբար
bext ra	բարեբախտաբար, դժբախտաբար
mixabin	ցավոք
ne	չէ՞ որ

lêbelê	այնուամենայնիվ, այդուհանդերձ
ka	ապա, հապա
ca, ca ka	հապա
badihewa, badîhewa	իզուր

Օրինակներ՝

Mixabin, min tukes nedît.	Ցավոք, ես ոչ ոքի չտեսա:
Ne tu keça min î.	Չէ՞ որ դու իմ աղջիկն ես:
Ca avê bide min.	Հապա ջո՛ւր տուր ինձ:
Ca ka wê pirtûkê bide min.	Ապա այդ գիրքը ի՛նձ տուր:

Սաստկական վերաբերականները սաստկական երանգ են հաղորդում նախադասության որևէ անդամի:

bi taybetî	հատկապես
îlekî	մանավանդ
hema	հենց
heta, heya	նույնիսկ, մինչև անգամ, մինչև իսկ
va, wa, ava, awa	ահա, ահավասիկ

Օրինակներ՝

Ew heta avê jî venaxwe.	Նա նույնիսկ ջուր չի խմում:
Min hema tu dîtî.	Ես հենց քեզ տեսա:
Va, zarok vê derê ye.	Ահա, երեխան այստեղ է:

Սահմանափակման վերաբերականները, կիրառվելով նախադասության որևէ անդամի հետ, առանձնացնում, սահմանազատում են այն:

belkî	գեթ, լոկ, գոնե, գուցե
barê	գոնե, թեկուզ
tenê	միայն, միայն թե

Օրինակներ՝

Barê em bikaribin alîkarîya hev bikin.	Գոնե կարողանանք իրար օգնել:
Barê şer xilas be.	Գոնե պատերազմն ավարտվի:
Dapîra wî digot: “Tenê ez Kurdistanê bibînim.”	Նրա տատիկն ասում էր. «Միայն թե տեսնեմ Քրդստանը»:

Երբեմն որոշ վերաբերականներ կիրառվում են որպես եղանակավորող բառեր:

Qerewilê lodê

Lodê gundekî her şev dişewitandin. Gundîya anî, ew merivê ku lod dişewitand, kirin qerewilê lodê. Mêrik êvarê hat mala xwe, kincê xwe êxist, kete nava cî-nivînê xwe, raza. Jina wî gotê: “Kuro, rabe, ne tu qerewil î. Wê loda xelqê bişewitînin.” Mêrik got: “Qîzê, min lod dişewitand. Wekî ez neşewitînim, tukes naşewitîne.”

Նոր բառեր

qerewil, nobedar	պահալ
lod	դէզ (խոսի)

Dewata kurdan

Zoro xortekî kurd e. Dê û bavê wî îdî ji dewatê hatine. Ew sê rojan û sê şevan bêxew mane û gelekî westyane. Bavê Zoro serdewatî û dîya wî jî berbûk bû. Wan sê rojan û sê şevan tevî sêsed mêvanan li dewatê govend girtiye.

Bavê Zoro û dîya wî tevî sîyaran bûk ji mala bavê derxistine û hespê sîyar kirine. Sîyaran berê hespên xwe dane gundê zavê û hespên xwe ajotine. Di demeke kin de hevaleyê zavê bi hespê xwe berî gişkan hatiye ber derê mala zavê. Dîya zavê - meta Bahar şîrinayî û pere daye hevalê zavê. Hêdî-hêdî sîyarên din jî yek bi yek hatine.

Def û zurnê dest bi mûzîka kurdî kiriye, ji her çar alîyên gund keç û xortan dora mûzîkvanan govendê giran girtiye. Serdewatî û berbûkê ji hespê bûk peya kiriye û biriye berbi mala zavê. Lê zava ne li wir bûye, ew ligel birazavê ser serê malê bûye. Gava bûk bi berbûkê re berbi malê hatiye, zava sêvek avîtiye alîyê bûkê.

Gava ku bûk ketiye malê, mêvanan gotiye: “Bila şayî bimbarek-pîroz be!” Wan ji zavê û bûkê ra bextewarî xwastiye, û hemû bi hev ra çûne govendê. Serdewatî û berbûk destê bûkê girtiye û kiriye govendê. Wan du rojên din jî govend girtiye û lîstiye.

Di wê govendê de gelek keç û xortên ciwan hevdu nas kirine. Salên tên bûk û zavayên din **wê** ji nav wan derkevin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

serdewatî	թամադա, քավոր
berbûk	քավորակին
govend girtin	զովանդ պարել
sîyar	հարսանքավոր
mizgînî	բարի լուր

Դաս 39

Վաղակատար անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)

Վաղակատար անցյալ ժամանակաձևը ցույց է տալիս մի գործողություն, որը կատարվել, վերջացել է անցյալում մինչև մեկ այլ գործողության սկսվելը:

Անանցողական բայերի վաղակատար անցյալը կազմվելու համար հարկ է համակցել խոնարհվող բայի անցյալի դերբայը և **bûn** բայի վաղակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհված ձևերը: Անանցողական բայերի խոնարհման ժամանակ ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hatibûm.	Ես եկել էի:
II դեմք	Tu hatibûy(î).	Դու եկել էիր:
III դեմք	Ew hatibû.	Նա եկել էր:

I դեմք	Em hatibûn.	Մենք եկել էինք:
II դեմք	Hûn hatibûn.	Դուք եկել էիք:
III դեմք	Ew hatibûn.	Նրանք եկել էին:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային հավելելով **ne-** նախամասնիկը:

I դեմք	Ez ne hatibûm.	Ես չէի եկել:
II դեմք	Tu ne hatibûy(î).	Դու չէիր եկել:
III դեմք	Ew ne hatibû.	Նա չէր եկել:

I դեմք	Em ne hatibûn.	Մենք չէինք եկել:
II դեմք	Hûn ne hatibûn.	Դուք չէիք եկել:
III դեմք	Ew ne hatibûn.	Նրանք չէին եկել:

Անցողական բայերի վաղակատար անցյալը կազմվելու համար հարկ է համակցել խոնարհվող բայի անցյալի դերբայը և **bû** վերջավորությունը²¹. ենթական կիրառվում է թեք հոլովաձևով:

Dûtin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

²¹ Այս վերջավորությունը, ըստ էության, **bûn** բայի՝ վաղակատար ներկա ժամանակաձևով խոնարհված բայաձևն է (եզակի երրորդ դեմք):

I դերք	Min dîtibû.	Ես տեսել էի:
II դերք	Te dîtibû.	Դու տեսել էիր:
III դերք	Wi/wê dîtibû.	Նա տեսել էր:

I դերք	Me dîtibû.	Մենք տեսել էինք:
II դերք	We dîtibû.	Դուք տեսել էիք:
III դերք	Wan dîtibû.	Նրանք տեսել էին:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային հավելելով **ne-** նախա-
մասնիկը:

I դերք	Min nedîtibû.	Ես չէի տեսել:
II դերք	Te nedîtibû.	Դու չէիր տեսել:
III դերք	Wi/wê nedîtibû.	Նա չէր տեսել:

I դերք	Me nedîtibû.	Մենք չէինք տեսել:
II դերք	We nedîtibû.	Դուք չէիք տեսել:
III դերք	Wan nedîtibû.	Նրանք չէին տեսել:

Anîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Min anîbû.	Ես բերել էի:
II դերք	Te anîbû.	Դու բերել էիր:
III դերք	Wi/wê anîbû.	Նա բերել էր:

I դերք	Me anîbû.	Մենք բերել էինք:
II դերք	We anîbû.	Դուք բերել էիք:
III դերք	Wan anîbû.	Նրանք բերել էին:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min neanîbû.	Ես չէի բերել:
II դերք	Te neanîbû.	Դու չէիր բերել:
III դերք	Wi/wê neanîbû.	Նա չէր բերել:

I դերք	Me neanîbû.	Մենք չէինք բերել:
II դերք	We neanîbû.	Դուք չէիք բերել:
III դերք	Wan neanîbû.	Նրանք չէին բերել:

Օրինակներ՝

Min derî girtibû.	Ես դուռը ծածկել էի:
Min derî vekiribû.	Ես դուռը բացել էի:
Ez nehatibûm, min nedîtibû.	Ես չէի եկել, չէի տեսել:

Վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով կազմված նախադասություններում ուղիղ խնդիրը կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրները, տեղի պարագան՝ թեք հոլովաձևով:

Ez çûbûm Yêrêvanê.	Ես գնացել էի Երևան:
Ez hatibûm malê.	Ես տուն էի եկել:
Zarok îdî çûbûn dibistanê.	Երեխաներն արդեն գնացել էին դպրոց:
Tu hatibûyî heyatê.	Դու եկել էիր բակ:
Min pirtûk dabû Hasmîkê.	Ես գիրքը տվել էի Հասմիկին:
Me nan xwaribû.	Ես հաց էի կերել:
Jinkê bizin dotibû.	Կինը այժ էր կթել:
Min av anîbû.	Ես ջուր էի բերել:
Hasmikê pirtûk dîtibû.	Հասմիկը գիրք էր տեսել:
Hasmikê name xwendibû.	Հասմիկը նամակը կարդացել էր:
Aram birayê xwe dîtibû.	Արամը իր եղբորը տեսել էր:
Keçikê av anîbû.	Աղջիկը ջուր էր բերել:
Min pirtûk dabû Hasmikê.	Ես գիրքը Հասմիկին էի տվել:

Անցողական բայերի խոնարհման ժամանակ հոգնակիով հանդես եկող ենթական ստանում է **-a** կամ **-an** հոգնակերս:

Mê ran mal ava kiribû.	Տղամարդիկ տունը կառուցել էին:
Jin an av anîbû.	Կանայք ջուր էին բերել:
Keç an nan petibû.	Աղջիկները հաց էին թխել:
Zarok a neme nenivîsibû.	Երեխաները նամակ էին գրել:

Էրգատիվ կառույցը հատուկ է նաև վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով կիրառվող անցողական բայերին:

Min hûn dîtibûn.	Ես ձեզ տեսել էի:
Hasmikê ez dîtibûm.	Հասմիկն ինձ տեսել էր:
Wan ew dîtibû.	Նրանք տեսել էին նրան:
Wî em nedîtibûn.	Նա մեզ չէր տեսել:
Min ew zar dîtibûn.	Ես տեսել էի այդ երեխաներին:
Min ew kurên aqil dîtibûn.	Ես այդ խելացի տղաներին տեսել էի:
We duh derva ez dîtibûm.	Դուք երեկ դրսում ինձ տեսել էիք:

Heyîn, karin, zanîn բայերը վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով չեն կիրառվում: Անհրաժեշտության դեպքում դրանք կիրառվում են վաղակատար ներկա ժամանակաձևով:

Apê Îbo

Îbo bîst salan li Rûsyayê xebitîbû. Niha ew vegeryaye Kurdistanê û sibehê heta êvarê ser jîyana xwe ya li Rûsyayê xeber dide. Duh xarizîyê wî ji gundê jorîn hatibû cem wî û tişt jê dipirsîn:

- Xalo, ka bibêje li Rûsyayê te çi dikir?
- Ez li Rûsyayê xanîyekî mezin û erzan da dimam. Min li navenda êlêktrîkîyê kar dikir, lê meaşê min kêmbû.
- Xalo, ew çi merkez e?
- Ew navend gazê, êlêktrîkê û avê dide xanîyên bajêr.
- Ma te çi dikir?
- Ez tamîrçî bûm. Gava borîyên av û gazê dişkestin, min ew tamîr dikirin.
- Te çiqas pere qezenc dikir?
- Min mehê nêzikî pêncî hezar rûblî qezenc dikir.
- Ma rast e ku jina te jî dixebitî?
- Na jina min nedixebitî. Îzina wê tunebû. Mirovên bîyanî nikarin li gora dilê xwe bixebitin, divê dewlet destûrê bide wan. Jina min dereng hatibû wir, û qanûna Rûsyayê nedihîşt ku ew jî bixebite.
- Xalo te gelek bêriya Rûsyayê kiriye? Tu herdem derbarê wî welatî xeber didî.
- Ez her dixwazim ser jîyana xwe ya li Rûsyayê xeber bidim, lê were em herin der, gundê me ji hemû bajarên Rûsyayê xweştir e.

Վարժություն 1. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով:

1. Ez sibê zû va ji malê (derketin) û (hatin) bal hevalan.
2. Ez duh mala hevala xwe da (man).
3. Keça min zûva (çûn) bazarê.
4. Em du saetan baxçe da ji xwe re (gerîn).
5. Zarotîyê ez ji tarîyê gelek (tirsîn).
6. Min tenê nanê tisî (xwarin).
7. Em penc salan li wir (man).
8. Ew neh mehan li vê derê (xebitîn).
9. Ez qet (çûn) mala hevalê xwe.
10. Min ev pirtûk carek (xwendin).
11. Pirtûka te vê derê (man).
12. Ew qet carekî jî (çûn) Kurdistanê.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Cînarê te duh **tu** li bazarê dîtibûyî. 2. Ew mehek derva mabûn. 3. Ez wê rojê bi qasî neh saetan raketibûm. 4. Gulçînê Azad dîtibû. 5. Mifteya derîyê malê şkestibû. 6. Wê rojê tu kesî sparteka xwe çênekiribû, mamoste hêrs ketibû. 7. Dema ku ez hatim, tu îdî çûbûy. 8. Gur ketibû gund û deh mî û bizin xwaribûn. 9. Em runiştibûn wexta ku ew hatin. 10. Heta duhu min ew meriv nedîtibû. 11. Min berê jî carekî tu dîtibûy. 12. Ez te zûtir ghiştibûm malê.

Տիւան

Տիւանեկ hebû, ew hê nozdeh salî bû û li gundekî çîyan şivantî dikir. Navê wî Cengo bû. Ew ji alîyê Mûşê hatibû. Tu kesekî Cengo li wî gundî tunebû. Dê û bavê wî kal û pîr bûn. Li gund hemûyan Cengo hez dikir. Wî di panzde salîyê de **dest bi şivantîyê kiribû**. Wî her roj pezên xelqê diçêrand û êvarê danî gund. Ew şivan bilûrvanekî hêja û gelekî jêhatî bû. Dema ku wî pez danî ser avê, bilûra xwe derdixist û lê dixist. Dengê bilûrê usa xweş bû, ku keç û xortên gund dihatin, dora wî rûdiniştin.

Rojekê şivan keça cînarê xwe dît. Keça cînarê wî çû berbi kanîyê. Keç sekinî û nihêrî çawa şivan bilûrê dixê û berx yeko-yeko tèn berbi avê, demek derbas dibe, pez avê vedixwin, dikşin, diçin.

Dema ku şivan mêze kir û dît ku ew keça cînarê wî ye, şerm kir, sor bû, serê xwe kir ber xwe û çû. Rojên din, dema ku Cengo pezên xwe berbi çîyê dibir, ew keç ji bîra wî dervediket. Ew keçeke çavbelek û gelek bedew bû, ew mîna xezalan bû.

Տիւան ji êvîna dil gêj dibû û dilê xwe da digot: “Xwezil ew keça cînarê min nîbûya yan jî ez li vî gundî şivan nîbûma. Xwezil dê û bavê min cem min bûna. Minê ji dê û bavê xwe ra bigota bila ew biçûna xwezgînîyê wê keçê. Minê bona wê keçê bilûrê xista û çîroka êvîna xwe bigota.”

Cengo difikirî, û hêşir ji çavên wî dihatin xwarê. Տեւê heta sibê xew nediket çavên Cengo. Dîsa wî bilûra xwe hildida û lêdixist.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մինչև անցյալ տարի դու Իրանում չէիր եղել: 2. Ես գիրքս չէի թողել դասարանում: 3. Ինչո՞ւ երեխային հետո չէիր տարել այգի: 4. Դու ամենևին չէիր աշխատել, այնպես չէ՞: 5. Ես այդ հետաքրքիր գիրքը չէի կարդացել: 6. Մենք երեք տարի քրդերեն էինք սովորել: 7. Արամի կատուն փախել էր տնից:

Վարժություն 4. Հետևյալ բայերը խոնարհել վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Ajotin, avîtin (avêtin), bihîstin, birin, dan, dizîn, gerîn, girîn, girtin, gotin, guhastin, hiştin (hiştin), kenîn, ketin, kirin, kirîn, kuştin, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pêçan, pîrsîn, rêtin, revîn, şandin, stendin, şûştin, tîrsîn, westîn, xebîtin, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivîrîn.

Li zozanan

Bihar bû, meh jî meha Gulanê bû, malbatên kurdan li zozanan bûn. Berbangê tavê hêdî-hêdî xwe nîşan dida û tîrêjên xwe dişandin serên çîyan, dadiket, digihîşte gelîyan. Ji tîrêjên rojê jîyana nû dihat ser erdê. Mirov digot qey roj dixwaze bi silavan hemû kesî ji xewa şîrin hişyar bike.

Şivan û gavan derketibûn palê. Dengê çivîkan dihat û **tuê bêjî** wan kilam digot. Mêşên hingiv û minminîk diçûn ser kulîlkan. Te yê bigota mî û gur bi hev re diçêrin.

Mêşhingivan silavên gulan digîhandin hev, wan bi hev re stran digot û pesinê gulan dida. Yekê stranên xwe tewa fikir, ya din destpê fikir. Kulîlkên zozanên Kurdistanê wek keskesoreke rengîn çîya û banîyên Kurdistanê dixemilandin.

Դաս 40

Վաղակատար անցյալ (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերի վաղակատար անցյալը կազմվելու համար հարկ է համակցել խոնարհվող բայի անցյալի դերբայը և **bû** վերջավորությունը. ենթական դրվում է թեք հոլովաձևով:

Xapandin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min xapandibû.	Ես խաբել էի:
II դեմք	Te xapandibû.	Դու խաբել էիր:
III դեմք	Wî/wê xapandibû.	Նա խաբել էր:

I դեմք	Me xapandibû.	Մենք խաբել էինք:
II դեմք	We xapandibû.	Դուք խաբել էիք:
III դեմք	Wan xapandibû.	Նրանք խաբել էին:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային հավելելով **ne-** նախամասնիկը:

I դեմք	Min nexapandibû.	Ես չէի խաբել:
II դեմք	Te nexapandibû.	Դու չէիր խաբել:
III դեմք	Wî/wê nexapandibû.	Նա չէր խաբել:

I դեմք	Me nexapandibû.	Մենք չէինք խաբել:
II դեմք	We nexapandibû.	Դուք չէիք խաբել:
III դեմք	Wan nexapandibû.	Նրանք չէին խաբել:

Էրգատիվ կառույցը հատուկ է նաև պատճառական բայերին: Օրինակներ՝

Te ez xapandibûm.	Դու ինձ խաբել էիր:
Min pênc mirov xapandibûn.	Ես հինգ հոգու խաբել էի:

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan** բայը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dabû çêkirin(ê).	Ես սարքել էի տվել:
II դեմք	Te dabû çêkirin(ê).	Դու սարքել էիր տվել:
III դեմք	Wî/wê dabû çêkirin(ê).	Նա սարքել էր տվել:

I դեմք	Me dabû çêkirin(ê).	Մենք սարքել էինք տվել:
II դեմք	We dabû çêkirin(ê).	Դուք սարքել էիք տվել:
III դեմք	Wan dabû çêkirin(ê).	Նրանք սարքել էին տվել:

Ժխտական խոնարհում.

I դեմք	Min nedabû çêkirin(ê).	Ես սարքել չէի տվել:
II դեմք	Te nedabû çêkirin(ê).	Դու սարքել չէիր տվել:
III դեմք	Wî/wê dabû çêkirin(ê).	Նա սարքել չէր տվել:

I դեմք	Me nedabû çêkirin(ê).	Մենք սարքել չէինք տվել:
II դեմք	We nedabû çêkirin(ê).	Դուք սարքել չէիք տվել:
III դեմք	Wan nedabû çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չէին տվել:

Gur û rûvî

Rûvîk hebû, rojekê gelek birçî bû, derket nêçîrê. Di nav çîyan û newalan re derbas bû, ket gelikî. Ber zinarekî re derbas bû û piş xwe mêze kir, çî bibîne: gurekî mezin. Rûvî gelekî ji gur tirsya, lê nikaribû bireve, hêzên çokên wî tunebûn. Wî nikaribû rîya xwe biguhêze. Rûvî kin û kurt fikirî û bi kenekî fen gazî gur kir, got: “Roja we baş be, apê delal!”

Gur bi vê yekê metel ma û pirsî: “Te got çî? Rojbaş, apo? Gelo ez apê te me?”.

Rûvî got: “Pîh, tu ne tenê apê min, tu mezinê me yî. Û ez wisa dilxweş im ku min hûn dîtî, ji ber ku ez ji zû ve hêvîya dîtina te me. Min dixwest te bibînim.”

Gur got: “Çî? Tu hêvîya min bûy? Ji bo çî tu hêvîya min bûy?”

Rûvî serê xwe kire ber xwe û got:

– Apo, rûyê min li bin lingên we be, serêşeke me heye. Ez û bûka te, em dixwazin hevdu berdin. Em îro şûnda nikarin tevî hev bijîn. Lê sê zarokên me hene. Me got ji me her du yekî ra zarokek. Lê zaroka sisyan ji kê ra be? Me ji ser vê yekê gelekî hevexist. Mixabin, me çare nedît. Bûka te got “Çêtir e ku em gazî cînarên din bikin, bila ew bêjin zarok ji kê re be.” Lê min got “Naxêr! Herî baş ew e ku ez apê xwe ê gur bigerim, bila ew bê, rêyekê nîşanî me bide.” Ji ber ku tu rêberê me yî.

Gur gotinên rûvî bihîst, lê ewçend bawerîya xwe ji rûvî neanî. Gava ku rûvî qala zarokên xwe kir, av ber devê gur ket. Gur fikirî: “Niha ez tenê vî rûvîyî bixwim, ez têr nabim. Lê ew dixwaze ku ez rêkê nîşanî wan bidim; divê ez berî rê nîşandanê jina wî û zarokên wî bibînim.”

Gur nav çavên rûvî mêze kir û bi dengê kûr got: “Rabe, bide pêşya min, em herin mala te!”

Ew tevî hev hatin ber derê mala rûvî û gur ji rûvî re got: “Derîyê we piçûk e, ez çawa têkevim mala we?”

Rûvî bersîv da: “Apo, tu zehmet neke, ezê herim, zarokan bînim.”

Gur got: “Here hundur, jin û mindalên xwe bîne derve! Divê ez wan bibînim ku rê nîşanî we bidim. Ji ber ku bê dîtî, ez nikarim bêjim kîjan zarok ji bo kê be.”

Rûvî ket hundur, û gur ji ber derê wî rûnişt. Ew hîvîya rûvî, jin û zarên wî rûnişt û diranên xwe tûj kirin, lê tukes derneket. Sebra gur nema, û gur gazî kir: “Bes e hûn rûnên, de derkevin, werin!”

Rûvî kêf dikir, ku ji destên gur rizgar bûbû. Rûvî bi dengêkî şa bersîv da: “Apê delal, ez û bûka te spasdarê hatina te ne. Em dîsa lev hatin û naxwazin ku tu bona me serê xwe bêşînî.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

fen	խորամանկ
mindal	երեխա
hevdu berdin	բաժանվել
bawerîya xwe ji yekî anîn	հավատալ որևէ մեկին
Ez çawa têkevim mala we?	Ես ո՞նց մտնեմ ձեր տուն:

Վարժություն 1. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Çêrandin, cêribandin, efirandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Malbata hevalê min

Duh hevalê min Hesên hat mala min. Min gelek bêrîya hevalê xwe **kiribû**. Îdî heft sal e, ku hevalê min tevî malbata xwe li Kurdistanê dimîne. Hevalê min li wir dixebite.

Zarotîyê Hesên gelek jêhatî bû. Bavê Hesên di bazarê de tişt difrotin. Tê bîra min çawa Hesên her roj êvarê tevî bavê xwe diçû bazarê û alîkarîya bavê xwe dikir. Li dibistanê mamosteyan texmîn dikir ku Hesên ji tecirî û bazirganîyê hiz dike. Wan henek dikir û digot: “Hesên îdî bazirgan e.”

Naha du kurên hevalê min hene. Ew îdî diçin dibistanê. Kurê mezin di pola pêncem de dixûne, kurê biçûk di pola yekem de dixûne. Her du jî gelek rind dixûnin. Ez dibêjim: “Hesên, zarokên te kê çûne, ku usa rind dixûnin?” Hesên dikene û dibêje: “Zarokên min mîna min in”, xanima Hesên jî dikene

û dibêje: “Erê, zarok Hesen çûne.” Navê xanima Hesen Xezal e. Ew qîza cînarê me ye. Li zarotîyê me tumê tevî hev dilîst.

Carek Hesen bi malbata xwe re hat, û me dema xwe gelek baş derbas kir. Em çûn û çend saetan di şêher de geryan. Nîvro em vegeryan malê. Zarokan di baxçeyê mala min de lîst, me jî çay vexwar û rojên derbazbûyî bîr anîn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew kî çûne?	Նրանք ո՞ւմ են նմանվել:
kulfet, xanim	կին, տիկին
derbazbûyî, bihorî	անցած
bîr anîn	մտաբերել

Դաս 41

Վաղակատար անցյալ (բաղադրյալ բայեր)

Բաղադրյալ բայերը վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս պետք է հաշվի առնել դրանց անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Rûniştin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rûniştibûm.	Ես նստել էի:
II դեմք	Tu rûniştibûyî.	Դու նստել էիր:
III դեմք	Ew rûniştibû.	Նա նստել էր:

I դեմք	Em rûniştibûn.	Մենք նստել էինք:
II դեմք	Hûn rûniştibûn.	Դուք նստել էիք:
III դեմք	Ew rûniştibûn.	Նրանք նստել էին:

Բաղադրյալ բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը դրվում է բայի առաջին բաղադրիչից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ez rûneniştibûm.	Ես չէի նստել:
II դեմք	Tu rûneniştibûyî(i).	Դու չէիր նստել:
III դեմք	Ew rûneniştibû.	Նա չէր նստել:

I դեմք	Em rûneniştî bûn.	Մենք չէինք նստել:
II դեմք	Hûn rûneniştî bûn.	Դուք չէիք նստել:
III դեմք	Ew rûneniştî bûn.	Նրանք չէին նստել:

Pêşda çûn անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez pêşda çûbûm.	Ես առաջ էի գնացել:
II դեմք	Tu pêşda çûbûyî(i).	Դու առաջ էիր գնացել:
III դեմք	Ew pêşda çûbû.	Նա առաջ էր գնացել:

I դեմք	Em pêşda çûbûn.	Մենք առաջ էինք գնացել:
II դեմք	Hûn pêşda çûbûn.	Դուք առաջ էիք գնացել:
III դեմք	Ew pêşda çûbûn.	Նրանք առաջ էին գնացել:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez pêşda neçûbûm.	Ես առաջ չէի գնացել:
II դեմք	Tu pêşda neçûbûy(î).	Դու առաջ չէիր գնացել:
III դեմք	Ew pêşda neçûbû.	Նա առաջ չէր գնացել:

I դեմք	Em pêşda neçûbûn.	Մենք առաջ չէինք գնացել:
II դեմք	Hûn pêşda neçûbûn.	Դուք առաջ չէիք գնացել:
III դեմք	Ew pêşda neçûbûn.	Նրանք առաջ չէին գնացել:

Vekirin անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min vekiribû.	Ես բացել էի:
II դեմք	Te vekiribû.	Դու բացել էիր:
III դեմք	Wî/wê vekiribû.	Նա բացել էր:

I դեմք	Me vekiribû.	Մենք բացել էինք:
II դեմք	We vekiribû.	Դուք բացել էիք:
III դեմք	Wan vekiribû.	Նրանք բացել էին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min venekiribû.	Ես չէի բացել:
II դեմք	Te venekiribû.	Դու չէիր բացել:
III դեմք	Wî/wê venekiribû.	Նա չէր բացել:

I դեմք	Me venekiribû.	Մենք չէինք բացել:
II դեմք	We venekiribû.	Դուք չէիք բացել:
III դեմք	Wan venekiribû.	Նրանք չէին բացել:

Paşda kişandin պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min paşda kişandibû.	Ես հետ էի քաշել:
II դեմք	Te paşda kişandibû.	Դու հետ էիր քաշել:
III դեմք	Wî/wê paşda kişandibû.	Նա հետ էր քաշել:

I դեմք	Me paşda kişandibû.	Մենք հետ էինք քաշել:
II դեմք	We paşda kişandibû.	Դուք հետ էիք քաշել:
III դեմք	Wan paşda kişandibû.	Նրանք հետ էին քաշել:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min paşda nekişandibû.	Ես հետ չեի քաշել:
II դերք	Te paşda nekişandibû.	Դու հետ չէիր քաշել:
III դերք	Wî/wê paşda nekişandibû.	Նա հետ չէր քաշել:

I դերք	Me paşda nekişandibû.	Մենք հետ չէինք քաշել:
II դերք	We paşda nekişandibû.	Դուք հետ չէիք քաշել:
III դերք	Wan paşda nekişandibû.	Նրանք հետ չէին քաշել:

Hevalên Ferzê û dapîra wê

Hevalên Ferzê li mêrgê, nav gulan da dilîst. Hevalên Ferzê gelek bûn, mirov dikare bêje hemû zarokên gund hevalên Ferzê bûn. Gelek ji wan tenê kurmancî zanibû. Ferzê gelekî jêhatî bû. Ferzê dixwast hemû zimanan hîn be. Wê di zarotîyê de du ziman zanibû, zimanê dayîkê û zimanekî din.

Ferzê ku heft salî bû kurdî, ermenî baş dipeyivî. Ferzê hertim digot: “Dapîra min gotiye Meriv çiqas zêde zimanan zanibe, ewqas wê baştir bê!” Carna Ferzê bi pîrika xwe re bi zimanê aşûrî xeber dida. Gundîya digot ku pîrika wê heft zimanan zane. Dibe ku Ferzê ji bo vê yekê ziman hez dikirin. Ferzê gelek caran ji pîrika xwe peyvên zimanên din dipirsî. Pîrikê jî dilê Ferzê nedişkênand û hemû tişt jêra digot.

Navê dapîra Ferzê Zeynê bû. Dilê pîrê da gelek tişt hebûn, ku ji Ferzê ra bigota. Lê Ferzê hê biçûk bû. Pîrikê fikir dikir ku ew hê zarok e, serwest nabe, tê naghîje. Donzdeh zarokên pîrka Zeynê hebûn. Wê hejmara nevî û nevîçirkên xwe nizanibû. Malbata wan di mabeyna sê welatan de parêve bûbû. Ew tişt di dilê pîrka Zeynê de bûbû kuleke mezin.

Hevalên Ferzê mîna wê bextewar nîbûn. Pîrikên wan zûtir çûbûn ser dilovanîya xwe. Gelek caran, dema ku hevalan dilîst, Ferzê ew dihîştin û tevî pîrika xwe diçû nava gund, derman dida nexweşan û mirovên bêkêf.

Pîrika Zeynê jineke mêvanperwer û nandar bû, ew arîkar û hogira nexweşan bû. Ji ber vê yekê qedr û qîmetê pîrka Zeynê gelek dihat girtin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

têgihîştin	հասկանալ, ըմբռնել
mabeyn	միջև
rûmet	պատիվ
çûn ser dilovanîya xwe	վախճանվել
qedir girtin	հարգել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Dema ez gihîştîm malê, wan îdî çay vexwaribû. 2. Zerê hevalên xwe li dibistanê nas kiribû. 3. Wê şevê wî em venexwendibûn şîvê. 4. Rizgar ji şêr bi halekî giran vegeyriyabû malê. 5. Em nû ji malê derketibûn ku têlêfona min lêda. 6. Ji wan kurikan yekî silav dabû min. 7. Ez lez ketibûm û bi lez vegeyriyabûm malê. 8. Belê, ez dîsa hatibûm, li ber derîyê we rawestibûm.

Վարժություն 2. Փակագծերում նշվող բայերը խոնարհել վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով:

1. Ew heta seheta yekê (razan). 2. Di qada Newrozê de gelek mirov (kom bûn). 3. Ew teze ji malê (derketin), ku hevalê xwe dît. 4. Diz hila hê ji malê (derketin), polis ew girt. 5. Em duh hatin, lê ewan diha zû (vegerîn). 6. Hevalên min ji welatên dûr (vegerîn). 7. Ez teze (razan), wextê dengê têlêfonê hat. 8. Gava ew hatin, wan dît ku Armên ser kursîyê rehet (rûniştin). 9. Em sibê zû va vê derê (rûniştin). 10. Hemû (rûniştin), li mînbûsê cîh (man).

Վարժություն 3. Հետևյալ բաղադրյալ բայերը խոնարհել վաղակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, daxistin, hildan, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, vegeyri, vexistin, vekirin, velezîn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin, bawer kirin, belav kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), nîgeran bûn (meraq bûn), unda kirin (wenda kirin), deranîn, derketin, destpê kirin, girê dan, lêdan, lêkirin, levanîn, levxistin, lêxistin, qise kirin, pêkanîn, pêva kirin, serda girtin, têderxistin, têkçûn, têra kirin, tevbûn, tevxistin.

Se û pişik

Wextekê pişik terzî bû, Serê se jî kum tunebû. Lê nizanîm ji kêderê, Dest xistibû postekî berxê; Û rojeke zivistanê, Bir cem pişikê postê berxê. – Roja te bi xêr, hosta pişo, Serê min serma kir, bo xwedê be, Hanê êvî postî û ji minra, Kumekî bidrû serê minra. Bona pera tu arxayîn be,	– De malava usa bêje, Ew xeyda te diha çîye. Min pere daye ku zû bidrûyî, Yan na, bêje sibe were. Him dibêjî, him jî nadrûyî, Him xeber didî, ser min diqîrî, Him, him, him, him, Bira, çiqasî herim û bêm? Kûçkê bi xeydî usa got Vegerya serî bi qot.
--	--

Hema hema zef dereng neêxî. – Ser çevê min, xalê kûçik, Kumek e, xwe kurkek nîne? Bona xatirê teyî delal, Roja îniyê were, bibe! Bona pera çi layîqe, Xeberdan ji nav meda şerm e, Çi tiştêkî mezin e, lo malava, Her tenê heqê kumekî. Îniyê, xalê kûçik Peşîya hostê xwe dihejîne, Girmîna wîye giran û mezin, Ser şêmîka hoste sekinîye: – Kanê hoste? Kanê papaxê min? – Hinekî bisekine, wê niha bê. Hosta wê hat kurkî lêye, Se dît bin simêlê xweva. Hinekî xwe bi xwe kire mirtemirt Ê ser mişterî kire qareqar: – Serma dikim, mala te ava. Nahêlî ku bîne bikişînim. Tiştêkî hêsa xwe nîne, hela teze Min şil kiriye, ku ez bidirûm.	Carekê jî hat, dîsa tunebû, Vê carê li hev ketin Diha bê hurmetî, gilîyê xirab, Diha kevn û teze, dê û bav, Diha pişîka diz û kûçkê keçel Gilîyê wan gihîşt destê dîwanbaşî. Kûçik hetanî çû, û hat, Pişîka hoste dîlşkestî bû, Serê xwe hilda û şevêkê Here ku herî, ew undabû.... Ji wê rojê heta îro jî, Kûçikê ev yek bîr nekiriye, Bîra xweda hela hê xweyî dike. Kêderê ku pişîkê dibîne, Banzdide û serda digre, Postê xwe jê paşda dixwaze. Lê pişîka rûreş nişkêva Paşda vedigere û bi hêrs Dike piştîn, yanê min teze Av reşandîye, ku bidirûm. (Çîndî H., Genço Ç, Kiteba zîmanê Kırmançî bona dârsxana dyda, Jerevan, 1937, rûp. 12-15)
---	---

Դաս 42

Բայասեռի կարգը քրդերենում

Բայասեռի քերականական կարգը ցույց է տալիս ենթակայի և խնդրի, գործողության սուբյեկտի և օբյեկտի փոխհարաբերությունը, որ դրսևորվում է բայաձևով: Կանատ Կուրդունը, քննելով բայասեռի կարգը, առանձնացրել է *каузативный залог* (պատճառական սեռ. օրինակ՝ *dan çêkirin*, բոց.՝ կառուցել տալ), *страдательный залог* (կրավորական սեռ. օրինակ՝ *hatin çêkirin*, բոց.՝ կառուցվել), *возвратный залог* (անդրադարձ սեռ. օրինակ՝ *xwe avîtin*, նշ.՝ նետվել, բոց.՝ իրեն նետել), *взаимно-возвратный залог* (փոխադարձ սեռ. օրինակ՝ *hev dîtin* նշ.՝ տեսնվել, բոց.՝ իրար տեսնել)²²: Սույն դասագրքում բայասեռի կարգը ներկայացնում են ներգործական, կրավորական և չեզոք սեռերը:

Ներգործական սեռի բայերի արտահայտած գործողությունը պահանջում է գործողությունը կրող առարկա՝ ուղիղ խնդիր: Ներգործական սեռի բայերը թելադրում են նախադասության որոշակի կառուցվածք. գործողություն կատարողը քերականական ենթական է, իսկ կրող առարկան՝ ուղիղ խնդիրը:

Min ode paqij kir.	Ես սենյակը մաքրեցի:
Min sêw xwar.	Ես խնձոր կերա:
Aram kitêb da min.	Արամը գիրքն ինձ տվեց:
Anahîtê gul ji baxçe anîn malê.	Անահիտը ծաղիկները այգուց բերեց տուն:

Ներգործական սեռի բայերի տարբերակման ձևաբանական հատկանիշ է դրանց՝ կրավորական սեռի վերածվելու հատկությունը:

Կրավորական սեռի բայերը ցույց են տալիս այնպիսի գործողություն, որը ենթական կրում է մեկ ուրիշ առարկայից: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կրավորականը կազմվում է *hatin* բայի՝ համապատասխան ժամանակաձևով խոնարհված ձևերի և խոնարհվող բայի գործողության անվան²³ համակցումով: Ժխտական խոնարհման ժամանակ ժխտվում է *hatin* բայը: Օրինակներ՝

²² Курдоев К., “Грамматика курдского языка (курманджи)”, Москва-Ленинград, 1957, стр. 251-257; Курдоев К., “Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани”, Москва, 1978, стр. 188-193.

²³ **Գործողության անունը** ձևով համընկնում է անորոշ դերբային. որոշ խոսվածքներում գործողության անունը ստանում է -ê վերջավորություն (առավել մանրամասն տե՛ս Դաս 33):

Otax hat paqij kirin(ê).	Սենյակը մաքրվեց:
Otax nehat paqij kirin(ê).	Սենյակը չմաքրվեց:

Կրավորական սեռին հատուկ են խոնարհման բոլոր եղանակներն ու ժամանակները: Օրինակներ՝

Ew mal hat çêkirin(ê).	Այդ տունը կառուցվեց:
Ew mal nehat çêkirin(ê).	Այդ տունը չկառուցվեց:
Ew mal tê çêkirin(ê).	Այդ տունը կառուցվում է:
Ew mal neyê çêkirin(ê).	Այդ տունը չի կառուցվում:
Ew mal hatiye çêkirin(ê).	Այդ տունը կառուցվել է:
Ew mal nehatiye çêkirin(ê).	Այդ տունը չի կառուցվել:
Ew mal hatibû çêkirin(ê).	Այդ տունը կառուցվել էր:
Ew mal nehatibû çêkirin(ê).	Այդ տունը չէր կառուցվել:
Ew mal wê bê (wê werê) çêkirin(ê).	Այդ տունը կառուցվելու է:
Ew mal wê neyê (wê werê) çêkirin(ê).	Այդ տունը չի կառուցվելու:
Xwezî ew mal bê çêkirin.	Երանի այդ տունը կառուցվի:

Կրավորական կառուցվածքի նախադասության մեջ գործողության տրամաբանական ենթական՝ ներգործման անուղղակի խնդիրը (գործող անձը), կարող է արտահայտվել նկարագրական եղանակով՝ **bi**, **pê** նախդիրներով, **ji aliyê (ji aliyê)**, **ji aliyê... ve** (բոց.՝ կողմից), **pê destê**, **bi destê** (բոց.՝ ձեռքով), **pê destên**, **bi destên** (բոց.՝ ձեռքերով) արտահայտություններով:

We ew mal çêkir.	Դուք այդ տունը կառուցեցիք:
Ew mal bi destê we hat çêkirin(ê).	Այդ տունը ձեր ձեռքով կառուցվեց:
Te we pirtûk şand.	Դու այդ գիրքն ուղարկեցիր:
Ew pirtûk ji alyê te hat şandin(ê).	Այդ գիրքը քո կողմից ուղարկվեց:

Բաղադրյալ բայերի կրավորականի մեկ այլ տարբերակ կարող է համարվել այն, երբ երկրորդ բաղադրիչին (**kirin**) փոխարինում է **bûn** բայի համապատասխան ժամանակաձևով խոնարհված ձևը: Այս դեպքում, սակայն, իմաստային առումով անտեսվում և ամեննին չի կարևորվում տրամաբանական ենթակայի դերը:

Min mal çê kir.	Ես տուն կառուցեցի:
Mal hat çê kirin(ê).	Տունը կառուցվեց:
Mal çê bû.	Տունը կառուցվեց:

Չեզոք սեռի բայերը ցույց են տալիս այնպիսի գործողություն, որով ենթական ո՛չ ներգործում է ուրիշի վրա, ո՛չ էլ ուրիշից է կրում: Չեզոք սեռի են անանցողական բայերը:

Tu hatî mala me.	Դու եկար մեր տուն:
Aram rûnişt ser kursîyê.	Արամը նստեց աթոռին:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Mal hat çêkirin. 2. Ew kinc tê kirîn. 3. Ew erebe ji alîyê dizan va hat dizîn. 4. Ez ji alîyê te va hatim xapandin. 5. Sêv nayê xwarin. 6. Xaniyê han tê çêkirin. 7. Dara han hat birîn. 8. Avahîyên han hatin çêkirin. 9. Ji ber ku ew nehatibû, rojnivîsk nehatiye xwendin. 10. Emê bèn (werên) xapandin(ê). 11. Ez nayêm xapandin(ê). 12. Ger hevalê me nîbûya, emê bihatana xapandin(ê). 13. Du romanên nû ji alîyê me ve hatin wergerandin û weşandin. 14. Ew name bi destê Aram hatiye nivîsandin. 15. Zilan dîsa nehat hilibijartin. 16. Ev miqale bi destê lêkolînerekî baş hatiye nivîsandin. 17. Name bi postê nehat şandin.

Bengîn

Bengîn lawikekî kurd bû. Ew di gundekî Kurdistanê de dima. Dibistan di gundê wan de tunebû. Dibistana ku ew diçûyê, çar kîlomêtran ji mala wî dûr, li gundekî din bû. Ji ber ku li wî gundî xizm û merivên wî tunebûn, ew her sibeh diçû, êvarê dihat. Wedê payîzê wextê ku baran pir dibarî, çûyîn û hatin pir dijwar bû. Lingê wî ser herîyê dişimitî, û carna gava digihîşt dibistanê, kincên wî hemû lewitîbûn.

Dîsa rojeke payîzê bû. Mêrg û çîman, dar û hêşînayîyên gundan hemû hişk bûbûn, û gava roj diçû ava, lîrîna guran ji ser çîyan dihate bihîstin. Bengîn wê rojê zû rabûbû, çentê xwe hildabû û bi lawikên din ra çûbû dibistanê. Nîvro ewrên reş û tarî di ser çîyan ra kişyabûn û ser gund û newalan kom bûbûn.

Bengîn ji pencerê nihêrî û dît ku lawikên hevalên wî îdî diçûn malên xwe. Tirs kete dilê wî. Wî destûr (izin) ji mamoste xwest ku ew jî here malê, lê çare tunebû, mamoste destûr neda. Bîrq veda, giregira ezmana hat bihîstin. Çawa ders xilaz bû, zarokan xwest derkevin, lê baraneke usa gur destpê kiribû, ku meydana gund bûbû gol.

Zarokên ku malên wan nêzîk bûn, çenteyên xwe ser serê xwe girtin û bi lez ber bi malê bezîn. Lê yên din bêçare, ligel mamoste li dibistanê man. Bengîn jî cem wan bû û xwe ra difikirî: “Ez çawa xwe bighînim malê?” Hevalekî wî gotê: “Bengo, gundê te dûr e. Tu îro îdî nikarî herî malê. Baran hinekî veke, em herin mala me. Emê dê û bavê te ra bêjin ku mamoste destûr nedabû ku tu zû herî malê. Bengîn bi gotina wî dilşa bû û qebûl kir. Wextê ku baranê vekir, ew çû mala hevalê xwe û li wir ma.

Ji wê rojê û bi şûn va, Bengîn her cara ku bahoz û baran dibû, di mala hevalê xwe de dima heta ku dibistan qedand.

Նոր բառեր և կապակցություններ

lewitîn	կեղտոտվել
bahoz	ձնաքուք, փոթորիկ
ji wê rojê û bi şûn va	այդ օրից սկսած

Վարժություն 2. Հետևյալ նախադասությունները դարձնել կրավորական՝ ըստ օրինակի:

Օրինակ՝ Mirov bi şev hêkan naxwin. – Hêk bi şev nayên xwarin.

1. Êdî meriv cil û bergan bi cilşokan dişon. 2. Zivistanê hinek mirov rojê çend caran çayê vedixwin. 3. Naha mirov zêde kovaran naxwînin. 4. Naha mirov întêrnêtê bi kar tînin. 5. Em her roj li malê xwarinê çêdikin. 6. Heval nameyan ji hev re dişînin. 7. Gişkan jî bîlêt kirîne! 8. Kê çi digot, kê çi nedigot, me tomar kir.

Ji dîroka alfabeyên kurdan

Di Yekîtiya Komarên Sosyalîst ên Sovyêtan de çend alfabeyên kurdî bi tîpên cûda-cûda hatine efirandin û bîkar anîn.

Sala 1921ê alfabeyek bi tîpên ermenî hat amadekirin. Ew alfabe bi destê rewşenbîrê ermenî Lazo (Hakob Xazaryan) hat amadekirin. Ew alfabe heta sala 1928an hat bikaranîn. Çend salan şûnda daxwaza alfabeya nû hat kirin. Wan salan gelek dibistan li gundên kurdan hatin vekirin. Sala 1929an bi destê Erebe Şemo û Îsahak Marogûlov alfabeya Latînî hat çêkirin, û li dibistanan bona dersa kurdî hat pejirandin. Sala 1930î rojnameya “Rîya Teze” bi vê alfabeyê hat چاپ kirin. Di sala 1944an alfabeya kurdî bi tîpên rûsî hat amadekirin.

Li Yekîtiya Komarên Sosyalîst ên Sovyêtan bi zimanê kurdî rêzimana kurdî, berhevokên folklorê kurdî, pirtûkên dersan, berhemên wêjeyî, dîrokî û çandî hatin weşandin. Gelek nivîsarên helbestvan û nivîskarên ermenî hatin wergerandin û bi zimanê kurdî hatine چاپ kirin. Sala 1931ê li Yêrêvanê rex Yekîtiya Nivîskarên ermenî koma nivîskarên kurd hat çêkirin. Berhemên hinek nivîskarên kurd hatin wergerandin, bi rûsî, bi ermenî hatin weşandin.

Li Yêrêvanê, li Pêtêrbûrgê, li Moskovayê zanyar û rewşembîrên kurd dixebitîn. Li Înstitûtên Rojhilatnasîyê yên Akademîyayên Ermenistanê, Gurcistanê û Rûsyayê zanyaran gelek pirtûk derheqa dîrok, ziman, wêje û çanda kurdan da dinivîsîn.

Նոր բառեր

pejirandin	ընդունել
berhevok	ժողովածու

Ժողովրդական ասացվածքներ

Du zebeş bi destekî nayên girtin.

Xwîn bi xwînê nayê şûştin.

Destê nayê gestinê, wê bê ramûsanê.

Nanê bi minet nayê xwarinê.

Pîrsê xirab pê sê pût hingiv nayê xwarinê.

Pêlê avê nayêne hijmarê.

Serê hat birîn, nayê kirîn.

Hemû çêlek tên dotin, hemû xeber nayên gotin.

Հավելված

Երախտագիտություն և քաջալերանք արտահայտելու համար գործածվող մի շարք արտահայտություններ. **çi zehmet** (բոց. չի նշ նեղություն), **serkeftin** (բոց. հաղթանակ, հաջողություն), **bijî** (բոց. կեցցե՛ս), **bijîn** (բոց. կեցցե՛ք), **aferîn/eferim** (բոց. կեցցե՛ս, կեցցե՛ք), **de** (բոց. դե՛)։

Xwendekar got: “Min pênc caran dersa xwe xwend.” Mamoste got: “Aferîn.”	Ուսանողն ասաց. «Ես հինգ անգամ իմ դասը կարդացի»։ Ուսուցիչն ասաց. «Կեցցե՛ս»։
Xezalê got: “Bavo, ezê xwendina xwe bidomînim û bibim mamoste.” Bavê wê got: “Aferîn, delala min.”	Խազալն ասաց. «Հայրի՛կ, ես կշարունակեմ ուսումը և կդառնամ ուսուցչուհի»։ Նրա հայրն ասաց. «Կեցցե՛ս, սիրելի՛ս»։
Cîran gote Kerem: “Min ji baxçê xwe bona zarokên te sêv anîne.” Kerem got: “Çi zehmet.”	Հարևանը Քյարամին ասաց. «Ես իմ այգուց խնձոր եմ բերել քո երեխաների համար»։ Քյարամն ասաց. «Ի՛նչ նեղություն»։
Gava zarok sporkar dîtin, bi dengê bilind gotin: “Serkeftin, serkeftin.”	Երբ երեխաները մարզիկներին տեսան, բարձրաձայնեցին. «Հաղթանակ, հաղթանակ»։
De, rabin, kurdno!	Դե, ոտքի՛ կանգնեք, քրդե՛ր։
Şampiyon xelata yekemîn girt, hemû jêra gotin: “Bijî!”	Չեմպիոնն առաջին մրցանակը նվաճեց, բոլորն ասացին. «Կեցցե՛ս»։
Pola fûtbolê bi ser ket, temaşevan got: “Bijîn, her bijîn”	Ֆուտբոլի թիմը հաղթեց, հանդիսատեսները գոչեցին. «Կեցցե՛ք, կեցցե՛ք»։

Դաս 43

Ձայնարկություններ

Ձայնարկություններն արտահայտում են խոսողի զգայական, ոչ դատողական վերաբերմունքը: Ձայնարկությունները կարող են արտահայտել հույզ, կոչ, նմանաձայնություն: Քրդերենում ամենատարածված ձայնարկություններն ու բացականչությունները հետևյալներն են.

1. Մարդկանց դիմելիս՝ *geli, ey, hey*: Օրինակներ՝

Geli hevalan, emê sibeh li meyardanê tov bin.	Ո՛վ ընկերներ, մենք վաղը հրապարակում ենք հավաքվելու:
Hey qîzikê, tu kuda diçî?	Ո՛վ աղջնակ, դու ո՞ւր ես գնում:
Geli mêvanno, hûn bi xêr hatin!	Ո՛վ հյուրեր, բարով եկաք:

2. Տղամարդկանց դիմելիս կիրառվում են *lo, lo-lo, weylo, waylo-lo, hey cano* և այլ ձայնարկություններ: Օրինակներ՝

Hey cano, Mirazo, raweste, ez têm!	Սիրելի Մրազ, կանգնի՛ր, ես գալիս եմ:
Lo, kuro, de bilezîne, em dereng man!	Ա՛յ տղա, արագացրո՛ւ, մենք ուշացանք:

ա) *Bavo, ey bavo* ձայնարկությունները կիրառվում են ոչ միայն հորը, այլև ցանկացած տղամարդու դիմելիս: Օրինակ՝

Bavo, te çira ev dar şkênand.	Տղա՛, ինչո՞ւ այս ծառը կոտրեցիր:
-------------------------------	---------------------------------

3. Կանանց դիմելիս՝ *lê, lê-ê, weylê, weylê-lê, hey canê* և այլն: Օրինակներ՝

Lêlê, Narê, binêre, yarê te tê.	Նարե՛, նայի՛ր, քո սիրեցյալն է գալիս:
Lê, delalê, zû-zû werê.	Ո՛վ սիրելի, արա՛գ արի:

բ) *Dayê, ey dayê* ձայնարկությունները կիրառվում են ոչ միայն մորը, այլև ցանկացած կնոջ դիմելիս: Օրինակ՝

Dayê, tu çî dikî?	Աղջի՛կ, դու ի՞նչ ես անում:
-------------------	----------------------------

4. Ուրախություն, հաճույք արտահայտելու համար կիրառվող ձայնարկություններն են *wah, te-te, peh-peh, oxwaş* և այլն: Օրինակ՝

Rêwî ava kanîyê serê xwe kir û got: “Oxwaş, aveke xweş bû.”	Ճամփորդը՝ աղբյուրի ջրով գլուխը լվաց (բոց.՝ ջուրը լցրեց իր գլխին) ու ասաց. «Օ՛, ինչ հաճելի ջուր էր»:
---	---

5. Հիացմունք արտահայտելու համար՝ *tew-tew, can-can, hay-hay, peh, o, ox, hey gidi, hay gidi* և այլ ձայնարկություններ: Օրինակներ՝

Tew-Tew çi keçeke rind e!	Օ՛, ի՛նչ սիրուն աղջիկ է:
Peh, çi bajarekî dîrokî ye!	Պա՛հ, ինչպիսի պատմական քաղաք է:
Hey gidi, çi keç û xortên jêhatî ne!	Օ՛, ինչ տաղանդավոր տղաներ ու աղջիկներ են:
Tew, bilûrvan çawa xweş lêdixe!	Օ՛, սրանգահարն ինչ լավ է նվագում:

6. Զարմանք արտահայտելու համար՝ *wa, pî, pa, heylê, heylo, a, aha, he, tew, wî* և այլ ձայնարկություններ: Օրինակներ՝

Aha, min nizanibû, ku tu jî ajovan î.	Օ՛, ես չգիտեի, որ դու էլ ես վարորդ:
Pî, qîza wan bûye bijîşk.	Օ՛, նրանց աղջիկը բժիշկ է դարձել:
Pî, ew gul çawa bedew in.	Վա՛յ, այդ ծաղիկներն ինչ գեղեցիկ են:
Wî, min navê te ji bîr kiriye.	Վա՛յ, ես քո անունը մոռացել եմ:
Pî, te çi got, min nizanibû.	Օ՛, դու ինչ ասացիր, ես չգիտեի:
Heylo, rê çawa dirêj e.	Օհո՛, ճանապարհն ինչ երկար է:

7. Կասկած արտահայտելու համար՝ *him, wa, he* և այլ ձայնարկություններ: Օրինակներ՝

Him, min ew tişt nizanibû!	Օ՛, ես դա չգիտեի:
Wey, ew tişt çawa qewimî?	Օ՛, դա (բոց՝ այդ բանը) ինչպե՞ս պատահեց:
– Min ev şuxul bi xwe kir. – Wa, te tenê kir?	– Ես այս գործն ինքս արեցի: – Վա՛հ, մենա՞կ արեցիր:

8. Լռելու պահանջ արտահայտելու համար՝ *hiş, wiş, pix* և այլ ձայնարկություններ: Օրինակներ՝

Pix, kurino, hirç piş dêrî ye!	Սո՛ւս, տղանե՛ր, արջը դռան հետևում է:
Zarok digiriya, dayê gotê: “Wiş, kurê min negirî.”	Երեխան լացում էր, մայրիկն ասաց. «Սո՛ւս մնա, որդի՛ս, լաց մի՛ եղիր»:

9. Ափսոսանք և վիշտ, ցավ, օգնության կոչ՝ *way, wey, ax, wax, wex, ay, ox, of, ê, waê-waê, hey waê, wî, wex, wax, heywax, heyf, pehe, hawar, hewar! jorî, de lorî, wey li min, ax li min* և այլ ձայնարկություններ:

Երբ *wey li min, ax li min* բացականչությունները կիրառում է տղամարդը, դրանք ստանում են *-o* վերջավորություն (*wey li mino, ax li mino*), իսկ երբ կինը *-ê* վերջավորություն (*wey li minê, ax li minê*):

Տղամարդկանց առնչվող կամ տղամարդկանց դիմելիս կիրառվող ձայնարկություններն են՝ *oyo-yo, waylo, wey lo, wey lo-lo, hey lo*: Կանանց առնչվող կամ կանանց դիմելիս կիրառվող ձայնարկություններն են՝ *waylê, wey lê, weylê-lê, hey lê*: Օրինակներ՝

Heyf, ew venegeryan.	Ափս՛ս, նրանք չվերադարձան:
Ax, kurê min nexweş ketiye.	Ա՛խ, որդիս հիվանդացել է:
Ay, êşa serê min derbas nabe.	Ա՛յ, իմ գլխացավը չի անցնում:
Heywax, ew xort şehîd bû.	Վա՛յ, այն երիտասարդը զոհվեց:
Oy, ev derdê giran e.	Օ՛, սա ծանր ցավ է:
Wex, mala min şewitî.	Վա՛խ, տունս քանդվեց (բռց.՝ այրվեց):
Wey, çi hat serê me.	Վա՛յ, ինչ եկավ գլխիս:
Wey li minê, kurê min wenda bûye.	Վա՛յ ինձ, որդիս կորել է:
Ezê van sêwîyan çawa bikim, ax li mino.	Ի՞նչ եմ անելու այս որբերի հետ, վա՛յ ինձ:
Hawar, Xwedêyo, çiqa xortên ciwan vî şerî da hatin kuştin.	Ո՛վ Աստված, ինչքան երիտասարդ տղաներ զոհվեցին այս պատերազմում:
Malên me wêran in, wey li me.	Մեր տները քանդված են, վա՛յ մեզ:

Jîyana malbateke kurd li Swêdê

Ez di gel dîya xwe li Swêdê dijîm. Bavê min li Kurdistanê ye. Ew girtîye. Ez li Swêdê diçim dibistana destpêkê. Ev du sal e ku me tu nûçe ji bavê min wernegirtiye. Ez û dîya xwe, em herdem bi meraq in. Bavê min hîç ji bîra min naçe. Ew tim û tim bîra min da ye. Rûyê wî li ber çavên min e. Ez, piştî ku dibistan diqede, dikevim ser rîya malê. Ez bi lez diçim malê. Bi rastî jî ez her roj li qutîya postê dinêrim. Min heta niha qet namek ji bavê xwe nestendiye. Ji ber vê ez gelekî ber xwe dikevim.

Roj, roja îne bû. Ez ji dibistanê dihatim malê. Wek her caran min devê qutîya postê vekir. Çi bibînim, nameyek di qutîyê de ye. Min ew bi lez derxist. Name ji bavê min hatibû. Min fikir, ku ez ji kêfan ra bifirim. Min çend caran name maç kir. Min ew da ser dilê xwe. Dîya min hat malê. Min name nîşanî wê da. Ji wê rojê û bi şûn ve kêf û şayî kete mala me.

Նոր բառեր և կապակցություններ

wergirtin, stendin	ստանալ
meraq	անհանգիստ
qutî	տուփ
ber xwe ketin	մտահոգվել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Wey, çi hat serê te! 2. Hawar! Şer destpê kiriye! 3. Erdhejê ez bêmal hîştım, hawar li min! 4. Hawar li me! Gundên me şewitîne! 5. Hey lo, were ber derîyê min! 6. Of, ev çi êş e! 7. Dengbêj distira û digot: “Wî! Wî! Wî!” 8. Ax, serê min çawa dêşe! 9. Wey lê, ev çi kul e ku kes nizane! 10. Wa, tu rast dibêjî? 11. Peh, ew çi aveke xweş e! 12. De zû bikin, em vî karî biqedînin! 13. Hey porzerê, te mala min xera kir!

Xwendingeha Zêrînê

Zêrîn keçeke kurd e. Ew di pola şeşem de dixwîne. Ew dixwaze xwendingeha xwe bi me bide nasîn. Ew xwendingeha navîn li navenda bajêr e. Avahî ji sê qatan pêk tê. Di xwendingehê de pol, pirtûkxane, jûra birêvebir, jûra cîgirê birêvebir, jûra mamosteyan, hola werzişê û hola konfêransê hene. Bona parastina belgeyên fermî jûra arşîvê jî heye. Wekî din jî li her sê qatan destşok û daşir hene. Lê destşok û daşira mamosteyan ji yê xwendekaran cuda ne.

Pirtûkxaneyê xwendingeha wan ji alîyê pirtûkan ve gelekî dewlemend e. Zarok her roj diçin pirtûkxaneyê, li wir pirtûkan dixwînin û spartekên xwe çê dikin. Hinek xwendekar pirtûkan bi emanetî ji pirtûkxaneyê hildidin û dixwînin. Ew divê pirtûkan di wextê xwe de vegebin. Xwendekar divê li pirtûkxaneyê dengê xwe hîç bilind nekin daku hevalên wan aciz nebin. Li ber xwendingeha Zêrînê baxçeyekî fireh heye. Xwendekar rojê carekî di bêhnvedanê de derdikevin derve û li wir dilîzin. Gelak merasîm, civîn û pêşbazî di vî baxçeyî de tên çêkirin. Di baxçe de hola werzişê jî heye. Bi taybetî havînan xwendekar di wê holê de fûtbol, volêybol û baskêbolê dilîzin. Xwendingeha Zêrînê gelekî xweş e, û Zêrîn ji xwendingeha xwe pir hez dike.

Նոր բառեր և կապակցություններ

cîgir	տեղակալ
birêvebir	տնօրեն
belge	փաստաթուղթ

di wextê xwe de	ժամանակին
merasîm	արարողություն
civîn	Ժողով
pêşbazî	մրցում

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dîwar bi guh in.

Dinê li dinê, çevê gur li bizinê.

Ez te ra, tu kê ra?

Jin çav li der e, mêr xwelî li ser e.

Şuxul ker e, çoske, wê here!

Lingê pêxas ber derê solbenda ye.

Malê da şêr e, derva – pişik.

Meryê bê weten teyrê bê per û bask e.

Դաս 44

Ըղձական անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)

Ըղձական անցյալ ժամանակաձևը ցույց է տալիս անցյալում կատարելի գործողության իդձ, ցանկություն:

Անանցողական բայերի ըղձական անցյալը կազմվում է՝ բայի **անցյալի հիմքին** ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և երրորդ խմբի դիմային վերջավորություններ. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Երրորդ խմբի դիմային վերջավորություններն են.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-ma	-na
II դեմք	-y(î)	-na
III դեմք	-a	-na

Man բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bimama .	Ես մնայի:
II դեմք	Tu bimay(î) .	Դու մնայիր:
III դեմք	Ew bima .	Նա մնար:

I դեմք	Em bimana .	Մենք մնայինք:
II դեմք	Hûn bimana .	Դուք մնայիք:
III դեմք	Ew bimana .	Նրանք մնային:

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez nemama .	Ես չմնայի:
II դեմք	Tu nemay(î) .	Դու չմնայիր:
III դեմք	Ew nema .	Նա չմնար:

I դեմք	Em nemana .	Մենք չմնայինք:
II դեմք	Hûn nemana .	Դուք չմնայիք:
III դեմք	Ew nemana .	Նրանք չմնային:

Եթե անանցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է բաղաձայնով, ապա բայահիմքի և դիմային վերջավորությունների միջև դրվում է **-a** ձայնավոր:

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bi hatama.	Ես գայի:
II դեմք	Tu bi hatay(î).	Դու գայիր:
III դեմք	Ew bi hata.	Նա գար:

I դեմք	Em bi hatana.	Մենք գայինք:
II դեմք	Hûn bi hatana.	Դուք գայիք:
III դեմք	Ew bi hatana.	Նրանք գային:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez ne hatama.	Ես չգայի:
II դեմք	Tu ne hatay(î).	Դու չգայիր:
III դեմք	Ew ne hata.	Նա չգար:

I դեմք	Em ne hatana.	Մենք չգայինք:
II դեմք	Hûn ne hatana.	Դուք չգայիք:
III դեմք	Ew ne hatana.	Նրանք չգային:

Եթե անանցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է *ê*-ով, *o*-ով, *û*-ով կամ *i*-ով, ապա դիմային վերջավորության ու բայի անցյալի հիմքի միջև կարող է դրվել *y* կիսաձայն:

Çûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez biçû yama (biçû ma).	Ես գնայի:
II դեմք	Tu biçû yay(î).	Դու գնայիր:
III դեմք	Ew biçû ya.	Նա գնար:

I դեմք	Em biçû yana (biçû na).	Մենք գնայինք:
II դեմք	Hûn biçû yana (biçû na).	Դուք գնայիք:
III դեմք	Ew biçû yana (biçû na).	Նրանք գնային:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neçû yama (neçû ma).	Ես չգնայի:
II դեմք	Tu neçû yay(î).	Դու չգնայիր:
III դեմք	Ew neçû ya.	Նա չգնար:

I դեմք	Em neçû yana (neçû na).	Մենք չգնայինք:
II դեմք	Hûn neçû yana (neçû na).	Դուք չգնայիք:
III դեմք	Ew neçû yana (neçû na).	Նրանք չգնային:

Անցողական բայերի ըղձական անցյալը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և **-a** վերջավորություն. ենթական կիրառվում է թեք հոլովաձևով:

Dîtin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min bidîta.	Ես տեսնեի:
II դեմք	Te bidîta.	Դու տեսնեիր:
III դեմք	Wi/wê bidîta.	Նա տեսներ:

I դեմք	Me bidîta.	Մենք տեսնեինք:
II դեմք	We bidîta.	Դուք տեսնեիք:
III դեմք	Wan bidîta.	Նրանք տեսնեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nedîta.	Ես չտեսնեի:
II դեմք	Te nedîta.	Դու չտեսնեիր:
III դեմք	Wi/wê nedîta.	Նա չտեսներ:

I դեմք	Me nedîta.	Մենք չտեսնեինք:
II դեմք	We nedîta.	Դուք չտեսնեիք:
III դեմք	Wan nedîta.	Նրանք չտեսնեին:

Եթե անցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է **a**-ով, ապա բայի անցյալի հիմքին որպես վերջավորություն ավելացվող **a**-ն և բայահիմքի **a**-ն կցվում են: Եթե անցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է **a**-ից տարբեր ձայնավորով, ապա բայի անցյալի հիմքի և որպես վերջավորություն հանդես եկող **a**-ի միջև կարող է դրվել **y** կիսաձայն:

Nivîsîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min binivîs(i)ya.	Ես գրեի:
II դեմք	Te binivîs(i)ya.	Դու գրեիր:
III դեմք	Wi/wê binivîs(i)ya.	Նա գրեր:

I դեմք	Me binivîs(i)ya.	Մենք գրեինք:
II դեմք	We binivîs(i)ya.	Դուք գրեիք:
III դեմք	Wan binivîs(i)ya.	Նրանք գրեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nenivîs(i)ya.	Ես չգրեի:
II դեմք	Te nenivîs(i)ya.	Դու չգրեիր:
III դեմք	Wi/wê nenivîs(i)ya.	Նա չգրեր:

I դեմք	Me nenivîs (î)ya.	Մենք չգրեինք:
II դեմք	We nenivîs (î)ya.	Դուք չգրեիք:
III դեմք	Wan nenivîs (î)ya.	Նրանք չգրեին:

Հղձական անցյալը կարող է կիրառվել գործողության հնարավորություն, ցանկալիություն (կամ ոչ ցանկալիություն) արտահայտող եղանակավորող բառերի և արտահայտությունների հետ: Օրինակ՝

Xwezî ez neketama.	Երանի ես չընկնեի:
--------------------	-------------------

Հղձական անցյալը բայաձևերը լայնորեն կիրառվում են պայմանի երկրորդական նախադասություններում: Օրինակներ՝

Heke tu bihatayî, minê name binivîsya.	Եթե դու գայիր, ես նամակ կգրեի:
Heger ew bhata, minê xanî bikirya.	Եթե նա գար, ես բնակարան կգնեի:

Ապակատար անցյալը կազմվում է նույն ձևով, սակայն այն տարբերությամբ, որ ենթական ստանում է *-ê* (որոշ խոսվածքներում՝ *wê* կամ *dê*) ցուցիչ:²⁴

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Heke perê min hebûya, ezê biçûyama cîhê dûr. 2. Heger ew neçûyana şêr, ewê nehatana kuştin. 3. Wekî min erebeya xwe nefrota, minê ew bida te. 4. Xwezil ez neketama wê odayê. 5. Min gelek dixwest bixwanda, lê derfet tunebû. 6. Min dixwast malek bikirîya, lê min pêra negîhand. 7. Xwezî em biçûna dibistanê. 8. Bila Rewşenê cilên wan zarokan bişûšta. 9. Heke min bigota, tuyê bihatay? 10. Heke te ji min re negota, ezê bihatama. 11. Ger ew biçûya, wê hemû tişt bi çavên xwe bidîta. 12. Heger mamoste bihata, xwendekar wê baştir bixwenda. 13. Gerek firoşger zû biçûna û bigihîştana bazarê. 14. Eger we bihîšta, ezê biçûma parkê.

Şîna pîrika Zeynê

Îşev pîrika Zeynê çavên xwe ji bo vê dinyayê girtin û çû rehma Xwedê. Pîrika Zeynê gelekî pîr bû, ew sed û du salî bû. Gundîya jêra digot ‘xûşka Zeynê’. Ew jineke zane û nandayî bû. Li kuderê nexweşek hebûya, mirovan dê gazî Zeynê bikira. Zeynê bona hemû derdan dermanek û çarek dê bidîta, dê nexweş qenc bikira. Bi vê yekê ew gelekî bi nav û deng bû. Wê berî çil salan mêrê xwe wendakiribû, kar û borcên mêrê wê jî ser stûyê wê mabûn.

²⁴ Տե՛ս Դաւ 49:

Zeynê şeş keç û şeş kur mezin kiribûn. Keçên wê mêr kiribûn, kurên wê jî zewicibûn. Bîst û şeş nevîyên pîrika Zeynê hebûn.

Gava gundîyan bihîst ku Zeynê çû ser diloanîya xwe, hatin ber derê mala wê. Mêr û jin cilên reş li xwe kiribûn, hinek jin jî kincên xwe vajê li xwe kiribûn û laçikên reş dabûn serê xwe. Hemûyan şîneke giran girtibû. Jin hemû digiryan, mêran girîyê xwe vedişart. Keçeke pîrika Zeynê dixwast gulîyên xwe jêke, lê jinan destên wê digirt û nedihîşt. Cînan alîkarî dikir, xwedîyên malê bi nan û ava hewariyan va mijûl dibû. Gelekan digot: “Eger ambûlans zûtir bihata, dê Zeynê xilas bikira.” Hinekan digot: “Na, eger ambûlans zûtir jî bihata, dê tutişt nekira, qirara Xwedê bû.”

Mirina pîrika Zeynê dilêseke zêde dida malbata wê. Nevîyan digot: “Pîrika Zeynê şîret û temîyên baş didan me.” Nevîya pîrika Zeynê, ku navê wê Ferzê bû, digot: “Pîrika min qala dîroka jîyana xwe dikir. Pîrika min ez hîn dikirim çawa nexweşan qenc bikim.”

Pey çil rojan ra malbata Zeynê gazî hemû gundîyan kir û çilê Zeynê da. Pişt re hemû hêdî-hêdî çûn ser jîyana rojanî ya xwe.

Ferzê destpê kir mîna pîrika xwe dermanan bide merivên nexweş û nivîşkan. Ferzê digot:

– Pîrika Zeynê goşt hez nedikir, û digot ku bona tendurustîyê sebze baştir in. Dapîra min nod salî zêdetir bû û hê jî li ser xwe bû. Ger pîrika min hebûya, dê bigota: “Eger xwarinên bi sebze bixwî, tu dê kêr nexweş bikevî. Xwarinên bi sebze laşê merivan diparêze.” Her bahar pîrika min dê ji cîyan tîrşo berhev bikira, dê ji bostanê me jî bexdenûs, rihan û pincarên din berhev bikira, bişûsta û ji bo zivistanê hişk bikira. Dapîra min dê bigota: “Sebzeyên biharê û havînê derman in.” Pîrika min wê bi firingî, bacan, îsot û bîber xwarinên biçêj û xweş amade bikira. Ew dê banya ziman: “Eger havînê zebeş û petêx bixwin, bona tenduristîyê kêrhatî ye. Ger xûna we tîr e, firingîyan û xîyaran bixwin, çaya pûngê û avê vexwin. Ger xûna we kêr e, sêvan, gizêran û silqan bixwin.” Dapîra min dê biçûya, ber devê çem, dê pûng berev bikira û bigota: “Ku hûn bi cetlîyê û pûngê çayê çê bikin û vexwin, hûn tucar nexweş nakevin.”

Bi vî awayî Ferzê gotinên pîrika xwe dikir bîra xwe û şuxulê wê berdewam dikir.

Նոր բառեր և կապակցություններ

çûn rehma Xwedê, çûn ser diloanîya xwe	վախճանվել
nandayî	հյուրասեր
borc	պարտականություն
vajê	հակառակ

şîn	սուգ
şîn girtin	սզալ
hewarî	սզո թափորի մասնակից
qirar	որոշում, կամք
şîret, temî	խորհուրդ, խրատ
qenc kirin	բուժել
nexweş ketin	հիվանդանալ
tirşo	ավելուկ
bexdenûs	մաղադանոս
rihan	ռեհան
pincar	բանջար, կանաչի
firingî	լուիկ
bacan	սմբուկ
pûng	ուրց
berdewam kirin	շարունակել

Վարժություն 2. Խոնարհել փակագծերում նշվող բայերը:

1. Şansa min hebû, min otêleke pir rehet û erzan (peyda kir). 2. Eger îro sibehê ez zû (rabûn), minê birayê xwe (dîtin). 3. Min dixwast ji destê dayîka xwe xwarineke biçêj (xwarin). 4. Heke em zû (derketin) em dê di nav bajar de (gerîn). 5. Heke ez trimbêlê siwar (bûn), ezê zûtir (çûn).

Վարժություն 3. Հետևյալ բայերը խոնարհել ըղձական անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Ajotin, avîtin (avêtin), bihîstin, birin, dan, dizîn, gerîn, girîn, girtin, gotin, guhastin, hiştin (hiştin), kenîn, ketin, kirin, kirîn, kuştin, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pêçan, pirsîn, rêtin, revîn, şandin, stendin, şûştin, tirsîn, westîn, xebitîn, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivirîn.

Xwestina bûka

Du bûkên teze lêdan çûne ser kanîyê, cêrê xwe tijî av kirin, xwe ra ser avê xebardan. Yekê gote ya dinê: “Xûşkê naka dinyayê da çi tişteke rind hebûya, te bixwara?” Hevala wê got: “Xûşkê, naka pîvazek hebûya, min bişkênanda, ewa şîne ortê bixwara.” Ya din got: “Xûşkê dinyayê da çi tişteke xweş hebûya, te bixwara?” Got: “Ê, Xwedê mala te ava bike, te dinyayê da çi tiştê baş hişt, wekî dilê min biçûya, min bixwara.”

Xwestina zilamekî gund

Zilamekî gundî demeke dirêj kar dike û dibetile, ji jîyana xwe diweste, ji mêrtîya xwe bêzar dibe, xwezîya xwe jinan tîne. Ser piştê vedileze, uha gazî dîya xwe dike:

“Ax dayê, ax dayê,
Te çima ez nêr anîm dinyayê?
Te ez banyama dinyayê mê
Û salê du cara ez bidama mêrê çê!
Biharê te ez bidama mêrekî xweypez,
Payîzê jî te ez bidama mêrekî xweyrez.”

Նոր բաներ

betilîn	hnqûnêl
nêr	արական
mê	իգական

Դաս 45

Ըղձական անցյալ (*karin, zanîn, bûn, heyîn* բայեր)

Karin, zanîn, bûn, heyîn բայերը ըղձական անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Karin և *zanîn* բայերը ըղձական անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս որոշ խոսվածքներում կիրառում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն կիրառում. ժխտականը կազմվում է **ni-** նախամասնիկով:

Karin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min (bi)karibûya.	Ես կարողանայի:
II դեմք	Te (bi)karibûya.	Դու կարողանայիր:
III դեմք	Wî/wê (bi)karibûya.	Նա կարողանար:

I դեմք	Me (bi)karibûya.	Մենք կարողանայինք:
II դեմք	We (bi)karibûya.	Դուք կարողանայիք:
III դեմք	Wan (bi)karibûya.	Նրանք կարողանային:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min ni karibûya.	Ես չկարողանայի:
II դեմք	Te ni karibûya.	Դու չկարողանայիր:
III դեմք	Wî/wê ni karibûya.	Նա չկարողանար:

I դեմք	Me ni karibûya.	Մենք չկարողանայինք:
II դեմք	We ni karibûya.	Դուք չկարողանայիք:
III դեմք	Wan ni karibûya.	Նրանք չկարողանային:

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min (bi)zanibûya.	Ես իմանայի:
II դեմք	Te (bi)zanibûya.	Դու իմանայիր:
III դեմք	Wî/wê (bi)zanibûya.	Նա իմանար:

I դեմք	Me (bi)zanibûya.	Մենք իմանայինք:
II դեմք	We (bi)zanibûya.	Դուք իմանայիք:
III դեմք	Wan (bi)zanibûya.	Նրանք իմանային:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min nizanibûya .	Ես չիմանայի:
II դեմք	Te nizanibûya .	Դու չիմանայիր:
III դեմք	Wî/wê nizanibûya .	Նա չիմանար:

I դեմք	Me nizanibûya .	Մենք չիմանայինք:
II դեմք	We nizanibûya .	Դուք չիմանայիք:
III դեմք	Wan nizanibûya .	Նրանք չիմանային:

«Լինել» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bûyama (bûma) .	Ես լինեի:
II դեմք	Tu bûyay(i) .	Դու լինեիր:
III դեմք	Ew bûya .	Նա լիներ:

I դեմք	Em bûyana (bûna) .	Մենք լինեինք:
II դեմք	Hûn bûyana (bûna) .	Դուք լինեիք:
III դեմք	Ew bûyana (bûna) .	Նրանք լինեին:

Օրինակ՝

Xwezil ez zarok bûma .	Երանի ես երեխա լինեի:
-------------------------------	-----------------------

Ժխտականը կազմվում է **nî-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez nîbûyama (nîbûma) .	Ես չլինեի:
II դեմք	Tu nîbûyay(i) .	Դու չլինեիր:
III դեմք	Ew nîbûya .	Նա չլիներ:

I դեմք	Em nîbûyana (nîbûna) .	Մենք չլինեինք:
II դեմք	Hûn nîbûyana (nîbûna) .	Դուք չլինեիք:
III դեմք	Ew nîbûyana (nîbûna) .	Նրանք չլինեին:

«Դառնալ» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bibûyama (bibûma) .	Ես դառնայի:
II դեմք	Tu bibûyay(i) .	Դու դառնայիր:
III դեմք	Ew bibûya .	Նա դառնար:

I դեմք	Em bibûyana (bibûna) .	Մենք դառնայինք:
II դեմք	Hûn bibûyana (bibûna) .	Դուք դառնայիք:
III դեմք	Ew bibûyana (bibûna) .	Նրանք դառնային:

Ժխտականը կազմվում է **ne-** նախամասնիկով:

I դերք	Ez nebûyama (nebûma).	Ես չդառնայի:
II դերք	Tu nebûyay (î).	Դու չդառնայիր:
III դերք	Ew nebûya .	Նա չդառնար:

I դերք	Em nebûyana (nebûna).	Մենք չդառնայինք:
II դերք	Hûn nebûyana (nebûna).	Դուք չդառնայիք:
III դերք	Ew nebûyana (nebûna).	Նրանք չդառնային:

Օրինակներ՝

Xwezil kurê min bibûya mamoste.	Երանի որդիս դառնար ուսուցիչ:
Xwezil ez nebûyama mamoste.	Երանի ես չդառնայի ուսուցիչ:

Heyîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez hebûyama (hebûma).	Ես գոյություն ունենայի:
II դերք	Tu hebûyay (î).	Դու գոյություն ունենայիր:
III դերք	Ew hebûya .	Նա գոյություն ունենար:

I դերք	Em hebûyana (hebûna).	Մենք գոյություն ունենայինք:
II դերք	Hûn hebûyana (hebûna).	Դուք գոյություն ունենայիք:
III դերք	Ew hebûyana (hebûna).	Նրանք գոյություն ունենային:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez tunebûyama (tunebûma).	Ես գոյություն չունենայի:
II դերք	Tu tunebûyay (î).	Դու գոյություն չունենայիր:
III դերք	Ew tunebûya .	Նա գոյություն չունենար:

I դերք	Em tunebûyana (tunebûna).	Մենք գոյություն չունենայինք:
II դերք	Hûn tunebûyana (tunebûna).	Դուք գոյություն չունենայիք:
III դերք	Ew tunebûyana (tunebûna).	Նրանք գոյություն չունենային:

Malbeta Dozan

Malbeta Dozan di gund de dima. Ew gelekî belengaz û feqîr bûn. Cînarekî wan çûbû şêher, wir bûbû karker û pere ji xwe ra top kiribû. Rojeke havînê a germ, kurê Dozan yê deh salî ji bavê xwe ra got:

– Bavo tu çira dikevî mitala?

– Lawo, em feqîr in, em çî dixebitin ancax **têra xwarinê dike**. Min rast nekir ku ez neçûm şêher. Eger ez zûtir biçûyama şêher, naha halê me wê rewşêke din bûya.

Kurê wî gotê:

– Bavo, xem neke, ber xwe nekeve! Wekî tu biçûyayî bajêr, teyê çî bikira?

– Heke ez biçûyama wir û bixebityama, ezê dewlemend bûyama.

– Heke tu dewlemend bûyayî, te yê çî bikira?

– Minê xanîyekî nû bona me çê bikira.

– Bavo, lê te yê gund da mal çê bikira yan şêher da?

– Minê gund da mal çê bikira, lê minê bajêr da jî xanîkî nû bistenda.

– Bavo, lê kê wê mala şêher da bima?

– Ezê mala şêher da bimama. Lê minê jin û zarokên xwe tenê nehîştana, minê jina xwe û zarokên xwe jî tev xwe bibira şêher.

– Bavo, îja emê biçûyana dibistana şêher? Meyê wir bixwanda?

– Belê, lê eger dirav têrê bikirana, minê alîkarî bida dibistana gund.

– Îja emê şêher da mezin bûyana, emê bibûyana bajarvan?

– Kurê min, heke hûn şêher da mezin bûyana, minê zarokên xwe bişanda zanîngehê.

– Erê, bavo, rast e: minê li zanîngehê bixwanda, ezê bibûyama mamoste.

Նոր բառեր և կապակցություններ

ketin mitala	մտահոգվել, մտքերի մեջ ընկնել
têrê kirin	բավականացնել
rewş	վիճակ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ger keç bizanibûya, ewê zû bihata. 2. Eger tu bihatayî, teyê ew keç bidîta. 3. Hûn divê meha borî de biçûna bajêr. 4. Heke berf neket, emê biçûna gund. 5. Ger hûn biçûna firoşgehê, we yê gelek cil jî bikiryan. 6. Eger ez nexweş neketama, ezê biçûma dewatê. 7. Gerek tu nehatay vê derê. 8. Ger te bixwasta, minê ji bo te pirtûkên dersa banyana. 9. Ger min pirtûk banya, Almastê bixwenda. 10. Xwezî Şîlanê ev name ji min re neşanda. 11. Ger te îzin bida, ezê bihatama odeya te. 12. Xwezil leşker neketana destê dijmin.

Կարդալ և համեմատել Հովհաննէս Թումանյանի «Մայրը» պատմվածքի երկու թարգմանությունները:

Dê

Êvareke biharê em ber dêrî rûniştî bûn, me xwera xeber dida, wextê ku eva yeka qewimî û pey vê qewimandinêra ez ewê êvara biharê bîr nakim. Dûmeqeskê binê hewlîya meda hêlîn çê kiribû. Her sal payîzê diçû, bihara vedigerîya û hêlîna wê timê banê hewlîya meva zeliqî bû.

Û wextê ku bihar dihat, dilê me şa dibû, hema wexta ew bi çivteçivta xweva li gundê me peyda dibû û diket bin banê me, wextê sibê şebeqê banê meda çivteçivta wê bû, yan jî êvara ew bi hevalê xwera ser çiqilekî rêz dibûn û distiran.

Û awa, dîsa bi biharêra vegeirîyabû hêlîna xwe, hêk kiribûn, cûcûk derxistibûn û temamîya rojê çivtîna wê bû, difirîya. Xwerin ji cûcûkê xwera **tanî**. Ewê êvarê jî hat, xwerin nikulê wêda, cûcûkê xwera anî. Bû çivteçivta cûcûka, nikulê xweye zer derxistin derva. Wî çaxî, nizanim çawa bû, yek ji wana, dibe ku ya haji xwe tune bû, yan jî ya ji gişka birçîtir bû, lez ket, hevekî ji hêlînê derket û li erdê ket.

Bû çivtîna dê û berjêr, ber bi cûcûka xwe çû. Lê hema wê gavê, nizanim ji ku, pişikêk derket û cûcûk hilda. Em gişk ji cîyê xwe rabûn: “pişo, pişo”, lê dûmeqeskê kire çivte-çivt, diçû-dihat, lê tiştek jê derneket. Pişik revî, çû kete bin imbarê. Û eva yeka usa zû qewimî, wekî meriv nikaribû tiştek bikira. Dûmeqesk hela dora imbarê digerîya, lê me, zara, her yekî darek hilda bû û bin imbarê digerand heta pişik derket û ber bi merekê banzda, lêvêd xwe dalastin.

Dûmeqeskê ku pişik dît, bû çivtîna wê û banzda ser çiqilê darekê. Me carekê jî lê nihêrî, nişkêva mîna kerî kevir jorda ket, em revîn, me lê nihêrî, ew hişk bibû. Êvara biharê bû, wekî eva yeka qewimî. Gelek-gelek sal hatine derbaz bûne, lê ez ewê êvara biharê bîr nakim, wextê ku ez berê ewil pê hesîyam, wekî dengê dûmeqeskê jî dengê dêye, dilê wê jî dile, çawa yê me.

Hovhannês Tûmanyân
Elîxanê Memê, Zimanê dê (Kurmancî), Kitêba 3-a,
Yêrêvan, 2012, rûp. 99-101.

Dayîk

Êvareke biharê, wextê em ber derî rûniştîbûn û me ji xwera sohbet (gotûbêj) dikir, qezîyek qewimî. Li paşî wê qezîyaê ez nikarim wê êvarê ji bîr bikim.

Dûmeqeskê li bin banê xanîyê meda hêlûna xwe çêkiribû. Her sal, payîzê ew difirî, diçû, biharê dîsan difirî û dihat, diket hêlûna xwe.

Dema bahar dihat, dilê me jî ve dibû. Wextê ku dûmeqesk li gundê me çivteçivt dikir, şahî dikete nav me. Ewê sibe-sibe li ber pencera me dikire çivteçivt û êvar-êvar bi hevalên xwera difirîne ser darekî dirêj û dikirine qibe-qib, wî wextî kêfa me xweş dibû.

Awa dîsan rojeke baharê ew firî, hate hêlûna xwe, ewê hêk kir û cûcûk der anîn, sibê heta êvarê ewê bi şayî dikire çive-çiv, xurek danî ji cûcûkên xwera. Cûcûkan bi şabûn serê xwe ji hêlûnê der dixistin, nukulê xwe dirêj dikirin. Di wî wextî, nizanim çawa qewimî, cûcûkek ji wan, dibe ku ji bêfesaîyê bû, yan jî ji birçibûnê bû, serê xwe ji hêlûnê derxist, xwe dirêj kir û kete erdê. Dayîkê kire çivtîn, xwe li pey cûcûkê avît. Lê li wî wextî, nizanim ji kîderê, pişikê derket, banzda û cûcûk girt. Me banz da û kire qîrîn, got: “pişte-pište”, wî wextî dûmeqeskê jî bi dengêkî zîz kire çive-çiv û çivtîna xwe dirêj kir û da dû pişikê, li dor wê firî, nukulê xwe lêxist, xwest ku cûcûka xwe ji nav lepê pişikê derxe, lê tişt jê derneket, pişik revî çû. Pişik revî, çû, kete bin banê embarê, xwe teland.

Eva yeka wusan zû qewimî, ku me nikari bû tiştêk bikira. Dûmeqeskê dengêkî zîz kire çivte-çivt û çivtîna xwe dîsan dirêj kir, li dor embarê çû, hat. Me zaruwan jî çomax li bin embarê bir û anî. Li kutasîyê pişik ji bin embarê derket, devê xwe dalast û ber bi kadinê revî.

Dema ku dûmeqeskê pişik bê cûcûk dît, bi dengêkî kizin û zarîn kire çive-çiv û berbi quncê darê firî, danî û bi çivtîneke dîlbin ji ser qunc hate xwarê, me nişkêva dît ku ew mîna kevirekî kete erdê. Em berbi quncê darê revîn, nêzik bûn, me dît, ku ew ketiye, ruh têda ne maye, bûye meyt.

Eva qezîya êvareke baharê qewimî. Gelek sal derbas bûne, lê ez wê qezîyayê ji bîr nakim, cara ewil bû, ku ez pê hesiyam ku dûmeqesk jî dayîkeke mîna dayîka me, ku dilê wê jî mîna dilê dayîka meye, çawan dayîkên me xwe qurbana me dikin, wusan jî ew xwe qurbana cûcûkên xwe dikin.

Hovhannês Tûmanyân

Qanatê Kurdo, Zimanê kurdî (rêziman), Frankfurt, 1981, rûp. 100-102.

Նոր բառեր և կապակցություններ

rêz bûn	շարվել
dûmeqesk	ծիծեռնակ
bêfesaî	անփութություն, անզգություն
banz dan	ցատկել

Ժողովրդական ասացվածքներ

Mar pak bûya, lingê wî nedikete zik.

Bextê merya hebûya, çevekî merya tunebya.

Bira mirin hebya, kalbûn tunebya.

Gur qewata xwe bizanibûya, wê dinya xirab bikira.

Bizin wekî hestû nexwara, diran nediketin.

Դաս 46

Ըղձական անցյալ (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերի ըղձական անցյալը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և **-a** վերջավորություն. ենթական դրվում է թեք հոլովաձևով:

Cêribandin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min bicêribanda.	Ես փորձեի:
II դեմք	Te bicêribanda.	Դու փորձեիր:
III դեմք	Wî/wê bicêribanda.	Նա փորձեք:

I դեմք	Me bicêribanda.	Մենք փորձեինք:
II դեմք	We bicêribanda.	Դուք փորձեիք:
III դեմք	Wan bicêribanda.	Նրանք փորձեին:

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Min necêribanda.	Ես չփորձեի:
II դեմք	Te necêribanda.	Դու չփորձեիր:
III դեմք	Wî/wê necêribanda.	Նա չփորձեք:

I դեմք	Me necêribanda.	Մենք չփորձեինք:
II դեմք	We necêribanda.	Դուք չփորձեիք:
III դեմք	Wan necêribanda.	Նրանք չփորձեին:

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan-**ը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min bida çêkirin(ê).	Ես սարքել տայի:
II դեմք	Te bida çêkirin(ê).	Դու սարքել տայիր:
III դեմք	Wî/wê bida çêkirin(ê).	Նա սարքել տար:

I դեմք	Me bida çêkirin(ê).	Մենք սարքել տայինք:
II դեմք	We bida çêkirin(ê).	Դուք սարքել տայիք:
III դեմք	Wan bida çêkirin(ê).	Նրանք սարքել տային:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min neda չեկիրin(ê).	Ես սարքել չտայի:
II դերք	Te neda չեկիրin(ê).	Դու սարքել չտայիր:
III դերք	Wî/wê neda չեկիրin(ê).	Նա սարքել չտար:

I դերք	Me neda չեկիրin(ê).	Մենք սարքել չտայինք:
II դերք	We neda չեկիրin(ê).	Դուք սարքել չտայիք:
III դերք	Wan neda չեկիրin(ê).	Նրանք սարքել չտային:

Tendurustîya malbatan

Di civaka şareza de tendurustîya malbatan gelek girîng e. Pêwîst e, ku malbat salê du caran bi xwe biçin navenda tendurustîyê. Ev gelek baş dibe çimkî bijîşk dê karibin zûtir ber nexweşîyan bigirin. Pêwîst e, ku malbat zarokan hîn bikin ku ji bijîşkan û ji derzîyan netirsin. Çiqas zû bijîşk merivan miayene bikin û nexweşîyan bibînin, ewqas zû dê dermanan binivîsin û nexweşîyan derman bikin. Lazim e, ku zarok biçin dersa werzişê û bi sporê mijûl bin. Ger dema sporê xwedan bidin, gerek demildest ava sar venexwin. Ger xwedan didin, gerek cilên xwe biguhêrin daku serma negirin û nexweş nekevin.

Baştir e, ku meriv xurekên servekirî yên derve nekirin, nexwin û nedin zarokên xwe daku mîkrobên nexweşîyan nekevin nav laşê wan. Xurekên servekirî madeya mirov xera dikin û mirov pê nexweş dikeve. Ji bo ku xwe ji mîkroban biparêzin mirov divê her dem dest û rûyê xwe bi sabûnê bişon.

Mirovên şareza, divê miqatî paqijîya xwe ya şexsî û paqijîya jîngeha xwe bin. Paqijî bona tenduristîyê gelek girîng e. Gerek malbat zarokên xwe hîn bikin ku zarok yekem xwe paqij bigirin, û duyem jî odeya xwe, pola xwe, xwendengeha xwe, der û dorê xwe paqij bigirin. Divê her kes hevalên xwe û cînarên xwe ku derûdorên xwe qirêj dikin hişyar bike.

Van salên dawî diranên merivan zêdetir dirizin. Klînîkên diranan her dem tijî ne. Xwarinên hazir, ku şekir têda gelek e, bi taybetî diranên zarokan dirizînin. Pîspor hişyariyê didn malbatan, ku tiştên şîrin kêmbidin zarokan û rojê du caran diranên zarokan bi firçe paqij bikin. Diransaz dibêjin, ku baştir e zarok xwarinên malê bixwin û ji xwarinên hazir ên derve dûr bimînin. Pêwîst e, ku salê barê du caran hem mezin, hem zarok xwe nîşanî pijîşkên dirana bidin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

derzî	ասեղ
miayene	քննել
werziş	մարմնամարզություն
mijûl bûn	զբաղվել
xwedan	քրտինք
xwedan dan	քրտնել
sabûn	օճառ
şareza	քաղաքակիրթ
miqate bûn	հոգ տանել, հոգալ
paqij kirin	մաքրել
paqij girtin	մաքուր պահել
rizîn	փտել, քայքայվել
rizandin	քայքայել, փտեցնել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ger te kartol biqelanda, minê bixwara. 2. Eger erebeya min hebûya, ezê fêrî ajotinê bûma. 3. Ger te kurê xwe zû bizewicanda, wê nevîyên te hebûna. 4. Ger te dar neşewitanda, dûyê derneketa. 5. Ger te hevalên xwe nexapandana, wê ji te dûr neçûna. 6. Eger îsal zivistanê berf bibarya, havîn dê germtir bibûya. 7. Eger em paşda neketana, emê zû bihatana. 8. Ezê bihatama cem te, lê mamoste nehîşt. 9. Xwezil tu duh bihatay. 10. Eger li wir dibistan hebûya, meyê kurmancî bixwanda. 11. Eger min rind bixwenda, ezê hînî zimanê kurdî bibûma.

Երկխոսություն

Roder: Gulroj, diranên te gelek spî û paqij xuya dikin.

Gulroj: Ez diranên xwe diparêzim:

Roder: Tu diranên xwe çawa diparêzî?

Gulroj: Ez her sibeh piştî xwarinê diranên xwe firçe dikim.

Roder: Ez jî her sibeh hem berî ku taştê bixwim, hem piştî xwarinê diranên xwe firçe dikim. Lê diranên min gelek spî nînin, dîsa jî du sê diranên min rizîne.

Gulroj: Divê tu firçeyeke baş û guncav bibijêrî, daku pidûyan neherişîne. Firçe divê bermayîyên xwarinê ji navbera diranan derxe. Ez berî razanê jî diranên xwe dişom.

Roder: Ez jî dişom. Lê, mixabin, ez carinan ji bîr dikim û berî ku rakevim diranên xwe firçe nakim.

Gulroj: Ez firçeya xwe du-sê mehan carek diguhêrim. Ez her sibeh û êvar diranên xwe firçe dikim, usa jî tayê diranan bi kar tînim.

Roder: Tayê diranan bi kêrî çi tê?

Gulroj: Eger goşt an jî tiştê dikeve ber diranên min, ez bi tayê diranan wî tiştî ji ber diranên xwe derdixim. Tu jî dikarî tayê diranan bi kar bînî.

Նոր բառեր և կապակցություններ

rizîn	փտել, քայքայվել
pidû	լինդ
herişandin	քերծել
tayê diranan	ատամնաթել

Berbangê

Tav hela hê derneketibû, çîya û banî, mêrg û zevî, gelî, deşt û daristanên welatê me bê deng û hiş bû. Gişk ker û lal bû, hemû li xewa kûr da bû.

Piş çîyayê li pêşberî gundê me rojê penc veda, tîrêja wê avîte kevir û zinaran, hemû cî ronkayî kirin, çîya û banî ji xewa kûr rabûn. Li deştan û mêrgan, li binatara çîyan cî-cî qîşa ketibû, sirişt avî girtibû. Ji serê çîyê bayekî nerm, hêdî hat, ji çiqilên daran, ji hêşînayîya mêrgan dilopên avîyê ketin.

Çivîk firîn, bilindî ezmana bûn, elam kirin ku sibeh hat. Mirov pê hesyan ku dengbêjên berbanga biharê gazî wan dikan daku ew herin ser îş û karê xwe. Gişk kêfxweş û dilşa çûne ser şuxulê xwe. Şagirtên dibistanan hişyar bûn, ji nav nivînên xwe rabûn, ser û çavên xwe şûştin, çenteyên xwe hilgirtin û berbi dibistanê çûn.

Նոր բառեր

qîşa	եղյամ
avî	ցող

Վարժություն 2. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել ըղձական անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Çêrandin, cêribandin, efirandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Դաս 47

Ըղձական անցյալ (նախաձանցավոր բայեր)

Նախաձանցավոր բայերը ըղձական անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում, բայց հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Vegerin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez vegeryama.	Ես վերադառնայի:
II դեմք	Tu vegeryayî.	Դու վերադառնայիր:
III դեմք	Ew vegerya.	Նա վերադառնար:

I դեմք	Em vegeryana.	Մենք վերադառնայինք:
II դեմք	Hûn vegeryana.	Դուք վերադառնայիք:
III դեմք	Ew vegeryana.	Նրանք վերադառնային:

Նախաձանցավոր բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը դրվում է նախաձանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ez venegeryama .	Ես չվերադառնայի:
II դեմք	Tu venegeryayî .	Դու չվերադառնայիր:
III դեմք	Ew venegerya .	Նա չվերադառնար:

I դեմք	Em venegeryana .	Մենք չվերադառնայինք:
II դեմք	Hûn venegeryana .	Դուք չվերադառնայիք:
III դեմք	Ew venegeryana .	Նրանք չվերադառնային:

Vekirin անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min vekira.	Ես բացելի:
II դեմք	Te vekira.	Դու բացելիր:
III դեմք	Wî/wê vekira.	Նա բացեր:

I դեմք	Me vekira.	Մենք բացելինք:
II դեմք	We vekira.	Դուք բացելիք:
III դեմք	Wan vekira.	Նրանք բացելին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min venekira .	Ես չբացելի:
II դեմք	Te venekira .	Դու չբացելիր:
III դեմք	Wî/wê venekira .	Նա չբացեր:

I դեմք	Me venekira .	Մենք չբացեինք:
II դեմք	We venekira .	Դուք չբացեիք:
III դեմք	Wan venekira .	Նրանք չբացեին:

Vegerandin պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min vegeranda .	Ես վերադարձնեի:
II դեմք	Te vegeranda .	Դու վերադարձնեիր:
III դեմք	Wî/wê vegeranda .	Նա վերադարձներ:

I դեմք	Me vegeranda .	Մենք վերադարձնեինք:
II դեմք	We vegeranda .	Դուք վերադարձնեիք:
III դեմք	Wan vegeranda .	Նրանք վերադարձնեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min venegeranda .	Ես չվերադարձնեի:
II դեմք	Te venegeranda .	Դու չվերադարձնեիր:
III դեմք	Wî/wê venegeranda .	Նա չվերադարձներ:

I դեմք	Me venegeranda .	Մենք չվերադարձնեինք:
II դեմք	We venegeranda .	Դուք չվերադարձնեիք:
III դեմք	Wan venegeranda .	Նրանք չվերադարձնեին:

Nameya Zelalê

Hevala delal, Dilnaz,

Ez ji we dût im, lê bawer bike jî, hûn her dem di bîra min de ne. Ez şev û roj di xewn û xeyalên xwe de bi we re me. Jîyana li gund tucaran jî bîra min dernayê. Êdî ez çî bêjim, ez ji we û ji welêt dût ketime: ev yek bi gotin û bêjeyan nayê ziman. Divê mirov vê yekê bijî, ku zanibe ez qala çî dikim. Min li vî welatî jî hevalên nû ji xwe re peyda kirine, lê ev ne wek hevaltîya me ye, ne mîna hevaltîya gund e. Vê derê meriv jî sibê heta êvarê serbest nînin. Em rojê tenê du saetan hev dibînin. Piştî xebatê her kes li mala xwe, ji xwe re mijûl dibe. Dibe ku wisa nîbe, lê ez wisa dibînim. Gelek cînar di xaniyê me de dijîn, lê cînar naçin malên hev mêvan, ev yek dilê min gelek dêşîne. Dîya min gelekî ser bavê min de lomê xwe dike, lê bawo dibêje ku di demeke kin de emê bizivirin welatê xwe. Ez nizanim ev dema kin çiçax e. Ez carna jî bavê xwe dipirsim: “Emê kengê biçin welatê xwe?” Bavê min dibêje: “Di bîst salîya te de emê li Kurdistanê bin.” Ez hêvîdar im ku ewê wisa be. Tiştên herî baş li vir ew e ku em zû-zû dikarin herin sînemayê û

şanoyê. Ev yek kêmasîyeke mezin bû li welatê me. Carna ez difikirim gelo wê çi bibûya, me jî welatê xwe da sînema û şano çê bikira. Tu dunyayê xirab bibûya? Me jî wek gelên din li welatê xwe zimanê xwe û jîyana xwe bi pêş ve bibira.

Dilnaza delal, cînarên me çawan in, ew çi dikin?

Ji kerema xwe, silavên min ji wan ra bibêje! Birayê min dixwast îsal havînê bihata gundê me, lê nikaribû: divê ew bixebite. Ez dixwazim zûtir bêm û we bibînim.

Dilnaz, ez bawer dikim ku ez bêm, tu yê hatibî balafirgehê. Ezê bi dîtina te gelekî bextewar û dilxweş bim.

Bi silavên dilgermî,

Zelal.

Նոր բառեր և կապակցություններ

xeyal	միտք, երևակայություն, պատրանք
bêje	խոսք
hatin ziman	արտահայտվել
anîn ziman	արտահայտել
lome	զանգատ, կշտամբանք, հանդիմանություն
lome kirin	զանգատվել, դժգոհել
kêmasî	թերություն

Mêvanê xatîya pîr

Xortêk ser xatîya xwe ya pîr da diçe. Xatî xwarzîyê xwe hembêz dike, tê rûyê wî, halê wî dipirse û usa dibêje: “Wey, tu ser çavê xatîya xwe hatî. Xatîya te qurbana te be! Lê çi fêdî ku ez nikarim xwarzîyê xwe ra xwarinekê jî çê bikim. Heyf, ku rûn tune... Eger hêk hebûyana, minê tawe ji mala cînarê xwe banya û xwarzîyê xwe ra hêkerûn çê bikira.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ger mazûvan şerab dagirta, minê vexwara. 2. Xwazil ez zûtir rabûyama. 3. Te gerek ev pirtûk venegeranda. 4. Ger te ev çîrok wergeranda, minê bi kurdî bixwanda. 5. Min dixwast porê xwe vegirta. 6. Divê min ew pere hilneda. 7. Gerek min zarok razandana. 8. Xwezî min şerab venexwara.

Çar demsal

Bihar demsaleke salê ye. Her sal baharê jîyan ji nû ve destpê dike. Demsala biharê bi taybetî bi cejna Newrozê tê pîrozkirin. Her sal di meha

Adarê de gundî diçin baxçeyan, zevîyan û şuxulê xwe destpê dikan. Her der bi gîya û gulên rengareng dixemilin. Dorhêl, çêre, çemenzar, zevî, çîya û banî kesk û şîn dibin. Beybûnên zer û spî bala merivan dikişînin.

Havînê hewa germ dibe, roj dirêj dibin, şev kin dibin. Gelek caran meriv ji germa bajaran direvin cîhên hênîk: hinek meriv diçin çîyê, hinek hez dikan biçin ber deryayê yan jî ber golê, bêhnna xwe vedin. Berêvaran gelek meriv bi malbatî diçin nav parkan û baxçeyan. Havînê gelek sebze dighîjin, û mêwe şîrin dibin.

Payîzê hêdî-hêdî serma destpê dike, baran dibare. Pelên daran zer û sor dibin, dîmen rengareng dibe. Paşê hewa sartir dibe, û pel ji daran diweşin. Ji ber ku payîzê hewa hênîk e, zarok ji dê û bavê xwe destûrê dixwazin û li derve digel hevalên xwe dilîzin. Hinek meriv dibêjin ku payîz demsaleke romantîk e, lê hinek jî dibêjin ku payîz xemgînîyê tîne.

Zivistanê berf dibare, deşt, çîya, kuçe û kolanan spî dike. Di vê demsalê de siruşt gelek tê guhastin. Zivistanê xwelî çend mehan di bin berfê û bûzê de dimîne. Ava hinek golan û çeman diqerime. Li hemû cîyan dîmen qerqaş dibe. Gelek meriv gazinê xwe dikan, ku zivistan sar e. Herçend hewa sar be jî, zarok demsala zivistanê hez dikan, çimkî nav berfê dilîzin û bi berfê gulofitkan çê dikan.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

hembêz kirin	գրկել
tawe	թավա
hembêz kirin	գրկել
dorhêl	շրջակայք
beybûn	երիցուկ
çemenzar	մարգագետին
Ew bala merivan dikişînin.	Դրանք գրավում են մարդկանց ուշադրությունը:
pel	տերև
dîmen	համայնապատկեր
nixamtin	ծածկել
qerimîn, cemidîn	սառչել
qerqaş	ճերմակ
gazin	բողոք
gulofitk	ձնագնդի

Վարժություն 2. Հետևյալ նախաձանցավոր բայերը խոնարհել ըղձական անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, daweşandin, daxistin, hildan, hilkişandin, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, razandin, vegerîn, vêxistin, vekirin, velezhîn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin.

Դաս 48

Ըղձական անցյալ (նախդրավոր և բարդ բայեր)

Նախդրավոր բայերը ըղձական անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս կիրառվում է բայի անցյալի հիմքը. **bi-** նախամասնիկը և համապատասխան դիմային վերջավորությունները միանում են բայի երկրորդ բաղադրիչին, այսինքն՝ բուն բային: Ենթական դրվում է ուղիղ հոլովաձևով՝ ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ: Հարկ է նաև հաշվի առնել խոնարհվող բայի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Pêşda hatin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez pêşda bi hatama.	Ես առաջ գայի:
II դեմք	Tu pêşda bi hatay(î).	Դու առաջ գայիր:
III դեմք	Ew pêşda bi hata.	Նա առաջ գար:

I դեմք	Em pêşda bi hatana.	Մենք առաջ գայինք:
II դեմք	Hûn pêşda bi hatana.	Դուք առաջ գայիք:
III դեմք	Ew pêşda bi hatana.	Նրանք առաջ գային:

Ժխտականը կազմելիս **bi-** նախամասնիկը փոխարինվում է **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ez pêşda ne hatama.	Ես առաջ չգայի:
II դեմք	Tu pêşda ne hatay(î).	Դու առաջ չգայիր:
III դեմք	Ew pêşda ne hata.	Նա առաջ չգար:

I դեմք	Em pêşda ne hatana.	Մենք առաջ չգայինք:
II դեմք	Hûn pêşda ne hatana.	Դուք առաջ չգայիք:
III դեմք	Ew pêşda ne hatana.	Նրանք առաջ չգային:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **ketin**, **kirin**, **xistin** կամ **dan** բայն է, ապա դրանք մի քանի խոսվածքներում ստանում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն ստանում:

Rê ketin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez rê (bi)ketama.	Ես ճանապարհ ընկնեի:
II դեմք	Tu rê (bi)ketay(î).	Դու ճանապարհ ընկնեիր:
III դեմք	Ew rê (bi)keta.	Նա ճանապարհ ընկներ:

I դեմք	Em rê (bi) ketana.	Մենք ճանապարհ ընկնեինք:
II դեմք	Hûn rê (bi) ketana.	Դուք ճանապարհ ընկնեիք:
III դեմք	Ew rê (bi) ketana.	Նրանք ճանապարհ ընկնեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez rê neketama .	Ես ճանապարհ չընկնեի:
II դեմք	Tu rê neketay(i) .	Դու ճանապարհ չընկնեիր:
III դեմք	Ew rê neketa .	Նա ճանապարհ չընկներ:

I դեմք	Em rê neketana .	Մենք ճանապարհ չընկնեինք:
II դեմք	Hûn rê neketana .	Դուք ճանապարհ չընկնեիք:
III դեմք	Ew rê neketana .	Նրանք ճանապարհ չընկնեին:

Hîn kirin անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min hîn (bi) kira.	Ես սովորեցնեի:
II դեմք	Te hîn (bi) kira.	Դու սովորեցնեիր:
III դեմք	Wî/wê hîn (bi) kira.	Նա սովորեցներ:

I դեմք	Me hîn (bi) kira.	Մենք սովորեցնեինք:
II դեմք	We hîn (bi) kira.	Դուք սովորեցնեիք:
III դեմք	Wan hîn (bi) kira.	Նրանք սովորեցնեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min hîn nekira .	Ես չսովորեցնեի:
II դեմք	Te hîn nekira .	Դու չսովորեցնեիր:
III դեմք	Wî/wê hîn nekira .	Նա չսովորեցներ:

I դեմք	Me hîn nekira .	Մենք չսովորեցնեինք:
II դեմք	We hîn nekira .	Դուք չսովորեցնեիք:
III դեմք	Wan hîn nekira .	Նրանք չսովորեցնեին:

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը *karin*, *zanîn* կամ *bûn* բայն է, ապա հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները:

Hîn bûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hîn bûyama (bûma).	Ես սովորեի:
II դեմք	Tu hîn bûyay(i).	Դու սովորեիր:
III դեմք	Ew hîn bûya.	Նա սովորե:

I դերք	Em hîn bûyana (bûna).	Մենք սովորեինք:
II դերք	Hûn hîn bûyana (bûna).	Դուք սովորեիք:
III դերք	Ew hîn bûyana (bûna).	Նրանք սովորեին:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Ez hîn nebûyama (nebûma).	Ես չսովորեի:
II դերք	Tu hîn nebûyay(i) .	Դու չսովորեիր:
III դերք	Ew hîn nebûya .	Նա չսովորեր:

I դերք	Em hîn nebûyana (nebûna).	Մենք չսովորեինք:
II դերք	Hûn hîn nebûyana (nebûna).	Դուք չսովորեիք:
III դերք	Ew hîn nebûyana (nebûna).	Նրանք չսովորեին:

Paşda kişandin պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Min paşda bikişanda .	Ես հետ քաշեի:
II դերք	Te paşda bikişanda .	Դու հետ քաշեիր:
III դերք	Wî/wê paşda bikişanda .	Նա հետ քաշեր:

I դերք	Me paşda bikişanda .	Մենք հետ քաշեինք:
II դերք	We paşda bikişanda .	Դուք հետ քաշեիք:
III դերք	Wan paşda bikişanda .	Նրանք հետ քաշեին:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min paşda nekişanda	Ես հետ չքաշեի:
II դերք	Te paşda nekişanda	Դու հետ չքաշեիր:
III դերք	Wî/wê paşda nekişanda	Նա հետ չքաշեր:

I դերք	Me paşda nekişanda	Մենք հետ չքաշեինք:
II դերք	We paşda nekişanda	Դուք հետ չքաշեիք:
III դերք	Wan paşda nekişanda	Նրանք հետ չքաշեին:

Paqijî û nexweşî

Dema ku ez hê zarok bûm, her roj digel xûşk û birayên xwe diçûm dibistanê. Ez ji wan hemûyan mezintir bûm, loma jî divê serê sibehê ji hemûyan zûtir hişyar bûma, gerek min ode û metbex paqij bikira, nivîn tov bikirana, ji kanîyê av banya û çay amade bikira. Dayîka min û bavê min şev û roj dixebitîn: ew bi şuxul gelek mijûl bûn, loma min alîkarîya xûşk û birayên xwe dikir. Nîvro piştî dersan ez gerek bihatama malê û ji bo wan

xwarin bikelanda. Mamoste herdem digot ku paqijî gelek girîng e û ji nexweşîyan diparêze. Xûşk û birayên min divê berî xwarinê, piştî lîstikê biçûna destşokê, destên xwe bi sabûnê bişûştana. Wan rind zanibû, eger bi destên neşûştî tiştek bixwarana, mîkrob dê derbasî laşê wan bibûna, û ew dê nexweş biketana.

Temizayî û paqijî nexweşîyan kêr dikan. Qirêjî ji bo belavbûna bakterîyan bingeheke guncav çê dike û dibe sedema nexweşîyan û pandemîyan. Pîspor dibêjin ku sedema hinek nexweşîyan jî vexwarina ava qirêj e. Hinek zanyar dibêjin ku kêmbûna asta ava golan û çeman bo zêdebûna kêzikan bingeheke guncav çê dike.

Çend sal berê nexweşîyek bi navê Korona derket. Ev nexweşî li seranserê cîhanê belav bû. Heta niha sedema peydabûna vîrusê cîhê gumanê ye. Dema pandemîyayê bijîşkan hişyarî dida mirovan ku bona pêşîgirtina belavbûna nexweşîyê bi demamkan (ango bi maskan) dev û bêvila xwe dadin, destên xwe bişon yan jî bi alkogêlê paqij bikin. Her roj çapemenî derbarê belavbûna nexweşîya Koronayê da daxuyanî dida, amarên fermî ser nexweşîyê nîşan didan, qise dikir gelo rewş di jêr kontrolê de ye an na. Gelek welat ji tîrsa veguhastin û belavbûna wê vîrusê ji bo demeke dirêj firîna balafiran rawestandî (dan sekinandin).

Նոր բառեր և կապակցություններ

guncav	հարմար
sedem	պատճառ
kêzik	Միջատ
pêşîgirtin	կանխում
çapemenî	լրատվամիջոց
amar	վիճակագրություն
amarên fermî	պաշտոնական վիճակագրություն

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Xwazil tu zû derketayî. 2. Xwezil te av û şekir levnexista. 3. Me divê bona zarokan nan dest xista. 4. Piştî vexwarina çayê te gerek şerav venexwara. 5. Te tişt dipirsî, lê min nedixwast bersîv bida. 6. Ger dijmin êrîş nekira, şer destpê nedikir. 6. Ger te pirtûk wenda nekira, mamoste hêrs nediket. 7. Ger te bixwasta minê bona te ew pirtûk dest xista.

Վարժություն 2. Հետևյալ նախդրավոր և բարդ բայերը խոնարհել ըղձական անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Bawer kirin, belav kirin, berev kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), kurt kirin, nîgeran bûn (meraq bûn), qul kirin, unda kirin (wenda kirin), daranîn, derketin, destpê kirin, girê dan, lêdan, lêkirin, levdan, qise kirin, pêva kirin, serda girtin, têkçûn, tevxistin.

Դաս 49

Ապակատար անցյալ (անանցողական և անցողական բայեր)

Սահմանական եղանակի ապակատար անցյալ ժամանակաձևը ցույց է տալիս անցյալ ժամանակակետից հետո կատարվելիք գործողություն: Այս ժամանակաձևը համեմատելի է հայերենի ապակատար անցյալ, հարկադրական անցյալ, ենթադրական անցյալ ժամանակաձևերին:

Անանցողական բայերի ապակատար անցյալը կազմվում է՝ բայի **անցյալի հիմքին** ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և երրորդ խմբի դիմային վերջավորություններ: Ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով՝ ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ:

Երրորդ խմբի դիմային վերջավորություններն են.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-ma	-na
II դեմք	-y(i)	-na
III դեմք	-a	-na

Man բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bimama	Ես մնալու էի (կմնայի):
II դեմք	Tuê bimay(i)	Դու մնալու էիր (կմնայիր):
III դեմք	Ewê bimama	Նա մնալու էր (կմնար):

I դեմք	Emê bimana	Մենք մնալու էինք (կմնայինք):
II դեմք	Hûnê bimana	Դուք մնալու էիք (կմնայիք):
III դեմք	Ewê bimana	Նրանք մնալու էին (կմնային):

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ezê nemama.	Ես չէի մնալու (չէի մնա):
II դեմք	Tuê nemay(i).	Դու չէիր մնալու (չէիր մնա):
III դեմք	Ewê nemama.	Նա չէր մնալու (չէր մնա):

I դեմք	Emê nemana.	Մենք չէինք մնալու (չէինք մնա):
II դեմք	Hûnê nemana.	Դուք չէիք մնալու (չէիք մնա):
III դեմք	Ewê nemana.	Նրանք չէին մնալու (չէին մնա):

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bihatama .	Ես գալու էի (կգայի):
II դեմք	Tuê bihatayî .	Դու գալու էիր (կգայիր):
III դեմք	Ewê bihata .	Նա գալու էր (կգար):

I դեմք	Emê bihatana .	Մենք գալու էինք (կգայինք):
II դեմք	Hûnê bihatana .	Դուք գալու էիք (կգայիք):
III դեմք	Ewê bihatana .	Նրանք գալու էին (կգային):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê nehatama .	Ես չէի գալու (չէի գա):
II դեմք	Tuê nehatayî .	Դու չէիր գալու (չէիր գա):
III դեմք	Ewê nehata .	Նա չէր գալու (չէր գա):

I դեմք	Emê nehatana .	Մենք չէինք գալու (չէինք գա):
II դեմք	Hûnê nehatana .	Դուք չէիք գալու (չէիք գա):
III դեմք	Ewê nehatana .	Նրանք չէին գալու (չէին գա):

Օրինակ՝

Heke baran nehata, ezê bihatama.	Եթե անձրև չգար, ես գալու էի (կգայի):
----------------------------------	--------------------------------------

Çûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê biçûyama (biçûma) .	Ես գնալու էի (կգնայի):
II դեմք	Tuê biçûyay(î) .	Դու գնալու էիր (կգնայիր):
III դեմք	Ewê biçûya .	Նա գնալու էր (կգնար):

I դեմք	Emê biçûyana (biçûna) .	Մենք գնալու էինք (կգնայինք):
II դեմք	Hûnê biçûyana (biçûna) .	Դուք գնալու էիք (կգնայիք):
III դեմք	Ewê biçûyana (biçûna) .	Նրանք գնալու էին (կգնային):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê neçûyama (neçûma) .	Ես չէի գնալու (չէի գնա):
II դեմք	Tuê neçûyay(î) .	Դու չէիր գնալու (չէիր գնա):
III դեմք	Ewê neçûya .	Նա չէր գնալու (չէր գնա):

I դեմք	Emê neçûyana (neçûna) .	Մենք չէինք գնալու (չէինք գնա):
II դեմք	Hûnê neçûyana (neçûna) .	Դուք չէիք գնալու (չէիք գնա):
III դեմք	Ewê neçûyana (neçûna) .	Նրանք չէին գնալու (չէին գնա):

Անցողական բայերի ապակատար անցյալը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և **-a** վերջավորություն: Ենթական կիրառվում է թեք հոլովաձևով, ենթական ստանում է **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ:

I դեմք	Minê bidîta.	Ես տեսնելու էի (կտեսնեի):
II դեմք	Teyê bidîta.	Դու տեսնելու էիր (կտեսնեիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê bidîta.	Նա տեսնելու էր (կտեսներ):

I դեմք	Meyê bidîta.	Մենք տեսնելու էինք (կտեսնեինք):
II դեմք	Weyê bidîta.	Դուք տեսնելու էիք (կտեսնեիք):
III դեմք	Wanê bidîta.	Նրանք տեսնելու էին (կտեսնեին):

Ժխտականը կազմվում է՝ **bi-** նախամասնիկը փոխարինելով **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Minê nedîta.	Ես չէի տեսնելու (չէի տեսնի):
II դեմք	Teyê nedîta.	Դու չէիր տեսնելու (չէիր տեսնի):
III դեմք	Wîyê/wêyê nedîta.	Նա չէր տեսնելու (չէր տեսնի):

I դեմք	Meyê nedîta.	Մենք չէինք տեսնելու (չէինք տեսնի):
II դեմք	Weyê nedîta.	Դուք չէիք տեսնելու (չէիք տեսնի):
III դեմք	Wanê nedîta.	Նրանք չէին տեսնելու (չէին տեսնի):

Հարկ է նշել, որ ապակատար անցյալի ժխտականը կարող է արտահայտվել նաև անկատար անցյալի ժխտականով: Օրինակներ

– Eger hevalan bigota tuê bihatay? – Na, ezê nehatama (Na, ez nedihatim).	– Եթե ընկերներն ասեին, դու կգայի՞ր: – Ո՛չ, ես չէի գա:
– Ger mamoste bigota, teyê bixwenda? – Na, minê nexwenda. (Na, min neduxwend).	– Եթե ուսուցիչն ասեր, դու կկարդայի՞ր: – Ո՛չ, չէի կարդա:

Şîreta Bavê

Bavê şîret li kurên xwe dikirin, wekî bi hev ra baş bijîn û hev hez bikin. Kuran guhdariya wî nekir.

Wî çaxî bavê got ku gezîkê bînin, gêzî da wan u got: “Bişkênin”! Kur gelekî çerçîrîn, lê wan nikaribû gêzîyê bişkênin. Bavê gêzî ji hev derxist,

çirpîyên wê dane kurên xwe û emir kir, wekî bişkênin. Kuran gelekî hêsa çirpî yeko-yeko şkenandin.

Wê demê bavê got: “Usa jî hûn in: wekî hûn bi hev ra tifaq bin, kesek wê nikaribe xirabîyê bike, lê eger hun bêtifaq bin, wê yeko-yeko we alt bikin.”

Նոր բառեր և կապակցություններ

çirpî	ճյուղ
emir kirin	հրամայել
tifaq	միասնականություն
alt kirin	ճնշել, ենթարկել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ger te çay bida, minê vexwara. 2. Wan jê re nivîsî: “Meyê pirtûkên nû bişandana, lê me pêra negîhand.” 3. Ger we bixwasta, weyê goşt bixwara. 4. Heke ez biçûma, minê ji te ra parçe bikirya. 5. Roja şemîyê ezê biçûma şehr, lê heval hatin mala me. 6. Gerek firoşger zû biçûna û bigihîştana bazarê.

Gundek li Kurdistanê

Mazîn xortekî kurd e. Ew bîst û heft salî ye. Gundê wan gundekî ser sînor bû. Gundê wan nêzîkî pêncî mal bû. Hawirdor çol bû, lê gelê gund belengaz bû. Merivekî dewlemend hebû ku xwedîyê gund û zevîyên gund bû. Ew mirovekî tembel û tiral bû. Gundîyên feqîr jî xulamên wî bûn: diçûn, zevîya wî da dixebitîn û meaş distendin.

Rojekî şer destpê kir, leşker tijî gund bûn. Merivê dewlemend zevîyên xwe gelek erzan firotin û çû derveyî welêt. Merivekî din ew zevî kirîn: xwedîyê nû bi zimanekî din xeber dida, zulmkar jî bû, gundîyan dixist, gundî didan xebatê, dixapandin û dirav nedida wan. Piştî demeke kurt wî motor û erebe anîn gund: gundî bêkar û betal man, ew feqîrtir bûn, azadîya wan jî kêmtir bû.

Wê gavê partîyên sîyasî derketin holê, Mazîn jî bû endamê partîyê. Mazîn ji bo azadîya xwe û gundîyên xwe ket nav têkoşînê. Payîz bû, gava cenderme kete gundê Mazîn. Cendermeyan gundî li meydana gund civandin. Wan li gundîyan xist, malên wan xirab kirin, şkenandin. Wan got: “Ka çek û tîfingên we? Ka rojnameyên bi kurdî? Ka kitêbên kurdî?” Cendirmeye zarok û jinên gundîyan tirsandin, xaniyên gundîyan talan û wêran kirin, zêr û zîvên jinê wan hildan.

Cendirme mêr kom kirin, birin qereqolê û li wir hiştin. Mazîn û gelek mêrên gundî li qereqolê man. Piştî çend rojan mêr hatin berdan û vegeryan malên xwe. Jin û zarok bi hatina wan pir şa bûn. Hinek mêr di gund de man. Hinek mêrên din, Mazîn jî bi wan re, çek û sîleh girtin û çûn çîyan. Mazîn û hevalên wî xwe di şikeftan de veşartin. Gundîyan xeber gîhand wan ku cenderme dîsa li wan digerin. Wê demê zivistan destpê kir, berf barî, rê hatin girtin, û mêr di bin wê sermê de, li ser çîyan, nav şikeftan man. Zivistanê çend caran leşker bi hêlikoptêran êrîşî şikeftan kir, lê Mazîn û hevalên wî netirsyan, wan jî bo azadîya welatê xwe şer kir. Gava bihar hat, tava Kurdistanê ya germ berf heland. Dema ku berf jî alîyê tavê hat helandin, mêr çûn gund, lê gundîya wan ra got: “Birevin, herin derveyî welêt! Hûn nikarin li vir bimînin!”

Hinek mêr dîsa çûn çîyan, hinek xortên ciwan çûn welatekî din daku hîn bin, bixûnin, paşê vegerin gundê xwe û hemûyan jî tarîyê azad bikin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

tiral	ծուլ, ալարկոտ
meaş	աշխատավարձ
derketin holê	ի հայտ գալ
têkoşîn	պայքար
civandin	հավաքել, միավորել
çek, sîleh	զենք
tifing	հրացան
kom	խումբ
qereqol	նստիկանական բաժանմունք

Վարժություն 2. Հետևյալ բայերը խոնարհել ապակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Ajotin, avîtin (avêtin), bihîstin, birin, dan, dizîn, gerîn, girîn, girtin, gotin, guhastin, hiştin (hîştin), kenîn, ketin, kirin, kirîn, kuştin, meşîn, nihêrîn, nivîsîn, pêçan, pirsîn, rêtin, revîn, şandin, stendin, şûştin, tirsîn, westîn, xebitîn, xwendin, xwarin, xwestin, zewicîn, zivirîn.

Դաս 50

Ապակատար անցյալ (*karin, zanîn, bûn, heyîn* բայեր)

Karin, zanîn, bûn, heyîn բայերը ապակատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս դրսևորվում են որոշ առանձնահատկություններ:

Karin և *zanîn* բայերը որոշ խոսվածքներում ստանում են **bi-** նախամասնիկ, որոշ խոսվածքներում չեն ստանում: Ժխտականը կազմելիս **bi-** նախամասնիկը փոխարինվում է **ni-** նախամասնիկով:

Karin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê bikaribûya (karibûya).	Ես կարողանալու էի (կկարողանայի):
II դեմք	Teyê bikaribûya (karibûya).	Դու կարողանալու էիր (կկարողանայիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê bikaribûya (karibûya).	Նա կարողանալու էր (կկարողանար):

I դեմք	Meyê bikaribûya (karibûya).	Մենք կարողանալու էին (կկարողանային):
II դեմք	Weyê bikaribûya (karibûya).	Դուք կարողանալու էի (կկարողանայիք):
III դեմք	Wanê bikaribûya (karibûya).	Նրանք կարողանալու էի (կկարողանային):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê nikaribûya .	Ես չէի կարողանալու (չէի կարողանա):
II դեմք	Teyê nikaribûya .	Դու չէիր կարողանալու (չէիր կարողանա):
III դեմք	Wîyê/wêyê nikaribûya .	Նա չէր կարողանալու (չէր կարողանա):

I դեմք	Meyê nikaribûya .	Մենք չէինք կարողանալու (չէինք կարողանա):
II դեմք	Weyê nikaribûya .	Դուք չէիք կարողանալու (չէիք կարողանա):
III դեմք	Wanê nikaribûya .	Նրանք չէին կարողանալու (չէին կարողանա):

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê bizanibûya (zanibûya).	Ես իմանալու էի (կիմանայի):
II դեմք	Teyê bizanibûya (zanibûya).	Դու իմանալու էիր (կիմանայիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê bizanibûya (zanibûya).	Նա իմանալու էր (կիմանար):

I դեմք	Meyê bizanibûya (zanibûya).	Մենք իմանալու էինք (կիմանայինք):
II դեմք	Weyê bizanibûya (zanibûya).	Դուք իմանալու էիք (կիմանայիք):
III դեմք	Wanê bizanibûya (zanibûya).	Նրանք իմանալու էին (կիմանային):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê nizanibûya .	Ես չէի իմանալու (չէի իմանա):
II դեմք	Teyê nizanibûya .	Դու չէիր իմանալու (չէիր իմանա):
III դեմք	Wîyê/wêyê nizanibûya .	Նա չէր իմանալու (չէր իմանա):

I դեմք	Meyê nizanibûya .	Մենք չէինք իմանալու (չէր իմանա):
II դեմք	Weyê nizanibûya .	Դուք չէիք իմանալու (չէիք իմանա):
III դեմք	Wanê nizanibûya .	Նրանք չէին իմանալու (չէին իմանա):

«Լինել» նշանակությամբ *bûn* բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê bûyama (bûma).	Ես լինելու էի (կլինեի):
II դեմք	Tuê bûyay(î).	Դու լինելու էիր (կլինեիր):
III դեմք	Ewê bûya.	Նա լինելու էր (կլիներ):

I դեմք	Emê bûyana.	Մենք լինելու էինք (կլինեինք):
II դեմք	Hûnê bûyana.	Դուք լինելու էիք (կլինեիք):
III դեմք	Ewê bûyana.	Նրանք լինելու էին (կլինեին):

Ժխտականը կազմվում է *nî-* նախամասնիկով:

I դեմք	Ezê nîbûyama/nîbûma.	Ես չէի լինելու (չէի լինի):
II դեմք	Tuê nîbûyay(î).	Դու չէիր լինելու (չէիր լինի):
III դեմք	Ewê nîbûya.	Նա չէր լինելու (չէր լինի):

I դերք	Emê nîbûyana.	Մենք չէինք լինելու (չէինք լինի):
II դերք	Hûnê nîbûyana.	Դուք չէիք լինելու (չէիք լինի):
III դերք	Ewê nîbûyana.	Նրանք չէին լինելու (չէին լինի):

Օրինակ՝

Eger min nexwasta, ezê vir nîbûyama.	Եթե ես չցանկանայի, այստեղ չէի լինելու:
--------------------------------------	--

«Դառնալ» նշանակությամբ **bûn** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ezê bîbûyama (bîbûma) .	Ես դառնալու էի (կդառնայի):
II դերք	Tuê bîbûyay(î) .	Դու դառնալու էիր (կդառնայիր):
III դերք	Ewê bîbûya .	Նա դառնալու էր (կդառնար):

I դերք	Emê bîbûyana (bîbûna) .	Մենք դառնալու էինք (կդառնալինք):
II դերք	Hûnê bîbûyana (bîbûna) .	Դուք դառնալու էիք (կդառնայիք):
III դերք	Ewê bîbûyana (bîbûna) .	Նրանք դառնալու էին (կդառնալին):

Ժխտականը կազմվում է **ne-** նախամասնիկով:

I դերք	Ezê nebûyama (nebûma) .	Ես չէի դառնալու (չէի դառնա):
II դերք	Tuê nebûyay(î) .	Դու չէիր դառնալու (չէիր դառնա):
III դերք	Ewê nebûya .	Նա չէր դառնալու (չէր դառնա):

I դերք	Emê nebûyana (nebûna) .	Մենք չէինք դառնալու (չէինք դառնա):
II դերք	Hûnê nebûyana (nebûna) .	Դուք չէիք դառնալու (չէիք դառնա):
III դերք	Ewê nebûyana (nebûna) .	Նրանք չէին դառնալու (չէին դառնա):

Օրինակներ՝

Wekî min rind bixwanda, ezê bibûyama mamoste.	Եթե ես լավ սովորեի, ես կդառնայի ուսուցիչ:
Heke bavê min nexwasta, ezê nebûyama taxtor.	Եթե հայրս չցանկանար, ես չէի դառնա բժիշկ:

Heyîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê hebûyama (hebûma).	Ես լինելու էի (կլինեի):
II դեմք	Tuê hebûyay(î).	Դու լինելու էիր (կլինեիր):
III դեմք	Ewê hebûya.	Նա լինելու էր (կլիներ):

I դեմք	Emê hebûyana (hebûna).	Մենք լինելու էինք (կլինեինք):
II դեմք	Hûnê hebûyana (hebûna).	Դուք լինելու էիք (կլինեիք):
III դեմք	Ewê hebûyana (hebûna).	Նրանք լինելու էին (կլինեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê tunebûyama (tunebûma).	Ես չէի լինելու (չէի լինի):
II դեմք	Tuê tunebûyay(î).	Դու չէիր լինելու (չէիր լինի):
III դեմք	Ewê tunebûya.	Նա չէր լինելու (չէր լինի):

I դեմք	Emê tunebûyana (tunebûna).	Մենք չէինք լինելու (չէինք լինի):
II դեմք	Hûnê tunebûyana (tunebûna).	Դուք չէիք լինելու (չէիք լինի):
III դեմք	Ewê tunebûyana (tunebûna).	Նրանք չէին լինելու (չէին լինի):

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ger Havînê germ bûya, zarokan wê avjenî bikira. 2. Ger min bizanibûya saet çend e, minê bigota. 3. Ger welatê me azad bûya, emê biçûna welatê xwe. 4. Minê kurdî bizanbûya, lê mixabin dibistana me da dersa kurdî tunebû. 5. Ger baran bibarya, hewa wê hênik bûya. 6. Heke dibistana me da dersa ermenî hebûya, minê ermenî bizanibûya. 7. Heke min bikaribûya, minê bixwenda.

Çivîk û tora nêçîrvan

Nêçîrvan li dora golê bona çivîkan davek danîbû. Bi toreke zehf mezin gelek çivîk girtibûn. Lê ew çivîk ewqas pir bûn, ku wan tor kişand, firîn çûn. Nêçîrvan pey wan revî û xwest wan bigire. Ew rê va rastî cotkarekî hat. Cotkar pirsî: “Tu kuda dibezî? Qet tu bawer dikî ku **tu yê** bikaribî wan bigrî?” Nêçîrvan bersîv da: “Eger di hundurê wê torê de tenê çivîkek hebûya, min nikaribû ew bigirta. Lê ezê naha wan bigirim.”

Rastî jî, wek gotina nêçîrvan bû. Dema bû êvar, her yek ji wan çivîkan xwest ku vegere hêlîna xwe. Her yekî tor berbi alîyê xwe kişand. Paşê gişk çivîk westyan û bi torê va ketin erdê. Nêçîrvan hat û yek bi yek ew girtin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

dave	թակարդ
tor	ցանց
kaş kirin, kişandin	քաշել

Bêrîvan û Aram

Rojda, Şîrin, Leyla û Bêrîvan heval in. Ew bi hev ra li zanîngehê dixûnin. Rojda keçeke 21 salî ye, ji maleke dîndar e û li cem dê û bavê xwe dimîne. Ew serê xwe girê dide. Şîrin jineke ciwan e. Ew servekirî ye. Ew mêr kirîye û tevî mêrê xwe maleke biçûk da dimîne. Leyla jî keça maleke kurd a ronakbîr e: ew tevî birayê xwe mal kirê kiriye. Bêrîvan keça maleke karker e. Bavê wê ne dewlemend e, lê îmkân (derfet) dide keça xwe ku ew bixûne. Îdî sê roj e ku kesek Bêrîvan nedîtiye. Dema ku Şîrin digihîje odeya Leylayê, dibîne ku ew û Rojda rûniştine. Xuya ye ku Şîrin pir meraq e. Ew dest bi axaftinê dikan.

Şîrin: Va sê roj in, ku Bêrîvan li ortê tune ye. Ez ditirsim ku tiştekî xirab hatibe serê wê. Ma we tiştek ji wê bihîstiye?

Leyla: Duh xwîşka wê têlêfon kir û bi kelegirî ji min ra got ku bavê wan berî çendekî sê-çar caran têlêfonî welat kiribû. Xuya dike ku ser zewacê peyivîne, dibe ku Bêrîvan tirsiyabe.

Şîrin: Ew bi Aram ra nerevîbe?

Rojda: Aram kî ye?

Leyla: Ma tu nizanî? Aram hevalê wê ye. Ew her du zû va bi hev re ne.

Rojda: Haya min ji wan tune.

Şîrin: Ez bawer nakim ku çûbin mala Aram. Wekî ku min bihîstiye haya mala Bêrîvanê ji Aram hebû.

Leyla: Erê wan zanibû: lê Bêrîvanê ji min ra gotibû, ku malbata wê qet ne razî bû. Ma nayê bîra we ku berî du heftêyan bi berçavkê tavê hatibû dersê? Çavên wê werimî û tijî xûn bûn. Ez dibêjim ew neçûne mala Aram, lê dibe ku çûbin mala hevlekî.

Rojda: Têlêfona mala Aram bi we ra heye?

Şîrin: Di deftera min de heye. Rast e, min wan rojên borî du-sê caran Aram ra têlêfon kiribû, lê kes li malê tunebû. Xuya dike ku bi rastî jî ew bi hev ra çûne.

Leyla: Bi dîtina min, ya here baş ew e ku yek ji me here mala Aram û tiştekî rast bizanibe. Wekî din, gerek em bifikirin ka ew kuda çûne.

Նոր բառեր և կապակցություններ

dîndar	կրոնական
ronakbîr	ազատամիտ
meraq	անհանգստություն
kelegirî	լացակումած
zewac	ամուսնություն
îmkan, derfet	հնարավորություն, շանս
hay	տեղեկություն
hay pê hebûn	տեղյակ լինել ինչ-որ մեկից (որևէ բանից)
werimîn	ուռչել

Դաս 51

Ապակատար անցյալ (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերի ապակատար անցյալը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին ավելացնելով **bi-** նախամասնիկ և **-a** վերջավորություն. ենթական կիրառվում է թեք հոլովաձևով, ստանում է **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ:

Xapandin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê bixapanda.	Ես խաբելու էի (կխաբեի):
II դեմք	Teyê bixapanda.	Դու խաբելու էիր (կխաբեիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê bixapanda.	Նա խաբելու էր (կխաբեր):

I դեմք	Meyê bixapanda.	Մենք խաբելու էինք (կխաբեինք):
II դեմք	Weyê bixapanda.	Դուք խաբելու էիք (կխաբեիք):
III դեմք	Wanê bixapanda.	Նրանք խաբելու էին (կխաբեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê nexapanda.	Ես չէի խաբելու (չէի խաբի):
II դեմք	Teyê nexapanda.	Դու չէիր խաբելու (չէիր խաբի):
III դեմք	Wîyê/wêyê nexapanda.	Նա չէր խաբելու (չէր խաբի):

I դեմք	Meyê nexapanda.	Մենք չէինք խաբելու (չէինք խաբի):
II դեմք	Weyê nexapanda.	Դուք չէիք խաբելու (չէիք խաբի):
III դեմք	Wanê nexapanda.	Նրանք չէին խաբելու (չէին խաբի):

Skênandin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê bişkênanda.	Ես կոտրելու էի (կկոտրեի):
II դեմք	Teyê bişkênanda.	Դու կոտրելու էիր (կկոտրեիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê bişkênanda.	Նա կոտրելու էր (կկոտրեր):

I դեմք	Meyê bişkênanda.	Մենք կոտրելու էինք (կկոտրեինք):
II դեմք	Weyê bişkênanda.	Դուք կոտրելու էիք (կկոտրեիք):
III դեմք	Wanê bişkênanda.	Նրանք կոտրելու էին (կկոտրեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê neşkênanda.	Ես չէի կոտրելու (չէի կոտրի):
II դեմք	Teyê neşkênanda.	Դու չէիր կոտրելու (չէիր կոտրի):
III դեմք	Wîyê/wêyê neşkênanda.	Նա չէր կոտրելու (չէր կոտրի):

I դեմք	Meyê neşkênanda.	Մենք չէինք կոտրելու (չէինք կոտրի):
II դեմք	Weyê neşkênanda.	Դուք չէիք կոտրելու (չէիք կոտրի):
III դեմք	Wanê neşkênanda.	Նրանք չէին կոտրելու (չէին կոտրի):

Dan բայով պատճառական բայերի պարագայում խոնարհվում է **dan-**ը: **Dan çêkirin** բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê bida çêkirin(ê).	Ես սարքել էի տալու (սարքել կտայի):
II դեմք	Teyê bida çêkirin(ê).	Դու սարքել էիր տալու (սարքել կտայիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê bida çêkirin(ê).	Նա սարքել էր տալու (սարքել կտար):

I դեմք	Meyê bida çêkirin(ê).	Մենք սարքել էինք տալու (սարքել կտայինք):
II դեմք	Weyê bida çêkirin(ê).	Դուք սարքել էիք տալու (սարքել կտայիք):
III դեմք	Wanê bida çêkirin(ê).	Նրանք սարքել էին տալու (սարքել կտային):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê neda çêkirin(ê).	Ես սարքել չէի տալու (սարքել չէի տա):
II դեմք	Teyê neda çêkirin(ê).	Դու սարքել չէիր տալու (սարքել չէիր տա):
III դեմք	Wîyê/wêyê neda çêkirin(ê).	Նա սարքել չէր տալու (սարքել չէր տա):

I դեմք	Meyê neda çêkirin(ê).	Մենք սարքել չէինք տալու (սարքել չէինք տա):
II դեմք	Weyê neda çêkirin(ê).	Դուք սարքել չէիք տալու (սարքել չէիք տա):
III դեմք	Wanê neda çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չէին տալու (սարքել չէին տա):

Çivîk (çûk)

Ez ji nêçîrvanîyê vedigeryam û li daristanêda diçûm. Tejîya min jî li pêşîya min bû, li pêş direvî.

Nişkêva ewê gavê xwe kêr kirin û xwe teland. Te tirê ewê nêçîrek li ber xwe dît.

Min li darêza daristanê nihêrî û çivîkeke biçûk dît. Nukulê wê qîçik bû, pirça sivik li serê wê hebû. Ew ji hêlûna ser darê ketibû. Bi neçarî li erdê lingê xwe hev kiribûn, baskêd xweyî teze gihîştî raxistibûn.

Tajîya min hêdî nêzîkî wê bû. Nişkêva çivîkeke sîngreş ji darekê mîna kevira pekya û li ber pozê tejîyê danî, pilpiltî û kajovajo bi hêrs û qîjîneke bi tirs du caran banz da ber bi tajîya dev û diran jihevkirî.

Ew firî ku cûcûka xwe xilaz bike, xwe da ber cûcûka xwe... Lê canê wê gişk ji tirsana dilerizî, dengê wê ket û hate birînê.

Ewê xwe kire qurbana cûcûka xwe. Mîna terewilekî mezin ew çivîk hate ber çevê tejîyê. Ewê nikaribû li ser çiqileke dara bêxem bimîne. Qewata dil ji xwestinê qewattire, qewata dil ji darê pekand.

Tirêzora min sekinî, paşda çû... Kivşe, ewê ew qewat li ber tiştêkî hesab kir. Ez lez çûm, min gazî tejîya xwe kir û ji nav darêzê bi kêfxweş dabihirîm.

Erê, mekenin... Ez kêfxweş bûm, li ber wê çivîka qeremane biçûk kêfxweş bûm. Li ber dilaverîya wê ez dilaram û dilnîya bûm.

Ez fikirîm, min got: “Hizkirin ji mirinê û tîrsa mirinê qewattire. Her bi tenê bi hizkirin jîyîn heye.”

Î. S. Tûrgênêv

К’ордо Q., Зьмане к’орди: К’ьтеба дәрсе бона дәрсханед IV-VIII, Ереван, 1970, рûр. 62-63.

Նոր բառեր և կապակցություններ

tejî, tajî,	որսորդական շուն
pekîn	տեղից վեր ցատկել
kajovajo	գլխիվայր շրջված
terewil	զազան
bêxem	անհոգ
kivş	որոշակի, ակնհայտ
hesab kirin	հաշվել, համարել
ber tiştêkî hesab kirin	հաշվի նստել, չանտեսել, չարհամարիել
bihirîn, buhurîn	անցնել
qereman	հերոս
dilaver, dilawer	քաջ, համարձակ
dilaverî, dilawerî	քաջություն, համարձակություն
dilaram	հանգիստ
dilnîya	վստահ

Վարժություն 1. Հետևյալ պատճառական բայերը խոնարհել ապակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:
Çêrandin, cêribandin, efirandin, êşandin, gerandin, hejandin, helandin, kelandin, kişandin, qedandin, reşandin, revandin, şewitandin, teqandin, temirandin, xapandin, xurandin, zewicandin.

Դաս 52

Ապակատար անցյալ (նախաձանցավոր բայեր)

Նախաձանցավոր բայերը ապակատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը: Նախաձանցավոր բայերի խոնարհման ժամանակ **bi-** նախամասնիկ չի կիրառվում:

Vegerîn անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê vegeryama.	Ես վերադառնալու էի (կվերադառնայի):
II դեմք	Tuê vegeryay(i).	Դու վերադառնալու էիր (կվերադառնայիր):
III դեմք	Ewê vegerya.	Նա վերադառնալու էր (կվերադառնար):

I դեմք	Emê vegeryana.	Մենք վերադառնալու էինք (կվերադառնայինք):
II դեմք	Hûnê vegeryana.	Դուք վերադառնալու էիք (կվերադառնայիք):
III դեմք	Ewê vegeryana.	Նրանք վերադառնալու էին (կվերադառնային):

Ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը դրվում է նախաձանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ezê venegeryama.	Ես չէի վերադառնալու (չէի վերադառնա):
II դեմք	Tuê venegeryay(i).	Դու չէիր վերադառնալու (չէիր վերադառնա):
III դեմք	Ewê venegerya.	Նա չէր վերադառնալու (չէր վերադառնա):

I դեմք	Emê venegeryana.	Մենք չէինք վերադառնալու (չէինք վերադառնա):
II դեմք	Hûnê venegeryana.	Դուք չէիք վերադառնալու (չէիք վերադառնա):
III դեմք	Ewê venegeryana.	Նրանք չէին վերադառնալու (չէին վերադառնա):

Rûniştin անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê rûniştama.	Ես նստելու էի (կնստեի):
II դեմք	Tuê rûniştay(î).	Դու նստելու էիր (կնստեիր):
III դեմք	Ewê rûništa.	Նա նստելու էր (կնստեր):

I դեմք	Emê rûniştana.	Մենք նստելու էինք (կնստեինք):
II դեմք	Hûnê rûniştana.	Դուք նստելու էիք (կնստեիք):
III դեմք	Ewê rûniştana.	Նրանք նստելու էին (կնստեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê rûneniştama.	Ես չէի նստելու (չէի նստի):
II դեմք	Tuê rûneniştay(î).	Դու չէիր նստելու (չէիր նստի):
III դեմք	Ewê rûneništa.	Նա չէր նստելու (չէր նստի):

I դեմք	Emê rûneniştana.	Մենք չէինք նստելու (չէինք նստի):
II դեմք	Hûnê rûneniştana.	Դուք չէիք նստելու (չէիք նստի):
III դեմք	Ewê rûneniştana.	Նրանք չէին նստելու (չէին նստի):

Vexwarin անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê vexwara.	Ես խմելու էի (կխմեի):
II դեմք	Teyê vexwara.	Դու խմելու էիր (կխմեիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê vexwara.	Նա խմելու էր (կխմեր):

I դեմք	Meyê vexwara.	Մենք խմելու էինք (կխմեինք):
II դեմք	Weyê vexwara.	Դուք խմելու էիք (կխմեիք):
III դեմք	Wanê vexwara.	Նրանք խմելու էին (կխմեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê venexwara.	Ես չէի խմելու (չէի խմի):
II դեմք	Teyê venexwara.	Դու չէիր խմելու (չէիր խմի):
III դեմք	Wîyê/wêyê venexwara.	Նա չէր խմելու (չէր խմի):

I դեմք	Meyê venexwara.	Մենք չէինք խմելու (չէինք խմի):
II դեմք	Weyê venexwara.	Դուք չէիք խմելու (չէիք խմի):
III դեմք	Wanê venexwara.	Նրանք չէին խմելու (չէին խմի):

Vegerandin պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê vegeranda.	Ես վերադարձնելու էի (կվերադարձնեի):
II դեմք	Teyê vegeranda.	Դու վերադարձնելու էիր (կվերադարձնեիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê vegeranda.	Նա վերադարձնելու էր (կվերադարձներ):

I դեմք	Meyê vegeranda.	Մենք վերադարձնելու էինք (կվերադարձնեինք):
II դեմք	Weyê vegeranda.	Դուք վերադարձնելու էիք (կվերադարձնեիք):
III դեմք	Wanê vegeranda.	Նրանք վերադարձնելու էին (կվերադարձնեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Minê venegeranda.	Ես չէի վերադարձնելու (չէի վերադարձնի):
II դեմք	Teyê venegeranda.	Դու չէիր վերադարձնելու (չէիր վերադարձնի):
III դեմք	Wîyê/wêyê venegeranda.	Նա չէր վերադարձնելու (չէր վերադարձնի):

I դեմք	Meyê venegeranda.	Մենք չէինք վերադարձնելու (չէինք վերադարձնի):
II դեմք	Weyê venegeranda.	Դուք չէիք վերադարձնելու (չէիք վերադարձնի):
III դեմք	Wanê venegeranda.	Նրանք չէին վերադարձնելու (չէին վերադարձնի):

Li welatê Armênîyayê

Hîve şewq vedabû. Her tişt ker bu. Her nava wê kerbûna şevê da dengê repîna hespê min dihat.

Ez gelekî diçûm, rastî binelûya nedihatim, bi kutasî min malek dît, destpê kir dêrî xist. Xweyê malê derket. Min avek jê xwest, av vexwar, xatrê xwe xwast u Bizovdalê ra hilkişîyame wî çîyayî, kîjan Gurcistanê ji Ermenîstana kevn vediqetîne.

Li serê Bizovdalê ez neqebeke kevirîra derbaz bûm, ez dibêmin jêra dibêjin “Derê gur.” Li pêşîya min çîyayên teze xuya kirin, horîzona teze, ber

lingê min zevîyêd heşîne delal raxistîbun. Min destpê kir sînge çîyê ra herim, kevîkî xîşir ra peyayî deştêd Ermenîstanê yên bedew bûm. Bi dilekî eşq min texmîn kir, wekî germê danî, hewa hate guhastinê.

Min qûçêd kevira li kêleka rê dîtin, ewana mîna holika bûn, ez çûme bal wana. Eyan bû, wekî ez hatime gundekî ermenîya.

Çend jin, kincê peritîye reng-rengî lê bûn, li ser xanîyê binerd runîştîbûn. Min bi cûrekî xwe wan da naskirin. Yek ji wana çû hundurê malê û bona min penêr, şîr anî. Ez çend deqa rehetbûm u pêşda çûm. Ez nava zevîyêd gihîştî û çayîrara diçûm. Nanî pir bû, hîvîya desê bû.

Hewasa min bi wê xwelîya başra dihat, derheqa kardayîna wêda li rohilatê mesele têne gotin. Ez berî êvarê gihîştim gundekî, wêderê posta kazaka hebû.

Bi gotina ûriyadnîk wê bibûya tevîteyrok u ewî digote min, wekî ez wê şevê bimînîm, lê min dixwest ez wê rojê bigihîjim Gumrîyê.

Gerekê ez çîyayê awqas jî ne bilindra derbaz bûma. Rûyê ezman bi ewra girtî bû. Ez hîvîyê bûm, wekî bayê, ku sehet pey sehetê ra gumreh dibû, wê wana belake. Le dilopêd baranê hatin u çiqas çû, diha gumireh bûn.

Ji du seheta zêdetir derbaz bû. Çirîna baranê bû, ji apincîyê min dihate xarê. Şeve tarî bû. Kazak peşîyê diçû, ewî rê nîşanî me dida.

Me destpê kir hilkişne çîya. Hema wî çaxî baran nehat u ewir belabun. Bayê usa gumireh dihat, wekî nava nîv sehetî da ez tamam ziha kirim. Kutasî, nêzîkî nîve şevê ez gihîştme Gumrîyê.

Kazak ez birime poştê. Em cem konekî sekinîn. Donzdeh kazak kêleka hev razabûn. Cî dane min, ez wîsa westîyayî bûm, wekî haj xwe tune bûm. Min ser apincîyê xwe palda. Ez mîna mirîya razam.

Kazaka ez berbanga sibê rakirim. Fikira minê pêşin ew bû, gelo germa min tune? Lê min nihêrî, wekî ezî ser xwe me, saxlem, ne ku tu bê paşmayîya nexweşîyê, lê ya westandinê jî tune bû.

Ez ji kon derketim, ku bîna siba xweş hecamkim. Ro derdiket. Bin ezmanê zelal da çîyakî duserî xuya dikir, serî sipî bûn. Min pirsî:

– Eva çi çîya ye?

Min ra gotin:

– Ararat e.

Wekî usa ne, ewî zor e, min bi çevqulî wî diniherî.

A.S. Pûşkîn

Elîxanê Memê, Zimanê dê (kurmanci) kitêba 2-a,
Yêrêvan, 2012, rûp. 44-47.

Aleksandir Pûşkîn sala 1799ê, li Moskvaye ji diya xwe bûye. Pûşkîn gelek helbest, poêm, hikyat, serhatî nivîsîne.

Նոր բառեր և կապակցություններ

şewq	լույս, շող
binelû	տեղացի
neqeb	ստորգետնյա փորվածք, անցք
kevî	եզր
qûç	կույտ
holik	հյուղակ
peritîn	պատառոտվել
çayîr	մարգագետին
des, das	մանգաղ
ûriyadnîk	ուրյադնիկ (ցարական կազակային բանակի ենթասպա)
gumireh	առատ
bela kirin	ցրել

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hûnê kengê rabûna? 2. Weyê kîjan pencere vekira? 3. Ger min bikaribûya, ezê dereng razama. 4. Hûnê çî saetê vegeryana? 5. Ger min pêra bigîhanda, minê li qehwexanê çay û qehwe vexwara. 6. Minê tîlêvîzyon vêxista û lê binihêriya. 7. Ger min bixwesta, ezê ji Yêrêvanê vegeryama.

Վարժություն 2. Հետևյալ նախածանցավոր բայերը խոնարհել ապակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ:

Dadan, dagirtin, damezirandin, daqurtandin, dawêşandin, daxistin, hildan, hilkişandin, rabûn, raketin, raxistin, razan, raketin, rawestîn, razandin, vegerîn, vêxistin, vekirin, velezhîn, vêsandin, veşartin, vexwarin, wergerandin.

Դաս 53

Ապակատար անցյալ (նախդրավոր և բարդ բայեր)

Նախդրավոր և բարդ բայերը ապակատար անցյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս կիրառվում է բայի անցյալի հիմքը. **bi-** նախամասնիկը և համապատասխան դիմային վերջավորությունները միանում են բայի երկրորդ բաղադրիչին, այսինքն՝ բուն բային, ենթական ուղիղ հոլովաձևով է ստանալով **-ê** (որոշ խոսվածքներում՝ **wê** կամ **dê**) ցուցիչ: Հարկ է նաև հաշվի առնել խոնարհվող բայի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Paş hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê paş bi hatama.	Ես հետ էի գալու (հետ կգայի):
II դեմք	Tuê paş bi hatay(i).	Դու հետ էիր գալու (հետ կգայիր):
III դեմք	Ewê paş bi hata.	Նա հետ էր գալու (հետ կգար):

I դեմք	Emê paş bi hatana.	Մենք հետ էինք գալու (հետ կգայինք):
II դեմք	Hûnê paş bi hatana.	Դուք հետ էիք գալու (հետ կգայիք):
III դեմք	Ewê paş bi hatana.	Նրանք հետ էին գալու (հետ կգային):

Ժխտականը կազմելիս **bi-** նախամասնիկը փոխարինվում է **ne-** նախամասնիկով:

I դեմք	Ezê paş ne hatama.	Ես հետ չէի գալու (հետ չէի գա):
II դեմք	Tuê paş ne hatay(i).	Դու հետ չէիր գալու (հետ չէիր գա):
III դեմք	Ewê paş ne hata.	Նա հետ չէր գալու (հետ չէր գա):

I դեմք	Emê paş ne hatana.	Մենք հետ չէինք գալու (հետ չէինք գա):
II դեմք	Hûnê paş ne hatana.	Դուք հետ չէիք գալու (հետ չէիք գա):
III դեմք	Ewê paş ne hatana.	Նրանք հետ չէին գալու (հետ չէին գա):

Եթե բայի երկրորդ բաղադրիչը **ketin**, **kirin**, **xistin** կամ **dan** բայն է, ապա այդ բայերը որոշ խոսվածքներում ստանում են **bi-** նախամասնիկ, մի քանիստ չեն ստանում:

Rê ketin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ezê rê (bi)ketama.	Ես ճանապարհ էի ընկնելու (ճանապարհ կընկնեի):
II դեմք	Tuê rê (bi)ketay(i).	Դու ճանապարհ էիր ընկնելու (ճանապարհ կընկնեիր):

III դեմք	Ewê rê (bi) keta.	Նա ճանապարհ էր ընկնելու (ճանապարհ կընկներ):
----------	--------------------------	---

I դեմք	Emê rê (bi) ketana.	Մենք ճանապարհ էինք ընկնելու (ճանապարհ կընկնեինք):
II դեմք	Hûnê rê (bi) ketana.	Դուք ճանապարհ էիք ընկնելու (ճանապարհ կընկնեիք):
III դեմք	Ewê rê (bi) ketana.	Նրանք ճանապարհ էին ընկնելու (ճանապարհ կընկնեին):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ezê rê neketama.	Ես ճանապարհ չէի ընկնելու (ճանապարհ չէի ընկնի):
II դեմք	Tuê rê neketay(i).	Դու ճանապարհ չէիր ընկնելու (ճանապարհ չէիր ընկնի):
III դեմք	Ewê rê neketa.	Նա ճանապարհ չէր ընկնելու (ճանապարհ չէր ընկնի):

I դեմք	Emê rê neketana.	Մենք ճանապարհ չէինք ընկնելու (ճանապարհ չէինք ընկնի):
II դեմք	Hûnê rê neketana.	Դուք ճանապարհ չէիք ընկնելու (ճանապարհ չէիք ընկնի):
III դեմք	Ewê rê neketana.	Նրանք ճանապարհ չէին ընկնելու (ճանապարհ չէին ընկնի):

Paşda kişandin պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Minê paşda bikişanda.	Ես հետ էի քաշելու (հետ կքաշեի):
II դեմք	Teyê paşda bikişanda.	Դու հետ էիր քաշելու (հետ կքաշեիր):
III դեմք	Wîyê/wêyê paşda bikişanda.	Նա հետ էր քաշելու (հետ կքաշեր):

I դեմք	Meyê paşda bikişanda.	Մենք հետ էինք քաշելու (հետ կքաշեինք):
II դեմք	Weyê paşda bikişanda.	Դուք հետ էիք քաշելու (հետ կքաշեիք):
III դեմք	Wanê paşda bikişanda.	Նրանք հետ էին քաշելու (հետ կքաշեին):

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Minê paşda nekişanda.	Ես հետ չեի քաշելու (հետ չեի քաշի):
II դերք	Teyê paşda nekişanda.	Դու հետ չեիր քաշելու (հետ չեիր քաշի):
III դերք	Wîyê/wêyê paşda nekişanda.	Նա հետ չէր քաշելու (հետ չէր քաշի):

I դերք	Meyê paşda nekişanda.	Մենք հետ չեինք քաշելու (հետ չեինք քաշի):
II դերք	Weyê paşda nekişanda.	Դուք հետ չեիք քաշելու (հետ չեիք քաշի):
III դերք	Wanê paşda nekişanda.	Նրանք հետ չեին քաշելու (հետ չեին քաշի):

Roj

Hûn gudarî? Hinekî bisekinin, ezê ji wera bêjim, ji serîda gişkî gilî bikim...

Hûn diçin? De baş, ezê ji gula û hêşînayêra qise bikim... Gulêd qeşeng û bedew, baş guhdarîya min bikin, ezê ji we ra serhatîya rojê bikim...

Qîza min nexweş bû...

Hûn zanin, ku ew mîna we, geleke bedewe, qeşeng bû? Rûçikê wê rind, porê wê zer.

Qîza min nexweş bû...

Hekîm hat. Dakete jêrê, hate mala me. Rengê wî bi xem bû. Erê, tê bîra min, ewî qetê jêrîn hez nedikir... Ew hate xwarê, kete nav malê, li qîza min nihêrî, li dîwarê malê nihêrî, got: “Cîyê mala xwe biguhêzin, otaxeke bi roj û tav peyda bikin...”

Paşê ji min pirs kir: “Çend zarokêd te hene?”

Min got: “Sisê bûn, dudu mirin, eva tenê maye, qîza min xilaz bike, doxtir, axir ew ruhê mala min e.”

Ewî rêşêptek nivîsî, bi rûkî bi xem dirêjî min kir, da destê min û derket, çû.

Qîza min ji min pirs kir, got: “Bavo, hekîm çî nivîsî?”

Min got: “Lawo can, ewî rêşêpt nivîsiye, “Roj” wekî ew tavê bide ser te, germ bike û ji nexweşîyê xilas bike...”

Û wê rojê jî ez çûm li rojê geryam. Ez gelekî lê geryam, çûm li kêleka şeher û axirîyê min xanîk li berrojêkî dît. Gulbaxanê bedew, lawêd rojê, baş dibû wekî ez bihatama cem we, min keçîka xwe banya cem we? Weê ew bi kesk û sor bixemilanda... Lê ez dizanim, weê nan neda wê, hûn bi avîya sibê dijîn.

Dîsa guhdarî bikin, min hê serhatî xilaz nekiriye... Rojtira din gerek min keçka xwe bibira mala rojê, lê ancax sibê safî bû, ewê gazî min kir, destê min girt û çavêd xwe girtin.

Paşê meriv hatin û ew birin...

Û dema gulîzera min em hîştin çû, em gişk gelekî giryan û ji wê rojê ji xema rojê tavê nexweş ketin. Ez dihatime ser gora keçika xwe, li erdê rûdiniştim, hîvîya hilatina rojê dibûm.

Û her gav me didît, ku keçika min roj, tav hemêz kirine û gulîyêd xwe li ser wanda anîne xwarê, bela kirine. Lê dema ku min derheqa rojê gilî dikir, jin û dayîka min bawer nedikirin. Wana tirê ez ji hişê xwe çûme û ser minda digiryan, çavêd wan ji girînê sor û zaha dibûn.

Carekê min ji rojêra got: “Roja mezin, ez şikyatê xwe li te dikim, çima te keçika min kuşt, bir? Çima te timatî kir, tîrênja xwe neda ser keçika min?”

Roj xemgirî bû, rengê wê tarî bû, girya got: “Here, ji dinyayê ra bêje ‘qatê ser tîrêjêd rojê dizîne, li qatê jêrîn kirine tarî û ew keçika gulîzer kuştine’.”

K’öрдo Q., Зьмане к’örди: К’ьтеба дәрсе бона дәрсханед IV-VIII, Ереван, 1970, руп. 101-102.

Նոր բառեր

serîda	սկզբից
xeder	վտանգ
bi xeder	վտանգավոր
avî	ցող
gulbaxan	արևածաղիկ
tîrêj, tîrênj	շող

Վարժություն 1. Հետևյալ նախդրավոր և բարդ բայերը խոնարհել ապակատար անցյալ ժամանակաձևով և կազմել նախադասություններ: Bawer kirin, belav kirin, berev kirin, bilind bûn, cewab dan (bersîv dan), derbaz bûn, dest xistin, êrîş kirin, hîn kirin (fêr kirin), kurt kirin, nîgeran bûn (meraq bûn), qul kirin, unda kirin (wenda kirin), deranîn, derketin, destpê kirin, girê dan, lêdan, lêkirin, levdan, qise kirin, pêva kirin, serda girtin, têkçûn, tevxistin.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Guro, bira tu gur bûyay, bira te golika me bixwara.

Ku bextê êtîma hebûya, bavê wan zû nedimir.

Դաս 54

Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևեր

Չերկես Բակաևը առանձնացնում է ստորադասական եղանակ *Сослагательное наклонение (конъюнктив)* և այդ եղանակի մեջ ներկայացնում *прошедшее-настоящее время, прошедшее время*²⁵: Սույն դասագրքում այդ ժամանակաձևերը հայերենի օրինակով ներկայացվում են որպես երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևեր²⁶:

Անանցողական բայերի երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևերը կազմվում են խոնարհվող բայի անցյալի դերբայի և *bûn* բայի՝ ըղձական ապառնիով կամ ըղձական անցյալ ժամանակաձևով խոնարհված ձևերի համակցմամբ. ենթական կիրառվում է ուղիղ հոլովաձևով:

Hatin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hatibim.	Ես եկած լինեմ:
II դեմք	Tu hatibî.	Դու եկած լինես:
III դեմք	Ew hatibe.	Նա եկած լինի:

I դեմք	Em hatibin.	Մենք եկած լինենք:
II դեմք	Hûn hatibin.	Դուք եկած լինեք:
III դեմք	Ew hatibin.	Նրանք եկած լինեն:

I դեմք	Ez hatibûyama (hatibûma).	Ես եկած լինեի:
II դեմք	Tu hatibûyay(i).	Դու եկած լինեիր:
III դեմք	Ew hatibûya.	Նա եկած լիներ:

I դեմք	Em hatibûyana (hatibûna).	Մենք եկած լինեինք:
II դեմք	Hûn hatibûyana (hatibûna).	Դուք եկած լինեիք:
III դեմք	Ew hatibûyana (hatibûna).	Նրանք եկած լինեին:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհվող բային ավելացնելով *ne-* նախամասնիկը:

²⁵ Бакаев Ч., “Язык курдов СССР”, Москва, 1973, стр. 200-206; տե՛ս նաև. Ekici D., Kurmanji Kurdish Reader, Hyattsville, 2007, pp. 104.

²⁶ Հովհաննիսյան Ա., Խաչատրյան Մ., Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակների իմաստագործառական առանձնահատկությունները անգլերենում և հայերենում, Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում, 1 (22), 2017, էջ 122-134:

I դերք	Ez nehatibim.	Ես եկած չլինեմ:
II դերք	Tu nehatibî.	Դու եկած չլինես:
III դերք	Ew nehatibe.	Նա եկած չլինի:

I դերք	Em nehatibin.	Մենք եկած չլինենք:
II դերք	Hûn nehatibin.	Դուք եկած չլինեք:
III դերք	Ew nehatibin.	Նրանք եկած չլինեն:

I դերք	Ez nehatibûyama (nehatibûma).	Ես եկած չլինեի:
II դերք	Tu nehatibûyay(i).	Դու եկած չլինեիր:
III դերք	Ew nehatibûya.	Նա եկած չլիներ:

I դերք	Em nehatibûyana (nehatibûna).	Մենք եկած չլինեինք:
II դերք	Hûn nehatibûyana (nehatibûna).	Դուք եկած չլինեիք:
III դերք	Ew nehatibûyana (nehatibûna).	Նրանք եկած չլինեին:

Օրինակներ՝

Xwezil hûn hatibûna.	Երանի դուք եկած լինեիք:
Xwezil hevala min hatibe.	Երանի ընկերուհիս եկած լիներ:

Çûn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez çûbim.	Ես գնացած լինեմ:
II դերք	Tu çûbî.	Դու գնացած լինես:
III դերք	Ew çûbe.	Նա գնացած լինի:

I դերք	Em çûbin.	Մենք գնացած լինենք:
II դերք	Hûn çûbin.	Դուք գնացած լինեք:
III դերք	Ew çûbin.	Նրանք գնացած լինեն:

I դերք	Ez çûbûyama (çûbûma).	Ես գնացած լինեի:
II դերք	Tu çûbûyay(i).	Դու գնացած լինեիր:
III դերք	Ew çûbûya.	Նա գնացած լիներ:

I դերք	Em çûbûyana (çûbûna).	Մենք գնացած լինեինք:
II դերք	Hûn çûbûyana (çûbûna).	Դուք գնացած լինեիք:
III դերք	Ew çûbûyana (çûbûna).	Նրանք գնացած լինեին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neçûbim.	Ես գնացած չլինեմ:
II դեմք	Tu neçûbî.	Դու գնացած չլինես:
III դեմք	Ew neçûbe.	Նա գնացած չլինի:

I դեմք	Em neçûbin.	Մենք գնացած չլինենք:
II դեմք	Hûn neçûbin.	Դուք գնացած չլինեք:
III դեմք	Ew neçûbin.	Նրանք գնացած չլինեն:

I դեմք	Ez neçûbûyama (neçûbûma).	Ես գնացած չլինեի:
II դեմք	Tu neçûbûyay(i).	Դու գնացած չլինեիր:
III դեմք	Ew neçûbûya.	Նա գնացած չլիներ:

I դեմք	Em neçûbûyana (neçûbûna).	Մենք գնացած չլինեինք:
II դեմք	Hûn neçûbûyana (neçûbûna).	Դուք գնացած չլինեիք:
III դեմք	Ew neçûbûyana (neçûbûna).	Նրանք գնացած չլինեին:

Անցողական բայերի երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևերը կազմվում են խոնարհվող բայի անցյալի դերբայի **be**²⁷ կամ **bûya**²⁸ ձևերի համակցմամբ:

I դեմք	Min dît ibe.	Ես տեսած լինեմ:
II դեմք	Te dît ibe.	Դու տեսած լինես:
III դեմք	Wî/wê dît ibe.	Նա տեսած լինի:

I դեմք	Me dît ibe.	Մենք տեսած լինենք:
II դեմք	We dît ibe.	Դուք տեսած լինեք:
III դեմք	Wan dît ibe.	Նրանք տեսած լինեն:

I դեմք	Min dîtibû ya.	Ես տեսած լինեի:
II դեմք	Te dîtibû ya.	Դու տեսած լինեիր:
III դեմք	Wî/wê dîtibû ya.	Նա տեսած լիներ:

²⁷ Սա **bân** բայի՝ ըղձական ապառնի ժամանակաձևով խոնարհված բայաձևն է (եզակի երրորդ դեմք):

²⁸ Սա **bân** բայի՝ ըղձական անցյալ ժամանակաձևով խոնարհված բայաձևն է (եզակի երրորդ դեմք):

I դերք	Me dîtibûya.	Մենք տեսած լինեինք:
II դերք	We dîtibûya.	Դուք տեսած լինեիք:
III դերք	Wana dîtibûya.	Նրանք տեսած լինեին:

Ժխտական խոնարհում

I դերք	Min nedîtibe.	Ես տեսած չլինեմ:
II դերք	Te nedîtibe.	Դու տեսած չլինես:
III դերք	Wî/wê nedîtibe.	Նա տեսած չլինի:

I դերք	Me nedîtibe.	Մենք տեսած չլինենք:
II դերք	We nedîtibe.	Դուք տեսած չլինեք:
III դերք	Wan nedîtibe.	Նրանք տեսած չլինեն:

I դերք	Min nedîtibûya.	Ես տեսած չլինեի:
II դերք	Te nedîtibûya.	Դու տեսած չլինեիր:
III դերք	Wî/wê nedîtibûya.	Նա տեսած չլիներ:

I դերք	Me nedîtibûya.	Մենք տեսած չլինեինք:
II դերք	We nedîtibûya.	Դուք տեսած չլինեիք:
III դերք	Wana nedîtibûya.	Նրանք տեսած չլինեին:

Օրինակներ՝

Xwezil wan hev dîtibe.	Երանի նրանք իրար տեսած լինեն:
Xwezil me hev zû dîtibûya.	Երանի մենք շուտ իրար տեսած լինեինք:

Նախաձանցավոր, նախդրավոր և բարդ բայերը խոնարհելու ժամանակ հարկ է հաշվի առնել դրանց անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Vegerîn նախաձանցավոր բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez vegeryabim.	Ես վերադարձած լինեմ:
II դերք	Tu vegeryabî.	Դու վերադարձած լինես:
III դերք	Ew vegeryabe.	Նա վերադարձած լինի:

I դերք	Em vegeryabin.	Մենք վերադարձած լինենք:
II դերք	Hûn vegeryabin.	Դուք վերադարձած լինեք:
III դերք	Ew vegeryabin.	Նրանք վերադարձած լինեն:

I դերք	Ez vegeryabûyama (vegeryabûma).	Ես վերադարձած լինեի:
II դերք	Tu vegeryabûyay(i).	Դու վերադարձած լինեիր:
III դերք	Ew vegeryabûya.	Նա վերադարձած լիներ:

I դերք	Em vegeryabûyana (vegeryabûna).	Մենք վերադարձած լինեինք:
II դերք	Hûn vegeryabûyana (vegeryabûna).	Դուք վերադարձած լինեիք:
III դերք	Ew vegeryabûyana (vegeryabûna).	Նրանք վերադարձած լինեին:

Ժխտականը կազմելիս *ne-* նախամասնիկը դրվում է նախածանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դերք	Ez venegeryabim.	Ես վերադարձած չլինեմ:
II դերք	Tu venegeryabî.	Դու վերադարձած չլինես:
III դերք	Ew venegeryabe.	Նա վերադարձած չլինի:

I դերք	Em venegeryabin.	Մենք վերադարձած չլինենք:
II դերք	Hûn venegeryabin.	Դուք վերադարձած չլինեք:
III դերք	Ew venegeryabin.	Նրանք վերադարձած չլինեն:

I դերք	Ez venegeryabûyama (vegeryabûma).	Ես վերադարձած չլինեի:
II դերք	Tu venegeryabûyay(i).	Դու վերադարձած չլինեիր:
III դերք	Ew venegeryabûya.	Նա վերադարձած չլիներ:

I դերք	Em venegeryabûyana (vegeryabûna).	Մենք վերադարձած չլինեինք:
II դերք	Hûn venegeryabûyana (vegeryabûna).	Դուք վերադարձած չլինեիք:
III դերք	Ew venegeryabûyana (vegeryabûna).	Նրանք վերադարձած չլինեին:

Pêşda hatin նախդրավոր բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դերք	Ez pêşda hatibim.	Ես առաջ եկած լինեմ:
II դերք	Tu pêşda hatibî.	Դու առաջ եկած լինես:
III դերք	Ew pêşda hatibe.	Նա առաջ եկած լինի:

I դերք	Em pêşda hatib in .	Մենք առաջ եկած լինենք:
II դերք	Hûn pêşda hatib in .	Դուք առաջ եկած լինեք:
III դերք	Ew pêşda hatib in .	Նրանք առաջ եկած լինեն:

I դերք	Ez pêşda hatibûyama (hatibûma).	Ես առաջ եկած լինեի:
II դերք	Tu pêşda hatibûyay(î).	Դու առաջ եկած լինեիր:
III դերք	Ew pêşda hatibûya.	Նա առաջ եկած լիներ:

I դերք	Em pêşda hatibûyana (pêşda hatibûna).	Մենք առաջ եկած լինեինք:
II դերք	Hûn pêşda hatibûyana (pêşda hatibûna).	Դուք առաջ եկած լինեիք:
III դերք	Ew pêşda hatibûyana (pêşda hatibûna).	Նրանք առաջ եկած լինեին:

Ժխտականը կազմելիս **ne-** նախամասնիկը դրվում է բայի առաջին բաղադրիչից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դերք	Ez pêşda nehatibim .	Ես առաջ եկած չլինեմ:
II դերք	Tu pêşda nehatibî .	Դու առաջ եկած չլինես:
III դերք	Ew pêşda nehatibe .	Նա առաջ եկած չլինի:

I դերք	Em pêşda nehatibin .	Մենք առաջ եկած չլինենք:
II դերք	Hûn pêşda nehatibin .	Դուք առաջ եկած չլինեք:
III դերք	Ew pêşda nehatibin .	Նրանք առաջ եկած չլինեն:

I դերք	Ez pêşda nehatibûyama (nehatibûma) .	Ես առաջ եկած չլինեի:
II դերք	Tu pêşda nehatibûyay(î) .	Դու առաջ եկած չլինեիր:
III դերք	Ew pêşda nehatibûya .	Նա առաջ եկած չլիներ:

I դերք	Em pêşda nehatibûyana (pêşda nehatibûna) .	Մենք առաջ եկած չլինեինք:
II դերք	Hûn pêşda nehatibûyana (pêşda nehatibûna) .	Դուք առաջ եկած չլինեիք:
III դերք	Ew pêşda nehatibûyana (pêşda nehatibûna) .	Նրանք առաջ եկած չլինեին:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Dibe ku ewan ji Kurdistanê hatibin. 2. Diqewime wan ew belgefilm dîtibe. 3. Dibe ku xwendevan ew kitêb xwandibin. 4. Xwezî ew ji wê derê çûbe. 5. Heta em bighîjin dar wê ketibe. 6. Xwezî ew jî çûbe pêşangehê. 7. Xwezî Memê ji Nazê re ew kulîlk şandibin. 8. Xwezî wan nexweşîya wî ji Alên re negotibe. 9. Divê Dîlanê nivîsarên te xwandibin. 10. Divê Narê ji bo xwe cileke kurdîwarî kirîbe. 11. Dibe ku mêvan hê nehatibin. 12. Ger te gotibûya, minê zanibûya. 13. Xwezil zarok hatibûya. 14. Xwezil zarok hatibûna. 15. Xweziya Berîvanê ji wan re mizgînek anîbûya. 16. Xwezil vê derê bilûrvanek hebûya. 17. Xwezî zarok ji malê derneketibûna 18. Ger min zanibûya, ezê jî bi we re hatibûma.

Ahmedê Xanî

Ahmedê Xanî helbestvanekî kurd e. Ahmedê Xanî di edebyeta kurdî de gelekî binavûdeng e. Ahmedê Xanî di sedsala 17-an de li Bazîdê ji dayîk bûyê. Navê eşîra wî Xan bû: ew eşîreke herêma Hekarîyê ye. Malbata Ahmedê Xanî di sedsala 15-an de ji herêma Hekarîyê derketiye, koçî Wanê kiriye û piştî jî koçî Bazîdê kiriye. Piştî ku bavê wî wefat kiriye, Ahmedê Xanî li cem birayê xwe yê mezin dest bi xwendinê kiriye. Xanî zimanê erebî, farisî û tirkî zanîbûye, lê berhemên xwe bi kurdî nivîsîne. Çar berhemên girîng ên Ahmedê Xanî hene: “Nûbihara Biçûkan”, “Eqîdeya Îmanê”, “Mem û Zîn” û “Dîwan”. Ev her çar berhem ji bo edebyeta kurdî gelekî giranbiha ne.

Xanî pirtûka bi navê “Nûbihara Biçûkan” bi taybetî ji bo zarokên kurd nivîsiye. Beşeke vê pirtûkê jî ferhenga kurdî-erebî ye. Ev berhem ferhenga yekem ya kurdî ye.

Xanî “Eqîdeya Îmanê” bona wê yekê nivîsiye ku xwendekarên kurd mijarên dînî û olî bi zimanê zikmakîyê hîn bibin.

Helbestên Xanî di “Dîwana” wî de hatine komkirin.

“Mem û Zîn” destaneke evînî ye. Ahmedê Xanî destana xwe “Mem û Zîn” ji çîroka milletê xwe hildaye û kiriye helbesta destanî. Di sala 1898-an de çend parçeyên “Mem û Zîn” li kovara “Kurdistan” hatin çapkirin, çend parçe jî di salên 1932-1943-an de li kovara “Hawar” hatin çapkirin. Sala 1920-an “Mem û Zîn” li Stembolê hat çapkirin, lê Romê ew şewitand. Cara duyem sala 1943-an “Mem û Zîn” li Helebê hat çapkirin, sala 1950-an cara sisya li Sulêmanîyê hat çapkirin. Zanyar û rojhilatnas Margarîta Rûdênko heft destnivîsarên “Mem û Zîn” beramber kir, tercima wan bi rûsî hazir kir û sala 1960-an çap kir. Sala 1968-an zanyarê Kurd Mehmed Emîn Bozarslan “Mem û Zîn” li Stembolê bi tîpên latînî çapkir û paşê jî tercima tirkî çapkir. Roja îro gelek weşanxaneyên kurdî vê destanê çap dikin.

Ahmedê Xanî dixwast miletê xwe ji tarîyê derxe, bîne ser rîya ronahîyê. Wî dixwest ku hemû kurd yek bin bo xatirê azadbûn û serxwebûna xwe. Xanî nivîsiye “Ger dê hebûya itfaqek, vêkra me bikira inqiyadek”, yanê eger yekîtiya me hebûya, meyê sazmanek ava kiribûya.

Xanî li Bazîdê medreseyek ava kiriye û li wê medreseyê mamoste bûye. Ahmedê Xanî ders dida zarokên kurda, wî dixwast ku ew bi zimanê xwe bixûnin, zimanê xwe biparêzin û usa jî hînî zimanên din bibin. Li gorî nêrînekê di sala 1709-an di 57 salîya xwe de li Bazîdê çûye ser dilovanîya xwe. Gelê kurd ji Ahmedê Xanî re dibêje mamosteyê mezin.

Նոր բառեր և կապակցություններ

herê m	տարածաշրջան
wefat	մահ
wefat kirin	մահանալ
giranbiha	արժեքավոր
beş, parçe	բաժին, հատված
mijar	թեմա
zimanê zikmakî	մայրենի լեզու
destan	պատում
destanî	էպիկական
kovar	ամսագիր
destnivîsar	ձեռագիր
beramber kirin	համեմատել

Օգտագործված գրականություն

1. Աբեղյան Մ., Հայոց լեզվի տեսություն, Երևան, 1965:
2. Ամրյան Թ., Ոսկանյան Վ., Քրդերենի (կուրմանջի) դասագիրք, հ. 1, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2023, 426 էջ:
3. Հովհաննիսյան Ա., Խաչատրյան Մ., Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակների իմաստագործառական առանձնահատկությունները անգլերենում և հայերենում// Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում, 1 (22), Երևան, 2017:
4. Նալբանդյան Գ., Պարսից լեզվի քերականություն, Երևան, 1997:
5. Պողոսյան Պ., Բայի եղանակային ձևերի ոճական կիրառությունները արդի հայերենում, Երևան, 1959:
6. Бакаев Ч., Говор курдов Туркмении, Москва, 1962.
7. Бакаев Ч., Язык азербайджанских курдов, Москва-Ленинград, 1965.
8. Бакаев Ч., Язык курдов СССР, Москва, 1973.
9. Курдоев К., Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957.
10. Курдоев К., Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, Москва, 1978.
11. Курдоев К., Курдско-русский словарь, Москва, 1960:
12. Маккензи Д., Курманджи, курди и гурани, Народы Азии и Африки, № 1, Москва, 1963.
13. Руденко М., Очерки средневековой курдской литературы, Санкт-Петербург, 2014.
14. Цукерман И., Очерки курдской грамматики, Москва, 1962.
15. Чатоев М., Курды Советской Армении, Ереван, 1965.
16. Abdullah Incekan, Kurdisch Kompakt, Wiesbaden, 2010.
17. Akin S., “Language planning in diaspora: The case of Kurdish Kurmanji dialect,” The Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 2 (1), 2011, pp. 9-27.
18. Akin Salih, Bouveret Myriam, Grammar in usage and grammaticalization of dan ‘give’ constructions in Kurmanji Kurdish, Give Constructions across Languages, 2021.
19. Aygen G., Kurmanji Kurdish Grammar, Munchen, 2007.
20. Barak V., Manuel de kurde: kurmanji, Paris, Éditions L’Harmattan, 1999.
21. Baran Rizgar, Learn Kurdish: A Multi-level Course in Kurmanji, Kent, 1996.
22. Chyet M., Kurdish-English dictionary. New Haven, 2003.
23. Ekici D., Kurmanji Kurdish Reader, Hyattsville, 2007.
24. Hewa Salam Khalid, Kurdish Dialect Continuum, as a Standardization Solution, International Journal of Kurdish Studies, Issue, 1(1), 2015.
25. MacKenzie D. N., “The origins of Kurdish”, Transactions of the Philological Society, 1961, pp. 68–86.
26. MacKenzie D. N., Kurdish Dialect Studies, Vol. 1, London, 1961.
27. MacKenzie D. N., Kurdish Dialect Studies, Vol. 2, London, 1962.
28. McCarus E. N., A Kurdish Grammar, New York, 1958.

29. Mehmet Kaya, "Kurmanji for The Beginners", available online, 2008.
30. Omarkhali Khanna, *Kurdish Reader: Modern Literature and Oral Texts in Kurmanji*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2011.
31. Shepherd L., *Kurdish in Use: Colloquial Kurmanji*, Hyattsville, 2012.
32. Thackston W. M., *Kurmanji Kurdish: A Reference Grammar with Selected Readings*, unpublished manuscript": electronic version retrieved from: http://www.fas.harvard.edu/~iranian/Kurmanji/kurmanji_1_grammar.Pdf (accessed: 20.02.2015).
33. Usso B. Barnas, J. C. Arian Barnas, *Lehrbuch der kurdischen Sprache: ein Standardwerk für Anfänger und Fortgeschrittene*, Innsbruck, 1994.
34. Wurzel P., *Einführung in die kurdische Sprache*, Wiesbaden, 1997.
35. Abdullah Karabax, Rêzimana Kurdî ya Kurmancî, [<https://www.yekitiyanks.com/2018/12/rezimana-kurdi-ya-kurmanci-abdullah.html>] (accessed: 07.06.2022). (ppn.)
36. Bayramê Fetî, Elîfba, Bakû, 1996. (ppn.)
37. Celadet Alî Bedir-Xan, *Elfabêya kurdî û bingehên gramera kurdmancî*, Stockholm, 2002. (ppn.)
38. Elîxanê Memê, *Zimanê dê (kurmancî) kitêba 2-a*, Yêrêvan, 2012. (ppn.)
39. Elîxanê Memê, *Zimanê dê (Kurmancî), Kitêba 4-a*, Yêrêvan, 2012. (ppn.)
40. Eskerê Boyîk, Nûra Elegezê: Çend dîdem ji edebyeta Kurdên Ermenistanê, Oldenburg, 2004. (ppn.)
41. Kadri Yıldırım, Abdurrahman Adak, Hayrullah Acar, Zülküf Ergün, İbrahim Bingöl, Ramazan Pertev, *Kurdî Kurmancî 5, Komara Tirkîyeyê*, 2014. (ppn.)
42. Kadri Yıldırım, Abdurrahman Adak, Dr. Hayrullah Acar, Tahirhan Aydın, İbrahim Bingöl, Ramazan Pertev, Ramazan Çeçen, Mikail Bülbül, Zülküf Ergün, *Kurdî Kurmancî 6, Komara Tirkîyeyê*, 2014. (ppn.)
43. Kadri Yıldırım, Abdurrahman Adak, Hayrullah Acar, Tahirhan Aydın, İbrahim Bingöl, Ramazan Pertev, Ramazan Çeçen, Mikail Bülbül, Zülküf Ergün, *Kurdî Kurmancî 7, Komara Tirkîyeyê*, 2014. (ppn.)
44. Keremê Anqosî, Alîfba bona zimanê k'urdî (kurmancî) bi t'îpên latînî, T'îbîlîsî, 2004. (ppn.)
45. Ordîxanê Celîl, Celîlê Celîl, *Mesele û met'elokê k'urda*, Moskva, 1972. (ppn.)
46. Qanatê Kurdo, *Zimanê kurdî (rêziman)*, Frankfurt, 1981. (ppn.)
47. Zîrav Cîlo, *Elîfbe û pirtûka xwendin a kurdî*, Şam, 1982. (ppn.)
48. Çындı Н., Генчо Ч, *Китеба зьмане Кырманчи bona дəрсхана dyda*, Jerevan, 1937. (ppn.)
49. К'ордо Q., *Граматика зьмане кӛрди (сəр зараве кӛрманши)*, Ереван, 1956. (ppn.)
50. К'ордо Q., *Зьмане к'ӛрди: К'ьтеба дəрсə bona дəрсханед IV-VIII*, Ереван, 1970. (ppn.)
51. Щəлил О., Щəлил Щ., Гӛлчын (Жь Зарготьна к'ӛрда), Ереван, 1972. (ppn.)
52. Щңди Н., Əлифба, Ереван, 1974. (ppn.)

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Թերեզա Իշխանի Ամրյան
Վարդան Ստեփանի Ոսկանյան

**ՔՐԴԵՐԵՆԻ
ԴԱՍԱԳԻՐՔ
(Կուրմանջի)**

հատոր II

Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալարյանի
Կազմի ձևավորումը՝ Ա. Պատվականյանի
Հրատ. խմբագիր՝ Լ. Ավետիսյան

Հեղինակները հաստատում են, որ ծանոթ են «ԵՊՀ գրահրատարակչական քաղաքականությանը», և գրքում առկա փաստերը, դիրքորոշումները, կարծիքները շարադրված են հեղինակային իրավունքի և էթիկայի միջազգայնորեն ընդունված սկզբունքների պահպանմամբ:

Ստորագրված է տպագրության՝ 28.03.2025:
Չափսը՝ 60x84 ¹/₁₆: Տպ. մամուլը՝ 20.125:
Տպաքանակը՝ 100:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1
www.publishing.ysu.am

ՎԱՐԴԱՆ ՍՏԵՓԱՆԻ ՈՍԿԱՆՅԱՆԸ (ծնվ. 1972 թ.) 2014 թվականից ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի վարիչ է: Ավարտել է ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետը, այնուհետև՝ ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի ասպիրանտուրան: 2004 թ. պաշտպանել է «Հայ բոշաների գաղտնալեզուն. պատմահամեմատական ուսումնասիրություն» թեկնածուական ատենախոսությունը: 2007 թ. ստացել է դոցենտի կոչում: Վերապատրաստում է անցել Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի արևելագիտության ինստիտուտի Սանկտ Պետերբուրգի մասնաճյուղում: 2022 թ. Վարդան Ոսկանյանին շնորհվել է պրոֆեսորի գիտական կոչում: Վ. Ոսկանյանը հեղինակ է վեց տասնյակից ավելի բազմալեզու հոդվածների, մենագրությունների, ուսումնական ձեռնարկների ու գրախոսությունների:

ԹԵՐԵԶԱ ԻՇԽԱՆԻ ԱՍՐՅԱՆԸ (ծնվ. 1985 թ.) ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի աշխատակից է: Սովորել է Երևանի պետական համալսարանում, ուսումնասիրել արևելյան լեզուներ: 2014 թ. պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն «Եզդիների կրոնական աշխարհայացքը» թեմայով: 2019 թ. Թերեզա Ամրյանին շնորհվել է դոցենտի գիտական կոչում: Թերեզա Ամրյանը հոդվածների, ուսումնամեթոդական ձեռնարկների ու մենագրության հեղինակ է:

publishing.ysu.am